

İmam Hatip Liselerinde Sanat

Eğitimi ve Öğretimi

ÇALIŞTAYI

12 Kasım 2022 - İstanbul

Mehmet Akif İnan Vakfı

EĞİTİM-BİR-SEN

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İmam Hatip
Liselerinde
Sanat

Eğitimi ve Öğretimi

ÇALIŞTAYI

12 Kasım 2022 – İstanbul

Mehmet AKİF İnan Vakfı

EĞİTİM-BİR-SEN

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Mehmet Akif İnan Vakfı

MAİV YAYINLARI : 2

Mehmet Akif İnan Vakfı Adına Sahibi
Hıdır YILDIRIM
Yönetim Kurulu Başkanı

Yayın Kurulu

Talat YAVUZ
Muammer KARAMAN
Abdülaziz AYDIN
Ali DENİZ

Editör

İsmail GÜLEÇ

Editör Yardımcısı

Büşra TAŞKAN

Grafik Tasarımı

Ertan GÜLDİBİ

Baskı Yeri & Tarihi

Semih Ofset 0312 341 40 75 / 14.04 2023

ISBN: 978-605-72996-1-1

Adres : Hacettepe Mahallesi Hamamönü Sokak No: 28 Altındağ/ANKARA

Tel : 0312 324 25 45 **Faks :** 0312 324 25 46

Web: www.maiv.org.tr - **E-Posta:** maiv@maiv.org.tr

Düzenleme Kurulu

Ali Yalçın
Latif Selvi
Hıdır Yıldırım
Muammer Karaman
Hasan Yalçın Yayla
Prof. Dr. İsmail Güleç
Prof. Dr. Halil İbrahim Sağlam
Doç. Dr. Ayşe Taşkent
Dr. Hatice Fakioğlu Bağcı
Büşra Taşkan

Eğitim-Bir-Sen
Eğitim-Bir-Sen
Mehmet Akif İnan Vakfı
Mehmet Akif İnan Vakfı
Mehmet Akif İnan Vakfı
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Ankara Üniversitesi

Katılımcılar

Prof. Dr. İsmail Güleç
Prof. Dr. Halil İbrahim Sağlam
Prof. Dr. Abdülhamit Tüfekçioğlu
Prof. Dr. Aziz Doğanay
Prof. Dr. Mehmet Zeki Kuşoğlu
Doç. Dr. Süleyman Erguner
Doç. Dr. Ayşe Taşkent
Doç. Dr. Ali Fuat Baysal
Doç. Dr. Türkan Alvan
Dr. Hatice Fakioğlu Bağcı
Dr. Sümeyra Ocak Ahmed
Ar. Gör. Belkis Doğan
Büşra Taşkan
Abdülkadir Işık
Abdullah Ağırtmış
Mehmet Ali İşbuğa
Hamdi Kocakaya
Yusuf Erkul
Ebru Coşkun Boyraz
Halide Dursun
Goncagül Üste
Esma Biçer
Hülya Bayram
Muhammed Ali Atalay
Habibe Erva Uçak
Abdullah Kılıç
Melek Ebrar Akpınar
Zaliha Erdoğan Peçe
Mafirat Eraslan

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Öğretim Üyesi
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Öğretim Üyesi
Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi
Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi
Emekli Öğretim Üyesi
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Öğretim Üyesi
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Öğretim Üyesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi Öğretim Üyesi
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Öğretim Üyesi
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Araştırma Görevlisi
Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi
Marmara Üniversitesi Araştırma Görevlisi
Ankara Üniversitesi Doktora Öğrencisi
Şehit Adil Büyükcengiz Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü
Ekrem Cevahir Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü
Veliefendi Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü
Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü
Bakırköy Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü
Fatih Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü
Fatih Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü
Rabia Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi
Görsel Sanatlar - Resim Öğretmeni
Tenzile Erdoğan Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi
Meslek Dersleri Öğretmeni
Kadıköy Ahmet Sanî Gezici Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi
Meslek Dersleri Öğretmeni
Kadıköy Anadolu İmam Hatip Lisesi
Meslek Dersleri Öğretmeni
Ulus İlk Meclis Anadolu İmam Hatip Lisesi
Meslek Dersleri Öğretmeni
Emekli Sanat Tarihi Dersi Öğretmeni
İç mimar/İstanbul Tasarım Merkezi Genel Koordinatörü
Minyatür Sanatçısı
Geleneksel İslam Sanatları

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	9
AÇILIŞ PROTOKOL KONUŞMALARI	
Prof. Dr. İsmail Güleç İstanbul Medeniyet Üniversitesi Öğretim Üyesi Düzenleme Kurulu Adına	13
Hıdır Yıldırım Mehmet Akif İnan Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı	17
Ali Yalçın Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Genel Başkanı Mehmet Akif İnan Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı	20
GİRİŞ	23
İSLAM VE SANAT	23
İSLAM VE ESTETİK <i>M. Uğur Karadeniz</i>	25
İSLAM'DA MUSİKÎ VE TÜRK DİN MÛSİKÎSİ <i>Ahmet Hakkı Turabî</i>	37
İSLAM VE ŞİİR <i>İsmail Güleç</i>	47
BİR İMAM-HATİPLİ SANATI NASIL OKUMALI? <i>Aziz Doğanay</i>	53

BİRİNCİ OTURUM

SANAT EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

İHL'ERDE SANAT EĞİTİM-ÖĞRETİMİ

SANAT EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ NASIL OLMALI?	61
<i>Ayşe Taşkent</i>	
İHO VE İHL MÜFREDATINDA SANAT EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ	79
<i>Hatice Fakioğlu Bağcı</i>	
İMAM HATİP LİSELERİNDE OKUTULAN	
GÖRSEL SANATLAR DERS KİTAPLARININ İNCELENMESİ	105
(Hüsn-i Hat – Tezhib – Ebru)	
<i>Belkıs Doğan</i>	
İMAM HATİPLERDE SANAT EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNE	
DAİR LİTERATÜR İNCELEMESİ	
<i>Büşra Taşkan</i>	
DEĞERLENDİRME VE MÜZAKERELER	141

İKİNCİ OTURUM

ÖĞRENCİ, ÖĞRETMEN, VELİ VE OKUL YÖNETİCİLERİNE

GÖRE İHL'ERDE SANAT EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ

İMAM HATİP LİSELERİNDE SANAT EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN	
ÖĞRENCİ, MEZUN, VELİ, ÖĞRETMEN VE YÖNETİCİLERİN	
GÖRÜŞLERİ İŞİĞİNDA DEĞERLENDİRİLMESİ	159
<i>Halil İbrahim Sağlam</i>	
SANAT EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ ANKETİNE YAPILAN	
YORUMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	175
<i>İsmail Güleç</i>	
MÜZAKERELER VE DEĞERLENDİRMELER	187
GENEL DEĞERLENDİRME	231
SONUÇ VE ÖNERİLER	231
FOTOĞRAFLAR	239

İmam Hatip
Liselerinde
Sanat
Eğitimi ve Öğretimi

Hıdır Yıldırım

Mehmet Akif İnan Vakfı Yönetim
Kurulu Başkanı

TAKDİM

Mehmet Akif İnan Vakfı olarak çalışmalarımızı, eğitim ve kültür vakfı misyonuyla hareket ederek gerçekleştiriyoruz. Bir yandan nitelikli kültürel faaliyetlerle insanımızın ufkunu genişletmek, sanatın, edebiyatın, tarihin meseleleriyle hemhal olarak medeniyet birikimimizin künhüne vakıf olmasına yönelik imkan sunmak amacıyla geniş katılımlı toplantılar düzenliyoruz. Diğer yandan eğitimimizin daha nitelikli hale getirilmesi yönünde öğretmen, yönetici eğitimleri programıyla eğitim hizmetinin düzeyine katkı sağlamayı sürdürüyoruz. Bütün bunların yanında, eğitimin meselelerine hususi bakışlar olarak ifade edebileceğimiz çalıştaylarla da ilmi kaygıları önceleyerek birtakım sonuçlara ulaşmayı, bu sonuçlardan eğitim yönetimi üzerinde tesir oluşturarak eğitim sistemimizin işleyişine katkı sunmayı hedefliyoruz.

Bu çerçevede 14 Haziran 2022 tarihinde Ankara’da gerçekleştirdiğimiz “İlk ve Ortaöğretimde İstiklal Marşı’nın Öğretimi Çalıştayı”, arzu ettiğimiz istikamette yankı bulmuştur. Mezkur Çalıştay’ın, sunumlar, müzakereler ve genel değerlendirme ve sonuç bölümünü kısa sürede deşifre ederek kitaplaştırdık ve kamuoyu ve ilgililerle paylaştık. Milli Eğitim Bakanlığı Talim

ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın Çalıştay'ı esas alarak bir çalışma başlattığını Çalıştay'da ortaya konulan önerileri kıymetli bularak bu çerçevede neler yapılabileceğine ilişkin bir toplantı düzenlediğini, toplantıda alınan kararlar doğrultusunda birtakım yazışmalar yapıldığını, konunun somutlaştırılması yönünde bir işleyişin içerisine girildiğini en yetkili ağızdan öğrendik. Yaptığımız çalışmanın somut sonuçlar üretmesi hem mutluluğumuzu artırdı, hem de yeni çalışmalar yapmak üzere bize güç, kuvvet ve cesaret verdi.

Bu cümleden olarak, ülkemizin güzide okullarından İmam-Hatip Liselerinde sanat eğitimi ve öğretimini ele alan, alan araştırması ile elde edilen bulgular ışığında şekillenen, alanında uzman akademisyenlerin değerlendirme ve görüşleriyle ortaya konulan akademik bakışın sahayı temsil eden İmam-Hatip Lisesi yönetici ve öğretmenlerinin yaşanmışlık ve tespitleriyle birlikte ele alındığı, sayıca gayet sınırlı olmasına karşın bir örnek teşkil etmesi bakımından sanat ve spor odaklı eğitim yapan İmam-Hatip Liselerinin de yönetici ve öğretmen bazında temsil edildiği, sanatçı kimliği ile temayüz etmiş katılımcıların düşünceleri ile zenginleşen, efradını cami ağıyarını mani, verimli ve başarılı bir Çalıştay gerçekleştirdik.

12 Kasım 2022 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirdiğimiz "İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitimi ve Öğretimi Çalıştay"na her türlü desteği veren Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Genel Başkanı Ali Yalçın Bey'e ve Çalıştay'ın vücut bulması için büyük bir çaba ortaya koyan İstanbul Medeniyet Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. İsmail Güleç Bey'e şükranlarımı sunuyorum. Çalıştay'da görüş ve önerilerini ortaya koyan akademisyenlerimize, okul müdürü ve öğretmenlerimize, sanatçılarımıza da hassaten teşekkür ediyorum.

"İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitimi ve Öğretimi Çalıştay"ını da kısa sürede kitaplaştırarak kamuoyunun ve eğitim camiasının istifadesine sunmuş bulunuyoruz. Çalıştay kitabını büyük bir titizlikle yayına hazırlayan İsmail Güleç ve Büşra Taşkan'a emekleri için teşekkür ediyorum. Bu Çalıştay'da dile getirilen hususların, tartışma ve önerilerin daha nitelikli bir eğitim için yol gösterici olmasını diliyorum.

AÇILIŞ PROTOKOL KONUŞMALARI

Prof. Dr. İsmail Güleç

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Öğretim Üyesi

Düzenleme Kurulu Adına

Sayın başkanım, değerli hocalarım

İmam-Hatip okullarında sanat eğitim ve öğretiminin durumunu ele alacağımız ve tartışacağımız çalıştaya hoş geldiniz. Bundan önce, 14 Haziran 2022 tarihinde Ankara'da *İlk ve Ortaöğretimde İstiklal Marşı'nın Öğretimi Çalıştayı*'ni yapmış ve kitabını yayınlamıştık. Bugün Mehmet Akif İnan Vakfı ve Eğitim-Bir-Sen'in desteğiyle ikinci çalıştayı yapmak üzere toplandık. Sizleri burada görmekten duyduğum mutluluğu ifade ederek ve Cenabı Mevla'dan çalıştayımızın bereketli ve faydalı olmasını niyaz ederek sözlerime başlıyorum.

Son yıllarda toplumumuzda sanata karşı bir ilgisizlik görülmeye ve bu ilgisizlikten şikâyet edilmeye başlandı. Belediyelerin düzenledikleri kurslar, akademisyen sanatkarlarımızın faaliyetleri, sivil toplum örgütlerinin çalışmaları olmasına, konunun sosyal ve geleneksel medyada sıkça ele alınmasına rağmen bir şeyler hep eksik kalıyor ve arzu edilen düzeye bir türlü gelemiyor. Çin'den gelen ucuz taklit ürünler ile evlerimizi süslüyoruz, hat-ta camilerimizi bile onlarla tezyin ediyoruz. Muhteşem bir ahşap kapının üstüne veya düzgün kesilmiş sarı taşla örülmüş cami duvarının üzerine mavi mürekkeple yazılmış beyaz plakadan tabelaları asabiliyoruz ve bundan da rahatsız olmuyoruz. Camilerin içindeki nakışlara ve yazılan hatlara hiç girmeyeceğim, çünkü girersek çıkamamaktan korkuyorum.

Bu arada son yıllarda yapılan kimi camilerin tezyinatı ve mimarisini çok beğendiğimi ifade etmeliyim. Çamlıca ve Taksim camilerinin hatlarına ve nakışlarına bayıldığımı söylemezsem haksızlık etmiş olurum. Ancak bir zincirin kuvveti en zayıf halkasının gücü kadardır. Biz de kültür ve medeniyetimizin durumunu görmek istiyorsak kasaba ve mahalle camilerine bakmalıyız. Maalesef bu camilerin nakışlarına, çinilerine, ahşap işlerine ve mimari yapısına baktığımızda çok iç açıcı şeyler söyleyemiyorum. Bununla birlikte özellikle bir mimar tarafından özenle çizilmiş ve inşa edilmiş camilerin sayısında da bir artış var. Bu da sevindirici bir durum.

Cami demişken oradan devam edeyim. Caminin görünüşü kadar cemaatinin olması ve eda edilen ibadetler de önemli. Uzmanları dini musikiyi ikiye taksim ediyorlar: Cami musikisi ve tekke musikisi. Merkezi ezan ile güzel ezan dinliyoruz ancak camilerde imam ve müezzinlerin bu konuda pek hassas olduklarını söylemek kolay değil. Marifet iltifata tabidir. Cemaatin de imam ve müezzinden böyle bir beklentisi olmayınca imam efendiler kendilerini geliştirmek konusunda bir gayret göstermiyor ve sıradan okuyuş ile devam edip gidiyor. Haksızlık etmeyelim, aralarında Kuran tilaveti çok iyi ve hiç bitmesin diyerek arkasında namaz kıldığımız hocalarımız da var.

Oysa bugün Türk musikisinden bahsediyorsak bunu biraz da meşhur hafız ve mevlithanlarımıza borçluyuz. Osmanlılardan Cumhuriyete Türk müziğini hafızlarımız taşımıştır, dersek mübalağa etmiş sayılmayız. Abdülkadir Merâğî, Hafız Post, İtrî, Medeni Azîz Efendi, Zekâî Dede, Tanburî Ali Efendi, Şekerci Cemil Bey, Zekâîzâde Ahmet İrsoy, Hafız Samî, Sadeddin Kaynak, Ahmet Avni Konuk, Zeki Arif Ataergin, Sadeddin Kaynak, Süleyman Erguner, Bekir Sıtkı Sezgin, Amir Ateş, Kemal Batanay, Rakım Elkutlu, Kânî Karaca, Sadi Hoşses ve daha birçok isim dinî musiki yanında Türk musikisinin de taşıyıcısı ve öğreticisi olan aynı zamanda hafız olan musikişinaslardır.

İmam-Hatip neslinin çok sevdiği ve şiirlerini büyük bir zevk ile okuduğu üç büyük şairin de sanat konusunda hassas olduğunu hatırlatmak isterim. Mehmet Akif Ersoy ney dersleri almış ve nısfıye ile taksim yapacak kadar ilerlemiştir. Sadi İşılay'ın keman taksimini dinledikten sonra takdir etmek için hemen oracıkta yazıp eline tutuşturduğu şu dörtlük muhteşemdir:

*Bütün eşya Hüda'yı zikreden bir sırr-ı hikmettir
Kemânın bî-gümân Allahü Ekber'den ibarettir*

*Hulûsumla seni tes'îd edersem çok mudur Sa'dî
Tecelli eyleyen hâlet elinde başka kudretdir*

Necip Fazıl 1960'larda kaleme aldığı anıt eseri *İdeolocya Örgüsü*'nde "Orkestra, Senfonya ve Biz" bahsini açar. Bach'tan Beethoven'a kadar Klasik Batı Müziği'ne ait parçaları kendi okuduğu şiirlerinde fon müziği olarak kullanmaktan çekinmez.

Sezai Karakoç için sanat, hakikat arayışında ve medeniyet teşekkülünde istifade edilmesi gereken araçlardan en önemlisidir. Sanat, insanın yaratılış sırrını aradığı alandır. Ona göre sanat ile din birbiri ile çok yakından ilgilidir. Sanat, yaratıcıya yaklaştırdıkça da sanatçıyı yüceltir. Sanat kabiliyeti Allah'ın kuluna bahşettiği bir lütuftur ve Allah, kulunun verdiği hediyeyi kullanmasını ister.

Çağımızın büyük alimlerinden Hayreddin Karaman ile ilgili bir anekdotu Celal Kırca'nın hatıralarından nakletmek isterim:

Bir gün Hayrettin Karaman Bey bana, "Al şu parayı, Taksim'e git, orada Şan Sineması var, pazar günkü Münir Nurettin konseri için bilet al" dedi. Şan Sineması'na varınca sıraya girdim. Sırada iken içimden "Ele verirler talkını, kendileri yutar salkımı" diye Hayrettin Bey'i ve diğer bilet aldırıldığı kişileri ayıpladım. Ben Hayrettin Bey'e ön sıradan biletlerini aldıktan sonra, kendime de bir kaç sıra arkadan bir bilet aldım. Pazar gününü ipe çektim. Şan sinemasına geldim ve yerime oturdum. Hayrettin Bey ve arkadaşları da geldiler. Saat 11'de Münir Nurettin sahneye çıktı. Yunus Emre'nin şiirlerinden bestelenmiş bir repertuara sahipti. O muhteşem sesiyle Yunus Emre'nin bir ilâhisini okuyunca o kadar duygulandım ki tarif edemem. Âdeta mest olmuştum. Önümde abartılı makyaj yapmış bir bayan vardı. Konser sırasında ağlamaya başlayınca beni de ağlatmıştı. Okul bitinceye kadar Münir Nurettin'in bütün konserlerine hep devam ettim" (Celal Kırca, Bir Nesle Mensubiyet, s. 178-179)

Meselenin bir başka boyutu daha var. Merhum Şemseddin Yeşil, 1955'lerde yaptığı bir konuşmasında, musikiden anlamak için o musikinin neşet ettiği kültüre, felsefeye hatta dile aşına olmanın gerektiğinden söz eder. Dolayısıyla bizim için önemli bir mesele sanatçının yetişeceği iklimi oluş-

turmaktır. Temel soru şu: Acaba biz bugün İmam-Hatip okullarında bu iklimi oluşturabiliyor muyuz?

Bu iklimin olmaması bize sadece sanatçıyı değil sanat severleri de kaybettiriyor. İsmet Özel *“İtrî dinlemekten sıkılan bir adamın Süleymaniye'nin mimarisinden tat alabileceğini mümkün sayamayız...”* derken kastettiği kanaatimce bu iklimde yetişmenin önemine dikkat çekiyordu. İmam-hatip okullarında bu iklimi oluşturmadıkça biz ne Süleymaniye'yi ne de İtrî'yi tam olarak hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Mahmud Bedreddin Yazır'ın *“Güzel yazının meddahlığını yapmaktansa, kendisini yazmak daha yakın bir bilgi, daha zevkli bir anlayış sağlamaz mı?”* sorusu çok değerlidir ve İtrî'yi, Kazasker'i, Mimar Sinan'ı kuru kuruya övmekle bir yere varamayacağımız muhakkaktır.

Bu çalıştayla sanatçı yetiştirmenin yollarını değil sanatçıların yetişecekleri iklimin oluşturulmasının ve sanatı seven öğrenciler yetiştirmenin yollarını aramak için de gayret edeceğiz. Takdir ve tevfik ise Yüce Mevla'dandır.

Asırlardan beri yaptığımız gibi bundan sonra da “Allah güzeldir ve güzeli sever.” diyen bir toplum olarak güzelin peşinde koşmaya devam edeceğiz. Ne iş yaparsak yapalım onu en güzel şekilde yapmakla mükellef olduğumuzu hatırlatıyor, çalıştayımızın bereketli geçmesini ve murad edilen neticenin hasıl olması dileklerle hepimize saygılarımı sunuyorum.

Hıdır Yıldırım

Mehmet Akif İnan Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın Genel Başkanım, Kıymetli Hocalarım,

Mehmet Akif İnan Vakfı, Eğitim-Bir-Sen Genel Merkezi ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi işbirliğiyle 12 Haziran 2022 tarihinde Ankara’da gerçekleştirdiğimiz “İlk ve Ortaöğretimde İstiklal Marşı’nın Öğretimi Çalıştayı”nın ardından bu yıl ikincisini gerçekleştirdiğimiz “İmam-Hatip Liselerinde Sanat Eğitimi ve Öğretimi Çalıştayı”nı tezriflerinizden dolayı hepimize şükranlarımı arz ediyor, sözlerimin başında saygılarımla selamlıyorum.

Değerli Katılımcılar,

14 Şubat 1992 tarihinde kurulan Eğitim-Bir-Sen’in ilk yaptığı çalışmalardan birisi 61 bilim adamının katılımıyla oluşturulan 9 ayrı komisyon marifetiyle eğitimcilerin ve eğitim sistemimizin sorunlarını tespit ederek bu sorunlara çözüm önerileri sunmak olmuştur. Bu çalışmalar yaklaşık dört ay içerisinde tamamlanmış ve hazırlanan raporlara Haziran 1992 tarihli ilk Eğitim-Bir-Sen Bülteni’nde yer verilmiştir. Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen’in kurucusu, Vakfımızın da adını taşıdığı şair, yazar, mütefekkiri, sendikacı Mehmet Akif İnan, 25 Temmuz 1992 tarihinde gerçekleştirilen Eğitim-Bir 1. Olağan Genel Kurul Konuşmasında mezkûr çalışmanın çerçevesine değinerek şunları kaydeder: “Bu çalışmalarda dikkat edilen husus şu olmuştur: Bu çalışma-

lar teorik bir alanda kalabilecek çerçeve içerisinde olmamalı. Türkiye şartı içerisinde uygulanabilir özellikler taşınmalıdır. İçinde yaşamış olduğumuz durum, milli eğitimin yapısı, Türkiye'nin gerçeği, öğretmenlerin durumu belli. Yapılması mümkün olmayan hayali öneriler ve temenniler yer almamalı. Yani iyi niyet ile yaklaşıldığı takdirde, çözümü gayet mümkün çalışma sergilendi.”

Bizim Mehmet Akif İnan Vakfı olarak değerli hocalarımız ve sendikamızla birlikte gerçekleştirdiğimiz bu nevi çalışmaların niteliği de bu yönde olmuştur ve olacaktır. Amacımız, eğitim sistemimizin sarf edilen emek, harcanan imkanlar nispetinde sonuçlar üretebilmesine katkı sunabilmektir. Eğitim sistemimize yönelik, gerek siyasi mülhazalar, gerek bürokratik endişeler dolayısıyla olması gerektiği gibi yapılamayan tespitleri söz konusu ağırlıklardan azade bir vasatta yapmak ve yine bu çerçevede tekliflerde bulunmak gayesini taşıyoruz. Akademi ile sahayı bir araya getirerek akademinin öngörülerini sahanın gerçekleriyle birlikte ele almak, teoriyle pratiği bir arada değerlendirmek, bu şekilde sağlıklı sonuçlar üretmek emelindeyiz. Bu hareket tarzı, Mehmet Akif İnan'ın sözlerimin başında dile getirdiğim yaklaşımının da bir tezahürü olmaktadır.

Değerli Katılımcılar,

Ziya Paşa'nın Terci-i Bend'inin vasıta beyti benim pek hoşuma gider.

Sübhane men tahayyere fi sun'ihî'l-ukûl

Sübhane men bikudretihi ya'cüzü'l-fuhûl

(Sanatı karşısında akılları hayrete düşüren büyük Sanatkârı tebci ederim. Kudretiyle âlimleri âciz bırakan Cenab-ı Hakk'ı takdis ederim)

Büyük sanatkarın san'atını en yakından bilmesi ve tanınması, o büyük sanatkarın san'atının inceliklerini hayatının her anında yansıması, bununla birlikte san'atın yoğun olduğu ve inceltilmiş farklı insanlar olarak temayüz etmesi beklenenler o büyük sanatkarla ünsiyet geliştirmiş olanlardır. Öyleyse şunu söyleyebiliriz, gerçek sanatçı büyük sanatkarı bilen ve tanıyandır. Üstad Necip Fazıl'a “Anladım işi, sanat Allah'ı aramakmış, / Marifet bu, gerisi yalnız çelik çomakmış...!” dedirten de budur. Belki buradan, sanatçı sıfatının da çok harc-ı alem kullanılmaması gereken bir sıfat olduğu sonucuna da ulaşabiliriz. San'atın derinliğinden bibehre olan, süfli meşguliyet içerisinde olan kişilere de sanatçı unvanını ucuzca vermemeliyiz.

Değerli Katılımcılar,

Vakfımızın adını taşıdığı Mehmet Akif İnan, sanatla din arasında çok güçlü bir bağ olduğu düşüncesindedir. İnan, bunu bir yazısında şöyle dile getirir: “Din bütün büyük sanat ve fikir adamlarının bitmeyen bir kaynağı olmuştur. Çünkü din insana açılan bir kapıdır. İnsandan Allah’a, Allah’tan insana açılan bir kapı. Mevlânâ’dan, Yunus’tan, Fuzulî’den, Şeyh Gaalib’e; İtrî’den, Dede Efendi’den, Hafız Post’a; Koca Sinan’dan, Mehmed ve Davud Ağa’lara; Levnî’den, Yesarî’ye kadar söz, ses ve şekil ustalarının cümlesi bu kapıdan geçmişlerdir.(...)”

Sanatın ezeli konusu olan insan, hayat, ölüm ötesi, ölümsüzlük, varlık, yokluk, sonsuzluk, kadr, kader, ıstırap, sevgi, sevinç, nefret, fedakârlık, direnme, ümit... hepsinin cevaplarını dinde bulmuştur. Sanatçı, bütün bu konuların sürekli yankılanmalarını içinde duyan adamdır. Sanat, bu yankılardan yakalananlarla var olur. İlahi sesin, rengin, çizginin yankılar yaptığı yürekte oluşur sanat. Ölümsüz sanat, ezelden gelip ebede giden konuların, ahengin, estetiğin koynunda oluşur. Evrendeki ilahi yankılanmayı, sevgiyi, en ileri beşeri bir idrak ve algılama ile tekrarlayanlar sanatçılardır. Halis ve fakir sezgi, sanatçıdadır. Bunun, bu ulviyetin ise temeli dindedir!”

İmam-Hatip Liseleri, gerçek sanatı ve büyük sanatkarı tanımaya imkan veren pek çok vasitanın bulunduğu güzide kurumlarımızdır. Bu çerçevede her İmam-Hatipli bir sanatçı adayı, ama mutlaka bir sanatşinas adayıdır. Ben şahsen, sanatın yalnızca bir icra, bir eser ortaya koymak olmadığı düşüncesindeyim. İnce duyuş, ince düşünüş, ince davranış, bütün bunlar sanattır; ince duyan, ince düşünen ve ince davranan herkes de sanatçıdır, düşüncesindeyim. İşte bunun en kâmil manada teati edileceği kurumlar İmam-Hatip okullarıdır kanaatindeyim.

Bugün bizim burada mütalaa edeceğimiz faaliyet, bu okullardaki söz konusu imkanların ne ölçüde kullanılabildiği, bu imkanlar çerçevesinde ne ölçüde tesir oluşturulabildiği hususunda bir analiz yapmak, daha iyiye, daha güzele yönelik teklifler oluşturabilmektir.

“İmam-Hatip Liselerinde Sanat Eğitim ve Öğretimi Çalıştayı”mızın hayırlara vesile olmasını diliyor, Başta Prof. Dr. İsmail Güleç hocamız olmak üzere Çalıştay’ın düzenlenmesinde emek veren herkese şükranlarımı sunuyorum.

Ali Yalçın

Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen
Genel Başkanı

Mehmet Akif İnan Vakfı Mütevelli
Heyeti Başkanı

Değerli Dostlar,

Müsaadenizle ben sözlerime rahmet, minnet ve teşekkürle başlamak isterim. Başta Akif İnan olmak üzere, hareketimize ömür vermiş dava büyüklerimizden ahirete irtihal edenlere rahmet; bu hareketin bugünlere gelmesine vesile olan ve hayatta olan herkese minnet, bugün bu Çalıştay'da bir araya gelmemize vesile olan başta başkanımız Hıdır Yıldırım Bey'e, değerli hocamız İsmail Güleç Bey'e ve bu güzel ortamı anlamlandıran, anlamlı sonuçlar çıkmasına vesile olacak olan siz kıymetli arkadaşlarımıza teşekkürle başlamak istiyorum. Rabbim toplantımızı hayırlara vesile kılsın, güzel sonuçlara bizleri vesile kılsın.

Sendikamızın otuz yıllık mücadele tarihi içerisinde birçok öncü ve örnek çalışma gerçekleştirilmiştir. Şimdi, yeni bir çalışma trafiği, yeni bir kapasite geliştirme alanı oluşturarak daha dingin tartışmalar ve daha verimli sonuçlar çıkarabilmek açısından Mehmet Akif İnan Vakfı'mızı harekete geçirmiş bulunmaktayız. Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen olarak, sosyal ve mali hakların korunması, iyileştirilmesi, geliştirilmesi; Türkiye'de emek mücadelesi adına erdemli bir tarzın ortaya konulması, evrensel alanda yeni bir bakış açısıyla dünyanın her tarafına dokunulması ve bunun büyük bir harekete dönüştürülmesi konusunda çalışmalarımız, gayretlerimiz sürü-

yor. Fakat bizim sorumluluğumuz sadece sendikal alanda bir şeyler yapmak değil; ülkenin eğitimine de, estetiğine de, geleceğine de, gençlerine de, neslimize de dokunmak durumundayız. Köklerimize de bu anlamda yaslanabilmek ve oralardan hareket ederek yeni bir zemini ve zamanı inşa edebilmeye ihtiyacımız vardır. Bu açıdan, doğal olarak sendikal çatı altında yaptığımız tartışmaların, konuşmaların, hangi konuyu dingin bir şekilde tartışırıyorsak, sonunda konu, çalışanların ekonomik ve sosyal haklarının korunması ve geliştirilmesine gelip dayanıyor. Biz bu gibi dar alanlara sıkışıp hareket kabiliyetimizi bir yöne teksif etme zaruretinin ortaya çıktığı bir zemin yerine, Mehmet Akif İnan Vakfı'mızla yine bizim himayemizde, yine sendikamızın imkanları ve insan kaynaklarıyla hareket edecek ama bizi daha geniş bir perspektife taşıyacak bir zemine sahip olduk. Yeni bir alan inşa etmek ve bizim söz ettiğimiz o koşuşturmamız içerisinde ihmal edebileceğimiz çok önemli noktaları, kör nokta şekline dönüştürmeden ele almak üzere yeni bir kapasiteyi ortaya koymak niyetiyle bu yolculuğa çıktık.

Değerli Dostlar, Kıymetli Hocalarım,

Dünden bugüne, Akif İnan'ın adıyla ve onun kültürel alanda yaptığı çalışmalarla uyumlu, onun kültür dünyasına ilişkin kaygısını dert eden insanlarla bir araya gelerek pek çok nitelikli çalışma gerçekleştirdik, güzel çalışmalara vesile olduk. Öncelikle onu ifade edeyim. Bu anlamda mutluyuz. Yarınlardan umutluyuz. Eğitim-Bir-Sen üzerinden gençlere dokunma yönünde Genç Memur-Sen adını taşıyan gençlik örgütlenmemizle "Bir Bilenle Bilge Nesil" başlığıyla yürüttüğümüz çalışma çok ciddi bir alan açımı yaptı. İstanbul'da geçtiğimiz yıl, yüz bin öğrenciyle üç yüz bin kitap okundu ve bu anlamda ciddi bir emek ortaya konuldu. Türkiye genelinde de bu çalışmaya devam ediliyor. Kimi ilde üç bin öğrenci, kimi ilde iki bin öğrenci, kimi ilde beş yüz öğrenci... İllerin durumuna göre ve şubelerin meseleye sahip çıkma durumuna göre değişen ama neticede hepsini bir araya getirdiğimizde çok kıymetli bir fotoğraf ve emek ortaya çıkaran, umudumuzu da arttıran bir çalışma. Vakfımız bu önemli çalışmanın bir paydaşdır.

Bunun yanında Vakfımız, Mehmet Akif İnan Eğitim Akademisi adı altında, bizim en fazla ihtiyaç duyduğumuz, toplumumuzun en fazla ihtiyaç duyduğu, sosyal tabanımızın en fazla boşluk olarak gördüğü zemin olan öğretmen eğitimi ve yönetici eğitimleri konusunda bir kapasite oluşturma mücadelesi yürütüyor. Geçen yıl pandemi sürecine rağmen on üç binin

üzerinde eğitimciye eğitim verildi ve sertifikalandırıldı. Bu çalışma da yine aynı şekilde devam ediyor. Modül geliştirme çalışmalarımız da sürüyor. Orayı da güçlü kılmak için elimizden gelen tüm gayreti gösteriyoruz. Tüm imkânlarımızı seferber ediyoruz.

Biz Vakıf olarak bu çalışmaları yaparken, Sendika olarak da çok ciddi anlamda odak analizler, raporlar, sempozyumlar gerçekleştiriyoruz. Hangi konuya bakarsanız eğitimin o konusuna ilişkin sesi yükseltmeden, sözü yükseltmeye yönelik çok ciddi kapasiteler oluşturduk ve oluşturduğumuz otuz raporu bir araya getirdiğimiz bir set halinde de birçok yere gönderdik ve çok da olumlu geri dönüşler oldu. Biz, bir konuya ilişkin cümle kuracaksa, önce o konuya ilişkin bir araştırma, bir rapor, bir odak analiz ya da büyük bir sempozyum organize ederek onun sonuçları üzerinden yürümeye çalışıyoruz. Çünkü tekil anlamda söylenen sözler kıymetlidir ama ortak bir havuzda eritilen, dağıtılan ve herkesin kabul katsayısını yüksek bulduğu cümleler dile getirmek çok daha kıymetlidir. Bu açıdan yaptığımız işi samimiyetle ve ciddiyetle yapıyoruz.

Değerli Dostlar,

Haziran ayında gerçekleştirilen İlk ve Ortaöğretimde İstiklal Marşı'nın Öğretimi Çalıştayı güzel bir sonuca dönüştü. Talim ve Terbiye Kurulu çalışmamızı çok kıymetli buldu. Çalıştay'ın sonuçları doğrultusunda çalışmalar yapıldığını öğrendik. Bundan mutluluk duyduk. Karar alıcıların esinlenebilecekleri, sağlam kaynaklar üzerinden, sağlam bakış açıları üzerinden hakikatli cümleler kuran ve yol gösteren çalışmalar bu anlamda son derece önemli.

Burada yine bir konuyu spesifik olarak tartışmak ve sonuç almak üzere bulunuyoruz. Ben bugün buradaki çalışmanın bu çerçevede yapılan ikinci çalışma olduğunu ifade ediyor, sizler gibi kıymetli arkadaşlarımız vesilesiyle bunun devamının geleceğini de ümit ediyorum. Onun için emeği değerli gören Yusuf Has Hacib'in "Ömür değil, emek azizdir" deyişine yaslanarak, bu çalışmada ortaya koyduğunuz emeğin kıymetini bilen birisi olarak aramızda bulunmaktan dolayı duyduğum memnuniyeti ifade ediyorum.

Toplantımız hayırlı sonuçlara vesile olur inşallah. İstiyoruz ki yeni bir yol bulalım, yine bir yol açalım. Yine hep birlikte beraber yol alalım. Derdimiz bu. Niyet hayır. Akıbet hayır inşallah. Çok teşekkür ediyorum.

Giriş

İslam ve Sanat

İslam ve Estetik

Doç. Dr. Mustafa Uğur Karadeniz

Din ve Musikî

Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi

İslam ve Şiir

Prof. Dr. İsmail Güleç

Bir İmam-Hatipli Sanatı Nasıl Okumalı?

Prof. Dr. Aziz Doğanay

İSLAM VE ESTETİK

M. Uğur Karadeniz*

Estetik köken olarak Grekçe “aisthesis” (duyum, duyulur algı) ya da “aisthanesthai” (duyu ile algılamak) sözünden gelir. Bu anlamda estetik, duyulur algının, duyusallığın sağladığı bilgi ile ilgili bir bilim dalı olarak değerlendirilir. Bu bilime estetik adını veren ve aynı zamanda onun kurucusu sayılan Alexander G. Baumgarten (1714-1762), 1750-1758 yıllarında “Aesthetica” adlı bir eser yayımlamıştır. Bu eser, estetik bilimini ilk kez temellendirmiş, konusunu belirlemiş ve sınırlarını çizmiştir. Estetik kelimesinin karşılığı olarak çağdaş Arapçada ise “güzellik bilimi” anlamında “İlmü'l-cemâl” terkihi kullanılır. Estetiğin kökeninde güzelliğin hissî âlemlerle sınırlandırılması, kelimenin İslam düşüncesindeki güzellik algısını ifadede yetersiz kaldığını gösterir.

Estetik konu olarak güzel meselesini ele aldığı için öncelikle güzel kavramının anlaşılması gerekmektedir. Felsefe tarihinde güzel kavramını felsefi bir problem olarak ilk ele alan filozofun Platon olduğu kabul edilir. Platon estetiğe yaklaşırken işe öncelikle güzel ile iyi arasında “özce bir uygunluk” olduğu kabulüyle başlar. Doğrusu güzel ve iyi arasındaki bu uygunluğa, sadece Platon değil bütün Grek düşüncesinin dikkat çektiği görülür. İslam filozofları, estetik düşüncelerinde ve güzel kavramını ele alış biçimlerinde, tevarüs ettikleri geçmiş yüzyılların ve yaşadıkları çağın düşünce biçiminin başlıca unsurlarını yansıtmışlardır. Bu yüzden İslam felsefesinde “güzel”in anlaşılması için “estetik” sözcüğünün, “aisthanesthai” (duymak, algılamak), “aisthesis” (duygu, duyum) sözcükleri ile yapılan tanımlamaların ötesine taşınan bir anlam arayışına girmek gerekmektedir.

* Doç. Dr., Samsun Üniversitesi, e-mail: mustafa.karadeniz@samsun.edu.tr

İslam düşüncesinde güzellik anlayışı dolayısıyla etkisi olduğu düşünülen diğer bir filozof olan Plotinos, güzelliğin aşkın bir âlemden neşet ettiği düşüncesindedir. Bu hissedilir âlemden varsayılan iki taş bloktan hareketle güzelliğin idea'dan doğduğunu göstermeye çalışır. Bu iki taş bloktan birinin doğal halde sanat tarafından şekillendirilmemiş bir biçimde olduğunu kabul edelim, diğerinin ise bir sanatçı tarafından insan veya tanrı heykeli olarak şekillendirildiğini varsayalım. Bir sanat eseri haline gelen ikinci taş parçasının güzelliğinin taştan gelmediği aşikârdır, öyle olsaydı ilk taş parçasının da güzel olması gerekirdi. Plotinos, heykelin güzelliğinin sanatçının kendisinden de gelmediğini düşünür. Çünkü sanatçı, güzellik formunu yaratan değildir. Sadece o formu taşta kazandırır. Öyleyse güzelliği doğuran şey “form”un kendisidir, yani sanattır; taşta sanat tarafından kazandırılan “idea”dır.

İslam sanatının temel felsefesini (estetik) belirlemek için ondaki “varlık” tasavvurunun da anlaşılması gerekmektedir. Estetik, İslam düşüncesinde bir felsefe disiplini olarak görülmemekle birlikte estetik problemler, Müslüman filozofların metafizik, mantık ve ahlak ile ilgili görüşleri içinde yer almaktadır. Gazâlî, âlemin güzelliğinin herkes tarafından takdir edilebileceğini belirtir. Derece farkları bulunsa da herkes güzelliğin idrakine varabilir. Gazâlî estetik delili, sevmeye layık güzel (cemîl) bir yaratıcı fikriyle açıklar. Allah, kemâl sahibi olduğu ve onda bir eksiklik bulunmadığı için cemîl'dir. Güzel ve iyinin birlikteliği, estetiği ahlakın içinde değerlendirme zarureti doğurmaktadır. Ahlâkın da kendine konu edindiği iyi, estetiğin temel ilgi alanı olan güzelin de kaynağı kabul edilir. “Allah'ın güzelliğinin akıl ve düşünceyle değil ilham ve keşifle kavranılabileceği”ni ifade eden İbn Arabî de “fânî güzellik” ve “bâkî güzellik” kavramlarına dikkat çeker. İbn Sînâ ve İbn Rüşd gibi İslam filozofları ise güzellik için nizam, düzen/tertip ve oran/uyumluluk kavramlarını ararlar. Ayrıca İslam filozofları “sanat”ta ilim ve amel kavramlarına özellikle dikkat çekmişlerdir. Filozoflara göre her ilim, teorik olarak tasavvur edilirse ilimdir, pratik bir fayda da içeriyorsa “sınaat”tır (sanat). Bu yüzden mantık sanatı, tıp sanatı, yazı sanatı gibi terkipler söz konusudur. Gazâlî de güzelliği iyi ile özdeşleştirerek “iyiyi; yararlı, lezzetli ve güzel olarak” açıklar.

Fuzûlî'ye göre ise genel olarak bir şeyin güzellik ve çirkinliği üç konudur:

1. Tamlik ve noksanlık,
2. Tab'a uygunluk veya aykırılık,
3. İşleyenin yahut terk edenin zemmedilmesi (Fuzûlî, 2002: 47).

Fuzûlî'nin bu ayrımı, güzellik anlayışının hayata dönük olduğunu göstermektedir. Doğrudan eylemle irtibatı, güzelliğin bir hayat biçimi olduğunu da gösterir. Bu güzellik anlayışı, insan eylemlerini parçalara ayırmadan bir bütün içinde ele alarak eylemde de tevhidi önceler. Güzellik, İslam sanatında her şeye "tevhid nazarı"yla bakışın bir yansımasıdır.

Bir temaşa etkinliği ve dünyayı güzelleştirme yürüyüşü olarak nitelendirilebilecek olan İslam sanatına bakıldığında, öncelikle "sanat" sözcüğünün kök ve anlam dünyasının iyi bilinmesi gerektiği ortaya çıkacaktır. Arapçada san' (sun') "yapmak, etmek", sana' "işinde mahir olmak", san'at ise "yapılan iş, meslek" anlamında kullanılmaktadır. Sanat, "maddî veya zihnî bir iş ve çabada izlenen düzenli ve özel yol, yöntem" anlamında terim olarak da yer almaktadır. Bu anlamlar sözcüğün geçmişte sadece estetik bir faaliyetle sınırlandırılmadığını göstermektedir. Bu yüzden olsa gerek günümüzde bile estetik bir anlam çağrışımı için sanat kelimesi yetmemekte ve "güzel sanatlar" deme ihtiyacı hissedilmektedir.

Sanat kavramının herhangi bir işte mahir olma, o işi en güzel biçimde yerine getirme ve onda kemali arama anlamında kullanımı, İslam estetiğinde sanatın fayda ve işlevsellik boyutunun da anlaşılmasını sağlayan önemli bir inceliklerdir. Sanatın, estetik anlamıyla bile olsa kişinin diğer iş ve eylemlerinden ayrı, üst ve seçkin bir yerde değerlendirilmemesi İslam'da hayatı bir bütün olarak tasavvur etmenin bir sonucudur.

Sanatın hakikatle kurduğu ilişki, onun niteliğini de belirler. Hakikati gözetten bir sanat da "kutsal sanat" olarak nitelendirilmektedir. "Kutsal sanat", sadece konularının kaynağını manevî hakikatlerden aldığı için bu isimle anılmaz. Bilakis onun biçimsel dili de aynı kaynaktan neşet etmelidir. Mesela Rönesans ve Barok Dönemi dinî sanatları için bundan söz edilememektedir. Çünkü bu iki dönemde görülen dinî sanat ile din dışı sanat arasında tarz bakımından bir fark bulunmamaktadır. Sanat tarihçilerine göre bu dinî sanatlar, konularını dinden almış olsa bile taşıdığı manevî duygular ve ifade ettiği ruh asaleti onu "kutsal sanat" yapmaya yetmeyecektir. Bu anlamda İslam sanatı hem biçim hem anlam bağlamında belli bir dine has

manevî vizyonu yansıtmaması nedeniyle “kutsal sanat” olarak tanımlanamamaktadır.

İslam sanatı bu ilke ve kuralları benimserken kendi kaynaklarından faydalanmıştır. Bu yüzden İslam sanatlarının doktriner anlamdaki kaynakları arasında Kur’an-ı Kerim, hadis-i şerif, Kâbe ve hatta Hz. Peygamber’in Medine’deki Mescid-i Nebevi’ye bitişik evini de saymak yanlış olmayacaktır. Çünkü bu yapı formu, daha sonra İslam mimarisinin ev düzeninden şehir planına kadar bütün gelişimini belirlemiştir. Dört Halife Dönemi’nde girilen fetih faaliyetleri ile Müslümanların Bizans ve Sasani kültürüyle yakından tanışmaları da İslam sanatına etki eden diğer bir faktör olarak sayılabilirse de İslam sanatının onların izinde gidip gölgesinde kaldığını söylemek yanlış olacaktır. İslam sanatının kuramsal arka planını anlamak için İslam’ın kendi iç dinamiklerine yönelmek gerekmektedir. İslam sanatı, İslam düşüncesinden doğmuştur. İslam düşüncesinin sanata yansıyan boyutlarına bakıldığında da yine Kur’an ve Hadis’in merkezde olduğu görülecektir.

Kur’an, İslam sanatına sadece içerik olarak etki etmemiştir. Çokça okunan anlamına da gelen bu ilahî hitap, muhatabının hayatında sürekli bir yer edinmiştir. Bu durum sanata biçim olarak da yansımıştır: Birbirinin aynısı (temâsülü) olan hiçbir kıssanın bulunmadığı Kur’an’da, ancak birbirine benzeyen (müteşâbih) kıssalar mevcuttur. Kıssalar arasındaki bu benzerlik cennet nimetlerine benzetilir. “İman edip salih amel işleyenlere cennette birbirine benzeyen (müteşâbih) nimetler bahşedilir. Cennet ehli kendilerine bir şey ikram edildiğinde bunu daha önce tattıklarını söylerler. Hâlbuki kendilerine sunulanlar farklı şeylerdir, ancak onlar bunun farkında değildirler.” (Bakara, 2/25) Bu ayet, İslam sanatındaki “tekrar”ın ve “bilinen”in hatırlatılması konusunda adeta bir metafor imkânı sunar. Hem mimarîde hem minyatürde hem de şiirde bir “cennet hayali” peşinde koşan sanatkâr, ilhamını bu ayetten almış gibidir. Hep bir aşinalık, daha önce tadılmış, bilinen bir zevk hissi İslam sanatının en bariz özelliklerindedir.

“Allah güzeldir, güzeli sever.” hadisi ise İslam’da sanat kavramının çerçevesini çizmiştir denebilir. İslam sanat tasavvurunda “güzel” kavramı mevzu bahis olunca kastın Allah yahut onun sıfatlarından biri olduğu hatırlanmalıdır. Güzellik, bu durumda insan eliyle üretilen bir kavram değil; Allah’ın kendi güzelliğinin tecellisi yoluyla ihsan buyurduğu keşfedilecek

bir kavram, tabiatta bulunan izlerin takip edilmesi suretiyle ulaşılabilecek bir menzildir. Müslüman muhayyilenin sanatla ilişkisinde dıştan içe içten dışa bir yol izlemesi de bu kavrayışa dayanır. Güzel olanın ilahi olandan ayrılması, sanatın, güzelliği icat etmek ya da yaratmak değil var olana işaret etmek amacıyla doğduğunu gösterir.

Sanat, “insan aklının eşya üzerindeki pırıltısı” olarak tarif edilse de geleneksel anlamda sanatın asıl görevi, ilk (temel) gerçeği anlaşılabilir hale getirmek, işitilmeyeni duyulabilir hale getirmek, “ilk kelime”yi açık bir şekilde telaffuz etmektir. Sanatçı da bu kavramsal bilinçle hareket ettiğinden eserini kendi ürünü görmemeli ve bununla övünmemelidir. O; sanatına, Allah’a şükürünün bir ifadesi olarak bakmalıdır. Oysa tabiattaki bir varlığın insan elinden çıkmadığı için sanat eseri muamelesi göremeyeceği iddiası, aslında sanatkârın kendinde bir güç görme vehmini doğurmuştur. Bu sebepten İslâm sanatları estetiğinde sanatkâr güzelliği yaratma arayışına girmez, Allah’ın yarattığı bu âlemde onu keşfetmeye çalışır. Hatta Nâbî’nin aşağıdaki beytinde belirttiği gibi yaprak bile yaratılıştaki (sun’) bu kemâli dile getirirken sanatkârda da bunu duyacak bir kabiliyet olmalıdır:

*Senin gûşunda isti'dâd yok idrâkine yoksa
Leb-i cûda kemâl-i sun'ı her berg-i çemen söyler*

Sanatın bilim ve teknikle birlikte ele alınması, o sanatın ortaya çıktığı kültürün varlık tasavvurunun bir yansımasıdır. Sanatın günümüzde artık bir bilim (bilginin bir parçası) olarak görülmemesi netamelidir. Çünkü bu artık güzelliğin Hakk’ın bir yönünü temsil etmediğini düşünmenin belirtisidir. Sanatın artık bilimle irtibatının kesilmesi, güzelliğin Hakk’ın da herhangi bir yönüne tekabül etmediğini düşünmenin sonucudur. Oysa bilgi düzeyini koruyarak ve güzelliği temaşa ederek hakikate ulaşma cehdi, sanatkârı kendi bireysel çatışmaları içinde kaybolmaktan korur.

Sanatın bir tür “bilgi” olarak görülmesi, sanatçıyı hakikatin aranması konusunda diri tutar. Bu aynı zamanda sanatçıyı, kendi psikolojisinin esaretinde “trajedi” ürünü bir eser vermekten kurtarır. Trajik hal seçme, karar verme anında ortaya çıkar. Oysa klasik dönem sanatçısı, bu ikilemden uzaktır. O, arayış içinde bile değildir, seçenekler arasında sıkışmaz, kararsızlık yaşamaz. Ram olduğu hakikatin izinde yürür. Sanatçı ve onun hitap ettiği muhatabı, aşına bir evrende, menzili belli bir yolculukta birlikte yürüyüş halindedir. Ne sanatçı muhatabını etki altına girmeye zorlayacak kurgu-

lara tenezzül eder ne de muhatap sanat eserinden kendisini ait olmadığı evrenlere çağırmasını bekler. Böyle bir çaba ne gizemli, maceralı olan ne de yolcusunu bilinmezliklere terk eden bir yolculuktur. İslam sanatında yürünen yol aynı yol olsa hatta daha önce yürünmüş bile olsa tecrübenin derecesine göre çeşitlenen huzur dolu temaşadır, dimağda kalan. İslam estetiğinde sanatkâr, sanata bir şükür vesilesi olarak bakar. Tecrübe edilen olgu ya da hakikatin dile getirilmesinde sanatı, daha doğrudan ve daha canlı ve yoğun bir ifade imkânına sahip olması bakımından tercih eder.

Yurtsuzluk kaygılarına, yabancılaşma korkularına meydan bırakmayan bu tanıdık ve dingin sıla hissi, dünya ile dengeli bir ilişki kurulmasının da yoludur. İnsan, mükellef bir varlık olarak değerini hakikatle kurduğu derin ilişkiden alır. Bunun dışındaki bireysel kazanım ve yetenekler, onun kıymetini tayinde ancak sınırlı faktörler olarak kendine yer bulabilir. Sanat becerisi de buna dahildir. İslam sanat düşüncesinde müstakil bir varlık olarak sanatçı “özne”sinin öne çıkmadığı bilinir. Bütün hayır ve şerrin Allah’tan olduğu, güzelliğin de tümüyle yine ona ait yahut O’ndan neşet ettiği düşünülüşünde sanat becerisi sıra dışı bir değer görmeyecektir.

Sanat tarihçileri “irade”nin Allah’ın elinde bulunduğu inanmalarından ötürü Müslümanlarda “dram”ın olmamasına özel vurgu yapar. İslam’da tabiatla kurulan çok boyutlu ilişkide tabiatın bir işaret olarak varlığı esastır. Hem sanatsal güzelliğe hem de bilgiye ulaşmak için tabiat temel zemindir. İslam düşüncesinde sanatın bilgi ile güçlü bir bağı vardır. Gerçeğin bilgisinden ayrı düşünülmeyen sanat, bilimler kategorisi içinde yer alır. Günümüzde sanatın aynı zamanda bir ilim olduğu bilinci ihmal edildiği için onun hakikatle olan irtibatı kesilmiştir, denebilir.

Gelenekte ise sanat, sadece kişinin icra ettiği zanaat şeklinde değil de tüm yaşamı içine alan kapsamlı bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu kullanım, sanatın İslam düşüncesindeki yerini ifade etmesi bakımından önem arz etmektedir. Hayata bütünlükçü bir biçimde (tevhid nazarıyla) bakan İslam tasavvurunda, insan eylemleri “hüsün ve kubuh” (güzel ve çirkin) biçiminde nitelendirilir. Bu bakımdan sanatçı da imtiyazlı bir sınıfın temsilcisi olarak görülmez. Bu durum, İslam sanatlarında sanatçının konumunu göstermesi bakımından önemlidir. Osmanlı toplumunda sanat genellikle sanatçısının adının çoğu zaman bilinemediği “bir grup sanatı” hüviyetindedir. Bu yüzden pek çok sanat eserinde sanatçının imzası da bulunmaz.

Bu, biraz da ehl-i hiref denen sanatçıların örgütlenme biçimlerinden kaynaklanmaktadır.

18. yüzyılda Nuruosmaniye Camisi'nin inşası için yapılan masrafların tutulduğu defterde, işten ziyade işin kendine has değerine; kişinin, işin toplumsal statüsüne ve sanat yönüne değil de külliye açısından emek yoğunluğuna göre ücretlendirilme yapıldığı görülmektedir. Bu defterde, taş yontucuları ve su yolu inşa edenlerin neredeyse nakkaş kadar ücret aldıkları tespit edilmiştir. Ücret rayici emek karşılığına göre belirlenmiş olup meşkcianlar, kazancılar ve kurşun levhacılarla benzer ücreti almıştır. Bu ücretlendirme hem statü hem de emek olarak sanatçının imtiyazlı bir sınıfın temsilcisi olarak görülmediğine dair bir veri olarak değerlendirilebilir. Nispeten hattatların ise daha seçkin bir zümrenin temsilcisi olarak muamele gördükleri söylenebilir. Hattatın bir âlim gibi itibar görmesine karşılık ressama ücretli bir işçi muamelesi yapılmaktadır. Onun da bu göreceli değerini ilahî kelâmı kayda geçirmesinden aldığı görülecektir. Hat sanatı Müslüman dünyada ortak bir takdirle karşılanan ve hem tarihi hem de teknikleri bakımından araştırma konusu yapılan ender bir sanat dalıdır. Hatta öyle ki II. Bayezid'in Şeyhü'l-Hattâtın Hamdullah Efendi'ye alimlerden daha fazla kıymet vermesi, Sultan'a karşı bazı itirazların doğmasına neden olmuştur. Sultan da "Kur'an'ı Şeyh kadar ihya eden içinizde kimse yoktur." diyerek itirazları ilzam etmiştir.

İslam sanatı İslam kültüründen, onun inanç ve hayat görüşünden, evren tasavvurundan bağımsız değildir. İslamî gelenekte sanat, sadece kişinin icra ettiği zanaat şeklinde değil tüm yaşamı içine alan kapsamlı bir kavram olarak kullanılmakta ve bir hayat edimi olarak karşılık bulmaktadır. Anlaşılacağı üzere sanat, tek başına anlamlı bir edim değildir, o anlamını hikmete yaptığı vurgudan alır. İslam tasavvurundan yola çıkılacak olursa sanata, zıtlıklarla yoğrulmuş dünya hayatını daha tahammül edilebilir bir kıvama getirme çabasının sonucu olarak bakılabilir. Müslüman sanatçının görevi de "dünyayı güzelleştirme"dir. Bu yüzden İslam sanat mahsulleri muhatabında şehvet, hırs, arzu, kompleks gibi beşerî zaafı tahrik edici bir etki uyandırmaz.

İslam estetiğinde kurguya, telkinlere yer verilmez. Bireysel beğenilerin yerine kolektif bir tasavvurun, ortak bir muhayyilenin hakimiyeti söz konusudur. Bu yüzden İslam sanatında biçim ve anlamda tekrarın varlığı ile

yenilik cazibesine, özgünlük heveslerine sırt dönüş, bilinçli bir tercihtir. Bu estetiğe getirilen hayal eksikliği, özgünlükten uzaklık gibi yaftalayıcı eleştiriler, onun bu ruhunu anlamaktan uzak, çabuk verilmiş hükümlerdir. Bütün bunlardan sonra sanatçıdan beklenen ve onda bir kimlik vasfı olarak ortaya çıkan şey güzelliği keşfetme sürürüdür. Sanatçı eserini kendi ürünü görmemeli ve bununla övünmemelidir. O; sanatına, Allah'a şükürünün bir ifadesi olarak bakmalıdır. Oysa tabiattaki bir varlığın insan elinden çıkmadığı için sanat eseri muamelesi göremeyeceği iddiası, aslında önce bir kompleks doğurur ve sonra hesaplaşma saikiyle sanatkârın kendinde bir güç görme vehmine neden olur.

T. S. Eliot da dinin, kültür kurumlarından sade biri olarak görülmesine, sanatın da adeta din mertebesine çıkarılmasına karşı çıkar. Ona göre bu görüş, sorumluluğu entelektüel aristokratlara yükleyen problemlili bir yaklaşımdır. Kültürün esas sahibi halktır. Herhangi bir sosyal sınıf veya seçkin zümre, halkın kültüründen kopuk olmamalıdır. Bir seçkinlik mevzubahisse o da halkta yaşayan kültürün şuurunda olan bir seçkinliktir.

İslamî estetik anlayışında, güzel sadece göze hitap etmediğinden salt duysal sınırlara hapsedilmiş da değildir. Çok daha şümüllü bir şekilde hayatın her veçhesini içine alır. İslam sanatında sanatın kendisi de hayattan kopuk değildir. Aslında sanat hayattan başka bir şey de değildir; zira o, müzeler gibi belli yerlere veya belli günlere hapsedilmiş bir şey olmayıp günlük yaşamın her anında yer alır. Oysa Gadamer'in de belirttiği gibi 19. yy ve sonrasında sanatçıların ve aralarında yaşadığı, eserlerini onlar için yarattığı insanların arasında bir iletişim doğallığı kaybolmuştur. Bu çağda ve sonrasında bu yüzden sanatçılar da eserlerini bu bilinçle verdiklerinden bir süre sonra imtiyazlı bir sınıfın temsilcisi konumuna gelmişlerdir. Oysa sanat kavramına İslam tasavvuruyla bakan sanatkâr, onu diğer eylemlerinden (amel) ayırmaz. Bu tevhid nazarıyla bakılan hayatın, adeta bir bölünmezlik ilkesidir.

Tasviriden kaçınan İslam sanatı, sanat anlayışında "taklit"e de yer veremeyecektir. Böylece sanatın ontolojisinde çok önemli bir yerde olan "taklit" kavramına, İslam sanatı sırtını dönerek bambaşka bir sanat tasavvuruna sahip olduğunu göstermiştir. Tabiatın kendisini hakikate giden yolun işaretleri olarak gören İslam düşüncesi, hakikatin kendisine yönelmek dururken onun taklitleriyle oyalanmayı hoş görmemiştir. Çünkü tabiatın taklit edilmesi ister istemez tabiatın merkeze alınması sonucunu da doğuracak-

tır. Bu da tabiata olmayan bir değeri (aşkınlık) ona atfetmek olacaktır. Massignon da sanatın tuzak yönüne dikkat çekerek İslam sanatçısının bu teyakkuzuna vurgu yapar. Sanatçı, sanatın tuzağına düşmek istemez. Ona göre sanat eserlerinden son derece güzel olan âlemin bile ipleri Allah'ın elindedir. Sanatkâr da İrade'nin bu hükmü karşısında teslimiyeti tercih etmelidir. Bu durum taklit yerine, hakikatin nazarıyla bakarak onun işaret ettiği aşkın değerleri yansıtacak bir üsluplaştırmayı gerektirecektir. Bu yüzden Aristo'nun İslam dünyasında Muallim-i Evvel olarak bilinmesine rağmen, onun sanatta taklit (mimesis) anlayışına tevessül edilmemiştir.

Sanatta “değişme”yi benimseyen İslam sanatı, “taklit”ten de uzak duracaktır. Çünkü sanatta taklit, “Zorunlu Varlık”ı taklit etmeye çalışmak demek olacağından daha baştan bir büyüklenme vehmi, beyhude bir çaba kabul edilir. Sanat, tıpkı tabiat gibi bir gösterge bir işarettir. Kendisi başlı başına anlam ifade etmez. Oysa taklit, tabiatı gösterge olmaktan çıkarıp onu adeta bir gönderge saymaktır ve hakikati bir görüngüye hapsetmektedir. Bu da sanatın aşkın (müteal) boyutlarının reddedilmesidir. Tabiatı taklitten kaçınma, ona atfedilen gönderge vazifesinin ret ve inkâr edilmesidir. İslam sanatları felsefesiyle ele alındığında birçok görsel sanatta motif ve renk tercihi bakımından “tabiatın inkârı” üzerine oluşmuş bir bakış vardır. İslam sanatlarında kullanılan malzemenin niteliklerine bakıldığında da bunların değişken ve geçici oldukları görülebilir. Bu, şiir gibi fonetik ve mimarî gibi plastik sanatlar için de geçerlidir.

Sanatta yaratma edimi yerine temaşa ve keşfetme edimlerinin öne çıkması, tabiatla kurulan bir tür eşitlik temelindeki ilişkide görülebilir. Allah'ın yarattığı güzelliği temaşa imkânı sunan tabiatı taklit etmek yerine onu temâşâ etmek ve ilkesel bir örneklik zemininde onunla uyum içinde olmak İslam'da estetiğin temel düsturudur. Tabiatı taklit etmek, rekabet zemininde gelişmiş bir ilişkinin sonucudur ve onunla bir hesaplaşma aracıdır. Modern sanatın temel yaklaşımına kaynaklık eden Aristoteles'in estetik anlayışındaki taklit (mimesis) kavramı, anlam evrenine bakıldığında bir vehme dayanır. “Mimesis” kelimesinin kökü “aldatma, yanıltma, göz boyama” anlamlarına gelen Hintçe “maya” kelimesiyle ilişkilidir. Platon'un sanatı taklit kelimesinden hareketle bir tür hokkabazlık ve göz boyayıcılık olarak görmesi de sözcüğün bu kökeniyle ilgili olmalıdır.

İslam sanatları literatürü kuramsal olarak eldeki eserlerin İslam düşüncesinin ilkeleri ile açıklama çabasının sonucudur, denebilir. Çünkü İslam sana-

tına dair en yetkin eserlerin verildiği dönemlerde kuramsal olarak bu estetiği izah eden eserlere rastlanmamaktadır. Sanat tarihçileri de bu yokluğu İslam düşüncesi kaynakları ile gidermeye çalışmışlardır. İslamî prensipler doğrultusunda estetik teorilerin pek dile getirilmemiş olması, bu sanat anlayışında önemli bir eksiklik olarak görülmemelidir. Bu biraz da sanatkâr ve düşünürlerin sanatla ilgili yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Mahmud Bedreddin Yazır'ın, hocasından aktardığı şu cümle, gelenekte estetik teorilere bakışı yansıtması açısından mühimdir: “Güzel yazının meddahlığını yapmaktansa, kendisini yazmak daha yakın bir bilgi, daha zevkli bir anlayış sağlamaz mı?” Sanatı hayattan ayırmayan bu düşünce, ikisine tek bir nazarla bakar. İslâm sanatı, çok geniş bir faaliyet alanını kapsar. Bu yüzden onu kuramsal olarak tanımlamak biraz da sınırlamaktır.

Kaynakça

- Arslan, Ahmet (2010). İlk Çağ Felsefe Tarihi 5 Plotinos, Yeni Platonculuk ve Erken Dönem Hıristiyan Felsefesi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Ayvazoğlu, Besir (2000). "İlmü'l-Cemâl" TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: İSAM Yay. 22, 146-148.
- Bilkan, Ali Fuat (1997). Nâbî Divanı I-II, İstanbul: MEB Yay.
- Burckhardt, Titus (2013). İslam Sanatı-Dil ve Anlam (Çev. T. Koç), İstanbul: Klasik Yay.
- Burckhardt, Titus (2017). Doğu'da ve Batı'da Kutsal Sanat (Çev. T. Uluç), İstanbul: İnsan Yay.
- Eco, Umberto (2016). Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik (Çev. K. Atakay) İstanbul: Can Yay.
- Gadamer, Hans Georg (2005). Güzelin Güncelliği (Çev. F. Tepebaşılı), Konya: Çizgi Kitabevi Yay.
- Kantarcioglu, Sevim (1987). T. S. Eilott'un Şiirinde İnsanın Kendisini Gerçekleştirme Teması, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Karadeniz, Mustafa Uğur (2020). İslam Sanatlarında Estetik - Güzeli Anlamak, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Koç, Turan (2009). "Sanat", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: İSAM Yay. 36, 90-93.
- Livingston, Ray (1998). Geleneksel Edebiyat Teorisi (Çev. N. Özdemiroğlu), İstanbul: İnsan Yay.
- Massignon, Louis (2006). "İslam Sanatlarının Felsefesi" Çev. B. Toprak, Din ve Sanat, Ankara: Hece Yay. 11-32.
- Mülayim, Selçuk (2008). Sanata Giriş, İstanbul: Bilim Teknik Yay.
- Nasr, Seyyid Hüseyin (1997). "Dini Sanat, Geleneksel Sanat ve Kutsal Sanat Üzerine Bazı Düşünceler", Çev. Ş. Yalçın, Makaleler II. İstanbul: İnsan Yay. 23-32.
- Taşkent, Ayşe (2018). Güzelin Peşinde - Farabi, İbn Sina ve İbn Rüşd'de Estetik, İstanbul: Klasik Yayınları.
- Tunalı, İsmail (1998). Estetik, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazır, Mahmud Bedreddin (1972). Medeniyet Âleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli I (Haz. U. Derman), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Yenişehirlioğlu, Filiz (2002). "Klasik Dönem Osmanlı Sanatı", Türkler Ansiklopedisi, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 11, 825-839.

İSLAM'DA MUSİKÎ VE TÜRK DİN MÛSİKÎSİ

Ahmet Hakkı Turabî*

Müzik ve Mûsikî kelimeleri aynı anlamı içeren iki kelimedir. Mûsikî, Latince müzik kelimesinin Arapça hali olan “el-mûsikâ” kelimesinin Osmanlı Dönem’inde telaffuz edilen şeklidir. Mûsikî için pek çok tanım yapılmakla birlikte genel olarak *“ölçülü sesler vasıtasıyla, insanlar üzerinde bir tesir ve heyecan meydana getirme sanatı”* olarak tanımlanmıştır. Bir başka tarife göre mûsikî, *“sesler bilimi ve o sesleri insanlığın karakterine ve duygularına uygun bir şekilde kullanma ve uygulama sanatı”*dır.

Müzik bir bilimdir; zîrâ başlı başına bir konusu, kuralları ve bir yöntemi vardır. Aynı zamanda sanattır; çünkü sonsuz şekillerde kullanılabilme imkânına sahiptir. Bununla birlikte mûsikî için en güzel tarifi İbn Sînâ yapmıştır. Ona göre mûsikî, *“Birbirleriyle uyumlu olup olmadıkları yönünden sesleri ve bu sesler arasına giren süreleri, bir melodinin nasıl kompoze edildiğinin bilinmesi amacıyla araştıran matematiksel bir ilimdir”*. Mûsikî için günümüzde İbn Sînâ’ya en yakın tarif şu şekildedir: *“Mûsikî, bir duygu, bir düşünce ve bir fikri veya doğal bir olayı anlatmak gayesiyle, ölçülü ve âhenkli seslerin belli bir sanat anlayışı içerisinde, ritimli veya ritimsiz olarak estetik bir şekilde bir araya getirilme sanatıdır”*. Tanbûrî Cemil Bey’in ifadesiyle “rûhumuzun tecellîsi” olan mûsikî, insan sesi ve mûsikî âletleriyle yapılan bir icrâdır; sözlü mûsikî ve saz mûsikîsi olarak ikiye ayrılmaktadır. Sözlü mûsikîde insan sesi ve çalgılar kullanılırken, saz mûsikîsinde sadece çalgılar kullanılmaktadır.

“Mûsikî, insanı Allah’a en ziyade yaklaştıran bir unsurdur ve bu anlamda bütün felsefelerden üstündür.” diyen Ludwig van Beethoven, bu cümlesinde mûsikînin menşeyini ve amacını ortaya koymaktadır. Zîrâ “güzel ses”

* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ahmethakki@marmara.edu.tr

demek olan mûsikî ile, aslında “en güzel” olan Cenâb-ı Allah, en güzel seslerle anılmış olmaktadır. O’nu zikreden kullar böylelikle gerçek hüviyetine kavuşmakta ve bundan dolayıdır ki mûsikî gerek ruhlara gerekse bedenlere en güzel bir şekilde tesir etmektedir.

İmam-ı Gazzâlî’nin ifadesiyle “Udun ve evtârının, bahârın ve ezhârının tesir eylemediği bir kişinin mizâcı o kadar fâsiddir ki bunun ilâcı yoktur”. İnsanlık tarihi kadar eski olan mûsikî, doğumundan ölümüne kadar insanın tüm hayatında yer almaktadır. Semâvî veya gayr-i semâvî, hak veya bâtil tüm inanç sistemlerinde mûsikînin yer aldığı ve diğer sanat dallarından daha çok kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Hz. Mevlâna da bu meyânda “Mûsikî, Allah âşıkları için rûhun gıdasıdır; zîrâ onda sevgiliye yani Allah’a kavuşma ümidi mevcuttur.” buyurmaktadır. İhvân-ı Safâ’nın Mûsikî Risâlesi’nde, “Mûsikînin tamamı rûhânî cevherlerdir; dolayısıyla tesiri de doğrudan ruhlara üzeredir ve etkisi oldukça güçlüdür” şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Dînî Mûsikî

Hak-bâtil, semâvî-gayri semâvî, büyük-küçük bütün inanç sistemlerinde mûsikînin yer aldığı ve diğer sanat dallarından daha çok kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Her kültürün mûsikîsi olduğu gibi her mûsikînin de bir kültürü vardır. İslam mûsikîsinin kültürü de bu dinin esaslarına dayanır. Nitekim İslam kültüründe mûsikînin de yer aldığı sanatlar, “Allah güzeldir ve güzeli sever” düstûrundan neş’et etmiştir. Bu çerçevede kısaca “ses sanatı, ses mühendisliği” (hendese-i savt) demek olan mûsikî, başta Allah Kelâmı olan Kur’ân-ı Kerîm’in tilâveti olmak üzere salât, duâ, zikir ve tesbîhatta kullanılmıştır. Zira müminler için en güzel örnek olan Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav), “Kur’ân’ı seslerinize süsleyiniz” buyurmaktadır. Bu anlamda dînî mûsikîmizin temeli Kur’ân tilâvetidir ve diğer formlar da bu doğrultuda ve İslâmî ritüeller çerçevesinde şekillenmiştir. Kur’ân’ın güzel seslerle süslenmesi, insanlar üzerindeki mevcut tesirini artırmayı ve onların kalplerine derinden nüfuz etmeyi amaçlamaktadır. Bu meyanda mûsikî, tesiri çok güçlü ve hedefe süratle ulaştırılan en önemli araç olmuştur. Amaç ile aracı birbirine karıştırmayan ecdadımız câminin yanı sıra, “nefsi tezkiye ve kalbi tasfiye”yi amaçlayan tasavvufta da mûsikînin bu gücünden ve nüfûzundan çokça istifade etmiştir.

Bilhassa mabedlerde ve ibadetlerde güzel sesi yani mûsikîyi kullanmanın sırrını İhvân-ı Safâ şu şekilde açıklamaktadır: “İlahi yasalara vakıf kimselelerin

*müziği tapınak ve mabedlerde kullanmalarına gelince; onlar müziği, namazlarındaki kıraatlerinde, dualarında, yalvarma-yakarmalarında, Davud (as)'un yaptığı gibi kutsal metinleri okurken, Hristiyanlar kiliselerinde, Müslümanlar mescidlerinde, hoş nağmeler ve melodik okumalarında kullanmaktadır. **Bütün bunların amacı kalplerin incilmesi (rikkat), nefislerin itaatini ve huzurunu sağlamak, Allah'ın emir ve yasaklarına boyun eğme, günahlardan dolayı tevbe etmek ve Allah'a dönmektir.** İşte bunlar müziği, ortaya konulan şekillerdeki kurallarına uygun olarak kullanmakla olur."*

Bu anlayışla hareket eden Müslümanlar tarih boyunca büyük bir "İslâm Mûsikî Kültürü" meydana getirmişlerdir. Farklı coğrafyalara bağlı olarak çeşitlilik arz eden bu müzik hazinesi ülkemizde "Türk Din Mûsikîsi" olarak isimlendirilmektedir. İslâm dünyasında "Riyâzî" (Matematik) ilimlerden sayılan mûsikî, Osmanlı Dönemi'nde "İlm-i Şerîf" (yüce bir ilim) olarak tanımlanmıştır. Mûsikînin nazarî/teorik ve icrâ yönünün olması, kalbe tesir etmesi yüce bir ilim olmasının en önemli sebeplerindendir. Dolayısıyla tarih boyunca İslâm sanatları içerisinde mümtaz bir yere sahip olan mûsikînin hem bu tarihî süreçteki gelişimini hem de bizim kültürümüzde aldığı şekli ana hatlarıyla tespit ederek ve anlaşılmasını kolaylaştırarak gelecek nesle aktarmak gerekmektedir.

Âyet ve Hadisler'de Mûsikî

Hekimbaşı Gevrekzâde Hâfız Hasan Efendi *Mûsikî Risâlesi*'nde, müziğin işleviyle ilgili olarak Eflâtun'dan şu sözleri nakletmektedir:

Eflâtun dedi ki: Biliniz ki filozoflar (hikmet sahipleri) müziği oyun ve eğlence için değil, kişiye fayda vermek, rûhî lezzetler sağlamak, insanın psikolojisini rahatlatmak, sıkıntıyı gidermek, fizyolojiyi dengelemek ve kanın akışını düzenlemek için ortaya koymuşlardır. Bu ilmi inkâr edenler ise müziği sadece meyhânelerde ve sokaklarda dinleyip ilkelerini, anlamlarını ve ortaya konuş sebebini kavramadan, müziğin sadece oyun ve eğlence için olduğunu zannederek dînen yasaklamışlardır.

Bu ifadelere göre müzik, insan mizâclarına etki etmekte, fizyolojik dengelyi sağlamakta ve kan akışını düzenleyebilmektedir. Güzel ses demek olan müziği icra edildiği mekana veya içerdiği sözlere göre değerlendirmek ne kadar da yanlıştır.

Cenâb-ı Allah Kur'ân-ı Kerîm'inde yerine göre çirkin sestem bahsetmiş (Lokman 31/19), Hz. Dâvûd'a bir mucize olarak verdiği çok güzel sesi ifade etmiş (Sebe 34/10), kendisinin haram kılmadığı zînetleri kimin haram kılabileceğini sormuş (el-A'raf 7/32) ve en önemlisi de "elest bezmi"nde "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (el-A'raf 7/172) diye sorarak insanoğluna âhenkli, lâhûtî ve tatlı sesle hitâb etmiştir. Sûfilere göre müzisyenlerin ürettikleri besteler ve ortaya koydukları yeni sesler, ancak Rabbi-mizin bu lâhûtî hitâbında işittikleri güzelliği arama ve bulma çabasından ibârettir.

"Yürüyüşünde mütevâzî ol. Sesini kıs. Çünkü seslerin en çirkinini eşeklerin sesidir." (Lokman 25/19). Âyette eşek sesi örnek gösterilerek Cenâb-ı Allah'ın katında "çirkin ses" kavramının olduğu gâyet açıktır. Bu hükmün mefhum-ı muhâlifini aldığımızda demek ki Allah katında "güzel ses" kavramı vardır ve övülmektedir.

"De ki: Allah'ın kulları için yarattığı ziynet ve temiz rızıkları haram kılan kimdir? Bunlar dünya hayatında inananlarındır. Kıyamet gününde de yalnız onlar içindir. Bilen (anlayabilen) kimseler için âyetlerimizi böyle uzunca yorumlarız." (el-A'raf 7/32). Kur'ân-ı Kerîm'de hakkında kat'î bir hüküm bulunmadığı halde mûsikinin aleyhinde çıkarımda bulunanlara bir reddiye mâhiyetindedir

Müminler için "üsve-i hasene" (en güzel örnek) olan Hz. Muhammed (s.a.v.) ise *"Kur'ân'ı güzel seslerinle süsleyiniz; Cenâb-ı Hak güzel sesle cehren ve teğanni ile Kur'ân okuyan bir peygambere kulak verdiği gibi hiçbir şeye kulak vermemiştir."* buyurmaktadır (Buhârî, "Tevhîd", 32). Allah Rasulü bir başka hadisinde ise "Her şeyin bir süsü vardır. Kur'ân'ın süsü de güzel sestir" ve *"Kur'ân'ı teğenni ile okumayan bizden değildir"* buyurmaktadır.

Hz. Peygamberin, Medine'ye hicretinde şehir halkı onu karşılamak için yola çıkmış; Vedâ tepelerinden görüldüğünde de onu karşılamamanın heyecanı ile hepimizin bildiği belki de İslâm kültür tarihinin ilk ilâhîsi olan "Tale'a el-bedru 'aleynâ" isimli eseri okumuşlardır. Benî Neccâr kızları bu sırada ellerinde defleri ile bu ilâhîye eşlik etmişler ve adeta bir bayram havası yaşanmıştır. İsmail Ankaravî bu hâdisenin, sevinç halinde mûsikî ile şiir söylemenin delili olduğunu ifade etmektedir

Hız. 'ÂiŒe Œöyle anlatıyor:

(Babam) Hız. Ebû Bekir bize geldi. Benim yanımda, Ensar'ın Buâs Harbi'nde karŒılıklı atıŒmalarını Œözleriyle terennüm eden iki câriye vardı. Rasûlullah (s.a.v.) de kaftanına bürünmüş yatıyordu. Ebû Bekir: "Rasûlullah'ın evinde Œeytanın mizmarı ne gezer" diye beni azarladı. Bu olay bayram gününde cereyan etmişti. Hız. Peygamber (s.a.v.) yüzünü açtı ve: "(Bırak) Ey Ebû Bekir, her milletin bir bayramı var. Bugün de bizim bayramımızdır." buyurdu.

Yine 'ÂiŒe vâlidemiz, bir gün yanında büyüttüğü akrabası bir kadını Ensar'dan biri ile evlendirmişti. Düğünden döndüğünde Hız. Peygamber düğün evinde eğlence ve mûsikî olup olmadığını sormuş ve Hız. 'ÂiŒe de böyle bir Œey olmadığını ifade etmişti. Bunun üzerine Hız. Peygamber, Ensar kadınlarının eğlence ve mûsikîyi sevdiklerini belirtip: "*KeŒke bir muğanniye (müzizyen) gönderseydiniz de 'Eteynâküm eteynâküm. Fehayyünâ, nühayyiküm' türküsünü okusaydı.*" buyurmuştur.

Yine bir gün Hız. Peygamber, Kur'an okuyuşundaki güzelliğinden dolayı Ebû Mûsâ el-EŒ'arî'yi övmüş, ona: "*Ey Ebû Mûsâ! Gerçekten sana, Dâvud ailesine verilen mizmarlardan bir mizmar verilmiştir.*" demıştır. Bunlardan başka ezân vakti geldiğinde haydi aranızdan biri ezân okusun dememiş, bu iş için Hız. Bilâl-i HabeŒî'yi görevlendirmiştir. Bunun için nezaket örneği efendimiz: "Haydi Bilâl! Bizi ferahlat." buyurmuştur. Ayrıca Bilâl-i HabeŒî'den başka Abdullah b. Ümmi Mektûm, Ebû Manzûre ve Sa'd b. 'Âiz Hız. Peygamberin en meŒhur müezzinlerindedir ki bunların ortak özelliği güzel ve gür sesli olmalarıdır.

Görüldüğü üzere özetle; Kur'an-ı Kerim'de mûsikîden yasaklayan bir âyet yoktur. Fakat kimi zaman -zoraki- mûsikînin aleyhine yorumlar çıkarmak için bazı âyetler kullanılmıştır. Sünnet-i seniyyede ise Hız. Peygamberin mûsikî dinlediğine ve dinleyenleri engellemediğine şahit oluyoruz. Sahâbe, tâbiîn ve fukaha, muhaddis ve mutasavvıfın mûsikî dinlediğini görüyoruz. Mecelle'ye göre "EŒyada aslanan ibâhadır" hükmü çerçevesinde yaratılmış herŒey mubahtır, insanların faydası için yaratılmış ve istifadesine sunulmuştur. Hız. Allah, bunlardan dilediğini hikmet-i ilâhîsi ile takdir ederek bizi mükellef tutmaktadır. Dolayısıyla hakkında açık bir hüküm bulunmadığı sürece insanları bunlardan men etmek Cenâb-ı Hak adına Œöz söylemek olacaktır.

Bütün bu deliller ve uygulamalar şunu göstermektedir ki “güzel ses” demek olan müziğin herhangi bir şekilde haram olması veya yasaklanması mevzu bahis değildir. Asıl sorun müzikte değil, müziğe ilave edilen sözlerdedir. Zira şiir ve sözlerin İslamı veya İslami hükümleri tahkir ve tezyif eden, alaya alan veya tevhid akidesini zedeleyecek türleri haramdır. Sözden dolayı ses haram olmaz.

Türk Din Mûsikîsi'nin Menbâi

Hz. Peygamber zamanında Arapça'da kullanıma girmemiş bir kelime olan “el-Mûsikâ” kelimesinin bu dönemdeki karşılığı “el-Ğinâ”dır. “Teğannî” kelimesi; güzel sesle okumak, makamlı okumak, müzikal okuma yapmak anlamlarına ğinâ kelimesinin fiil halidir. “Muğannî” ise “ses sanatçısı, müzisyen” anlamlarına gelmektedir. “el-Mûsikâ” kelimesinin Arapça'da ancak M. 800'lü yıllarda kullanıldığına rastlıyoruz.

Câhiliye döneminden sonra Hz. Peygamber (s.a.) ve Dört Halife döneminde ise mûsikî, daha farklı bir boyut kazanmıştır. İslâm'da ilk gelen emirler insanların bedenî arzularından uzak, semâvî nura yükselme, maddeden manaya yücelmeyi hedef alan yüce bir telakkî idi. Bu sebeple İslâm'ın bu ilk dönemdeki mûsikî, nefislere tesir eden ve güzel seslerle Kur'ân-ı Kerim tilâveti şeklinde, yani dînî bir kimlikle tezâhür ediyordu. Kur'ân-ı Kerim'in iç mûsikîsi gayr-i müslimlere bile tesir ediyordu. Kur'ân-ı Kerim tilâveti, -bilinçsiz olmakla birlikte- İslâmî kültür içerisindeki ses sanatlarının özelliklerinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır ve Kur'ân, İslâm dünyasındaki sesli estetik ifadenin ilk örneğidir. Bu meyânda dînî mûsikîmizin ana kaynağının “mihrâb”, dolayısıyla “Kur'ân-ı Kerim tilâveti” olduğunu ifade edebiliriz. Dolayısıyla İslâmiyet'in ilk dönemlerinde mûsikî dînî bir kimlik altında Kur'ân-ı Kerim tilâveti, ezan, bayram salâtları, tekbir ve tehliller olarak tezâhür ediyordu. Din dışı mûsikî ise yine nasb, hudâ ve inşâd türünden “şa'bî” (halk) mûsikî olarak aynı şekilde icrâ ediliyordu.

Yalancı peygamberler ve mürtedlerle yapılan savaşlarla geçen Hz. Ebû Bekir (r.a.) dönemini müteâkip Müslümanlar, Hz. Ömer (r.a.) döneminde (13-23/634-644) aralıksız sürdürülen fetih hareketleri çerçevesinde kuzeyde yeni mûsikî türleri ve sazlarıyla tanışmışlardır. Hz. Osman (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.) dönemlerinde yerleşik hayata geçmeye başlayan toplum, bilhassa mimari, mûsikî gibi güzel sanatlar alanında yoğunlaştı. Fetihler

sonucu elde edilen eserler yoluyla gelen ecnebî mûsikî türleri tadrîcen sohbet meclislerini süslemeye başlamıştı. Bilhassa Hz. Ali'nin şâir olması ve güzel sanatlara önem vermesi bir nevi mûsikînin geleceğini hazırlamıştır.

İslâm Medeniyeti içerisinde ancak milâdî IX. yüzyılda bir ilim dalı haline gelen mûsikînin kaynağının ne olduğu, özellikle iki asırlık hazırlanma ve oluşum süreci daima merak ve tartışma konusu olmuştur. Bu sebepten dolayı Câhiliye Dönemi, Hz. Muhammed (s.a.v.)'den itibaren Dört Halife, Emevî ve Abbâsî Dönemlerinde mûsikînin geçirdiği evreler, beslendiği kaynaklar ve bu oluşumda rol oynayan kimselerin ciddi bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Zîrâ el-Kindî ile başlayıp el-Fârâbî ve İbn Sînâ; Selçuklular Dönemi'nde Safiyyüddin el-Urmevi başta olmak üzere pek çok Türk nazariyatçısı tarafından ortaya konan mûsikî nazariyatı eserleri; Osmanlı Dönemi mûsikîcilerini de etkileyecek; dolayısıyla bugün kullandığımız Türk Müziği nazariyatının temelleri olacaktır. Dolayısıyla günümüz mûsikîsi ve kaynaklarına temel teşkil eden klâsik mûsikî ve kaynaklarının bilinmesi büyük önem arz etmektedir.

Bu asırlarda Moğol istilâsından dolayı Anadolu'ya göç eden Türkler arasında pekçok şeyh ve derviş de vardır. Bu mürsid ve müridlere sahip çıkan Selçuklu hükümdarları onların rahatça faaliyet göstermelerine imkân sağlamışlardır. Böylelikle Anadolu'da tasavvufî düşüncenin sistemleşip tarikatlaşmaya başlamıştır. Bu çerçevede tekkeler ve zaviyeler çoğalmış ve bu sistemin temel eserleri kaleme alınmış veya daha önce Arapça ve Farsça olarak yazılan klâsikler Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Diğer yandan Anadolu Türkleri arasında mûsikînin yayılmasında XII. yüzyılın büyük velisi Hoca Ahmed Yesevî başta olmak üzere Hacı Bektaş'ı Veli, Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Veli ve bilhassa mûsikî ve XIII-XIV. yüzyıl Konya'da doğan Mevlevîliğin büyük rolü olmuştur. Özellikle bu tarîkate mensup bestekârlar Osmanlı tekke mûsikîsini müzik estetiğinin zirvesine çıkaracak şâheserleri ortaya koyacaklardı. Mevlevîliğin yanısıra mûsikî eğitimi veren tüm dergâhlar, Osmanlı ülkesinde mûsikînin gelişmesinde yüzyıllar boyu büyük bir ocak ve okul görevi yapmıştır. Aynı zamanda Anadolu'da yayılan ve müesseseseleşen Halvetiyye, Nakşibendiyye, Bayrâmiyye, Zeyniyye, Kübreviyye, Rifâiyye, Kâdiriyye, Semerkandiyye ve Şâzeliyye tarikatlarının bilhassa cehrî zikirleri esnâsında ki ezkâr-evrâdları çerçeve-

sinde icrâ ettikleri mûsikî, Tekke Mûsikîsi kültürümüzü temellendirmiştir. Bu kültürün oluşmasında “Ahîyân-ı Rûm, Gâziyân-ı Rûm, Bâciyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm” diye isimlendirilen dînî-tasavvufî toplulukların rolü de büyüktür.

Türk Din Mûsikîmiz

Türk-İslâm Medeniyeti içerisinde şekillenen Türk Din Mûsikîsi, Hz. Peygamber’in (sav) uygulamaları esas alınarak, bilhassa câmilerde yapılan toplu ibâdetlerde müminlerin zevk, huzur ve maneviyâtını artırmak amacıyla “güzel ses” demek olan mûsikî en güzel şekilde kullanılarak uygulanmıştır. Dînî mûsikîmiz, icrâ edildiği mekân açısından Câmî Mûsikîsi ve Tekke Mûsikîsi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Câmî mûsikîsi tamamen klâsiktir (kadîm, eski) ve enstruman ile icrâ edilmez. Cenâb-ı Peygamber Efendimiz’in (sav) ses mûsikîsine büyük ehemmiyet vererek Kur’ân-ı Kerîm’in güzel sesle ve bir üslûp dâhilinde okunması, tecvîd ve kırâat ilimlerini meydana getirmiş ve Hz. Bilal-i Habeşî (ra)’ın okuduğu ezânları tahsin buyurmaları da câmî mûsikîsinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Câmiden ve tekkeden yetişen mûsikîşinasların ekseriyetini Kur’an hâfızları oluşturmaktadır. Başta Kur’an ve ezân olmak üzere câmî mûsikîsi formlarının lâyıkıyla icrâ edilebilmesi için mutlaka mûsikî bilgisi, ses ve kulak terbiyesi gerekmektedir. Türk mûsikîsinin hemen tüm makamlarının uygulanabildiği câmî mûsikîsinde acem, acemaşîrân, bayâtî, bestenigâr, eviç, hicaz, hüseynî, hüzzâm, ırak, rast, sabâ, segâh, uşşâk vb. makamlar daha çok kullanılmıştır.

Câmî mûsikîsi, diğer anlamda câmidde gerek ibâdet sırasında gerekse ibâdet öncesi ve sonrasında çoğu zaman irticâlî (doğaçlama) olarak makamların melodik yapıları uygulanarak ortaya çıkan ses mûsikîsidir. Genellikle namaz etrafında şekillenen fakat bunun hâricinde de bazı formları ihtiva eden, daha ziyade Arapça güftelere yer verilen câmî mûsikîsinde hâkim olan ruh; zühd, takva, ubûdiyet ve duâdır.

Câmî mûsikîsinde çalgı kullanılmaz; bundan dolayı insan sesi, en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa imam ve müezzinler arasında gerçekleşen uygulamada aynı ses tonundan ve aynı makamları icrâ etmeleri, uyumu ve ibadet zevkini had safhaya ulaştıracaktır.

Câmi mûsikîsi, esas olarak câmide cemâatle kılınan namaz ibâdeti ile ilgili sözlü bir mûsikîdir. Bu mûsikî, genelde ferdî olarak icrâ edilmekle birlikte müezzinlik faaliyetleri içerisinde yapılan bazı tesbîhât veya mevlid bahirleri arasında okunan tevşîh okumaları topluca yapılmaktadır. Bilhassa birkaç müezzini bulunan selâtin câmilerde görülen bu uygulamalara “cumhur müezzinliği” ismi verilmiştir. Bu icrâlarda her ne kadar irticâli (doğaçlama) uygulama söz konusu ise de zaman içerisinde bu icrâlar besteli bir hale gelmiş ve bestelendiği şekillerde okunmuştur.

Câmi mûsikîsi, ibâdete yönelik, dünyevî zevk ve anlayışlardan uzak, daha çok uhrevî olması sebebiyle tavır ve üslûp açısından daha ağırbaşlı ve rûhânî bir karakter arz etmektedir. İcrâ edilen eserlerde kurulan mûsikî cümleleri, mübâlağadan ve renkli mûsikî oyunlarından uzak, mülâyim sesler çerçevesinde ve bir oktav aralığında tekrar edilen uzun sesli nağmelerin tercih edildiği bir üslûba sahiptir.

Bununla birlikte câmi mûsikîsi formlarının günümüzde uygulandığı şekline kavuşması zaman içerisinde olmuştur. İslâmiyetin ilk dönemlerinden itibaren tabîî bir gelişme içerisinde olan câmi mûsikîsinin, form olarak en erken Fâtımîler döneminde şekillenmeye başladığı ifade edilebilir. Zîrâ kaynaklarımız bize, XIII. yüzyılın başlarında Muzafferüddin Gökbörü'nin (1207) mevlid okuttuğunu bildirmektedir. Câmi mûsikîsi Osmanlı asırlarında ve bilhassa XVII. yüzyıldan itibaren daha da gelişmiştir. Bilhassa Hatip Zâkirî Hasan (ö. 1623) ve Buhûrîzâde Mustafa İtrî (ö. 1712) Efendilerin'in bu konuda büyük rolü vardır.

Câmi mûsikîsinin temâyüz ettiği özellikleri maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Câmi mûsikîsi insan sesine dayalıdır; câmi mûsikîsinde enstrüman kullanılmaz.
2. Câmi mûsikîsinde sözler çoğunlukla Arapça olup irticâlen icrâ edilir.
3. Câmi mûsikîsindeki sözlerin zühd, takvâ, ubûdiyet ve duâ unsurları taşıması icrâ edilen mûsikî üzerinde etkili olmuş, dolayısıyla bu mûsikî türünde daha çok zâhidâne bir üslûp hâkim olmuştur.
4. Câmi mûsikîsine ait eserler genellikle usûlsüz ve genelde tek kişinin icrâsına dayanmaktadır. Ancak bu eserlerden besteli olanları müez-

zinler tarafından bazen koro halinde okunmuş, bu toplu icrâ da “cumhur müezzinliği” olarak isimlendirilmiştir.

5. Câmi mûsikisinde icrâ edilen mûsikî bir amaç olmayıp, bir araçtır. Câmi mûsikisinde yapılan icrâlar ubûdiyet huşûunu temin içindir.
6. Câmi mûsikisi formları aynı zamanda tekkelerde de icrâ edilmiştir.

Günümüzde dîni Türk Mûsikîmizin hemen her formu gerek camilerde toplu gerekse ferdi ibadetlerimizde; diğer yandan ezkâr ve evrâd ibadetlerinde kullanılmaktadır. Bu formlarımıza ait klasik besteler günümüz notalarıyla tespit edilmiş olup, yeni yapılan bestelerle daha da zenginleşmektedir. Başta dini musiki proje İmam-Hatip Liselerimiz olmak üzere, ilahiyat fakültelerimizin Türk Din Musikisi nabilim dallarında bu eğitim akademik seviyede öğretilmektedir.

İSLAM VE ŞİİR*

İsmail Güleç**

Güçlü bir şiir geleneğine sahip Cahiliye dönemi Arapları arasında hayatın merkezinde yer alan şiir herkes için çok önemliydi. Şiir bilmeyen ve şiirden anlamayan yönetici neredeyse yok gibi idi. Şiirin bu kadar önemli olması sonucu şairler de devrin en önemli kişileri oluyordu.

Cahiliye dönemi şairlerini, işlevlerine göre kabaca iki kısma ayırabiliriz. İlki, üstün meziyetleri olduğuna inanılan, kabilelerinin dini önderi mesabesinde, kabilesinin her şeyi olan şaman/kâhin-şair tipi idi. Kabilenin şairi, aynı zamanda kabilesinin sözcüsü idi ve şiir de kabilesinin, dönemin siyasi ve toplumsal olaylarına karşı geliştirdiği politikaları dile getirme aracı idi. Bu hâliyle şair kabilesini temsil ediyordu ve şiir de doğal olarak şiirden çok daha fazla şey ifade ediyordu.

Diğer şair tipi ise özellikle beşinci asırdan itibaren ortaya çıkmaya başlayan, Kureş'in Mekke'ye hâkim olması ve Mekke'yi ticaret merkezi ve üssü yapması ile zenginleşen Araplar arasında gelişme imkânı bulan sanatçı şair tipi idi. Bu şairler ise daha çok hayata, insana ve Araplar arasında yaygın değerlere dair şiirler yazarlardı.

İslam'a ve Kuran'a karşı çıkan ve mücadele eden Mekkeli müşriklerin ellerindeki silahlardan biri de şiirdi. Kuran'a ve Hz. Peygamber'e karşı silah olarak kullandıkları şiire karşı gösterilen tutum zaman içinde farklılaştı ve değişti. Bu değişimi üç dönemde müşahede edebiliriz.

1. Kuran'ın nazil olduğu ilk dönem: Vahyin başladığı Mekke dönemidir.

** Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, ismail.gulec@medeniyet.edu.tr

2. Hicret sonrası devletin kurulma dönemi: Vahyin Allah sözü olduğu kabul edildikten sonra Müslümanlarla müşriklerin mücadele etmeye başladıkları dönemdir.

3. Peygamber sonrası: Mekke'nin fethi ile Hz. Peygamber'in görevinin tamamlanması ve vefatından sonra fetihlerle büyüyen İslam dünyası. İslamî şiir, bu dönemde, asırlar boyunca söylenerek olgunlaşmış ve gerçek anlamını bulmuştur.

Şair ve şiir hakkında güçlü bir geleneğe sahip olan Kureyş, nazil olan ilk ayetleri işittiğinde, onları şiire, Hz. Peygamber'i de şaire benzetmişlerdi. Çünkü ellerinde ve zihinlerinde mukayese edecekleri şiirden başka bir şey yoktu ve bilmiyorlardı. Kuran ise, Kureyş'in bu uydurma iddialarına meydan okumuş, Hz. Peygamber'in şair, Kuran'ın da şair sözü yani şiir olmadığını güçlü bir sesle dile getirmiş, Hz. Peygamber'e büyüücü-mecnun diyenlere de sert tepki göstermişti. İslam'ın ilk dönemlerinde ayetlerle karıştırma ve karşılaştırma tehlikesi karşısında, şiirle Kuran arasına kalın bir çizgi çekilerek ikisinin aynı olmadığı belirtilir.

Kuran, şairleri tarif ederek şiir ile ilgili ilkeleri belirlemiş ve Müslüman şairlere yol göstermiştir. Kuran'a göre Cahiliye şairleri, "*Onların her vadide hakikaten ifrata (mübalağaya) düşegeldiklerini, hakikaten yapmayacakları şeyleri söyler (insanlar) olduklarını görmedin mi?*" (Şuara 224-227) denilerek olmayan şeyleri gerçekmiş gibi anlattıkları ve övgüde aşırıya kaçtıkları için eleştirilir. Ayetin "Ancak" sözünden sonra gelen kısmı ise Müslüman şairlerin asırlar boyunca tuttukları can simidi olmuştur.

Zaman içinde Müslümanlar güçlendikçe şiir ve şaire bakışları da değişmeye başladı. İyi şiir ile kötü şiiri ayırt edebilecek kadar şiiri bilen Hz. Peygamber, şairlerin Arap toplumundaki yerini ve Müslümanlara sağlayacağı katkıyı görüyor ve şiiri ve şairi külliyen yasaklamıyordu. Hz. Peygamber'in ölçüsü, şiirin, Kuran'da vaz edilen ilke ve değerlerle çelişmemesi idi. İslam'a ve getirdiği ilkelere uymayan, haramı öven ve özendiren, ağır hakaret içeren hicivler yazan, topluma zarar verecek şekilde kin dolu şiirler yazan İmru'l-Kays'ı ve şiirini eleştirirken kendisinin dile getirdiği hakikatleri ifade eden "*İyi bilin ki Allah'tan başka herşey bâtıldır.*" gibi dizeler söyleyen Lebid'i, "*Günler sana bilmediğin şeyleri gösterecek ve ummadığın kimseler de sana haberler getirecektir.*" dizesini söyleyen Tarafe'yi, "*Karnım belime yapışmış olsa da olsa minnetten âzâde bir yiyecek buluncaya kadar aç ya-*

tar, aç kalkarım” diyen Antara’yı, “İçinizde olan hiçbir şeyi Allah’tan gizleyemezsiniz. Her neyi gizlemeye çalışırsanız Allah onu bilir” diye Züheyr’i, hutbesini unutmadığı Kuss b. Saide’yi şiirlerinde değişmez hakikati dile getiren şiirleri beğenir ve zaman zaman dinlerdi.

Hız. Peygamber, şiirin vezni ve kafiyesi ile ilgilenmemiş, muhtevasına dikkat etmiştir. O, Allah’ı, peygamberini ve Müslümanları hicveden şiirleri yasaklamıştı. Abartılı övgü ve yergilerden hoşlanmamış, yalan sözün her türlüüne karşı çıkmıştı. İslam’ın haram kıldığı şeyleri öven veya makul gösteren şiirleri de eleştirmiş ve dinlenilmemesini istemişti.

Hız. Peygamber, duygu ve düşüncelerini yansıtmak ve tepkisi göstermek üzere üç şairi görevlendirmişti. Ayrıca vefatının ardından, ailesi ve yakın arkadaşları arasında, onun için mersiye yazmayan yok gibidir. Bu durum bize, şiirin, Müslümanlar arasında mecranı bulduğunu ve kabul gören bir formuna ulaştığını göstermektedir.

Müslüman Türk şairleri, Allah’ın varlığını ve birliğini anlatan ve onu öven, yakarıştta bulunan şiirlerle divanlarını süslediler. Hız. Peygamber’i ise müstesna bir köşeye oturtular. Hız. Peygamber üzerine yazılmış şiirler adeta yeni bir literatür oluşturdu. Şairler, Hız. Peygamber hakkında yazdıkları şiirlerle, göre yeni edebi türler vücuda getirirken onun hayatındaki önemli olayları telmih ve teşbih yoluyla tüm şiirlerinde dile getirdiler ve şiirlerini anlamca derinleştirdiler. Klasik Türk şairinin temel eseri olan divanlarda, Hız. Peygamber için söylenen şiirlerin yer alması ise değişmez bir kural halini aldı. Halk şiiri ve Tekke şiirinde de durum Klasik şiirden farklı değildi. Tekke şiirinin, tamamıyla Hız. Peygamber üzerine inşa edildiğini söylemek bile mümkündür.

İrfanî şiir

Müslümanlar, fetihlerle birlikte zaman içinde hem zenginleştirdiler hem de topraklarını genişleterek farklı kültürlerle tanıştılar. Bu değişim şiirin seyirinde iki farklı gelişmeye neden oldu. Müslümanların zenginleşmesi ile hayatlarındaki değişimlere tepki ile doğan zühd hareketi ve bu hareketten zaman içinde neş’et eden tasavvufî ve irfanî düşünce şiiri doğrudan etkiledi. İrfanî bilginin ve duygunun şiirle ifade edilmesi hem şiire hem tasavvufa büyük imkanlar sağladı ve geliştirdi. Sûfiler, yaşadıkları halleri, birbirlerine şiir ile anlatmaya başladılar. İnançlarını ve ilkelerini, müritlere

ve muhiplere aktarırken de şiirin kulakta bıraktığı tesirin yanı sıra akılda kolay kalmasının verdiği imkanını kullanmaktan çekinmediler ve çok güzel şiirler vücuda getirdiler. Herkesin anlamasının mümkün olmadığı bu şiirleri açıklayan şerh adıyla ikincil bir metin türü ortaya çıktı ve bu şiirin toplumda anlaşılmasını ve yaygınlaşmasını temin etti.

İkinci önemli değişiklik, Arapça konuşmayan milletlerin Müslüman olması ile dillerinde görüldü. İslam ile birlikte Arapça konuşmayan milletlerin diline Arapça kelimeler girdi ve edebiyatları da hem biçim hem de içerik olarak genişlemeye başladı. Türkler de Arapça bilmeyen ve dinlerini, tercüme edilen metinler vasıtasıyla öğrenen milletlerdendi. Kitleler halinde Müslüman olan Türklere dinlerini öğretmek ve belletmek üzere metinler kaleme alındı. Türklerin milli hâssasiyetleri yiğitlik ve cömertlik duygularına hitap eden manzum hikayelerle İslam öğretilmeye ve benimsetilmeye çalışıldı. Hoca efendilerin camilerde öğrettikleri ibadetler, haramlar ve helallerin yanı sıra sūfî şairler de milletin İslam ile duygusal bağ kurmasını sağlayacak metinler telif etmeye başladılar. Bir tarafta Hz. Ali hikayeleri gibi metinlerle, yiğitlik, cömertlik, civanmertlik, din ve vatan uğruna gayret ve ideal aşk gibi duygular aktarılarak öte yanda, başta mevlit olmak üzere Hz. Peygamber için yazılan şiirlerle de dinin peygamberini kendilerinden biri imiş gibi sevmelerine, benimsemelerine yardımcı olacak metinler inşa ediliyordu. Türklerin İslam'ı benimsemelerinde ve özümsemelerinde bu tür edebi metinlerin, özellikle şiirin oldukça önemli bir işlevi oldu.

Sufi şiirin bir diğer etkisi, Allah korkusunun Allah sevgisine dönüştürülmesi idi. Bu durum ise görev ve sorumluluk bilinci ile yapılan ibadetleri aşkla ve şevkle yapılan bir merasime dönüştürdü. Ayrıca cami dışına taşarak musiki ile zenginleştirdi ve hayatın bir parçası haline getirdi.

Müslüman şairler tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de Allah'ın büyüklüğünü, kâinâtın mükemmelliğini, insanın zaaflarını ve bir kul olarak acziyetini, Allah'ı ve peygamberini sevmeyi, onun yolundan gitmeyi hep şiirle anlattılar ve anlatmaya da devam ediyorlar. Gönle hitap eden şiirin aktardığı duygu aklın kuruluşuna hitap eden kelâmî bilgiden çok daha kalıcı öğreticiydi. Müslümanlar şiirin ve edebiyatın bu imkanını kullanmaktan hiçbir vakit çekinmediler. Bundan sonra da çekinmemelidir.

Kamil Miras, *Sahih-i Buhâri Muhtasari*'nda Hz. Peygamber'in şiir ile ilgili görüşlerini o kadar güzel ve açık özetliyor ki ilaveten söyleyeceğim her

söz zaid olacaktı. Ayrıca o kadar güzel açıklayamayacağım için söz konusu bölümü biraz sadeleştirerek naklediyorum.

Maddi ve manevi hiçbir kıymet şiir kadar insanın rûhunda füsûnkâr bir halde müessir olamamıştır. Şiir ihtiva ettiği konu ve benzetmelere göre ahlakın güzelleşmesine hizmet ettiği gibi şiir kadar insanın ruhunu, fazilet hislerini ifsad eden hiçbir vasıta-ı fesad yoktur. Şiir iki yüzlü kılıç gibi faziletlere dâir olsa da rezaletleri ihtiva etse de aynı şiddetle etkiler. Bir ressamın fırçasından daha canlı ve güzel fazilet tabloları çizen bir şairin kalemi aynı zamanda insani faziletleri altüst edecek tablolar da çizebilir. İşte Resul-i Ekrem birinci çeşit şiiri övmüş, ikincileri de eleştirmiştir. Yoksa gönderilme gayesi güzel ahlakı öğretmek olduğunu ve bunun da yegane tebliğ vasıtası edebi üslup ile güzel öğütlerden ibaret bulunduğunu her vesile ile tebliğ buyuran insanların en güzel konuşanı olan efendimiz şiiri çok severlerdi.

Hz. Peygamber'in şiiri sevdiğini Latifî şu sözlerle ifade eder:

Hattâ sultân-ı enbiyâ ve bürhân-ı asfiyâ ya'ni Hazret-i Muhammed Mustafâ'ya (S.A.V) ashâbuñ şuarâsı ve ahbâbuñ bülegâsı feyz-i ilhâm ile mevzûn u manzûm na'tler ve mahmidet ü midhatler diyüp izz-i huzûr-ı fâyizü'n-nûrında okurlardı. Hiçbirine redd idüp vech-i imtinâ'dan bu memnû'dur giderûñ ve okuman bunu nâ-meşrû'dur dîmedî ve kasîde ve eş'âr ileden şuarâyâ incinüp veya kimseye anlardan şikâyet itmeyüp belki hezâr ihsân u istihsân ile her birine cevâyiz ü atâyâdan mücâzât u mükâfât idüp mu'tenim gönderürdi.

Ancak maalesef kendisinden sonra gelenler arasında onu anlamayanlar oldu ve olmaya da devam ediyor:

Acep budur ki şimdî zamânumuzuñ müdebbir ü mümessik ekâbir-i pür-kebâyiri yanında şi'r-i hikmet-şi'âr u hikem-âsâr kelime-i küfürden bed-ter ve mecmu'a-i me'âsî ve menâhîden edarr u eşerrdür. (Latifî 2018: 47)

Hz. Peygamber döneminde başlayan İslam'ı şiirle anlatma geleneği günümüzde de devam ediyor. Mehmet Akif, Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Necip

Fazıl, Sezai Karakoç, İsmet Özel, Cahit Zarifođlu, Erdem Beyazıt, Ebubekir Erođlu, Mehmet Akif İnan ve burada isimlerini zikretmediğim daha birçok şair Hz. Peygamber döneminde ve rızasıyla başlayan geleneği devam ettirdiler. İnşallah kıyamete kadar da devam edecek.

BİR İMAM-HATİPLİ SANATI NASIL OKUMALI?

Aziz Doğanay*

Ümmî olmak her zaman okuryazar olmamak anlamına gelmez. Çünkü Allah Teâlâ (cc) insanı en mükemmel biçimde yaratmış, ona kendi rûhundan üflemiş ve yeryüzünde kendine halife kıldığı insanı diğer canlılardan farklı özelliklerle donatmıştır. Hz. Âdem'e varlıkların isimlerini öğretip ona 10 suhuf indirmiştir. Bu yüzden insanoğlu doğuştan okuryazarlık istidadına sahiptir.

Hız. Âdem'e ilmi veren Allah (cc), Hız. Muhammed'e (sas) irfânı da vermiş ve ilk emir olarak "*Yaratan Rabbinin adıyla oku*" (Alâk 96/1) deyip okumanın yolunu da yaratan ve yaratılanı hatırlatarak göstermiştir. İnsanı en güzel bir şekilde yaratan Allah (cc) kâinatı da kusursuz bir şekilde yaratmıştır. Böylece insana kâinat kitabının nasıl okunacağına yolu "*De ki: Sizi yaratan sizin için kulaklar, gözler ve gönüller var eden O'dur. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!*" (Mülk 67/23.) ayetiyle gösterilmiştir. Burada bahsettiğimiz okuryazarlık, elbette ki literal okuryazarlıktan ziyade görsel, duysal ve duygusal okuryazarlıktır. Hız. İbrahim'in uyguladığı yöntem de bu olmuştur. Recâizâde'nin dediği gibi;

*Bir kitâbullâh-ı âzamdır serâser kâinât
Hangi harfî yoklasan mânâsı hep Allah çıkar.*

Allah Teâlâ'nın, Hız. Muhammed'e (sas) ikinci emri ise ilk emrin te'kidi olup kalemle yazılana vurgu yapmaktadır. "*Oku! Kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren Rabbin, en büyük kerem sahibidir*" (Alâk 96/3-5). İnsanın Rabbini tanınmasının yolu, Allah'ın (cc) insana bahsettiği göz, kulak ve gönül vasıtasıyla, O'nun sanatını okumak ve anlamaktan geçer. Çünkü

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslâm Sanatları Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, azizdoganay@marmara.edu.tr

Allah Teâlâ *samâvâtın ve arzın nurudur* (Nur 24/35). “O, yaratan, var eden, şekil veren Allah’tır. En güzel isimler O’nundur” (Haşr 59/24).

Hâl böyle iken günümüzde bazı Müslümanlar, sanat deyince, yalnızca resim ve heykel gibi eskiden putperestlikle iltisaklı görülen bazı sanat dallarını öne çıkararak, Müslüman adıyla sanatı yan yana zikretmekten hazzetmezler. Zaten İslâm karşıtlarının da istediği budur. Onlara göre Müslüman kaba saba bir insandır ve incelik ve hassas bir ruh gerektiren sanattan anlamaz; “ondan çıksa çıksa ancak terörist çıkar” algısını insanların şuur altına yerleştirmeyi hedeflemektedirler. İmam-hatip neslinin gayesi bu algıyı ortadan kaldırmak olmalıdır. Bunun için önce sanatı kendisi doğru anlamalı, okumalı ve öğrenmeli, sonra da yaşmalıdır. Günümüzde üretilen ve adına “İslâm sanatı” denen sanatların çoğu, İslâm duygu ve düşüncesinden yoksun, modern çağın hezeyanlarıdır. Lise ve üniversitelerde okutulan sanat tarihi ders kitaplarının da ekseriyeti, Batı zihniyetinden beslenen yazarlar tarafından yazıldığı için İslâm’ın güzelliklerini yansıtmak yerine, Müslümanı sanattan uzaklaştırmaktadır. Bu yüzden, imam-hatiplerde okutulacak kitapların seçiminde azamî gayret ve hassasiyetin gösterilmesi oldukça mühim bir meseledir. Ecdadımız sanatı, hakkı tanımanın ve hakka hizmet etmenin bir aracı olarak görmüş ve geliştirmiş, böyle de devam etmelidir.

Âyet-i kerimelerde insanın, Allah’ın (cc) yarattıklarına bakarak yegâne sanatkarı düşünmesi ve O’nun sanatı üzerinde akıl yorarak Allah’ın (cc) büyüklüğünü bilmesi istenirken Allah’a şirk koşmayan hiçbir sanatın yasaklanmadığı ancak, bazı Hadis-i şeriflerde insanı putperestliğe sevk edebileceği endişesi bulunan resim ve heykelin şiddetle yasaklandığı görülür. Dikkatli bir okuma yapıldığında burada da yasak olan, bizâtihi resim ve heykelin kendisi değil, yapılan sûretin putlaştırılmasıdır. Eğer Allah’a eş koşmamak kaydıyla, tasvir yapmak yasaklanmış olsaydı, Sebe Sûresi 34/13 âyetinde, Hz. Süleyman inşa ettirdiği saray ve mâbed yanında bazı heykeller de yaptırdığı için kınanır; bu durum için şükretmesi istenmez tevbe etmesi istenirdi. Bir kısım müfessirler, Hz. Süleyman’ın şeriatında heykel yapmanın yasak olmadığını ileri sürseler de bu, müfessirlerin Hz. Süleyman’ın şeriatını iyi bilmemelerinden ileri gelmektedir. Zîrâ bu bakımdan Hz. Süleyman’ın şeriatıyla İslâm şeriatı arasında hiçbir fark bulunmamaktadır. İslâm tarihinde resim ve heykel yasağının yaygınlaşması, daha çok Emevîlerin Bizans özentisine karşı gösterilen aşırı tepkiden sonra

gelişmiştir. Kaldı ki sanat denen müteârifeye yalnızca resim ve heykelden ibaret değildir. Ne yazık ki bu konuda bazı İslâm âlimleri, Kur'ân-ı Kerim'in mubah sınırlarını daraltarak, haram sınırlarını sonuna kadar genişletmiş, zaman zaman getirilen yasaklar helâl sahasını işgal etmiştir. Mekke'de nâzil olan âyetlerdeki edebî sanatlarla ve mûsikiye, Kur'ân-ı Kerim'de geçen teşbih ve tasvirlerle, “*Şiirin bazı türleri bir hikmettir*” (Buhârî, Edeb, 90) diyen ve yine Hasan ibn Sabit'e güzel şiirler inşâd ettiği için “*Rûhu'l-Kudüs, Hasan'la beraberdir*” (Ebu Davud, Sünen, Edeb, 95) diyen Hz. Peygamberin ince ruhuna bakılırsa; İslâm'da sanatın yükselişine Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şerifler değil; bunları yorumlarken gönlünü kullanmayıp hiddet ve celâlini sergileyen bazı İslâm âlimlerinin sebep olduğu anlaşılır. Böyle kişiler büyük ve gösterişli binalara da karşı çıkar fakat devrin en görkemli yapılarında yetişir ve görev yaparlar; türbeye karşı çıkarlar fakat öldükten sonra en büyük türbeler onların üzerine dikilir.

Sanatla ilgilenmek ince ruh ve engin bir gönül gerektirir.

İslâm sanatından söz etmeden önce sanatın mahiyetini iyi kavramak ve onun İslâm'daki fikhî durumunu iyi bilmek gerekir. Kur'ân-ı Kerim'de kâinatın belli bir düzen içinde yaratıldığı ifade edilirken bunun, Allah'ın sanatkârâne işlerinden bir işi olduğunu belirtmek üzere, Allah'a (cc) izâfeten sun' kelimesi kullanılmıştır (Neml 27/88). Allah'ın (cc) mübarek isimlerinden birisi Sâni'dir, zirâ Allah'ın (cc) kâinatı yaratmak için verdiği “kün/ol” emri aynı zamanda Sâni' sıfatının bir tecellîsidir. Allah Teâlâ, kendi sanatını idrak edebilmemiz için “*De ki: Yeryüzünde dolaşın; Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını bir görün*” (Ankebût 29/20) buyurmaktadır. Süleyman Çelebi'nin dediği gibi;

Sun' ile bunları Ol, var eyledi

Birliğine cümle ikrâr eyledi

Allah'ın (cc) doksan dokuz isminden yedisi (el-Hâlik, es-Sâni', el-Bârî, el-Bedi', el-Mübdî, el-Mu'id, el-Musavvir) doğrudan sanatla ilgilidir.

Sanat, insanın duygu ve düşüncelerini ifade etme çabasından doğan ruhsal bir faaliyet alanı olup, çoğu zaman ilhamla desteklenen teknik bir süreç de gerektirir. Sanat, cihanşümul bir duygu dilidir; ırk, din ve dil ayrımı yapılmaksızın insana doğuştan ikram edilmiştir. “*Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir*” diye buyrulmasının ardındaki hikmet budur.

Sanat, Allah'ın (cc) yarattığı şeyler üzerine O'nun Cemâl sıfatının yansıması, yani Mutlak Güzel'in ve güzelliğin yaratılan şeyler üzerindeki tecellisidir. Bir bakıma sanat Allah'ın (cc) yarattığı şeylerdeki ayrıntıları fark etme, derin duyguları anlama ve anlatma; hissederek yaşama ve paylaşma işidir. **Bu yüzden biz sanatı Allah'ın (cc) görsel ayetlerinin birer tefsiri olarak tanımlarız.** Sanat hakkında Semavî dinler için ortak bir kırmızı çizgi vardır o da Yaratıcı'nın tek olduğu ve O'na ortak koşulamayacağıdır. Kur'ân-ı Kerim'de insanı doğru yoldan uzaklaştırmadığı müddetçe, çeşitli sanat dallarının icrasını -resim ve heykel gibi tasvir sanatları da dâhil- yasaklayan herhangi bir ifade bulunmamaktadır bilakis teşvik eden ayetler mevcuttur (Sebe 34/13).

Allah Teâlâ yüce kitabımızda *“Yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden önce geçmiş kimselerin sonlarının nasıl olduğuna bakmazlar mı? Ki onlar kendilerinden daha kuvvetli idiler, yeryüzünü kazıp alt üst ederek onlardan çok imar etmiş kimseydiler ve onlara belgelerle peygamberler gelmişti ...”* (Rûm 30/9) demektedir. Bu âyet-i kerîmede insanoğluna, ibret alması için kendilerinden evvel yaşamış insanların bıraktıkları eserlere ve mimarî kâlıntılara bakması tavsiye edilmiştir. Bu da Müslümanın arkeoloji ve sanat tarihiyle de ilgilenmesini gerektirir. Bu ayete rağmen İslâm tarihinde İslam arkeolojisiyle ilgilenen bir bilim dalının gelişmemiş olması oldukça manidardır. Başka bir âyet-i kerîmede ise *“Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve yalnızca Allah'tan korkan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur.”* (Tevbe 9/18) denmektedir ki burada Allah'a ibadet edilecek yerlerin imarı için Müslümana önemli bir vazife yüklenmiştir. Bir yeri imar etmek, şenlendirmek sanatın ve sanatkârın işidir, Allah'ın mescitlerini imar etmek ise, yalnızca Allah'tan korkan Müslüman sanatkârın işidir. Alın secde görmeyen insanlara ucube cami ve mescitler yaptıran Müslümanların, bu ayetin sesine kulak vermeleri gerekir. Roger Garaudy'nin dediği gibi İslâm'da bütün sanatlar insanı camiye, cami de ibadete götürür. Ancak camiler Mescid-i Dırar'a ve kibir tapınağına çevrilmemelidir.

İslâm sanatı tevhid temelinde yükselen bazı prensiplerden müteşekkildir. Bu prensipler yalnızca ayetlerle sınırlı olmayıp hadislerden de ilham alarak zaman içerisinde ortaya çıkmış ve İslâm coğrafyasının farklı bölgelerinde ve farklı zaman dilimlerinde birbirinden farklı şekillerde tezahür etmiştir.

Herhangi bir sebepten ötürü hapsiran bir insanın “elhamdülillah” demesi ve bunu duyan kimsenin de “yerhamukellah” diye mukabelede bulunması gibi hayatın en ince ayrıntılarını düşünüp, nasıl davranmamız gerektiğini bizlere aktaran hadis-i şerif râvîlerinin (Buhâri, Edeb, 165, 166; Müslim, Zühd, 54; Tirmizî, Edeb, 1, 4; Nesaî, Cenâiz, 52) Hz. Peygamberin (sas) sanat konusunda ne düşündüğünü bize aktarmada maalesef yeterince cömert davranmadıkları görülmektedir. Hâlbuki İbn-i Sa’d, Belâzurî ve Buhârî’nin naklettikleri aşağıdaki olayı diğer râvîlerin duymamış olmaları düşünülemez.

Resûlullah (sas) Efendimiz, oğlu İbrahim’i defnederken lahitte bir açıklık görünce, mezarı kazan kişiye, orayı düzeltmesi için biraz toprak verip şöyle buyurmuştur:

“Siz, bir işi içe sinecek bir şekilde yapınız. Çünkü böyle yapmak, musîbete uğrayanlara ferahlık verir. Bunun ölüye ne zararı ne de faydası olur; lâkin (kabrin düzgün olması) dirinin gözünü aydın eder, onu mesrur ve memnun eder!” (İbn-i Sa’d, Tabakât, I, 142, 143; Belâzurî, Ensâbu’l-Eşrâf, I, 451).

Birkaç dakika sonra üzeri örtülecek olan bir lâhdin düzgün görünmemesi bile Hz. Peygamberin gözünü rahatsız etmiş ve sahabeden bunu düzeltmesini istemiş olması, onun ne kadar ince bir estetik duyguya sahip olduğunu gösterir, fakat kütüb-i sitte râvîleri “Allah güzeldir; güzeli sever” (Müslim, İman, 147-149; Ahmet b. Hanbel, IV/134, 151) gibi genel ifadeler dışında estetik ve sanatla ilgili rivayetleri nakletmekte ekseriyetle gönüllü davranmamışlar. Buna mukabil Allah Teâlâ’nın Kur’ân-ı Kerîm’de yasakladığı tasviri yapanları ebedî azapla korkutan çok sayıda rivâyet nakletmişlerdir. Maksadını fazla aşan yorumlara sebep olan bu durum biraz da ilk dönem Müslümanlarının müşriklere karşı yürüttüğü tevhid mücadelesiyle ilgili olduğu düşünülmelidir.

Tasvir yasağına ilişkin rivayetler aslında Tevrat’la başlayıp tapınılmak amacıyla yapılan resim ve heykelleri kapsamaktadır, ancak tevhid inancına halel getirebileceği endişesiyle Müslümanlar da bu yasağı büyük ölçüde benimsemiştir. Hâlbuki asıl yasaklanan resim ve heykel değil onları put haline getirmek ve onlara tazim göstererek tapmaktır. Arap yarımadasında İslâm’dan önce insan suretindeki putlara tapıldığı için, İslâm tarihi boyunca put çağırışımı yapan tasvirlerden uzak durulmuştur. Put çağırışımı

yapmayan resim ve heykellere rastlamak ise her zaman mümkündür. Burada asıl illeti doğru tespit etmek gerekir ki İslâm'ın sakıncalı gördüğü şey tasvir değil puttur. Ancak günümüzde asıl anlamlarını yitirmiş Mecûsilerin ateşini temsil eden bûte (put) nakşsı (şal deseni diye de bilinir) gibi, gerçekte put alameti olan şeyleri evlerimizde bulundurmakta ve üzerimizde taşımakta hiçbir beis görmüyoruz. Bir Müslümana üzerinde Lât, Menât, Uzza ve Hubel gibi cahiliye devri Araplarının taptıkları putların adını taşıyan bir eşya kullanır veya bu isimleri üzerinizde taşıy mısınız diye sorulsa, kesin olarak reddeder; fakat aynı Müslüman üzerinde Zeus/Jüpiter, Artemis ve Nike gibi Roma ve Helen tanrılarının isimlerini veya bazı Hristiyan sembollerini taşımakta hiçbir sakınca görmez. Besmeleyle açtığımız bilgisayar ekranında bile bizi Windows içine yerleştirilmiş bir “haç” karşılar. Allah'ın (cc) yarattıklarını taklit ettiği düşüncesiyle resim ve heykel yapmayı sakıncalı buluruz fakat insan hareketlerini taklit eden yapay zekâli robotları hayranlıkla izler, hareket edebilen fotoğraflar/videolar çekeriz, animasyon yapar ve hatta holografi yöntemiyle resimleri canlandırırız. Bu ne yaman bir çelişkidir!

Son ve mükemmel olma iddiası taşıyan İslâm dini, insan hayatını derinden kuşatan sanat olgusunu ihmal etmiş olamaz; hele hele dışlamış hiç olamaz. Bu hususta önyargılarımızdan uzaklaşarak Kur'ân-ı Kerîm ve sünnete daha âlemşümul bir pencereden bakmalıyız. Hz. Peygamberin hayatını dikkatlice incelersek onun, nasıl estetik duygularla yüklü bir hayat anlayışına sahip olduğunu davranışlarından ve uygulamalarından fark ederiz.

Sözün özüne dönecek olursak bir İmam-hatipli görsel, duygusal ve duygusal okuryazarlığı ihmal etmeyip öğrendiği her dersi, coğrafyayı, fiziği, kimyayı, biyolojiyi, matematiği, felsefeyi ve diğer bütün ilimleri Allah'ın (cc) bize öğrettiği yollarla okuyup öğrenmelidir, zîrâ Allah Teâlâ her şeyi bir ölçüye göre yaratmıştır (Kamer 54/49) ve bu ölçü de en güzel şekliyle insan vücudunda mevcuttur. Sanat dilinde buna altın oran denir ve bunu incelemek ilm-i cemâlin konusudur. Müslüman her konuda olduğu gibi sanatı algılama ve uygulama konusunda da ölçülü olmalıdır. Allah'ın (cc) kuluna olan muamelesi kulun anlayışına bağlıdır denir. Sanatı israf görüp haram sayanlar için de *“De ki: ‘Allah'ın kulları için yarattığı ziynet ve temiz rızıkları kim haram kıldı?’ De ki: ‘Bunlar, dünya hayatında inananlarındır, kıyamet gününde de yalnız onlara mahsustur’ İşte anlayan bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz”* (Araf 7/206) ayetini hatırlatmak isteriz. Sanata mâniî gibi görülen bazı fikhî konular ilm-i zannîdir. İnsanın anlayışı değiş-tikçe fikhî kaideler de değişebilir. Yeter ki niyet hâlis olsun.

Birinci Oturum

Sanat Eğitimi ve Öğretimi

İHL'erde Sanat Eğitim-Öğretimi

Sanat Eğitimi ve Öğretimi Nasıl Olmalı?

Doç. Dr. Ayşe Taşkent

İHO ve İHL Müfredatında Sanat Eğitimi ve Öğretimi

Dr. Hatice Fakioğlu Bağcı

Görsel Sanatlar Ders Kitaplarının İncelenmesi

Ar. Gör. Belkıs Doğan

İHL Sanat Eğitim ve Öğretimine Dair Yapılan Çalışmalar

Büşra Taşkan

SANAT EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ NASIL OLMALI?*

Ayşe Taşkent**

Sanat Eğitimi

Antik Yunan'dan günümüze kadar birçok filozof, yazar, sanatçı tarafından tanımlanmaya gayret edilse de sanat hakkında uzlaşmış tek bir tanımlama yapılamamıştır. En yaygın kullanımla sanat hoşça giden biçimler yaratma çabası olarak tanımlanmaktadır. Sanat eğitimi kavramı genel anlamda güzel sanatların tüm alanlarını içine alan okul içi ve okul dışı yaratıcı sanatsal eğitimi tanımlamaktadır. Dar anlamda ise okullardaki ilgili bölüm ve sınıflarda bu alana ilişkin olarak verilen dersleri kapsamaktadır. Bu bağlamda eğitim ve öğretim arasında bir ayrım yapmak gerekmektedir.

“Eğitim”; bireylerin davranışında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istenen değişimleri meydana getirme sürecidir. Genel anlamda eğitim ise meslekî öğretimden ayrı olarak bireyin bir bütün halinde gelişmesi anlamına gelmektedir. Bireyin yaşamdaki amaçlarının ileri düzeye çıkarılması, duygusal tepkilerinin incelenmesi ve günümüzün geçerli bilgilerinin ışığında nesne ve olayların doğası hakkındaki anlayışının olgunlaşmasını kapsamaktadır. “Öğrenme” ise bir etkileşim sonucunda kişide oluşan kalıcı davranış değişimleridir. Öğrenme bilgiyi “algılama-kavrama, kaydetme, hatırlama, kullanma ve uygulamayı” içerirken kasıtlı veya kasıtsız süreç içinde oluşan fizyolojik bir olaydır.

Öğrenme üç ölçüte dayalı olarak incelenmektedir: “Davranışlarda bir değişiklik olmalıdır”, “davranışlardaki değişme kalıcı olmalıdır” ve son olarak “davranışlardaki değişme kişinin etkileşimi sonucu yani bir yaşantı ürünü olmalıdır”. “Bilişsel, zihinsel, duyuşsal ve estetik/artistik beceri/davranış-

* Sanat Eğitimi ve Öğretimi Nasıl Olmalı? başlıklı tebliğimizde metin içinde dipnot gösterilmemiştir. Yararlandığımız kaynaklar toplu bir şekilde metnin sonunda “kaynaklar” başlığında verilmiştir.

** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, ayse.taskent@istanbul.edu.tr

ların” öğrencilere kazandırılmasını sağlayan öğrenmenin, okul yaşantısı içerisinde gerçekleşmesi en sağlıklı öğrenme ve öğretme yolu olarak görülmektedir. “Öğretme” ise özellikle okul, sınıf ortamında oluşturulan amaçlı etkinliklerin bütününe denilmektedir. Önceden saptanmış hedeflere en etkili biçimde ulaşmak üzere uygun yöntem, personel, araç ve gereç kullanma sürecidir. “Sanatsal öğrenme” ise öğrenci ile ürün/yapıt/model arasında gelişen yaratıcı etkinlikleri kapsamaktadır. Sanat öğretimi öğretmen/öğretici ile öğrenci/öğrenen arasında önceden programlanmış estetik etkinlikler çerçevesinde oluşan amaçlı, anlamlı iletişim ve etkileşimle gerçekleşir.

Antik çağlardan günümüze kadar sanat eğitimi fikri, pedagojik teorilerde sanatın ve güzelin bireyin yetişmesindeki rolüne ilişkin görüşlerde temel bir unsur olarak yer almaktadır. Günümüzde gelişen teknoloji ile yaratıcı, problem çözebilen, analiz yapıp sonuca gidebilen bireyler yetiştirmeyi amaçlanmışlardır. Sanat eğitimi hem bu eğitim çıktılarını hizmet etmekte hem de giderek bireyselleşen dünyada insanın kendini tanımasına ortam hazırlayarak, kişinin doğuştan sahip olduğu yaratıcılığının farkına varmasını sağlamaktadır.

Sanat eğitiminde amaçlanan sanatçı yetiştirmeye yönelik eğitim değil bireyin sanat yoluyla eğitimi yani bireyin estetik eğitimidir. Sanat eğitimi bireylerin çevre ve ortamlarla çok yönlü, kapsamlı ve yararlı bir etkileşim içine girebilmelerine, estetik gereksinimlerini karşılamaya, beğenilerini geliştirmeye, yaratma ve yorumlama güdülerini doyurmaya, kendilerini sanatsal alanlarda da gerçekleştirmelerini mümkün kılmaya yöneliktir. Bireyin erken yaşta aldığı sanat eğitimi ile örgün eğitim hayatından sonra da kaliteli bir sanat tüketicisi olmasına imkân vermektedir. Bunun yanı sıra sanat eğitimini, görsel okuryazarlık ya da 21. yüzyıl okuryazarlığı olarak isimlendirilen “medya okuryazarlığı, sinema okuryazarlığı, görsel okuryazarlık” gibi alanları da dikkate almaktadır. Nitekim “21. yüzyıl becerileri” olarak tanımlanan yetkinlikler, Avrupa Birliği’ndeki tüm okulların öğretim programlarının temel dayanağı olarak kabul edilmektedir.

21. yüzyıl becerileri olan yetkinlikler “okuryazarlık yetkinliği, çok dilli yeterlilik, bilim, teknoloji ve mühendislikte matematiksel yeterlilik, dijital yeterlilik, kişisel, sosyal ve öğrenmeyi öğrenme yetkinliği, sivil yeterlilik, girişimcilik yetkinliği, kültürel farkındalık ve ifade yeterliliği” dir. Sanat eğitimi 21. yüzyıl becerilerini dikkate alarak yeniden düzenlenmekte ve “teknik beceriler”, “düşünme ve yaratıcılık becerileri” ve “davranışsal ve sosyal

beceriler” olarak tanımlanan “yenilikçi beceriler” ile içerik ve uygulamaları güncellemektedir. Okul eğitimdeki “olgusallık, doğruluk, somutluk” yaklaşımının yanı sıra sanat eğitimi öğrencilerin hayal güçlerini kullanmalarına teşvik etmekte ve farklı biçimde düşüncelerini sağlamaya çalışmaktadır. Sanat eğitimi sunduğu çeşitli sanat dalları ile etik-ahlakî değerlerin kazanılmasında öğrencilere eğlenceli ve tecrübe edinebilecekleri ortamlar sunmakta ve onların ahlakî değerleri benimsemelerine olanak sağlamaktadır.

Bütün sanatları ve bu sanatların birbiriyle ilişkisini düşünsel boyutta, sanatçı, izleyici, toplum, kültür ve eğitim bağlamında inceleyen kuramsal çalışmalara “Güzel Sanatlar Eğitimi” denmektedir. Görsel sanatlar, resim, heykel, mimarlık, grafik sanatlar, endüstri tasarımı, uygulamalı sanatlar, sinematografi, fotoğraf, tekstil, moda tasarımı, seramik, bilgisayar sanatı gibi geniş bir alanı kapsar. Bu dalların tümüyle ilgili olarak okul öncesinden yükseköğrenime kadar her aşamadaki sanat eğitimi ve öğretimiyle ilgili kuramsal ve uygulamalı çalışmalara “Görsel Sanatlar Eğitimi” ya da yalnız “Sanat Eğitimi” denilmektedir. Müzik, edebiyat, bale, tiyatro, opera gibi sanat dalları ile ilgili eğitim ve öğretim, “müzik eğitimi”, “bale eğitimi” şeklinde tanımlanmaktadır. Dar anlamda sanat eğitimi okullardaki Resim-İş derslerini tanımlar. Yetişkin eğitiminden çok, yetişmekte olanların genel eğitim sürecini içine almaktadır. Resim derslerinde, grafik, heykel, seramik, tekstil gibi farklı sanat dallarına yönelik çalışmalar yaptırılmaktadır. Buna rağmen ders, başlangıçtan itibaren “Resim Dersi” olarak isimlendirilmiştir.

2005 yılında yapılan ilköğretim program çalışmalarında dersin isimlendirilmesi ve içeriğinde yeni yapılandırmalara gidilmiştir. Resim dersi ilköğretimde “görsel sanatlar” olarak isimlendirilir; programda “görsel sanatlar”ın yanında, “sanat etkinlikleri” ve “teknoloji ve tasarım” dersleri de yer almaktadır. Görsel sanatlar dersi 1, 2 ve 3. sınıflarda 2 ders saati, 4-8. sınıflarda 1 ders saati olarak planlanmıştır. Ders öğretim programı “yapılandırmacı yaklaşım” üzerine kurulurken ders “görsel sanatlarda biçimlendirme”, “görsel sanat kültürü” ve “müze bilinci” öğrenme alanlarını içermektedir. Genel lise ve Anadolu liseleri müfredatında fen bilimleri, sosyal bilimler, Türkçe-matematik ve yabancı dil alanlarının yanı sıra resim dersi seçmeli 2 ders saati olarak yer almakta iken, 2010 yılından itibaren ismi “görsel sanatlar” olarak değiştirilip, seçmeli, 1 ders saatine düşürülmüştür.

Görsel Sanatlar dersinin zorunlu ders olarak programda yer alması gerekirken ders saatinde azaltmaya gidilmiştir. Çocukların ve gençlerin yetiş-

me sürecinde; beynin sol yarım küresinin aktif olduğu düşünme biçimlerinin (matematik ve fen dersleri) ağırlıklı olarak verildiği okul programları, çocukların ve gençlerin yetişmesinde, hangi alanda olursa olsun ilerlemesinde ve yaratıcılıklarının gelişmesinde yeterli değildir. Okul programlarında, matematik ve fen dersleri kadar sanat dersleri de amacına uygun içerikte ve ders saatinde zorunlu ders olarak yer almalıdır. Eğitim sürecinde beynin sağ yarım küresini de aktif kılan ve geliştirmeye yönelik, sözel olmayan, somut, sezgisel düşünme biçimlerine de yer verilmelidir. Görsel Sanatlar derslerinde ders saatleri, program içerikleri, öğretmen, atölye, malzeme gibi hala çözümlenememiş önemli problemler yaşanmaktadır. Görsel Sanatlar dersleri çoğunlukla branş öğretmenleri tarafından okutulmamaktadır. Ortaöğretimde de seçmeli dersler kapsamında olmasından dolayı seçilememesi riski taşımaktadır. Sanat eğitimi dersinin amaç ve içeriklerinin belirlenerek müfredatta zorunlu dersler içinde yer alması gerekmektedir. Görsel sanatlar dersinin amaçları “bireysel ve toplumsal, algısal, estetik ve teknik amaçlar” olarak gruplanabilir.

A. Bireysel ve Toplumsal Amaçlar

Sanat eğitiminin bireysel ve toplumsal amaçları vardır. Bunları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Öğrenciye doğayı gözlemlene duyarlılığı kazandırmak,
2. Öğrencinin, analiz ve sentez yeteneği (seçme, ayıklama, birleştirme, yeniden organize etme) ile eleştirel bakış açısını geliştirmek,
3. Öğrencinin yeteneklerini fark etmesini, kendine güven duygusu kazanmasını ve geliştirmesini sağlamak,
4. Öğrencinin görsel biçimlendirme yolları ile kendini ifade etmesini sağlamak,
5. Öğrencinin ilgisini, bu alandaki çeşitli kaynaklarla besleyebilmek (müze, galeri, tarihi eser vb.), bu yolla geçmişine sahip çıkma ve geleceğini yapılandırma bilinci kazandırmak,
6. Öğrencinin her alanda kullanılabilecek yaratıcı davranışlar geliştirmesini sağlamak,
7. Öğrencinin ulusal ve evrensel sanat eserlerini ve sanatçıları tanımasını sağlamak,

8. Ulusal ve evrensel değerleri tanıyabilme ve anlayabilme bilincini kazandırmak,
9. Geçmişten günümüze miras kalan sanat yapıtlarından haz alma ve onur duyma duyarlılığını kazandırmak.
10. İş birliği yapma, paylaşma, sorumluluk alma, kendi işine saygı duyduğu kadar başkalarının işine de saygı duyma bilinci ve duyarlılığı kazandırmak,
11. Öğrencinin ruh sağlığını koruma, iç dünyasını anlatma, duygusal tepkilerini ortaya koyma ve bedenine saygı duyma bilinci geliştirmesini sağlamak,
12. Öğrenciye aklını, duygularını, zevklerini sorgulama bilinci kazandırmak.

B. Algısal Amaçlar

Sanat eğitiminin bireysel ve toplumsal amaçlarının yanında öğrencinin algısının geliştirilmesine de katkı sağlayacağı amaçlanmaktadır. Algısal amaçları şöyle sıralayabiliriz:

1. Öğrencinin algı birikimini ve hayal gücünü geliştirmek,
2. Öğrencinin görsel algı ve birikimleri ile öznel algılarını sanatsal anlamlara dönüştürebilmesine imkân tanımak,
3. Öğrencinin birikimlerini başka alanlarda kullanabilme becerisini geliştirmek,
4. Öğrenciye bilgiyi ve birikimi dönüştürme yeteneği kazandırmak,
5. Öğrenciye yeni durumlar karşısında özgün çözümler geliştirme becerisi kazandırmak.

C. Estetik Amaçlar

Sanat eğitiminin öğrencinin estetik ve beğeni zevkinin gelişmesine ve incelmeye de katkısı vardır. Bu bağlamda amaçları şöyle sıralayabiliriz:

1. Öğrencinin, sanatın ve sanat eserlerinin her zaman önemsenecek birer değer olduğunu kavramasını sağlamak,
2. Öğrenciye doğadan, çevreden ve geçmişten günümüze miras kalan sanat yapıtlarından haz alma ve onları koruma bilincini kazandırmak,

3. Öğrenciye görsel sanatlar sevgisi ve bu sevgiyi yaşamın her alanına yansıtabilme, bunu davranış biçimi hâline getirebilme yetisi kazandırmak,
4. Öğrenciye, doğada olan ve insan eli ile üretilen her şeyi estetik değerlendirme birikimi kazandırmak,
5. Öğrenciye kendini ifade edebilmede estetik değerlerden yararlanma yeteneği kazandırmak.

D. Teknik Amaçlar

Sanat eğitimi denilince hemen akla gelmeyen amaçları da vardır. Teknik amaçlar ile öğrenciye birtakım beceriler kazandırılması amaçlanır. Bu amaçlar şunlardır:

1. Öğrenciye her türlü araç ve gereci kullanarak görsel anlatım diline dönüştürme isteği ve kullanma becerisi kazandırmak ve öğrencinin gelişmesine imkân tanımak,
2. Öğrenciye değişik tekniklerle elde edilen sonuçların etkilerini sezdirebilmek ve öğrencilerin farklılıklardan zevk alabilmelerini sağlamak,
3. Öğrenciye farklı tekniklerin getireceği anlatım zenginliğinin farkına vardırabilmek,
4. Öğrenciye kullandığı tekniklerin dışında yeni teknikler arama isteği ve cesareti kazandırmak,
5. Öğrenciye, amacına uygun malzemeyi seçme, malzemedan anlam çıkarma becerisi kazandırmak,
6. Öğrenciye kendini ifade etme sürecinde çıkacak sorunlara teknik çözümler üretebilme becerisi ve güveni kazandırmak.

NİTELİKLİ BİR SANAT EĞİTİMİ NASIL OLMALIDIR?

Sanat eğitiminin amacına uygun ve verimli olabilmesi için birtakım faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir. Nitelikli sanat eğitimi, “sanat eğitiminin varlığının, öneminin farkında olan bir bakış açısı”, “çağın değişen ve gelişen şartlarına göre kendini yenileyen bir müfredat (öğretim) programı”, “nitelikli sanat eğitimcisi”, “yeterli ders saati”, “amaca uygun fiziki

donanım ve araç-gereç” ile gerçekleşmektedir.

Sanat eğitiminin öneminin ve gerekliliğinin bilinmesi bu konuda atılacak yapıcı adımların ilkidir. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu ve Yüksek Öğretim Kurumu sanat eğitiminin çocuğa ve gence kazandırdığı değerleri göz önüne alarak eğitimin her aşamasında programlarda gerektiği kadar yer almasını sağlamalıdır. Ülkemizde eğitim denilince ilk önce akla gelen matematik-fen eğitimidir. Ancak bir çocuğun gelişiminde matematik eğitimi kadar sanat eğitimi de önemlidir. Tıp alanındaki gelişmeler, beyin ile ilgili araştırmalar beynin sağ ve sol yarımkürelerinin farklı özellikler taşıdığını göstermiştir. Beynin sol yarımküresi sözel, çözümsel (analitik), sayısal, mantıksal, akılcı düşünme biçimlerini geliştirirken, sağ yarımküresi sözel olmayan, sentezci, akılcı olmayan, sezgisel düşünme biçimlerine yöneliktir. Görsel sanatlarla ilgili deneyimler, çoğunlukla, doğal olarak sağ beyinde olduğundan bu tür deneyimler büyümede, yetişmede, gelişimde ve bireyin eğitiminde bir dengeyi sağlamakta, bunlara okul müfredat programında oldukça fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Öğretim programının tek yönlü oluşturulması çocuğun/gencin gelişiminde yetersizlikler ortaya çıkartacaktır. Çocuğun/gencin hangi alanda olursa olsun yaratıcılığının ve başarısının artması için programda sağ yarım küresinin gelişmesine yönelik dersler olması gerekir. Matematik ve fen derslerinin yanı sıra sanatla ilgili derslerin müfredatta yer alması gerekmektedir.

Nitelikli bir sanat eğitimi, belirli değerlerin taşıyıcısı, çağın gelişen ve değişen şartlarına göre kendini yenileyebilen bir müfredat (öğretim) programı ile mümkündür. Müfredat programları, çocuğu/genci tanıyan, alanında uzman eğitimciler tarafından hazırlanmalı, seviyeye uygun, kültürel değerlerin taşıyıcısı, çağın gelişen değerlerini içinde barındıran, yaratıcı, yapıcı ve üretken gençleri yetiştirmeye yönelik olmalıdır. Öğretim yöntemleri salt klasik yöntemlerden oluşmamalı, çağdaş, öğrenci merkezli yöntemlere de yer verilmelidir. Ders kapsamında projeler yaptırılmalı, seminerler düzenlenmeli, öğrencilere farklı mekânlarda eğitim görme imkânı verilerek dersler monotonluktan uzaklaştırılmalıdır. Öğretim programında, öğrencinin aktif katılımının sağlandığı, araştırma yaptığı, birbirleriyle fikir alışverişinde bulunduğu, sorumluluğu paylaştığı, sunduğu grup projeleri yer almalı; öğrencilerin algısal, yorumsal, çözümsel yetilerini geliştirilmesi hedeflenmelidir.

Etkili bir sanat eğitimi, yeterli programlar geliştirilmesi kadar onu uygulayacak olan öğretmenlerin, sanat eğitimcilerinin gerekli bilgi ve anlayış ile donatılmış olmalarına bağlıdır. Yararlı bir sanat eğitimi programı geliştirecek olan eğitmenin, sağlam bir sanat felsefesi bilgisinden hareket etmesi zorunludur. Öğretmenin teorik bilgilere sahip olmasının yanı sıra öncelikle sanat etkinliklerinin yararına inanması ve bu konudaki anlayışını geliştirmiş olması gerekmektedir. Eğitimin her aşamasında amacına uygun bir sanat eğitimi, nitelikli sanat eğitimcileri ile mümkündür. Ülkemizde genellikle ilköğretimde sanat eğitimi dersleri sınıf öğretmenleri tarafından verilmektedir. Bu nedenle sınıf öğretmenleri eğitim-öğretim süreçlerinde, çocuğun çizgisel gelişimi, sanat eğitiminin önemi ve gerekliliği, müzede eğitim, öğrencilerine seviyelerine uygun neler yaptırabilecekleri ve zarar vermeden nasıl yönlendirebilecekleri ile ilgili teorik ve uygulamalı çalışmalar hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar.

Sınıf öğretmenlerinden sanatın iyi bir uygulayıcıları olmalarının ötesinde sanat eğitiminin önemi ve gerekliliğini anlamak ve öğrencilerini bu tür etkinliklere yönlendirerek desteklemek, her sınıf öğretmenin yapması gereken davranış şeklini benimsemiş olmaları gerekmektedir. Sadece sınıf öğretmenlerinin değil tüm sanat eğitimcilerinin de amaca uygun teori ve uygulamaları içinde barındıran bir ders programı ile yetiştirilmeleri gerekir. Okuyan, sorgulayan, sanatsal uygulamalarını devam ettiren, yeni arayışlarda bulunan sanat eğitimcileri hem kendilerini geliştirecek hem de öğrencilerine her yönüyle daha çok faydalı olacaklardır. Nitelikli bir sanat eğitimcisi, öğrencilerinin kendi kişilikleri doğrultusunda gelişmelerine zemin hazırlamalıdır. Öğrencilerine çalışma disiplini kazandırmalı; onlara görmeyi öğretmeli, yeni sentezlere varabilme cesareti vermelidir. Yaptırdığı uygulamalarla öğrencilerinin sorumluluk duygusu gelişmiş, fikir üretebilen, paylaştan, sorunlara karşı duyarlı, çözüm önerileri geliştirebilen, yaratıcı bireyler olmasına katkı sağlamalıdır. En nitelikli müfredat programları bile olaylara dar çerçeveden bakan, olumsuzlukları pekiştiren, kendini yenilemeyen, katı sanat eğitimcilerinin elinde verimli olamayacaktır.

Nitelikli bir sanat eğitimi ve öğretimini gerçekleştirebilmek için yeterli ders saatine de ihtiyaç vardır; içerisinde teorik bilgilenme, örneklerle bilgileri pekiştirme ve uygulamalarla kendini ifade etmeyi barındıran sanat eğitimi ve öğretimi, eğitimin her aşamasında seviyeye ve amaca uygun

ders saati ile mümkün olur. Sadece sanat eğitimi için değil, eğitimin her alanında öğrenme ortamı etkin öğrenmede önemli rol oynamaktadır. Sanat eğitimi ve öğretiminin amaca uygun, verimli bir şekilde verilebilmesi için atölyeye ihtiyaç vardır. Ülkemizde çoğu okulda görsel sanatlar (resim) dersi sınıflarda yapılmaktadır.

SANAT EĞİTİMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER VE YAKLAŞIMLAR

Sanat öğretimi; yaşantılarla örtüşen, uygulama ağırlıklı, yaratıcı, eleştiren, üretici, düşüncüyü besleyen, kendini ifade edebilen, estetik duyarlılığı geliştiren, sağlıklı iletişim kurabilen, problem çözebilen, çevreye duyarlı, öğrenciyi merkeze alan bir anlayışa dayanmak zorundadır. Sanat eğitiminde genel öğretim yöntemlerindeki “gösterme, soru-cevap, anlatma yöntemlerinin” yanı sıra farklı yöntemlerinin de kullanılması gerekmektedir. Sanat eğitiminde en çok kullanılan öğretim yöntemleri şu şekildedir:

- Yaparak-Yaşayarak Öğretim Yöntemi
- Kopyadan Yararlanma
- Kolaydan Zora Gitme (Basitten Karmaşığı)
- Soru-Cevap-Tartışma
- Müzikli Ve Seslerden Yararlanma
- Bellek Eğitimi Yöntemi
- Psikolojik Yöntem
- Sanat Yoluyla Eğitim Yöntemi
- Sanat ve İş Eğitimi Yöntemi
- Çocuğun Sanat Eğitiminin Genel Eğitimine Hizmeti Yöntemi
- Yaratıcı Drama Yöntemi
- Görsel Etkinlikler Yöntemi
- Bilgisayar Destekli Yöntem
- Gezi-Gözlem Yöntemi

- Beyin Fırtınası Yöntemi
- Psikolojik Yöntem
- Proje Destekli Öğretim Yöntemi

Sanat eğitimi ancak “estetik, sanat tarihi, eleştiri ve uygulama” başlıklarını programlarına dâhil eden bütüncül bir yaklaşımla amacına ulaşmaktadır. Sanat eğitimindeki farklı yaklaşımların temel başlıkları şunlardır:

- Disiplin Temelli Sanat Eğitimi Yaklaşımı
- Sanat Ağırlıklı Sanat Eğitimi Yaklaşımı
- Eğitim Ağırlıklı Sanat Eğitimi Yaklaşımı
- Görsel Kültür Sanat Eğitimi Yaklaşımı
- Çokkültürlü Sanat Eğitimi Yaklaşımı
- Project Zero Sanat Eğitimi Yaklaşımı
- Problem Tabanlı Yaklaşım
- Çocuk Merkezci Yaklaşım
- Deneyci Yaklaşım

SANAT EĞİTİMİNİN BİLEŞENLERİ

Nitelikli bir sanat eğitimi programı çocuğu/gençli tek yönlü geliştirmeyi hedeflememeli sanat eğitimi müfredatına “uygulama, müzede eğitim ve sanat eserlerini tanıma” başlıklarını dâhil etmesi gerekmektedir. Sanat tarihi ile bireye kendi kültürünü ve dünya sanatını tanıtmalı, eleştiri ile sanat eserlerini anlayabilme, estetik ile sanatın ve güzelliğin doğasını anlama ve sorgulama yetisi kazandırılmalıdır. “Uygulama çalışmalarında”, tasarım eleman ve ilkelerini kullanarak, önce görmeyi, sanatsal tekniklerle kendini ifade edebilmeyi ve yaratıcılığını geliştirmeyi hedeflemelidir. Programda yer alan uygulamalar, seviyeye uygun konu ve tekniklerden oluşmalı, öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmeyi hedeflemelidir. Sanat öğretimi uygulamalarında; “çizgisel çalışmalar, imgesel tasarım çalışmaları, renkli çalışmalar, dokusal çalışmalar, hayal gücünü geliştirici çalışmalar, grafik çalışmaları, iki ve üç boyutlu kâğıt çalışmaları, kolay baskı teknikleri, atık

malzeme tasarım çalışmaları” gibi farklı teknik, malzemeleri içeren uygulamalar ile çeşitlendirilmelidir.

Müze Eğitimi

Sanat eğitimi programlarında “müze de eğitim” yer almalı, sanatın, tarihin, kültürün, bilimin, kısacası yaşama ait, geçmiş, bugün ve yarının izlerinin yaşatıldığı müzelerin en önemli öğrenme mekânları olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. “Müze eğitimi”, insanların müze de sunulan koleksiyonlar, sergiler, aktiviteler ya da etkinliklerden yaşantılar elde ederek, kendi iç dünyalarında anlamlandırdıkları duygu ve düşüncelerine göre gerçekleşen öğrenme süreci olarak tanımlanmıştır.

Müze eğitimi temel olarak, bünyesinde barındırdığı eserler ile o eserlere ilgili olan bireyler arasında iletişim kurmak ve onlara ulaşabilmelerini sağlarken yapılan tüm etkinlikleri kapsamaktadır. Müzelerin “toplama, belgeleme (arşivleme), koruma, sergileme, toplumu birleştirme, eğitim” görevlerinin yanı sıra günümüzdeki çağdaş müzecilik anlayışıyla beraber eğitim misyonunu da üstlenmiştir. Değerli eserleri toplamaktan oluşan geleneksel ölçütlerden sıyrılarak, yeni bir kavrama dönüşmüştür. Müze de gerçek objeler (sanat eseri, tarihi eser, etnografik eser vb.) karşısında, görerek, duyarak, uygulayarak hatta yaşayarak gerçekleşen öğrenme daha istekli, heyecan verici ve kalıcı olmaktadır.

Sanat eğitimin en önemli bileşenlerinde biri olan müzeler gözlem, mantık, yaratıcılık, hayal gücü ve beğeni duygusunun oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunabilecek başlıca yaygın eğitim kurumlarıdır. Müzeler insanlara kitaplarda teorik olarak anlatılan geçmiş yaşantılar ve nesnelere arasındaki bağları somut olarak ortaya koyma fırsatı vermekte, bireylere gözlem yapabilme, tecrübe edinme ve keşfetme şansı sunmaktadır. Somut bilgilerin ve yaşayarak öğrenmenin kalıcı öğrenmeler üzerindeki etkisine bakıldığında müzeler aracılığıyla bunu gerçekleştirmek mümkündür. Müzelerin kültürel değerleri aktarmasının dışında insanların çevresine karşı estetik bir bakış açısı kazanmasına da yardımcı olmakta bireyin geçmişiyle bugünü arasında bağ kurabilmesinde müzeler aracılık görevini üstlenmektedir.

Müzelerde dolaylı ve doğrudan müze eğitim hizmetleri verilmektedir. Dolaylı eğitim hizmetlerinde öğrencilerin kendi öğretmenleri ile etkinlik yaptıkları ve müzenin öğrencilere çeşitli broşürler, müze rehberleri gibi

materyaller vermektedir. Doğrudan sağlanan müze eğitim hizmetlerinde müze direk olarak öğrenciler ile öğretim esnasında etkinlikleri tasarlar ve yürütür. Okul gezileri haricinde öğrencilere okul dışı zamanlarında vakit geçirebilecekleri çeşitli hizmetler sunabilir. Kendini keşfetme aşamasında olan öğrenciler özellikle küçük yaş grupları müzelerin doğal yoldan hedef kitlelerini oluşturmaktadır. Bu anlayış 20. yüzyıl ile başlamış, değişen müzecilik anlayışıyla müze eğitimi sistemleştirilmiş ve yaygınlaşmıştır. Birçok ülkenin eğitim programlarında müze eğitimi kazanımı mevcuttur. Nitekim Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren yeni eğitim politikaları doğrultusunda özellikle yapılandırmacı yaklaşım ile müzeler eğitim programlarına dâhil edilerek görsel sanatlar eğitimi adı altında sınıf dışı öğrenme mekânı olarak kullanılmıştır.

Müzeler, öğrencilere kendileri ve sanat eserleri arasındaki perdeyi kaldırarak baş başa kalmalarını sağlar. Öğretme doğrudan sanat eserinin kendisi tarafından yapılarak daha kalıcı öğrenmelere fırsat sunmaktadır. Burada en önemli konulardan biri okulların müze ile ilgili programlarının titizlikle hazırlanarak, yaş grubuna uygun etkinlik ve yöntemlere olanak sağlıyor olması gerekmektedir. Çünkü her yaş grubunda kazandırılmak istenen hedefler farklılık göstermekte ve hedef kitlenin fiziksel, bilişsel, kültürel ve çevresel seviyelerine uygun olmak durumundadır.

Ziyaret öncesinde, esnasında ve sonrasında yapılacak olan etkinlik ve çalışmalar donanımlı bir şekilde hazırlanmalıdır. Etkinlikler eğitici bir çerçeveye sahip olmalı, öğrencilerin dokunabileceği müze nesnelere olmalı ve öğrencilerin bilişsel becerilerini geliştirecek etkinlikler tasarlanmalıdır. Müze eğitimi sırasında kazanılan becerileri ölçmek için genel olarak “ön-test ve son-test, ziyaretçi davranışlarını gözlem yolu ile değerlendirme, yapılandırılmış gözlem formları, olaya dayalı gözlem, anket”, vb yöntemler kullanılmıştır.

Müze eğitim programları “amaçlar, eğitim faaliyetleri ve değerlendirme” olmak üzere üç temel üzerine kurulmuştur. Eğitim ve öğretim etkinliklerinin değerlendirilmesi her ders öğretiminde olduğu gibi bu programda da yer verilmelidir. Müze eğitimi sırasında kullanılan yöntem ve tekniklere göre uygulanacak değerlendirme aşamaları farklılık gösterebilir. Müze eğitimi doğası gereği etkinlik temelli bir öğretim yöntemi takip etmektedir. Yapılan bu etkinlikler eğitim öncesinde, eğitim sırasında ve eğitim

sonrasında devam ettiği için doğal olarak bir süreç gerektirir. Bu bağlamda, değerlendirme için süreç değerlendirmeleri yapılması daha uygun olmaktadır. Müze eğitiminin sistemli, planlı ve değerlendirme aşamalarından oluşması gerekmektedir. Müze öncesinde, müzede ve sonrasında yapılacak etkinliklerin hazırlanmasında ölçme ve değerlendirme aşamasına dikkat etmek gerekmektedir.

Öğretmen, öğrencilerin müzeye gitmeden önce, etkinlik sırasında kullanılacak materyaller, ön bilgiler ve süreç hakkında bilgi sahip olmadıkları tespit edilmeli ve buna göre bir müze öncesi etkinlik oluşturmalıdır. Müzede bir eğitim uzmanı ya da bir etkinlik programları olup olmadığı konusunda müze ile irtibat kurulmalı ve buna göre hareket etmelidir. Nesnelere uygun tema ve konunun belirlenmesi, etkinliklerde kullanılması hedeflenen bilişsel, duyuşsal ve devinimsel süreçlerin tespit edilmesi, müzede işlenecek olan temanın okuldaki eğitim müfredatı ile nasıl bağ kurabileceği ve ölçme ve değerlendirme araçlarının belirlenmesi gerekmektedir. Ziyaret esnasında, öğrencilerin bireysel deneyimleri, performansları, bilişsel becerilerine kullanabilecekleri, aktif olarak öğrenme merkezinde olacakları eğitim etkinlikleri uygulanabilir.

Müzelerin eğitim fonksiyonu kazanması ile birlikte müzede eğitimi kimin vereceği konusu ortaya çıkmıştır. Günümüzde öğretmen ya da müze alanında çalışanların özel bir eğitim almasıyla müze eğitimcileri tarafından eğitim verilmektedir. Müze eğitiminin ilkeleri bilmeyen bir öğretmen veya eğitimci verimli bir çalışma yönetemeyecektir. Müze eğitimcileri özel bir uzmanlık alanını kapsamaktadır. Öğretmen ya da müzede çalışan uzmanların özel olarak alması gereken bir eğitim süreci ile müze eğitimcisi olunabilmektedir.

Sanat Eserlerini Tanıma ve İnceleme

Sanat eğitimin en önemli bileşenlerinden biri de öğrencilere sanata belli bakış açıları kazandıran sanatçıları ve eserlerini tanıtarak, yapıları anlayabilme, kendi görüşlerini söyleyebilme, arkadaşlarının düşüncelerini öğrenebilme ortamlarının hazırlanmasıdır. Bir sanatçıyı ve eserini tanımaya yönelik çalışma ilköğretimden yükseköğretime kadar eğitimin her seviyesinde her yaş grubuna uygulanabilmektedir. Sanatçı ve eseri seçilirken öğrencilerin ilgisini daha fazla çekebilecek, üzerinde düşündürecek ve fikir ürettirebilecek eserler tercih edilmelidir. Bu uygulama sınıf ve atölyele-

rin dışında müze ya da galerilerde sanat eseri karşısında yapıldığı takdirde etkisi daha fazla olmaktadır.

Öğrencilere ünlü bir sanatçıyı ve eserini tanıma, inceleme sürecinde kendi görüşlerini söyleyerek eleştirel düşüncelerini geliştirme imkânı verilmelidir. Sanat eleştirisi sadece katılımcıların bir ürün hakkındaki düşüncelerini dile getirme çabalarıyla sınırlandırılmaz. Sanat eleştirisi bireyin estetik ifade ve artistik dil gelişimi, sosyokültürel (görsel-kültür) düzeyi, görsel algı yetisi hakkında bir fikir verebilir. Bir sanat yapıtının niteliğini, değerini, düzenini ve anlamlarını saptamak, estetik bir bakış açısı geliştirmek aynı zamanda sanat eleştirisinin önemli bir amacıdır. Genel anlamda, “sanat eleştirisi-sorgulayarak sanat öğretimi” önceden bilgilendirilmiş konuşma ve yazma eyleminden oluşan karmaşık görünen bir aktivitedir. Öğrencileri sanat yapıtları üzerinde konuşurmak, sanatın elemanları ve tasarım ilkeleri üzerinde bilgilendirmek, onların algı, imge ve yaratıcılıklarını olumlu etkileyecektir. Ayrıca yapıtlar arasında sınıflandırma yapmak, benzerlik ve farklılıklar hakkındaki sorular sormak görsel sunuşu daha yakından kontrol edilmesine ve edinilen bilgilendirmelerin kalıcılığına olanak sağlayacaktır. Yapılacak bu uygulamanın anlamlı kılınması için öğretmen hem kendini hem de öğrencileri önceden hazırlamalı, örneklemeleri yaşamlarıyla desteklemelidir. Çağdaş sanat eğitimi sisteminde, sanat ürünlerinin eleştirisine yönelik, sanat eğitimcileri tarafından bazı kriterler geliştirilmiştir, bu kriterler “tanımlama, analiz, yorumlama ve yargılama”dır.

“Tanımlamak” sanatsal bir yapıt ile ilgili içsel ve dışsal kaynaklardan elde edilmiş gerçekleri göstermek ve bunları listelemektir. Burada içsel tanımlama; yapıtı oluşturan kişinin (sanatçının) manevi (tinsel-ruhsal) durumuyla ilgilidir. Yani sanatçının kendi dünyasından yapıta özsel (içsel) yaklaşımı söz konusudur. Dışsal tanımlama ise yapıtın fiziksel görünümü ile (form-biçim-denge v.b) ilgili, aynı zamanda sanatçının içinde bulunduğu tarihsel, kültürel ve çevresel koşulların etkileriyle olan bağlantıdır. Tanımlamalar önemlidir, çünkü izleyicilere neyin fark edilip, neyin fark edilmediğini konusundaki bilgilendirmeleri içerir. Tanımlamalar yorumların temelini oluşturur. Eğer tanımlamalar doğru değil ya da yeterli değilse, yorumlar zarar görür, hedefine ulaşamaz. Sanat yapıtı; bilgilendirme, tasarlama, araştırma ve inceleme ile ortaya çıkmaktadır. “Çözümleme-analiz” sürecinde öncelikle tasarlanan konunun geniş bir ön analizi yapılması gerekmektedir. Yapıtın oluşturulmasında kullanılacak yöntem,

teknik, araç gereçler ve süresi belirlenir. Tasarlanan yapıtın diğer benzer yapıtlarla olan bağlantıları araştırılır, tikel yapısı tartışılır, sınıflandırılır ve organize edilir. Tüm bu ve benzeri analizlerden sonra toplanan veriler sonucunda bir bütünlük (sentez) oluşturularak yapıtın sanatsal dili belirlenmiş olur.

Bir sanat yapıtını “yorumlamak”, sanat yapıtının içsel ve dışsal konumu hakkında kişisel görüş belirtmektir. Yorum, kişi ile sanat yapıtı arasında öznel bir ilişki olup bir sanat yapıtı için kesin doğru bir yorum yoktur. Ancak bazı yorumlar diğerlerine göre daha doğru ve mantıklı olabilirken bazı yorumlar destekleyici bilgi birikimi ve geniş düşünceden yoksun belirli bir amaca yönelik gerçek dışı olabilir. Aynı sanat yapıtı üzerindeki bir yorum, kişiden kişiye değişkenlik gösterir. Kişilerin yorumlarına; sanat ürününe bakış açıları, estetik anlayışları, eğitim ve kültürel düzeyi gibi faktörler etkilidir.

“Yargılama”; sanat eleştirisinin son aşaması olup, kişisellikten uzak, planlanmış, daha gerçekçi, açık ve net sorularla belirlenebilir. “Sanat nedir, Güzel nedir, Estetik nedir? Bu yapıtın toplumsal değeri nedir?” gibi sorular ile yargılamada düşüncenin analizi yapılmaktadır. Yargılama aynı zamanda, sanat ürünlerinin belirli ölçütlere göre sınıflandırma, değerlendirme ve niteliklerini belirleme çabaları söz konusudur. “Sentez” ise yukarıda ifade edilen tartışma ve analizlerden sonra toplanan veriler değerlendirilmesi ve bir bütünlük oluşturularak ilgili yapıtın sanatsal dili ve düzeyinin belirlenmesidir.

SANAT EĞİTİMİNİN SORUNLARI

Sanat eğitiminin sorunlarından en önemlilerinden biri “toplumsal yapıdan kaynaklanan sorunlardır”. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi toplumun dolayısıyla bireylerin sanata bakış açılarını da belirlemektedir. Ülkemizde sanat, boş zamanların değerlendirmesi olarak algılanmaktadır. Ayrıca öğrenci velilerinin sanat eğitime ilişkin olumsuz ön yargı ve tutumları da belirleyici olmaktadır. Çocuklarının daha iyi okullarda eğitim görmesini ve prestijli meslek gruplarına dâhil olmasını isteyen veliler, sadece sanat eğitimi değil, yapılan merkezi sınavlarda çıkmayacak tüm derslerin okutulmasını gereksiz ve zaman kaybı olarak görmekte ve bu tutumlarında tutucu olabilmektedirler.

“Ekonomik yapıdan kaynaklanan sorunlar”, sanat eğitimde malî finansal koşulların, teknolojik olanakların yokluğu ya da yetersizliği, sanat derslerinden alınacak verimi doğrudan olumsuz etkilemektedir. Eğitime ayrılan bütçenin yetersizliği, uygun fizibilitenin yapılamaması, önceliklerin iyi saptanamaması sanat eğitimini olumsuz etkilemektedir.

“Çevresel yapıdan kaynaklanan sorunları” “fiziksel” ve “sosyal çevrelerden” kaynaklanan sorunlar olarak sınıflandırılabilir. Fiziksel sorunların başında kuşkusuz; atölye, kaynak yayınlar, derslik ve diğer amaca uygun materyallerin varlığı veya yeterliliği önem taşımaktadır. Sosyal çevre de ise galeri ve müzelerin yokluğu, okul aile işbirliğinin kurulamamasından kaynaklanan sorunlar olarak düşünülebilir.

“Kişisel yapıdan kaynaklanan sorunları” “eğiten ve eğitilenden” kaynaklanan sorunlar olarak sınıflandırılabilir. Eğitici olarak öğretmenin katı geleneksel tutumu, alan bilgisinin zayıflığı ve buna paralel olarak öğretim bilgisi, yöntem ve uygulama sorunları olarak gündeme gelmektedir. Öğrencinin psikolojik, bedensel ve çevresel sorunlarına karşı sanat eğitimcisinin habersiz ya da duyarsız olmasından ortaya çıkan sorunlarda söz konusudur. Bilgili ve deneyimli olmasına rağmen geleneksel eğitimi savunan, yeniliğe kapalı yaratıcılığa yer vermeyen eğitimcilerin diğer alanlarda olduğu gibi çocuğun estetik gelişimini de olumsuz etkileyebileceği bilinmelidir. Nitekim bu yaklaşımı benimseyen bazı öğretmenlerin olumsuz tutumları (katı anlayışı ve otoritesi) öğrencilerin yaratıcılıktan çok, sorun çıkarmayan, sessiz ve uyumlu olmasına olanak sağlar. Eğitimin görevi, bireyin sosyal çevresine uyumu sağlamaktır. Bu görevi yerine getirmesi için eğitim, çocuğun kalıtımla getirdiklerini, bilişsel gelişimine uygun etkinliklerle desteklemelidir. Okul, çocuğa dışarıdan baskı yapmak yerine çocuğun kendi çabasını kendisinin yönlendirmesine izin vermelidir

“Denetim ve yönetsel yapıdan kaynaklanan sorunlar”; özellikle program geliştirme ve sanat eğitimine yönelik içeriklerin, müfredat programlarının yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul yöneticilerinin fen veya bilgisayar laboratuvarlarının oluşumunda gösterdiği aynı duyarlılığı, sanat eğitimi için gerekli olabilecek fiziki koşulların sağlanmasında da gösterebilmesi gerekmektedir. Sanat eğitimindeki fiziksel ortamın uygunsuzluğu ve malî olanakların yetersizliğinin yanı sıra öğretmenler ve okul yöneticilerin tutumlarındaki sorunlarında dikkate alınması gerekmektedir.

“Yönetici ve denetçi-müfettiş niteliklerinin”, eğitim kurumlarında eğitim-öğretimde verimlilik ve niteliğinin geliştirilmesinde önemli bir etkisi vardır. Genellikle denetleyicilerin ve müfettişlerinin alan dışından olması, ilgili konular hakkında eski veya yanlış bilgilenme ve bilgilendirilmelerinden dolayı sanat dersleri yeterince anlamlı görülmemektedir. Öğrenci merkezli bir eğitim düzeneğinde eğitim hizmeti sunan öğretmenlerin ve yöneticilerin sanatsal gelişmelerle ilgili alanlarda bilgi ve beceriler kazandırılmalıdır.

“Ölçme ve değerlendirmeye yönelik sorunların” başında sanat eğitimcilerinin üretilen çalışmalara-yapıtlara ilişkin ciddi, sağlıklı değerlendirme ölçütlerinin bulunmaması gelmektedir. “Çok güzel olmuş, hiç olmamış, çok çalışmalısın” şeklindeki genelleyici yaklaşımların yerine bireyin yaratıcılık, sezgi, muhakeme, iletişim becerileri, hayal gücü, görsel algılama gibi özellikleri, ölçme ve değerlendirme araçları ile değerlendirilmelidir.

Genellikle akademik başarı, öğrencilerin okuma, yazma ve aritmetik gibi belirli “becerilerde” yeterlilik kazanmalarıyla ilişkili olarak tanımlanmaktadır. Ancak insandaki, çizim, ritim algısı, problem çözme, renk seçebilme, renkleri uygun kullanma, nota oluşturma gibi beceriler farklı zekâ ve öğrenme türlerini göstermektedir. Bunlar sekiz başlık altında değerlendirilebilir: Mantıksal/Matematiksel, Sözel/Dilsel, Görsel/Mekânsal, İçsel/Kişiyeye Dönük, Sosyal/Kişiler Arası, Müziksel/Ritmik, Bedensel/Kinestetik, Doğal. Bu bağlamda her öğrenciye uygun bir öğrenme yolunun eğitimde kullanılması gerekmektedir. Yapılandırılmış eğitim sistemi doğrultusunda özellikle liselerdeki sayısal, eşit-ağırlık, sözel ve dil ayrımı her ne kadar azaltılmak istense de toplumsal algıda bir değişme söz konusu olmamıştır. Farklı zeka ve öğrenme türleri arasındaki uyumlu yaklaşımlar henüz yeterinde uygulamamaktadır.

“Politik yapıdan kaynaklanan sorunlar”, siyasî istikrarsızlıklar, eğitim alanında sık sık yapılan değişiklikler eğitim sistemini de dolaylı olarak olumsuz etkileyebilmektedir. Demokratik, bilimsel, çağdaş eğitim ilkelerinin göz ardı edildiği eğitim politikalarından arzu edilen sonuçları almak mümkün değildir.

Yukarıda genel hatlarıyla ifade edilen sorunların kaynaklarına inilerek sorunlara geniş bir perspektif içinde, günümüz sanat eğitimi bilimi ile yaklaşılarak akılcı, bütüncül bir çözüm aramak gerekmektedir. Bu bağlamda

da sanat eğitimi müfredat programları güncelleştirilmesi, öğretim programlarında öğrencilere sanatsal farklı seçeneklerin oluşturulmasına olanak sağlayıcı koşullar oluşturulmalıdır. Bunun yanı sıra sanat eğitimcileri ve denetçiler uygulamalı ve kuramsal olmak üzere ciddi bir şekilde hizmet içi eğitim kurslarından geçirilmeli, üniversitelerle ilişkilerinde süreklilik sağlanmalıdır. Sanat öğretimine olanak sağlayan malî, koşullar sağlanmalıdır. Özellikle ailelere, velilere “özel yetenek ve beceri” kavramları tanıtılmalı, bilgilendirilmeli, sanata ilişkin kuşku ve ön yargıların giderilmesi için programlar (konferans, seminer, panel v.b.) düzenlenmelidir. Sanat eğitimine ilişkin eğitici, bilgilendirici, yazılı, görsel materyaller ve kitaplar hazırlanmalıdır. Sanat eğitimi hakkındaki yerleşik ön yargılar kırılmalı, sanat sadece kişisel becerilere, ustalığa dayalı, hoş ve boş zamanların geçirildiği, değerlendirildiği bir alan olarak asla düşünülmemelidir. İletişim ve uluslararası ilişkiler alanındaki hızlı değişim ve gelişmeler eğitimin niteliğini, dolayısıyla araç gereçlerin, uygulanan yöntem ve tekniklerin belirlenen hedeflere uygun gelişmeler doğrultusunda yeniden düzenlenmelerini zorunlu kılmaktadır. Hedeflerin saptanmasında çağdaş, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin gerekleri göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKLAR

- Artut, Kazım. *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2009.
- Buyurgan Serap, Buyurgan Ufuk. *Sanat Eğitimi ve Öğretimi, Eğitimin Her Kademesine Yönelik Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları. 2012.
- IKSV (İstanbul Kültür Sanat Vakfı). *Türkiye’de Sanat Eğitimi (Yeniden) Düşünmek*. IKSVM Rapor, İstanbul: Ofset Yayınevi. 2014.
- Kırıçoğlu, O. T. *Sanatta Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. 2002.
- San, İnci. *Sanatsal Yaratma, Çocukta Yaratıcılık*, 2. Basım, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 1979.
- San, İ. *Sanatlar Eğitimi*. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 34(1), 23-34. (2001).
- San, İ. *Sanat ve Eğitim*. Ankara: Ütopya Yayıncılık. 2004.
- San, İ. *Çocuk ve Sanat*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi. 2017.
- San, İnci. *Sanatlar, Eğitim ve Kültür*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi. s.19-39. 2021.
- Toper, Korkmaz, Özlem. *Özel Eğitimde Sanatsal Becerilerin Öğretimi*. Ankara: Vize Akademik Yayınları. 2022.

İHO VE İHL MÜFREDATINDA SANAT EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

Hatice Fakiöglu Bağcı*

Giriş

Bu çalışmanın amacı, İmam Hatip Ortaokulu ve Lise müfredatında sanatla ilgili derslerin durumlarını incelemektir. Bu incelemede aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- İmam Hatip Ortaokulu müfredatında sanatla ilgili derslerin durumu nasıldır?
- Anadolu İmam Hatip Liselerinde yürütölen program çeşitliliği politikasının uygulama aşamaları nelerdir?
- Anadolu İmam Hatip Liselerinde dersler ve türleri nelerdir?
- Anadolu İmam Hatip Lisesi müfredatında sanatla ilgili derslerin durumu nasıldır?

1. İmam Hatip Ortaokulu Müfredatında Sanat Eğitimi ve Öğretimi

2022-2023 eğitim-öğretim yılı “İmam Hatip Ortaokulu Haftalık Ders Çizelgesi” incelendiğinde iki tür ders olduğu görölmektedir. Birincisi zorunlu, ikincisi ise seçmeli derslerdir. 5, 6 ve 7. sınıflarda zorunlu ders saati 35, seçmeli ders saati 1'dir. 8. sınıfta ise zorunlu ders saati 34 olup, seçmeli ders saati 2'dir. Her sınıf düzeyinde toplam ders saati 36'dır (MEB, 2021).

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, haticefakioglu34@gmail.com

Dersler	5.Sınıf	6.Sınıf	7.Sınıf	8.Sınıf
Zorunlu	35	35	35	34
Seçmeli	1	1	1	2
Toplam	36	36	36	36

Tablo 1. İmam Hatip Ortaokulunda Ders Türleri

“İmam Hatip Ortaokulu Haftalık Ders Çizelgesi”nde bulunan zorunlu ve seçmeli derslerin listesi Tablo 2’de gösterilmiştir.

Zorunlu Dersler	Türkçe
	Matematik
	Fen Bilimleri
	Sosyal Bilgiler
	T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük
	Yabancı Dil
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
	Görsel Sanatlar
	Müzik
	Beden Eğitimi ve Spor
	Teknoloji ve Tasarım
	Bilişim Teknolojileri ve Yazılım
	Rehberlik ve Kariyer Planlama
	Kur’an-ı Kerim
	Arapça
	Peygamberimizin Hayatı
	Temel Dinî Bilgiler
Seçmeli Dersler	Din, Ahlak ve Değerler
	Dil ve Anlatım
	Yabancı Dil
	Fen Bilimleri ve Matematik
	Sanat ve Spor
Sosyal Bilimler	

Tablo 2. İmam Hatip Ortaokulunda Dersler

Tablo 2’de görüldüğü üzere İmam Hatip Ortaokulunda sanatla ilgili iki tür ders vardır. Birincisi, zorunlu dersler arasında yer alan *Görsel Sanatlar* ve *Müzik* dersleridir. İkincisi ise seçmeli dersler arasında yer alan “*Sanat ve*

Spor” başlığı altındaki derslerdir. İmam Hatip Ortaokulu müfredatında sanatla ilgili dersler, bunların hangi sınıf düzeylerinde ve haftada kaç saat okutulduğu Tablo 3’te gösterilmiştir.

Dersler		5.Sınıf	6.Sınıf	7.Sınıf	8.Sınıf
Zorunlu	Görsel Sanatlar	1	1	1	1
	Müzik	1	1	1	1
Seçmeli	Görsel Sanatlar (2)	1	1	1	(1)/(2)
	Sanat ve Spor Müzik (4)	1	1	1	(1)/(2)
	Drama (2)	1	1	-	(1)/(2)

Tablo 3. İmam Hatip Ortaokullarında Sanatla İlgili Dersler ve Saatleri

Tablo 3’te görüldüğü gibi zorunlu dersler arasında yer alan *Görsel Sanatlar* ve *Müzik*, tüm sınıf düzeylerinde haftada 1 saat olmak üzere okutulmaktadır. Seçmeli grupta yer alan *Görsel Sanatlar* ve *Müzik* dersleri ise 5, 6 ve 7. sınıflarda haftada 1 saat; 8. sınıfta haftada 1 ya da 2 saat olarak seçilebilmektedir. Son olarak *Drama* dersi ise 5 ve 6. sınıflarda 1 saat, 8. sınıfta haftada 1 ya da 2 saat olarak seçilebilmektedir. Derslerin yanında parantez içinde verilen sayılar bu derslerin kaç kez alınabileceğini göstermektedir.

Burada dikkatle bakıldığında akıllara şöyle bir soru gelebilir: İmam Hatip Ortaokulları müfredatında zorunlu *Görsel Sanatlar* ve *Müzik* dersleri ile *Seçmeli Görsel Sanatlar* ve *Müzik* dersleri arasında nasıl bir fark var? Ya da başka bir şekilde sormak gerekirse, bu derslerin zorunluları varken seçmelilerine ne gerek var? Bu sorulara cevap bulmak için ayrı kategorilerdeki her iki dersin de öğretim programları incelenmiştir. Yapılan incelemede zorunlu olan *Görsel Sanatlar* ve *Müzik* derslerinin ilkokuldan 1. sınıftan ortaokul son sınıfa kadar okutulacak şekilde tasarlandığı görülmüştür.

Zorunlu Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı’nın amacı sanata duyarlı bireyler yetiştirmektir. Bu amaç doğrultusunda programın üç öğrenme alanı bulunmaktadır (MEB, 2018b):

1. Görsel İletişim ve Biçimlendirme
2. Kültürel Miras
 - a. Sanat Tarihi
 - b. Müze Eğitimi
3. Sanat Eleştirisi ve Estetik

Seçmeli Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı incelendiğinde, bu öğrenme alanlarının bu programda da korunduğu görülmektedir. Ancak bu programda ders, bu öğrenme alanlarına uygun şekilde düzenlenmiş şu modüllerden oluşmaktadır: *Resim, Grafik Tasarım, Seramik, Ebru, Tezhip, Minyatür*. Bu modüller, kolaydan zora doğru 4 düzey şeklinde sıralanmaktadır (MEB, 2019b). Bu incelemelerden hareketle, *Seçmeli Görsel Sanatlar* dersinin zorunlu olan *Görsel Sanatlar* Dersinin öğrenme alanlarını içermekle birlikte ondan farklı bir şekilde tasarlandığı söylenebilir.

Zorunlu *Müzik Dersi Öğretim Programı*'na bakıldığında, bu programda öğrenme alanı temelli yaklaşımın esas alındığı görülmektedir. Programda her sınıf düzeyinde aşağıdaki dört öğrenme alanı yer almaktadır (MEB, 2018d):

1. Dinleme-Söyleme
2. Müziksel Algı ve Bilgilenme
3. Müziksel Yaratıcılık
4. Müzik Kültürü

Seçmeli Müzik Dersi Öğretim Programı ise *Genel Müzik Eğitimi Modülü* adıyla 4 düzeyden oluşmakta ve her düzeyde aşağıdaki 4 temel öğrenme alanı esas alınmaktadır (MEB, 2018e):

1. Seslendirme Becerileri (Çalma ve Söyleme)
2. Müziksel Algı ve Beceri
3. Müzik Kültürü ve Dinleme
4. Müzikte Yaratıcılık

Genel Müzik Eğitimi Modülü, kolaydan zora doğru düzenlenmiş olup, bu dersi seçen öğrencinin bu düzeyleri sırasıyla tamamlaması beklenmektedir. Her iki türdeki müzik dersi öğretim programları incelendiğinde, bunların öğrenme alanları bakımından benzerlik göstermelerine rağmen ayrıntılarda farklılık arz ettiği ve *Seçmeli Müzik Dersi Öğretim Programı*'nın, öğrencilere müziğe dair daha üst düzey bilgi ve beceri kazandırmayı hedeflediği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak bütün bu verilerden hareketle İmam Hatip Ortaokulu müfredatında sanat eğitimi ve öğretimi ile ilgili şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Birincisi, “İmam Hatip Ortaokulu Haftalık Ders Çizelgesi”nde *Görsel Sanatlar* ve *Müzik* derslerinin zorunlu dersler arasında yer alması, kayda değer bir husus olup bu durum mutlaka korunmalıdır. Zira ileride üzerinde duracağımız gibi, Anadolu İmam Hatip Liselerinde öğrenciler, *Beden Eğitimi ve Spor*, *Görsel Sanatlar* ve *Müzik* derslerinden sadece birini seçebilmektedir. İkincisi, seçmeli dersler arasında yer alan *Görsel Sanatlar*, *Müzik* ve *Drama* derslerine gelindiğinde, İmam Hatip Ortaokul müfredatında 21 seçmeli ders bulunduğunu ve öğrencilerin sadece 1 ya da 2 seçmeli ders hakları olduğunu hatırlamak gerekir. Bu dersler arasından sanatla ilgili derslerin tercih edilmeleri, öğrencilerin ilgi ve isteklerine, velilerinin de inisiyatifine kalmış görünmektedir. Üçüncüsü, sanatla ilgili bu zorunlu ve seçmeli dersler dışında, okul yönetimi, çevrenin şartları ile öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alarak, sanat da dâhil her türlü eğitici faaliyet gerçekleştirebilir (MEB, 2021, s.3). Bu da sanatla ilgili etkinlikler yapma açısından önemli bir fırsat olarak görülebilir.

2. Anadolu İmam Hatip Liseleri Müfredatında Sanat Eğitimi ve Öğretimi

2.1. Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği Politikası

Anadolu İmam Hatip Liseleri müfredatında sanat eğitimi ve öğretimi ile ilgili düzenlemeler, bu okullara ilişkin uygulanan program çeşitliliği politikasının bir parçası olduğundan, burada ilk önce program çeşitliliği konusu ele alınacaktır. Daha sonra bu okullarda verilen dersler ve türleri hakkında genel bilgiler verilecek, en sonda ise sanata ilişkin derslerin durumu irdelenecektir.

Anadolu İmam Hatip Liseleri'nde program çeşitliliği, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından ilk defa 2014 yılında uygulanmaya başlanmış ve hızla gelişerek bugün yaklaşık 400 okulda gerçekleştirilmektedir (MEB, 2019a, s.7).

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2016 yılında bu okullardaki sanat programı ile ilgili olarak "Klasik Sanatlar ve Müsikî Projesi Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi -Vizyon Belgesi-" yayınlamıştır. Bu belgede projenin genel amaçları şöyle ifade edilmiştir (MEB, 2016, s.4):

1. *Klasik sanatlar alanlarında öğrencilerin kabiliyetleri doğrultusunda gelişmelerini sağlamak.*
2. *Öğrencilerin klasik sanat alanları hakkındaki bilgi ve becerilerini artırmak, sanatsal çalışmalar ortaya koyabilmelerini sağlamak.*
3. *Sanat bilinci gelişmiş bireyler olarak yetişmelerini ve topluma kazandırılmalarını sağlamak.*
4. *Öğrencilerin ilgi ve kabiliyetleri doğrultusunda daha donanımlı, özgüvenleri yüksek, kültür ve medeniyet mirasımızın farkında olarak yetişmelerine ve bu bağlamda tercih ettikleri sanat alanında kendilerini yetiştirebilecekleri yükseköğrenime hazırlanmalarına katkı sağlamak.*

Bu vizyon belgesinde Hüsn-i Hat, Müsikî ve Ebru sanatları hakkında bilgi verildikten sonra Hüsn-i Hat ve Müsikî projeleri tanıtılmıştır. Hüsn-i Hat ve Müsikî projelerinin özel amaçları, uygulama süreçleri ve aşamaları izah edilmiştir. Bu projeler "Klasik Sanatlar ve Müsikî Projesi" adıyla ilk defa 2016-2017 eğitim öğretim yılında İstanbul Üsküdar'da *Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi'*nde uygulamaya geçilmiştir.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2017 yılında okullar arasında uygulama birlikteliği sağlamak ve yol haritası oluşturmak için "Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi"ni hazırlayıp yayınlamıştır. Bu vizyon belgesi ile bu okullarda "nitelikli ve sürdürülebilir bir eğitim hedeflenmiştir." Vizyon belgesi 7 alandan oluşmaktadır (MEB, 2017, s.7-24):

1. *Eğitim Ortamları ve Fiziki İmkânlar Alanı*
2. *Öğretmen ve Eğitim Yöneticileri Alanı*
3. *Akademik Gelişim Alanı*
4. *Öğrenci Mesleki Gelişim Alanı*
5. *Değerler Eğitimi, Bilim, Sanat, Spor, Sosyal ve Kültürel Etkinlikler Alanı*
6. *Çevre ve Paydaşlarla İşbirliği Alanı*
7. *İzleme ve Değerlendirme Alanı*

Görüldüğü üzere 7 alandan biri de “Değerler Eğitimi, Bilim, Sanat, Spor, Sosyal ve Kültürel Etkinlikler Alanı”dır. Bu kısımda öğrencilerin sosyal ve kültürel gelişimi için “Okullarda; öğrencilerin ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda kültürel, sportif, modern ve geleneksel sanatsal faaliyetlerin yapılabileceği ortamlar oluşturur. Bu faaliyetler kapsamında sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılır.” ifadelerine yer verilmiştir (MEB, 2017, s.50).

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nün 2014 yılında başlattığı İmam Hatip Okulları öğrencilerinin ilgi, istek ve ihtiyaçları doğrultusundaki program çeşitliliği politikası, 2018 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi ile de desteklenmiştir. 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi’nde “İmam hatip okullarındaki program çeşitliliği korunacak ve genel ortaöğretimdeki esnek ve modüler yapıyla uyumlu hâle getirilecektir.” ifadeleri yer almıştır (MEB, 2018a, s.106).

2019 yılına gelindiğinde Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, “Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği (Proje Okulları)” başlıklı bir belge yayınlayarak program çeşitliliği hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bu belgeye göre program çeşitliliği ile öğrencilerin fen bilimleri, sosyal bilimler, ilahiyat, hafızlık, yabancı dil, sanat veya spor alanlarında daha yoğun eğitim alarak hem kendilerini geliştirmeleri hem de üniversiteye hazırlanmaları amaçlanmaktadır. Bu belgede yer alan bilgilere göre 2019 yılında Anadolu İmam Hatip Liselerinde uygulanan programlar şunlardır (MEB, 2019a, s.5-7):

1. *Hazırlık Sınıfı İle Dil Projesi Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri*
2. *Fen ve Sosyal Bilimler Programı /Projesi Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri*
3. *Hafız Öğrencilerin Eğitim Gördüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri*
4. *Geleneksel, Görsel ve Çağdaş Sanatlar, Mûsikî ve Spor Programı/ Projesi Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri*
5. *Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri*

Bu belgede “Geleneksel, Görsel ve Çağdaş Sanatlar, Mûsikî ve Spor Programı/ Projesi Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri”nin amaçları şöyle sıralanmıştır (MEB, 2019a, s.82):

1. *Klasik sanatlar alanlarında öğrencilerin kabiliyetleri doğrultusunda gelişmelerini sağlamak.*
2. *Öğrencilerin klasik sanat alanları hakkındaki bilgi ve becerilerini artırmak, sanatsal çalışmalar ortaya koyabilmelerini sağlamak.*
3. *Spor projesi ile birlikte yetenekli öğrencilerin kabiliyetlerine uygun farklı spor alanlarında hem kendilerini geliştirmelerine hem de akademik eğitimlerine en güzel şekilde devam etmelerine imkân sağlamak.*
4. *Öğrencilerin ilgi ve kabiliyetleri doğrultusunda daha donanımlı, özgüvenleri yüksek, kültür ve medeniyet mirasımızın farkında olarak yetişmelerine ve bu bağlamda tercih ettikleri sanat alanında kendilerini yetiştirebilecekleri yükseköğrenime hazırlanmalarına katkı sunmak.*
5. *Sanat bilinci gelişmiş bireyler olarak yetişmelerini ve topluma kazandırılmalarını teşvik etmek.*

Bu belgenin yayınlanmasından 1 yıl sonra yani 2020’de Din Öğretimi Genel Müdürlüğü “21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokullarında Yeni Dönem” başlıklı bir doküman yayınlamıştır. Dokümanda bu okullardaki program çeşitliliğine şöyle dikkat çekilmiştir (MEB, 2020, s.2):

“Anadolu imam hatip liselerinde, eğitim ve öğretimde bütüncül bir yaklaşım ortaya konularak aynı çatı altında Temel İslam Bilimleri ve Fen ve Sosyal Bilimler eğitimi verilmekte, 21. yüzyıl becerileri bağlamında öğrencilerin ilgi, kabiliyet ve kariyer hedeflerine göre eğitim alabilecekleri “Program Çeşitliliği” sunulmaktadır. Öğrenciler bu okullarda Temel İslam Bilimleriyle birlikte, Fen ve Sosyal Bilimler, Uluslararası, Yabancı Diller, Mûsikî, Spor, Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar, Hafızlık, Teknoloji proje ve programlarından yararlanabilmektedir.”

Bu dokümanda İmam Hatip Ortaokulları da dâhil bu okullarda uygulanan programlar şöyle listelenmiştir (MEB, 2020, s.4):

1. *Anadolu İmam Hatip Liseleri (Genel)*
2. *Fen ve Sosyal Bilimler Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri*
3. *Dil Projesi Hazırlık Sınıfı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri*
4. *Sanat Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri (Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar, Mûsikî)*
5. *Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri*
6. *Hafız Öğrencilerin Eğitim Gördüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri*
7. *Spor Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri*
8. *Yabancı Dil Hazırlık ve Fen Bilimleri Programı Uygulayan Teknoloji Anadolu İmam Hatip Liseleri*
9. *İmam Hatip Ortaokulları Müstakil / AİHL Bünyesinde*
10. *Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi Uygulayan İmam Hatip Ortaokulları*

Bu programlardan “Sanat Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri (Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar, Mûsikî)” özel olarak incelenmiştir. Söz konusu dokümanda sanat programını uygulayan Anadolu İmam Hatip Liselerine ilişkin şu bilgilere yer verilmiştir (MEB, 2020, s.8):

- *“Medeniyetimizin ihyâ ve inşâsında sorumluluk sahibi akl-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selim sahibi nesiller*
- *Kültür ve sanat alanında millî ve mânevî değerlerimizi benimsemiş, topluma rol model olan güzel ahlaklı bireyler*
- *Farklı sanat alanlarına ilgi duyan kabiliyetli öğrencilerin kariyer hedeflerine hazırlık imkânı*
- *Kültür ve medeniyetimizin vazgeçilmezi olan kadim sanatlarımızı yaşatan programlar*
- *Hüsn-i hat, ebru, tezhip, kaligrafi, resim gibi geleneksel ve çağdaş görsel sanatlarda kendini geliştirme ve gerçekleştirme*
- *Sanat yeteneği ve becerisi gelişerek yükseköğretim ve sanat camiasına kazandırılan genç sanatkârlar*
- *Sanat atölyelerinde ve özgün eğitim ortamlarında rehberlik yapan sanat erbabı üstâdlar*
- *Ney, kanun, ud, tambur, bendir, keman ve bağlama gibi mûsikî enstrümanlarını tanıma ve kullanma becerisi*
- *Kur’an-ı Kerim’i güzel okuma ve cami mûsikîsi formlarının icrası*
- *Ses terbiyesi ve mûsikî eğitimi ile geleneksel güfte ve bestelerin seslendirilmesi*
- *Akran eğitimi destek projeleriyle öğrendiklerini pekiştirme ve arkadaşlarına öğretme imkânı*
- *Temel derslerde Anadolu Liseleri ile aynı öğretim programları ve haftalık ders saatleri*
- *Üniversitelerle iş birliğinde akademisyenlerin ve sanatkârların yer aldığı okul danışma kurulları*
- *Kültür ve sanat alanında gerçekleştirilen yurt içi ve yurt dışı konser ve sergilerle sanat dünyasına katılım ve katkı*
- *Ortak projeler, sanat etkinlikleri ve atölye çalışmalarıyla birlikte çalışma, fikir üretme, farklı düşünce ve yaklaşımlar*

- *Toplumsal sorumluluk ve gönüllülük çalışmalarıyla güzel alışkanlıklar kazandıran örnek uygulamalar*

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 63 sayılı, 05/08/2022 tarihli ve "Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi" konulu yazısına göre 2022-2023 eğitim öğretim yılı itibariyle Anadolu İmam Hatip Liselerinde uygulanacak programlar şunlardır (MEB, 2022a, s.11-18):

1. *İmam Hatip Programı*
2. *Fen ve Sosyal Bilimler Programı / "Fen Bilimleri"*
3. *Fen ve Sosyal Bilimler Programı / "Sosyal Bilimler"*
4. *Spor Programı / Projesi*
5. *Musikî Programı / Projesi*
6. *Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar Programı / Projesi*
7. *İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı / Projesi*
8. *Fen ve Teknoloji Programı / Projesi*
9. *Yabancı Dil Hazırlık Programı*

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün web sitesinden alınan en son (2022 yılı) verilere göre Türkiye genelinde 14 Anadolu İmam Hatip Lisesinde "Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar Programı", 12 okulda "Musikî Programı" ve 8 okulda da "Spor Programı" uygulanmaktadır (MEB, 2022b). Görüldüğü üzere program çeşitliliği kapsamında sanat alanında eğitim veren Anadolu İmam Hatip Lisesi sayısı sadece 14'tür. ÖNDER'in hazırlanmış olduğu rapora göre 2022 yılında Türkiye'de 1.693 İmam Hatip Lisesi bulunmaktadır (ÖNDER, 2022). Türkiye'deki toplam İmam Hatip Lisesi sayısı ile sanat programlarını uygulayan İmam Hatip Lisesi sayısı karşılaştırıldığında aslında sanat ağırlıklı eğitimi veren İmam Hatip Lisesi sayısının oldukça düşük kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün program çeşitliliği konusunda 2014 yılından itibaren neredeyse her yıl yeni bir belge yayınlayarak bu konuyu önemsediği ve gündemde tutmaya çalıştığı söylenebilir.

2.2. Anadolu İmam Hatip Liselerinde Dersler ve Türleri

“Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi”ne göre bu okullarda dersler; ortak dersler, meslek dersleri, seçmeli dersler olmak üzere 3 tür ve toplamda 40 saat ders bulunmaktadır. Tablo 4’te derslerin sınıf düzeyleri ve haftalık ders saatlerine göre dağılımları gösterilmiştir.

Dersler	Hazırlık	9.Sınıf	10.Sınıf	11.Sınıf	12.Sınıf
Ortak Dersler	35	33	29	12	10
Meslek Dersleri	4	6	11	12	12
Seçmeli Dersler	-	-	-	16	18
Rehberlik ve Yönlendirme	1	1	-	-	-
Toplam	40	40	40	40	40

Tablo 4. Anadolu İmam Hatip Liselerinde Ders Türleri

“Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi”nde yer alan bu ders türlerinin hangi dersleri içerdiği Tablo 5’te listelenmiştir.

DERS TÜRLERİ	DERSLER
ORTAK DERSLER	Hazırlık Sınıfı Türk Dili ve Edebiyatı
	Türk Dili ve Edebiyatı
	Tarih
	T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük
	Coğrafya
	Matematik
	Fizik
	Kimya
	Biyoloji
	Felsefe
	Yabancı Dil
	Beden Eğitimi ve Spor / Görsel Sanatlar / Müzik
	Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü
	Arapça
	İkinci Yabancı Dil

MESLEK DERSLERİ	Kur'an-ı Kerim	SEÇMELİ DERSLER B GRUBU
	Mesleki Arapça	
	Temel Dinî Bilgiler	
	Siyer	
	Fıkıh	
	Tefsir	
	Dinler Tarihi	
	Hadis	
	Akaid	
	Kelam	
	Hitabet ve Mesleki Uygulama	
	İslam Kültür ve Medeniyeti	
	Osmanlı Türkçesi	
	SEÇMELİ DERSLER A GRUBU	
1. Temel İslam Bilimleri	2. Müzik Programı / Projesi Dersleri	
2. Türk İslam Sanatları	3. Geleneksel ve Çağdaş Sanatlar Programı / Projesi Dersleri	
3. Dil ve Anlatım	4. İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı / Projesi Dersleri	
4. Matematik ve Fen Bilimleri	5. Fen ve Teknoloji Programı / Projesi Dersleri	
5. Sosyal Bilimler		
6. Yabancı Diller ve Edebiyatı		
7. Spor ve Sosyal Etkinlik		
8. Güzel Sanatlar		
9. Bilişim		

Tablo 5. Anadolu İmam Hatip Liselerinde Dersler

Hâlihazırda ortak dersler arasında yer alan *Beden Eğitimi ve Spor*, *Görsel Sanatlar* ve *Müzik* derslerinden sadece biri zorunlu olarak seçilebilmektedir. Diğer seçmeli dersler ise, kabul edilen programa göre farklılık arz etmektedir.

2.3. Anadolu İmam Hatip Liselerinde Sanatla İlgili Dersler

Daha önce belirtildiği gibi Anadolu İmam Hatip Liselerinde dersler; ortak dersler, meslek dersleri, seçmeli dersler olmak üzere 3 tür ve toplamda 40 saat ders bulunmaktadır. Bu 3 tür dersten ikisinde sanata dair dersler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, ortak dersler arasında yer alan Görsel Sanatlar ve Müzik dersleridir. İkincisi ise seçmeli dersler grubundandır. Sanatla ilgili tüm dersler Tablo 6'da gösterilmiştir.

ORTAK DERSLER	1.Görsel Sanatlar
	2. Müzik
SEÇMELİ DERSLER A GRUBU	1.Türk İslam Sanatları
	1.1. Dinî Musiki
	1.2. Ebru
	1.3. Hüsn-i Hat
	1.4. Tezhip
	2. Güzel Sanatlar
	2.1. Drama
	2.2. Müze Eğitimi
	2.3. Sanat Tarihi
	2.4. Seçmeli Görsel Sanatlar
2.5. Seçmeli Müzik	
SEÇMELİ DERSLER B GRUBU	1. Musiki Programı Programı / Projesi Dersleri
	1.1. Batı Müziği Teori ve Uygulaması
	1.2. Bağlama / Kanun / Piyano
	1.3. Bilişim Destekli Müzik
	1.4. Bireysel Ses Eğitimi
	1.5. Çalgı Eğitimi
	1.6. Çalgı Toplulukları
	1.7. Dinî Musiki
	1.8. Geleneksel Türk Sanatları
	1.9. Halk Dansları ve Müzikleri
	1.10. Müzik Kültürü
	1.11. Temel Piyano
	1.12. Toplu Ses Eğitimi
	1.13. Türk Dünyası Müzikleri
	1.14. Türk Halk Müziği Koro
	1.15. Türk Sanat Müziği Koro
	1.16. Türk Halk Müziği Teori ve Uygulaması
	1.17. Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri
	1.18. Türk Müziği Tarihi
1.19. Türk Sanat Müziği Teori ve Uygulaması	

SEÇMELİ DERSLER B GRUBU	2. Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar Programı / Projesi Dersleri
	2.1. Desen
	2.2. Dijital Grafik
	2.3. Ebru
	2.4. Estetik
	2.5. Fotoğraf
	2.6. Geleneksel Türk Sanatları
	2.7. Genel Sanat Tarihi
	2.8. Grafik Tasarım
	2.9. Hüsni-i Hat
	2.10. Hüsni-i Hat Yazı Çeşitleri
	2.11. İki Boyutlu Sanat Atölye
	2.12. İmgesel Resim
	2.13. Kaligrafi
	2.14. Paleografya
	2.15. Sanat Eserlerini İnceleme
	2.16. Temel Sanat Eğitimi
	2.17. Tezhip
	2.18. Türk İslam Sanatı Tarihi
	2.19. Üç Boyutlu Sanat Atölye
3. İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı / Projesi Dersleri	
3.1. Dinî Musiki	
3.2. Hüsni-i Hat	

Tablo 6. Anadolu İmam Hatip Liselerinde Sanatla İlgili Dersler

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 63 sayılı, 05/08/2022 tarihli ve "Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi" konulu yazısına göre (MEB, 2022a, s.4);

"Anadolu imam hatip liselerinde;

(a) "İmam Hatip Programı", "Fen ve Sosyal Bilimler Programı/Projesi" ve "Yabancı Dil Hazırlık Programı/Projesi" uygulayan Anadolu imam hatip liselerinde öğrenim gören öğrenciler sadece (A) grubundaki seçmeli derslerden ders seçimi yapabilir.

(b) "İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı/Projesi", "Sanat ve Spor Programı/Projesi", "Fen ve Teknoloji Programı/Projesi" uygulayan Anadolu imam hatip liselerinde öğrenim gören öğrenciler ise (A) ve (B) grubundaki seçmeli derslerden ders seçimi yapabilir."

2.3.1 Anadolu İmam Hatip Liselerinde Sanatla İlgili Ortak Dersler

Anadolu İmam Hatip Liselerinde öğrenciler, ortak dersler arasında yer alan *Beden Eğitimi ve Spor*, *Görsel Sanatlar* ve *Müzik* derslerinden sadece birini seçebilmektedirler. Öğrenciler, bu üç dersten birini, hazırlık ve 9. sınıfta haftada 2 ders saati; 10, 11 ve 12. sınıflarda ise 1 ders saati olarak görmektedirler.

Öğrencilerin bu üç dersten birini seçmek zorunda olmaları ve ders saatinin az olması, sanat eğitimi ve öğretimi açısından tartışılması ve yeniden gözden geçirilmesi gereken bir uygulamadır. Birincisi spor, sanat ve müzik, üçü birbirinin alternatifi değil, insanın çeşitli yönleri göz önünde bulundurulduğunda, üçü de insan hayatı için önem arz etmektedir, biri diğerine tercih edilemez. İkincisi, varsayalım ki bir öğrenci lise hayatı boyunca hep *Beden Eğitimi ve Spor* dersini tercih etti ve seçmeli dersler grubundan da sanata ilişkin bir ders seçmedi. Bu durumda öğrenci, ortaöğretimden sanata dair bir ders görmeden mezun olacaktır. Bunun önüne geçmek için ortak dersler arasında yer alan *Beden Eğitimi ve Spor*, *Görsel Sanatlar* ve *Müzik* derslerinin üçünün de zorunlu olması önerilmektedir.

2.3.1.1. Görsel Sanatlar Dersi

Milli Eğitim Bakanlığı, 2018 yılında bu dersin öğretim programını, “Görsel Sanatlar Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı” başlığıyla yayınlamıştır. Burada programın amacı şu şekilde ifade edilmiştir (MEB, 2018c, s.11):

“Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin; sanatı evrensel değerler doğrultusunda öğrenmiş, üreten ve izleyen, kendi toplumunun kültürel değerlerini benimsemiş, farklı toplumların kültürel değerlerine saygı duyan, ileriki hayatlarında da sanatı anlayan ve anlamlandıran bireyler olarak yetiştirmeleri amaçlanmaktadır.”

Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçları daha ayrıntılı bir şekilde şöyle sıralanmıştır (MEB, 2018c, s.11):

“Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

- 1. Sanat hakkında bilgi sahibi olması,*
- 2. Sanat uygulamaları hakkında bilgi sahibi olması,*
- 3. Geleneksel ve çağdaş malzemeleri kullanarak özgün ürünler oluşturması,*
- 4. Sanatın elemanlarını, prensiplerini kavraması ve bunları çalışmalarında kullanması,*
- 5. Sanat eğitimi uygulamaları yoluyla estetik duyarlılık kazanması,*
- 6. Gözlem yaparak gerçekleştireceği çalışmalar doğrultusunda görsel algısını geliştirmesi,*
- 7. Hayal gücünü çalışmalarına yansıtması,*
- 8. Görsel Sanatlar ile ilgili temel terim, teknik ve yöntemleri kullanma becerileri kazanması,*
- 9. Duygu, düşünce ve izlenimlerini özgün sanatsal tasarımlara dönüştürerek kendisini sanat yolu ile ifade etmesi,*
- 10. Sanatın insanlık tarihine katkılarını bilen, evrensel düşünceye sahip bir birey olarak toplumların gelişiminde güzel sanatların yerini ve önemini kavraması,*
- 11. Farklı tekniklerin getireceği anlatım zenginliğinin bilinciyle yenilikleri takip etmesi ve sanatsal çalışmalarında teknolojik olanaklardan yararlanması,*
- 12. Sanat yapıtlarını, betimleme, çözümleme, yorumlama, yargılama yöntemleri ile inceleyerek değerlendirmesi,*
- 13. Doğayı seven, çevreye duyarlı, insan haklarına saygılı, milli ve manevi değerleri evrensel bir bakış açısı ile değerlendirebilen bir kişiliğe sahip olması,*
- 14. İş sağlığı ve güvenliğine yönelik önlemler alınmasının önemini kavranması amaçlanmaktadır.”*

Öğretim programının yapısı hakkında ise şu bilgilere yer verilmiştir (MEB, 2018c, s.15):

“9, 10, 11 ve 12. sınıflar için geliştirilen Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı’nda öğrenme alanı temelli yaklaşım esas alınmıştır. Programda; 9, 10, 11. ve 12. sınıf düzeyinde Sanat Eleştirisi ve Estetik, Kültürel Miras ile Görsel Sanatlarda Biçimlendirme adı altında üç öğrenme alanı yer almaktadır. Bu üç öğrenme alanı kapsamında teorik bilgilere ve uygulamaya ilişkin çalışmalara yer verilmiştir.”

2.3.1.2. Müzik Dersi

Milli Eğitim Bakanlığı, 2018 yılında bu dersin öğretim programını, “Müzik Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı” başlığıyla yayınlamıştır. Burada programın amacı şu şekilde ifade edilmiştir (MEB, 2018f, s.12):

“Müzik Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin millî ve manevî değerlerini benimsemiş, evrensel değerlere saygılı, kendi müzik kültürünü ve dünya müzik kültürlerini tanıyan, müzik teknolojisini kullanabilen, estetik bakış açısına sahip, özgüven sahibi bireyler olarak yetiştirmeleri amaçlanmaktadır.”

Buna ek olarak Müzik Dersi Öğretim Programı’nın özel amaçları şöyle sıralanmıştır (MEB, 2018f, s.12-13):

1. *İstiklâl Marşı’mızla beraber millî birlik ve bütünlüğümüzü pekiştiren diğer marşlarımızı doğru ve etkili seslendirmeleri,*
2. *Müzik alanında yapılan çalışmaları ve gelişmeleri takip etmeleri,*
3. *Müziğe yönelik olumlu tutum sergileyerek özgüvenini ve yaratıcılığını geliştirmeleri,*
4. *İlgi ve yeteneği doğrultusunda müzik etkinliklerine (şarkı söyleme, yaratıcı çalışmalar, araştırma) yönelmeleri,*
5. *Müziksel bilgi, görgü, ilgi, istek ve yeteneklerini geliştirmeleri,*
6. *Müzik terminolojisini ve dilini doğru kullanmaları,*
7. *Müziksel algı ve bilgilenme ile müziksel temel okuma ve yazma becerisine sahip olmaları,*

8. Müziğin diğer sanat dallarıyla ilişkisini kurarak estetik duygularını geliştirmeleri,
9. Bilinçli bir müzik dinleyicisi olmaları,
10. Müzik dağarcığı oluşturmaları,
11. Ülkemizdeki müzik türlerini ve önemli sanatçıları tanımaları,
12. Evrensel bir müzik kültürüne sahip olmaları

Müzik Dersi Öğretim Programı'nda öğrenme alanı temelli yaklaşımın esas alındığı görülmektedir. Programda her sınıf düzeyinde aşağıdaki dört öğrenme alanı yer almaktadır (MEB, 2018f, s.16):

1. Dinleme-Söyleme
2. Müziksel Algı ve Bilgilenme
3. Müziksel Yaratıcılık
4. Müzik Kültürü

2.3.2. Anadolu İmam Hatip Liselerinde Sanatla İlgili Seçmeli Dersler (A Grubu)

Seçmeli Dersler A Grubu'ndan sanatla ilgili olan dersler Tablo 7'de listelenmiştir.

SEÇMELİ DERSLER A GRUBU	1.Türk İslam Sanatları
	1.1. Dinî Musiki (1)
1.2. Ebru (1)	
1.3. Hüsn-i Hat (1)	
1.4. Tezhip (1)	
2. Güzel Sanatlar	
2.1. Drama (3)	
2.2. Müze Eğitimi	
2.3. Sanat Tarihi (1)	
2.4. Seçmeli Görsel Sanatlar (3)	
2.5. Seçmeli Müzik (3)	

Tablo 7. Seçmeli Dersler A Grubu'ndan Sanatla İlgili Olan Dersler

Türk İslam Sanatları kategorisindeki derslerin öğretim programları, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından 2014 yılında yayınlanmış ve Anadolu İmam Hatip Liselerinde 2014-2015 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. Bu derslerin öğretim programları incelendiğinde, derslerin genel amaçları, programların uygulanmasına ilişkin ilke ve açıklamalar, ölçme ve değerlendirme, derslerin üniteleri ve kazanımlarına yer verildiği görülmektedir. Hâlihazırda Anadolu İmam Hatip Liselerinin 11. veya 12. sınıflarında okuyan öğrenciler, sadece bir kez olmak üzere 1 veya 2 saat olarak bu dersleri seçebilmektedirler.

Güzel Sanatlar kategorisindeki *Drama* ve *Müze Eğitimi* derslerinin öğretim programları, 2016 yılında Ortaöğretim Genel Müdürlüğü tarafından “Güzel Sanatlar Lisesi Drama Dersi Öğretim Programı” ve “Güzel Sanatlar Lisesi Müze Eğitimi Dersi Öğretim Programı” başlıklarıyla yayınlanmıştır. Her iki belgede de öğretim programının genel amaçları, programın öğrencilere kazandırmayı hedeflediği beceriler, öğrenme-öğretme yaklaşımı, ölçme-değerlendirme yaklaşımı, programın uygulanmasına ilişkin açıklamalar, programın yapısı, programın ünite ve süreleri, programın ünite, konu ve kazanımları açıklanmıştır. *Sanat Tarihi* dersinin öğretim programı ise 2012 yılında yine Ortaöğretim Genel Müdürlüğü tarafından “Sanat Tarihi Dersi Öğretim Programı” başlığıyla yayınlanmıştır. Burada programa dair temel bilgilerin yanı sıra etkinlik uygulama örneklerine de yer verilmiştir. Yapılan araştırmada *Ortaöğretim Seçmeli Görsel Sanatlar* ve *Seçmeli Müzik* derslerinin öğretim programlarına rastlanmamıştır. Muhtemelen bu dersler, ortaöğretimde ortak dersler arasında yer alan *Görsel Sanatlar* ve *Müzik* derslerinin öğretim programlarına uygun olarak işlenmektedir. Hâlihazırda Anadolu İmam Hatip Liselerinin 11. ve 12. sınıflarında okuyan öğrenciler, haftada 1 ya da 2 ders saati olarak, parantez içinde belirtildiği kadar bu dersleri seçebilmektedirler.

2.3.3. Anadolu İmam Hatip Liselerinde Sanata İlişkin Seçmeli Dersler (B Grubu)

2.3.3.1 Musikî Programı/Projesi Dersleri

Musikî Programı/Projesi Dersleri	1. Batı Müziği Teori ve Uygulaması (2)
	2. Bağlama / Kanun / Piyano (4)
	3. Bilişim Destekli Müzik (1)
	4. Bireysel Ses Eğitimi (1)
	5. Çalgı Eğitimi (4)
	6. Çalgı Toplulukları (2)
	7. Dinî Musiki (3)
	8. Geleneksel Türk Sanatları (1)
	9. Halk Dansları ve Müzikleri (1)
	10. Müzik Kültürü (1)
	11. Temel Piyano (2)
	12. Toplu Ses Eğitimi
	13. Türk Dünyası Müzikleri
	14. Türk Halk Müziği Koro (1)
	15. Türk Sanat Müziği Koro (1)
	16. Türk Halk Müziği Teori ve Uygulaması (3)
	17. Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri (3)
	18. Türk Müziği Tarihi (1)
	19. Türk Sanat Müziği Teori ve Uygulaması (3)

Tablo 8. Musikî Programı/Projesi Dersleri

Musikî Programı'ndaki bu derslerin çoğunun Güzel Sanatlar Lisesi'nin Müzik, Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği bölümlerinin ortak derslerinden oluşturulduğu görülmektedir. Bu dersleri ancak, "İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı/Projesi", "Sanat ve Spor Programı/Projesi", "Fen ve Teknoloji Programı/Projesi" uygulayan Anadolu imam hatip liselerinde öğrenim gören öğrenciler seçebilir (MEB, 2022a, s.3). Bu programların çeşitli sınıflarında okuyan öğrenciler, bu derslerin yanlarında parantez içinde yazıldığı kadar (1, 2, 3 ya da 4 kez) tercihte bulunabilirler. Bu derslerin tek tek öğretim programlarını incelemek bu çalışmanın sınırlarını aşacağından dolayı burada sadece derslerin isimleri zikredilmekle yetinilmiştir.

2.3.3.2 Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar Programı / Projesi Dersleri

Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar Programı / Projesi Dersleri	1. Desen (4)
	2. Dijital Grafik (1)
	3. Ebru (3)
	4. Estetik
	5. Fotoğraf (1)
	6. Geleneksel Türk Sanatları
	7. Geleneksel Sanat Tarihi (1)
	8. Grafik Tasarım
	9. Hüsn-i Hat (3)
	10. Hüsn-i Hat Yazı Çeşitleri (2)
	11. İki Boyutlu Sanat Atölye (3)
	12. İmgesel Resim (2)
	13. Kaligrafi
	14. Paleografya (1)
	15. Sanat Eserlerini İnceleme
	16. Temel Sanat Eğitimi
	17. Tezhip (3)
	18. Türk İslam Sanatı Tarihi (1)
	19. Üç Boyutlu Sanat Atölye (1)

Tablo 9. Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar Programı / Projesi Dersleri

Bu programdaki derslerin de çoğunlukla Güzel Sanatlar Lisesi Görsel Sanatlar Bölümü ortak derslerinden oluşturulduğu görülmektedir. Müzik Programı/ Projesi'ndeki derslerde olduğu gibi bu dersleri de ancak "İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı/Projesi", "Sanat ve Spor Programı/Projesi", "Fen ve Teknoloji Programı/Projesi" uygulayan Anadolu İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören öğrenciler seçebilir (MEB, 2022a, s.3). Aynı şekilde bu programlarda okuyan çeşitli sınıflardan öğrenciler, bu derslerin yanlarında parantez içinde yazıldığı kadar (1, 2, 3 ya da 4 kez) tercihte bulunabilirler.

Son olarak Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün, program çeşitliliği kapsamında Anadolu İmam Hatip Liselerinde uyguladığı sanatla ilgili programlarında Güzel Sanatlar Lisesi'nin çeşitli bölümlerinde okutulan zorunlu ders havuzundan yararlandığı söylenebilir.

2.3.3.3. İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı / Projesi Dersleri

İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı / Projesi Dersleri	1.Arapça (Sarf, Nahiv ve Klasik Metinler) (3)
	2.Dinî Musiki (3)
	3.Hüsn-i Hat (3)
	4.Kur'an'ın Ana Konuları (3)
	5.Kur'an Okuma Teknikleri (2)

Tablo 10. İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı / Projesi Dersleri

Bu programdaki dersleri de “İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı/Projesi”, “Sanat ve Spor Programı/Projesi”, “Fen ve Teknoloji Programı/Projesi” uygulayan Anadolu İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören öğrenciler seçebilir (MEB, 2022a, s.3). Bu programlarda okuyan 9, 10, 11 ve 12. sınıflardan öğrenciler, haftada 1 ya da 2 saat olarak derslerin yanında parantez içinde belirtildiği sayıda bu dersleri tercih edebilirler.

Burada bir hususa dikkat çekmek gerekir. Bu derslerden sanatla ilgili olan *Dinî Musiki ve Hüsn-i Hat* dersleri, Seçmeli Dersler A Grubu kategorisinde yer alan *Türk İslam Sanatları* başlığının altında da yer almaktadır. Ancak Seçmeli Dersler A Grubu'ndaki *Dinî Musiki ve Hüsn-i Hat* derslerini, Anadolu İmam Hatip Liselerinde okuyan 11 ve 12. sınıflardaki öğrenciler, sadece bir kez olmak üzere haftada 1 veya 2 saat olarak seçebilir. Seçmeli Dersler B grubundaki *Dinî Musiki ve Hüsn-i Hat* derslerini ise “İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı/Projesi”, “Sanat ve Spor Programı/Projesi”, “Fen ve Teknoloji Programı/Projesi” uygulayan Anadolu İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören öğrenciler, hazırlık hariç her sınıf düzeyinde ve 3 kez seçebilir (MEB, 2022a, s.17).

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün, Anadolu İmam Hatip Liselerinde program çeşitliliği kapsamında yürüttüğü çalışmalardan yola çıkarak şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Anadolu İmam Hatip Liselerinde 2014 yılından itibaren açılan programlar, genellikle ülkemizin ortaöğretim kurumlarında bağımsız olarak zaten var olanların, Anadolu İmam Hatip Lisesi bünyesinde yeniden oluşturulmasından ibaret olduğu söylenebilir. Söz gelimi, Anadolu İmam Hatip Lisesi bünyesinde açılan *Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar Programı*, ülkemiz Ortaöğretim

kurumlarından Güzel Sanatlar Lisesi Görsel Sanatlar Programı'nın çok az değişikliğe uğramış bir versiyonudur. Anadolu İmam Hatip Lisesi'ndeki bu programın, Güzel Sanatlar Lisesi'ndekinden en önemli farkı; Siyer, Fıkıh, Hadis ve Tefsir gibi meslek derslerinin zorunlu olmasıdır. Bununla birlikte bu programlar arasında Anadolu İmam Hatip Lisesine özgü sayılabilecek bir program varsa o da *İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı*'dir.

Özetlemek gerekirse; Anadolu İmam Hatip Liselerinde okuyan öğrenciler, ortak dersler arasında yer alan *Beden Eğitimi ve Spor*, *Güzel Sanatlar* ve *Müzik* derslerinden sadece birini seçebilmektedirler. Seçmeli derslere gelindiğinde, Seçmeli Dersler A Grubu'nda yer alan 58 dersten sanatla ilgili olan 9 dersi; Seçmeli Dersler B Grubu'nda yer alan 78 dersten de sanatla ilgili olan 40 dersi tercih edebilmektedirler. Burada bir hususu tekrar belirtmek gerekir. Seçmeli Dersler A Grubu'nda yer alan dersleri, Anadolu İmam Hatip Liselerinde okuyan tüm öğrenciler tercih edebilirken, Seçmeli Dersler B Grubu'ndaki dersleri ise ancak "İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı/Projesi", "Sanat ve Spor Programı/Projesi", "Fen ve Teknoloji Programı/Projesi" uygulayan Anadolu İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören öğrenciler seçebilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Anadolu İmam Hatip Liselerinde sanatla ilgili zorunlu bir dersin olmayışı sanat eğitimi ve öğretimi açısından büyük bir eksikliktir. Bu okullarda, öğrencilerin ortak dersler arasında yer alan *Beden Eğitimi ve Spor*, *Görsel Sanatlar* ve *Musikî* derslerinden sadece birini seçebilmeleri, tartışılması ve yeniden gözden geçirilmesi gereken bir uygulamadır. Zira spor, sanat ve müzik, üçü de insan hayatı için önem arz eden derslerdir, biri diğerine tercih edilemez. Varsayalım ki bir öğrenci 4 yıl boyunca ortak dersler arasından *Beden Eğitimi ve Spor* dersini seçti ve seçmeli dersler arasından da sanatla ilgili herhangi bir ders tercih etmedi. Bu durumda öğrenci, ortaöğretimden sanata dair bir ders görmeden mezun olacaktır. Bunun yaşanmaması için *Beden Eğitimi ve Spor*, *Görsel Sanatlar* ve *Musikî* derslerinin üçünün de zorunlu olması önerilmektedir.

Anadolu İmam Hatip Liselerinde toplam seçmeli ders sayısı 136 olup sanatla ilgili 49 seçmeli ders bulunmaktadır. Seçmeli derslerin yaklaşık üçte birinin sanatla ilgili olması teorikte bir avantaj gibi görünse de pratikte

bu derslerin tercih edilmesinde bazı sıkıntılar olabilmektedir. Söz gelimi seçmeli dersler, çoğunlukla 11 ve 12. sınıflarda seçilebilmektedir. Bu sınıflardaki öğrencilerin üniversiteye hazırlık süreçleri dikkate alındığında, bu senelerde sanatla ilgili derslerin tercih edilme olasılığı düşük gibi görünmektedir. Bu nedenle seçmeli derslerin, ağırlıklı olarak 9 ve 10. sınıflarda seçilebilmesi önerilmektedir.

ÖNDER'in 2022 yılı verilerine göre Türkiye'de 1.693 İmam Hatip Lisesi bulunmaktadır. Bunlardan sadece 14'ü Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar Programı'nı uygulamaktadır. Toplam İmam Hatip Lisesi sayısı ile sanat programlarını uygulayanların sayısı karşılaştırıldığında sanat ağırlıklı eğitimi veren İmam Hatip Lisesi sayısının oldukça düşük kaldığını söylemek mümkündür. Sanat ağırlıklı İmam Hatip Lisesi sayısının arttırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- MEB (2016). *Klasik Sanatlar ve Müzik Projesi Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi –Vizyon Belgesi-*.
- MEB (2017). *Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi*. Ankara.
- MEB (2018a). *2023 Eğitim Vizyonu*.
- MEB (2018b). *Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6,7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (2018c). *Görsel Sanatlar Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*.
- MEB (2018d). *Müzik Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6,7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (2018e). *Seçmeli Müzik Dersi Öğretim Programı-Genel Müzik Eğitimi Modülü (Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (2018f). *Müzik Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*.
- MEB (2019a). *Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği (Proje Okulları)*.
- MEB (2019b). *Seçmeli Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı (Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (2020). *21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokullarında Yeni Dönem*.
- MEB (2021). *İmam Hatip Ortaokulları Haftalık Ders Çizelgesi*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (2022a). *Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi*.
- MEB (2022b). *Din Öğretimi Portalı*. Erişim Tarihi: 23 Eylül 2022. <https://dinogretimi.meb.gov.tr/Yetenek.aspx#gorsel>
- ÖNDER (2022). *İmam Hatiplerin Tüm Okullara Oranı 13.5*. Erişim Tarihi: 20 Eylül 2022. <https://www.onder.org.tr/tr/Haber/imam-hatiplerin-tum-okullara-orani-135-hb2ef-b4#:~:text=2022%20verilerine%20g%C3%B6re%20T%C3%BCrkiye'deki,say%C4%B1s%C4%B1%20ise%20514%20bin%20630>.

İMAM HATİP LİSELERİNDE OKUTULAN GÖRSEL SANATLAR DERS KİTAPLARININ İNCELENMESİ

(Hüsn-i Hat – Tezhib – Ebru)

Belkıs Doğan*

Giriş

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından 2014 yılında uygulamaya konulan *program çeşitliliği* kapsamında, Anadolu İmam Hatip Liseleri'nde "Geleneksel, Görsel ve Çağdaş Sanatlar, Müzik ve Spor Programı/Projesi" hayata geçirilmiştir (MEB, 2019, s.7). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan *Anadolu İmam Hatip Liseleri'nde Program Çeşitliliği* bülteninde projenin genel amaçları şu şekilde belirtilmiştir:

1. Klasik sanatlar alanlarında öğrencilerin kabiliyetleri doğrultusunda gelişmelerini sağlamak.
2. Öğrencilerin klasik sanat alanları hakkındaki bilgi ve becerilerini artırmak, sanatsal çalışmalar ortaya koyabilmelerini sağlamak.
3. Öğrencilerin ilgi ve kabiliyetleri doğrultusunda daha donanımlı, özgüvenleri yüksek, kültür ve medeniyet mirasımızın farkında olarak yetişmelerine ve bu bağlamda tercih ettikleri sanat alanında kendilerini yetiştirebilecekleri yükseköğrenime hazırlanmalarına katkı sunmak.
4. Sanat bilinci gelişmiş bireyler olarak yetişmelerini ve topluma kazandırılmalarını teşvik etmek (MEB, 2019, s.82; MEB, 2016, s.4; MEB, 2020, s. 8).

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, belkis.dogan@marmara.edu.tr

Proje bünyesinde okullarda okutulacak olan dersler, müfredatta A ve B Grubu seçmeli dersler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Tablo 1’de yer alan A Grubu seçmeli dersler, tüm İmam Hatip Liseleri’nde okutulabilirken Tablo 2’de yer alan B Grubu seçmeli dersler, yalnızca projenin uygulandığı okullarda verilmektedir.¹ Çalışmada her iki seçmeli ders grubunda mevcut olan *hüsn-i hat*, *tezhîb* ve *ebru* derslerinin Din Öğretimi Genel Müdürlüğünce yazdırılan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yardımcı ve kaynak kitaplar statüsünde bastırılan ders materyali incelenmiştir. Toplamda 28 adet olan A ve B Grubu seçmeli dersler arasında *hüsn-i hat*, *tezhîb* ve *ebru* ders kitaplarının seçilmesinin sebebi, ilgili ders materyalinin bilhassa Anadolu İmam Hatip Liseleri’nde yürütülen proje için “özgün” olarak hazırlanmış olmasıdır. Müfredattaki diğer derslerin kitapları, Güzel Sanatlar Liseleri için hazırlanan ders materyalinden uyarlanmıştır.

Söz konusu dersler, Anadolu İmam Hatip Liseleri düzeyinde formal eğitim çerçevesinde ilk kez verilmektedir. Dolayısıyla ilgili dersin hedefleri, müfredatı, kazanımları ve materyali ilk olma özelliğine sahiptir. Öncelikle haksız bir değerlendirme yapmamak için bir alanda ilk olmanın daima zorluklar ve riskler taşıdığını hatırlatmalıyım. Öte yandan Milli Eğitim Bakanlığı’nın ders materyali yazımında yıllara dayanan tecrübesi ve kitapların uzmanlardan oluşan geniş komisyonlardan geçiyor olması, bazı konularda beklenti çıtamızı yükseltmektedir. Bu doğrultuda çalışmaya konu olan ders materyali, dört açıdan incelemeye tâbi tutulmuştur. Bunlar, hazırlanan materyalin müfredat oluşturma aşamasında belirlenen hedef ve kazanımlarla uyumu, ilgili sanatın eğitimi noktasında içerik ve yöntem bakımından yeterliliği, formasyon açısından hitap ettiği öğrenim düzeyine uygunluğu ile dil ve imlâ kurallarının doğru kullanımı şeklindedir.

Programda bulunan seçmeli derslerin listesini aktarıyorum.

A Grubu Seçmeli Dersleri

1. Türk İslam Sanatları

1.1. Dinî Musiki

1.2. Ebru

¹ B Grubu’ndaki dersler, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 05/08/2022 tarihli kararına istinaden, *İlahiyat Odaklı Hafızlık Programı/Projesi, Sanat ve Spor Programı/Projesi, Fen ve Teknoloji Programı/Projesi* uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri’nde öğrenim gören öğrenciler tarafından seçilebilmektedir. Proje ve müfredatın detayları için bkz. (Fakioğlu Bağcı, 2023).

1.3. Hüsni Hat

1.4. Tezhib

2. Güzel Sanatlar

2.1. Drama

2.2. Müze Eğitimi

2.3. Sanat Tarihi

2.4. Seçmeli Görsel Sanatlar

2.5. Seçmeli Müzik

B Grubu Seçmeli Dersleri: Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar Programı Dersleri

	Ders adı	Saati
1	Desen	4
2	Dijital Grafik	1
3	Ebru	3
4	Estetik	1
5	Fotoğraf	1
6	Geleneksel Türk Sanatları	
7	Geleneksel Sanat Tarihi	1
8	Grafik Tasarım	
9	Hüsni Hat	3
10	Hüsni Hat Yazı Çeşitleri	2
11	İki Boyutlu Sanat Atölye	
12	İmgesel Resim	2
13	Kaligrafi	
14	Paleografya	1
15	Sanat Eserlerini İnceleme	
16	Temel Sanat Eğitimi	
17	Tezhib	3
18	Türk İslam Sanatı Tarihi	1
19	Üç Boyutlu Sanat Atölye	1

1. Hüsni Hat Ders Materyalinin İncelenmesi

Anadolu İmam Hatip Liseleri'nde okutulacak olan hüsni hat dersinin amaçları Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan *Öğretim Programı*'nda aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Hüsni hat dersini alan öğrenciler;

1. Hat sanatı ve eserleri ile ilgili temel kavramları açıklar.
2. Hat sanatının tarihi gelişimini ana hatlarıyla bilir.
3. Hat çeşitlerini birbirinden ayırt eder.
4. En az bir yazı çeşidinde başlangıç düzeyinde yazma becerisine sahip olur.
5. Hat sanatında kullanılan malzemeleri tanır ve bunların nasıl kullanılacağını bilir.
6. Hüsni hat geleneğinde var olan, sanat meşkinde hoca-talebe münâsebetindeki klasik meşk usûlünü korur, erkân ve âdâbını bilir (MEB, 2014a, s.2).

Talim Terbiye Kurulu'nun 29.05.2019 gün ve 10625854 sayılı yazısı neticesinde eğitim aracı olarak kabul edilen hüsni hat dersinin eğitim ve öğretimi için hazırlanan ders materyali, yukarıda sıralanan amaçlarla mukayese edildiğinde, kitabın beş üniteden oluşan içindekiler kısmının hedef ve kazanımlarla örtüştüğü görülmektedir. Bunun yanında alt başlıklar ve metin, belirlenen hedeflere uygun hazırlanmıştır. Zira hüsni hat sanatının tanımıyla başlayan kitap; tarihi, yazı çeşitleri, uygulama alanları ve malzeme bilgisi hakkında bilgi verdikten sonra meşk ve yazı türlerinden örneklerle sona ermektedir.

Türk-İslam kültüründe köklü bir geleneğe sahip olan hüsni hat sanatı başta olmak üzere klasik sanatlarımızın tanıtımı, ustaları, malzeme bilgisi, eğitim ve öğretim metodu hakkında bilgi veren ve sistematik bir düzene sahip olan pek çok eser kaleme alınmıştır. Bunlar arasında Menâkıb-ı Hünnerverân, Gülzâr-ı Savâb, Devhatü'l-Küttâb, Tuhfe-i Hattâtîn başlıklı kaynakları zikretmek mümkündür. Benzer şekilde Cumhuriyet Dönemi'nde de

hat sanatının tarihi ve metodolojini ayrıntılarıyla ele alan yayınlar hazırlanmıştır (Bkz. Alparslan, 1999; Berk, 2013; İnal, 1955; Özkeçeci, 2017; Serin, 2003, 2019). İmam Hatip Liseleri için yazılan hüsni hat dersi materyalinde yukarıda belirtilen birikimden istifade edildiği gerek metin içerisinde gerekse kaynakçadan anlaşılmaktadır. Kitap, mimari yapılar da bulunan ve müzelerde sergilenen klasik nitelikteki görsel malzeme ile desteklenmiştir. Ayrıca yazarların eserlerinden örneklerin yanı sıra esas itibarıyla Şeyh Hamdullah, Ahmed Karahisarî, Şevki Efendi, Hamid Aytaç gibi hat sanatının ustalarının eserlerinden örnekler seçilerek öğrencilerin yeni oluşmaya başlayan estetik bilinçlerinin üstün bir düzeyde gelişmesine önem verilmiştir (Bkz. Vural vd., 2020, ss.29,31,32,33,34,36,37). Kitapta aktarılan teorik bilginin ardından beşinci ünitenin tamamen meşklere ayrılmış olması, uygulama merkezli klasik hat öğretimi yöntemi ile uygunluk göstermektedir. Nitekim öğretim programında da teorik konulara 9 ders saati ayrılmışken hüsni hat meşklarine 27 ders saati verilmiştir (MEB, 2014a, s.4).

Kitapta hitap ettiği yaş grubunun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak istifli yazının ne şekilde okunacağı üzerinde durulmuş (Vural vd., 2020, s.60) ve rik'a hattını ecdadımızdan intikal eden kültür mirasını anlayabilmek adına, hiç değilse, okumayı öğrenmenin önemine dikkat çekilmiştir (Vural vd., 2020, ss.40-41). Ayrıca bilgisayar yazısının okuma kolaylığı sağlamasına mukabil sanatlı yazıdan uzaklaşmaya sebep olması hatırlatılarak, hat sanatı ile yeni tanışacak olan genç nesle güncel yaşama dair önemli bir aktarımda bulunulmuştur (Vural vd., 2020, s.35). Bununla birlikte kalem açma gibi birkaç aşamadan oluşan bilgiler, her aşamayı tanıtan detaylı görsellerle desteklendiğinde, hat sanatına yeni başlayan ortaöğretim düzeyi öğrencilerinin konuyu daha iyi kavramaları sağlanacaktır. Ayrıca sözlükte yer almayan ve açıklaması metin içerisinde verilmeyen *ayet berkenar* (Vural vd., 2020, s.21) gibi terimler, ortaöğretim düzeyi için konunun akıcılığını ve anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bunun yanında, az sayıda da olsa, metinde yazım (Bkz. Vural vd., 2020, ss.14,16,20) ve transkripsiyon hataları (Vural vd., 2020, ss.14,104) tespit edilmiştir. Teknik açıdan dipnotların yazımında birlik yoktur ve numaralandırma hataları yapılmıştır (Vural vd., 2020, ss.39,40,42). Hicrî ve miladî takvim tarihlerinin verilisinde de ortak bir yöntem takip edilmediği görülür. Belirtilen hususların dışında kitap, genel anlamda dil ve konuların işleniş bakımından hat sanatının klasik metod ile öğretimine ve hitap ettiği düzeye uygundur.

Ünite sonu değerlendirme soruları ve konu içerisinde yer alan bilgi ve soru kutucukları da içerikle uyumludur.

2. Tezhib Ders Materyalinin İncelenmesi

Anadolu İmam Hatip Liseleri'nde okutulacak olan tezhib dersi için Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün 2014 tarihinde hazırladığı *Öğretim Programı*'nda dersin amaçları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

Tezhib dersini alan öğrenciler;

1. Tezhib sanatı, motifler ve kullanılan malzemeler hakkında genel bilgi edinir,
2. Motif çizimi, desen tasarım kurallarını bilir,
3. Tezhib boyama tekniklerini uygular,
4. Tezhib sanatının motif çeşitlerini bilir,
5. Tezhib sanatında kenarsuyu çeşitlerini uygular,
6. 16. yüzyıl klasik dönem tezhibini uygular (MEB, 2014b, s.2).

Bu amaçlar doğrultusunda hazırlanan ders materyali, Talim ve Terbiye Kurulunun 21.06.2019 gün ve 11959247 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Öncelikle amaçların sıralanışında tezhib sanatının öğretimi açısından öncelik-sonralık sorunu olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin motif çeşitlerinin tanıtımı ve öğretimi yapılmadan² 2. maddede motif çizimi ve desen tasarımının öğrenilmesi hedeflenmiştir. Buna karşın, hüsni hat ders kitabında olduğu gibi, evvela teorik bilgilerin tamamlanması ardından her ünitenin sonuna eklenecek olan etkinliklerle ve özellikle son ünite de zenginleştirilecek olan uygulama örnekleriyle dersin sistematik bir ilerleyişe sahip olması sağlanabilir. Bu düşünceden hareketle dersin birinci amacı "Tezhib sanatı ile ilgili temel kavramları, tarihi gelişimi, sanatkâr ve üslupları bilir" şeklinde düzenlenebilir. Böylece öğrencinin teorik olarak derse hazırlanması sağlanır. Esasen içerikte söz konusu başlıkların bir kısmına temas edildiği görülür, ancak bunlar "Tezhib Sanatında Genel Bilgiler"

2 Belirtilen amaçların ilk maddesinde "...motifler hakkında genel bilgi edinir." ibaresi yazıyor olmasına rağmen bu hedefe paralel hazırlanan ilk ünitenin içeriğinde motiflerin tanıtımına dair bilgi yoktur (Bkz. Aksu, 2019, s.12-52).

başlığı altında ele alınmış olup konulara ayrılan sayfa sayısı, ilgili konunun önemiyle orantılı bir dağılıma sahip değildir. Önerilen amaçlar neticesinde “Tezhib sanatı neden gelişmiştir ve nerelerde uygulanmıştır?” gibi soruların cevabı da verilerek, öğrencilerin icrasına başlayacakları sanatın mahiyeti ve çerçevesi hakkında zihinlerinde bir fikir oluşması sağlanabilir. Bunun yanında tezhib sanatına dair giriş mahiyetindeki teorik bilgilerin, dersin amaçlarında ve kitabın içindekiler kısmında açık bir biçimde belirtilmesinde yarar vardır. Belirtilen amacın ardından ikinci sırada motif çeşitleri ve malzemelerin tanıtılması, sonrasında ise uygulama merkezli hedeflere geçilerek çizim ve desen tasarımına yönelik bilgilerin verilmesi uygun olacaktır.

Kitabın ünite başlıkları incelendiğinde, başlıkların büyük oranda belirlenen amaçlarla örtüştüğü, dolayısıyla aynı sistematik aksaklığın ders materyalinde de olduğu ifade edilebilir. Öte yandan bu durum, “Kitap mı amaçlara göre, amaçlar mı kitaba göre hazırlandı?” sorusunu akıllara getirmektedir. Yine dersin, 6. maddede belirtilen “16. yüzyıl klasik dönem tezhibini uygular” şeklindeki amacı, geniş bir yüzyıl ve yelpazeyi kapsayan tezhib sanatının öğretiminin tek bir yüzyıla sınırlandırıldığını göstermektedir. Klasik dönem olması sebebiyle 16. yüzyıla ağırlık verilmesi, tezhib sanatının öğretiminde elbette tercih edilen bir yöntemdir. Ancak söz konusu sanatla henüz yeni tanışan öğrencilerin klasik dönemdeki gelişmeleri ve farkları anlayabilmeleri için, önceki ve sonraki yüzyıl uygulamaları hakkında bilgi edinmelerinin yanı sıra uygulama örnekleri görmeleri yararlı olacaktır³. Nitekim dört yıllık bir eğitimi kapsayan dersin süresi, müfredatın bu doğrultuda düzenlenmesi için elverişlidir.

Türk-İslam kültüründe Mushaflar başta olmak üzere yazma eserlerin ve levhaların tezyin edilmesi maksadıyla gelişen ve köklü bir geleneğe sahip olan tezhib sanatının; tarihi, malzemeleri, motifleri, üslupları ve uygulamasına yönelik kaleme alınan pek çok eser mevcuttur.⁴ Kitabın kaynakçasında bu eserlerin bir çoğu yer almaktadır. Ancak kitabın içerik tasnifinde sistematik bir ilerleyişe tâbi olunmaması, önceki yayınlardan istifade edilirken bilgilerin belirli bir plan dahilinde alınmadığı izlenimi uyandır-

3 Türk tezhib sanatının gelişim aşamaları için bkz. (Akar & Keskiner, 1978, ss.9-10).

4 “Hüsni Hat Ders Materyalinin İncelenmesi” başlığında temas edilen Osmanlı Dönemi’nde kaleme alınmış klasik sanatlarımızı anlatan eserlere ilave olarak bkz. (Akar & Keskiner, 1978; Birol & Derman, 2011; Ersoy, 1988; Esiner Özen, 2003; Özkeçeci & Özkeçeci, 2007).

maktadır. Zira kitapta ünite başlıkları, Öğretim Programı'nda belirtilen hedefleri karşılamakla birlikte üst başlıklar ile alt başlıkların, alt başlıklarla da içeriğin uyum göstermediği tespit edilmiştir. Bu hususu birkaç örnekle açmak yerinde olacaktır. Birinci ünite “Tezhib Sanatı ve Malzeme Çeşitleri” başlığını taşımaktadır. Ünitenin ilk alt başlığı “Tezhib Sanatı Hakkında Genel Bilgiler”dir. Bu kısımda, “Tezhib sanatı nedir?” sorusunun cevaplandırılmasının ardından tarihi süreci ele alan 9 sayfalık oldukça hacimli ayrı bir başlığa yer verilmiş olup bu başlık, içindekiler kısmında belirtilmemiştir (Bkz. Aksu, 2019, ss. 13-21). Öncesinde sanata dair kavramlar hakkında yeterli bilgi verilmeden oldukça detaylı ve yoğun terim içerikli tarihi anlatıma geçilmiştir. Ortaöğretim düzeyi için dili ağır olan bu anlatım, ilgili yaş grubunun ihtiyacı olmayan bilgileri karmaşık bir üslûpta vermektedir. Tarihi süreç Hunlar'dan başlatılırken tezhib sanatının ustaları 15. yüzyıldan başlatılmaktadır (Aksu, 2019, s. 22). “Tezhib Sanatı ve Malzeme Çeşitleri”nin anlatılması beklenen söz konusu ünitenin ikinci alt başlığında “Sade Yaprak Çizimi” anlatımına geçilmiştir. Halbuki “Sade Yaprak Çizimi” konusunun ikinci ünite olan “Motif Çizimi ve Desen Tasarımı”nda yer alması gerekir. Bunun yanında ünite başlığında “Malzeme Çeşitleri” belirtilmesine rağmen alt başlıklarda malzeme çeşitleri görülmemektedir. Bunun yerine yine ana başlıkla ilgisi olmayan “Gelenekli Sanatlarda Murakka Yapımı ve Kağıt Yapıştırma” ile “Gelenekli Sanatlarda Mürekkep Hazırlama ve Tahrir” gibi konular ele alınmıştır (Resim 1). Elbette bu konular tezhib sanatının öğretimine başlamadan önce verilmesi gereken bilgilerdir. Fakat ana başlıkla uyumsuzluğu, “Sade Yaprak Çizimi” konusundan sonra gelmesi gibi durumlar, dersin öğretiminde esas alınması gereken sıralamaya ve kitabın sistematığına zarar vermektedir. Ünite başlığında belirtilen malzemeler ise tanımları ve tezhib sanatında kullanım amaçları anlatılmadan yalnızca görseller ve malzeme isminden oluşan bir etkinlikle açıklanmaya çalışılmıştır (Aksu, 2019, ss.27-28).

Her ünitesinde benzer metodolojik hatalarla karşılaşılacak kitabın dördüncü ünitesi, “Tezhib Sanatı Motif Çeşitleri” başlığını taşımaktadır. Ne var ki alt başlıklarda sırasıyla tezhib sanatında kullanılan motiflerin yer alması beklenirken ilk alt başlık “Karahisarî ve Müselsel Besmele ve Basmelenin Kağıt Üzerine Uygulanması” şeklindedir. Ancak üst başlıkla bir ilgisi olmayan bu konunun anlatımına geçilmeden evvel de Hattat Ahmed Karahisarî'nin hayatı ve eserlerini içeren iki sayfaya yakın başka bir konu karşınıza çık-

maktadır (Aksu, 2019, ss. 108-109). Nihayet üçüncü alt başlıktan itibaren çintemani⁵, *efsanevi hayvan*, *lâle* ve *rûmî* motifleri anlatılmaya başlanmıştır (Resim 2). Kezâ “Tezhib Sanatında Kenarsuyu Çeşitleri ve Uygulanması” başlığını taşıyan beşinci üniteye, doğrudan bir uygulama etkinliği ile başlanmış, zencerek tanımı, kullanım alanları ve işleme tekniği ikinci alt başlıkta anlatılmıştır (Aksu, 2019, ss.138-139).

İÇİNDEKİLER	
Bu başlık, motif çiziminde olmazdır.	ÜNİTE 1: TEZHİB SANATI VE MALZEME ÇEŞİTLERİ
	1. Tezhib Sanatı Hakkında Genel Bilgiler.....12
	2. Sade Yaprak Çizimi.....28
	3. Geleneksel Sanatlarda Klasik Murakka Yapımı ve Kâğıt Yapıştırma.....35
	4. Geleneksel Sanatlarda Mürekkep Hazırlama ve Tahriir.....39
	5. Renk Çalışmaları.....40
	ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI.....51
	ÜNİTE 2: MOTİF ÇİZİMİ VE DESEN TASARIMI
Motif çizimi ve desen tasarımından evvel tezhib sanatında kullanılan tüm motiflerin anlatılması uygun olacaktır. Dolayısıyla birinci alt başlığın altında <i>rûmî</i> , <i>benek-peleng</i> (<i>çintemani</i>), <i>bulut</i> , <i>lâle motifli</i> ve tezhipte kullanılan <i>figürlerin</i> sırasıyla verilmesi konunun ilerleyiş bakımından daha anlamlı görünmektedir.	1. Yaprak, Penç, Hatayi ve Goncağül Motiflerinin Çizimi.....54
	2. Bitkisel Motiflerle Desen Tasarımı.....78
	3. Bitkisel Motiflerle Hazırlanan Desenin Murakkaya Geçirilmesi.....82
	ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI.....83
	ÜNİTE 3: TEZHİB VE BOYAMA TEKNİKLERİNİN UYGULAMASI
	1. Sazyolu Desenleriye Firça Çalışması.....86
	2. Halkarı Tekniği ve Karamehin'in "Muhibbi Divanı"ndaki Gül Dalı Motifinin Renklendirilmesi92
	3. Boyanan Halkarı Desenine Tahriir Çekimi.....95
	4. Çift Tahriir (Havali) Tezhib Tekniği ve 15. Yüzyıl Şemse Örnekleri Üzerinde Uygulanması Çalışması.....96
	5. Akıtma Usulü (Düz Boyama) Tekniği ve Yan Üsluplaştırılmış Motiflerin Renkli Uygulanması.....105
	ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI.....105
	Başlıkta (malzeme çeşitleri) ifadesi geçmekle birlikte içerikte malzemeye dair bir bilgi verilmemiştir. Büyük başlıkta alt başlıklar uyum göstermemektedir.
	Üslûplar ve teknikler hakkında öncelikle teorik bilgi verilir her bölümün sonunda detaylı uygulama çalışmalama yer verilebilir.

Resim 1: Tezhib Kitabı İçindekiler Tablosu I

ÜNİTE 4: TEZHİB SANATI MOTİF ÇEŞİTLERİ	
1. Karahisari ve "Müselles Besmele" ve Besmelerin Kâğıt Üzerine Uygulanması.....108	
2. "Karahisari Besmele"sine Bitkisel Motiflerin Negatif Tekniğinde Uygulanması.....112	
3. Çintemani Motif, Çizim Tekniği ve Kaftan Formuna Çintemani Motifinin Uygulanması...116	
4. Efsanevi Hayvan Motifleri ve Çizim Teknikleri118	
5. Lâle Motifinin Çizimi ve Boyanması.....120	
6. Rumi Motif ve Çeşitleri (Sade-Hurde-Sarıma-Dendanlı ve İşlemeli Rumi).....124	
ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI.....135	
	Başlık ile içerik uyum göstermemektedir. Bu başlığın ikinci üniteye alınması ve tezhib sanatındaki tüm motiflerin alt başlıklar halinde verilmesi daha uygun olacaktır. İkinci ünite olan motif çizimi bu bölümden sonra gelebilir.
	ÜNİTE 5: TEZHİB SANATINDA KENARSUYU ÇEŞİTLERİ VE UYGULANMASI
1. Karamehin'in "Muhibbi Divanı"ndaki Gül Dalı Etrafına Cetvel Çekme Usulü.....138	
2. Zencerek Tanımı, Kullanım Alanları ve İşleme Tekniği.....139	
3. "Karahisari Besmele"sine Zencerek Uygulanması147	
4. Zencereğe Cetvel ve Kuzunun Uygulanması.....148	
ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI.....153	
	Başlıkta geçen kenar suyu çeşitleri ve yöntemi anlatılmadan uygulamaya geçilmiştir.

Resim 2: Tezhib Kitabı İçindekiler Tablosu II

5 Bilimsel bir yanılığ olarak çintemani kelimesiyle anılan motifin, kendi kaynaklarımızdan hareketle doğru isimlendirilmesi için bkz. (Doğanay, 2004). İslam süsleme sanatlarında kullanılan diğer motif ve üslûplar için bkz. (Doğanay, 2012).

ÜNİTE 6: 16.YÜZYIL KLASİK DÖNEM TEZHİBİNİN UYGULANMASI	
1.16. Yüzyıl Klasik Dönem Tezhibi.....	155
2.16. Yüzyıl Klasik Dönem Yazma Eserleri.....	156
3. Kitap Ayracı Olarak Rumi ve Bitkisel Motifleri Kullanarak Serbest Desen Tasarımı.....	164
4. Kitap Ayracı Deseninin Altınlarının ve Çiçek Zeminlerinin Renklendirilmesi	166
5.Tahrir Çekimi ve Zemin Boyaması.....	167
6.Çiçekleri Tonlama Tekniğinde Boyama ve Tiğ Deseni.....	168
ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI.....	174
SÖZLÜK	175
KAYNAKÇA	179
EKLER	183
CEVAPANAHTARI.....	184

Kitap ayracı, klasik tezhib sanatında hususi bir başlık teşkil edecek kadar önemli bir uygulama mıdır?

Öncelikle 16. yüzyıl klasik dönem tezhibi anlatılır, klasik dönem örnekleri verilir, uygulama etkinlikleri ile konunun anlaşılması sağlanır. Son olarak söz konusu motiflerin günümüzde kitap ayraçlarına uyarlanmasına dair bir etkinlik yapılabilir.

Resim 3: Tezhib Kitabı İçindekiler Tablosu III

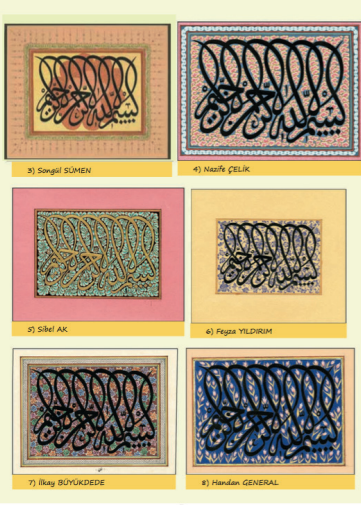
Kitabın içerik tasnifinde tezhib sanatının öğretiminin hangi geleneksel metoda göre yapıldığını anlamak hakikaten oldukça güçtür. Bu alanda çalışan yetişkin araştırmacıların dahi zihnini karıştıran bu üslup, sanatla henüz tanışacak olan ortaöğretim öğrencileri için içinden çıkılmaz bir karmaşa oluşturacaktır. Aynı zamanda dersi anlatan öğretmen açısından da kullanımı hayli zor bir materyaldir. Nitekim ders materyali olarak hazırlanan kitapların temel amacı, meseleyi en sade dille, sistematik ve anlaşılır bir üslupla öğrencinin düzeyine uygun bir biçimde vermektir. Bununla birlikte kitapta muhallebi pişirme tekniği, murakkaa yapımı ve is mürekkebi hazırlama aşamalarını anlatan konularda yukarıda belirtilen hususlara dikkat edildiği görülür (Aksu, 2019, ss.36, 37, 39).

Kitapları incelerken üzerinde durduğumuz bir diğer konu, sanatın öğretiminde seçilen görsel materyaldir. Kitapta çeşitli kütüphanelerde bulunan Mushaf, divan gibi yazma eserlerin zahriye, serlevha ve hatîme sayfalarından örneklerin kullanılması, öğrencilerin klasik tezhib sanatının uygulama alanlarını doğru görsellerle öğrenmeleri açısından gayet yerinde bir yaklaşımdır (Aksu, 2019, ss.23-26,128,161,162). Yine tezhib sanatının mimariye uyarlanmasında Osmanlı mimarisinden çini örneklerinin seçilmesi dersin amaçlarıyla örtüşmektedir (Aksu, 2019, ss.50,123). Bununla birlikte tezhib sanatının öğretiminde ünik bir çalışma olan Karahisarî'nin "Müselles Besmelesi"nin geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmesi, Azade Akar ve Ca-

hide Keskiner'in (1978, s.24 ve Resim 28) kitabından alınan çizimlerin dışında on farklı görselle örneklendirilmiştir. Tezhib öğretiminin merkezî bir uygulaması olmayan bu etkinliğin, estetik ve sanatsal özelliği bulunmayan on farklı görseline yer verilmesi, sınırlı sayfaya sahip bir ders materyalinin konu dağılımında, ehemmiyet sırasının göz ardı edildiğini göstermektedir. Bunun yanında öğrenciye söz konusu etkinliğin yaptırılmasının yararı ve amacı anlaşılammaktadır⁶. Bilakis bu uygulamalarda, *klasik sanatlarımızda süslemenin amacı itibariyle yazının önüne geçmemesi* ilkesine dikkat edilmemiştir (Resim 4-5). Selçuklu yahut Erken Devir Osmanlı tezyinatında yazı ile süslemenin iç içe geçtiği görülse de klasik dönemde yazı yalın haldedir. Süsleme ise yazı için çerçeve oluşturmakta ve yazının içerisine bir müdahale söz konusu olmamaktadır. Şayet buradaki maksat desen tasarımının öğretimiye, tezhib sanatının uygulama alanlarına riayet edilen farklı örnekler tercih edilmelidir. Söz konusu görsellerle, klasik dönem tezhibini öğretmeyi amaç edinen ders materyalinde klasik dönem uygulamalarıyla ilgisi olmayan bir örneğe gereğinden fazla yer verilmiştir. Bu bahiste son olarak temas etmek istediğimiz husus, kitapta paylaşılan görsellerin bir kısmında mütemadiyen tek bir atölye isminin anılmasıdır (Aksu, 2019, ss. 96-97, 101, 103-104, 116-117, 121-122, 165-166, 169-172). Kişilere ait eserlerin görselleri paylaşılırken, telif hakları gereği, elbette sanatkârın isminin zikredilmesi gerekir. Fakat kitapta bulunması, ilgili sanatın öğretimi için elzem olmayan, hatta henüz olgunlaşmamış çizimlerin bir atölye ismi kullanılarak fazlaca paylaşılması, dersin amaçlarıyla doğrudan bağlantılı olmadığı gibi maliyeti devlet tarafından karşılanan bir ders materyali için düşündürücüdür (Resim 6).

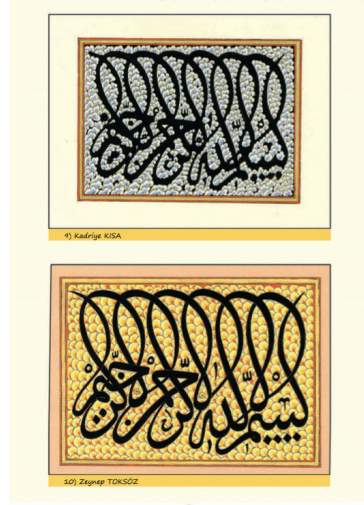
6 Bu noktada 16. yüzyılda yaygın olarak kullanılan motif ve üslupların sistematik anlatımı, kompozisyon kurgulama aşamalarının ilkeleri ve ayrıntılı gösterimi için bkz. (Turan Bakır, 1999).

4. ÜNİTE

114

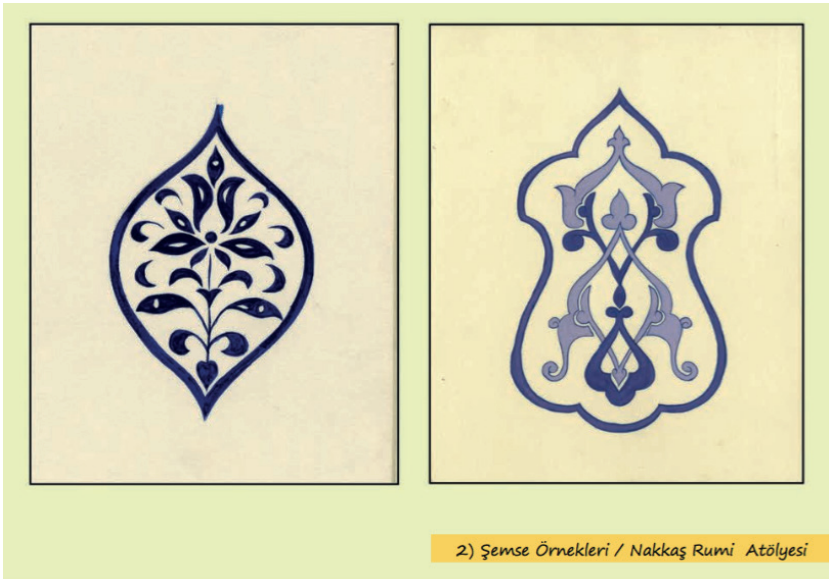
TEZHİB SANATINDA MOTİF ÇEŞİTLERİ

115

Resim 4: Karahisarî'nin "Müselles Besmelesi"nin Süslenmesine (!) Dair Örnekler I

Resim 5: Karahisarî'nin "Müselles Besmelesi"nin Süslenmesine (!) Dair Örnekler II

103

Resim 6: Daima Aynı Atölye İsminin Kullanıldığı Çok Sayıdaki Görselden Bir Örnek

Tezhib kitabında ünite sonu değerlendirme soruları incelendiğinde dikkatsizlikten kaynaklanan yanlış soru kalıplarının yanı sıra ölçme ve değerlendirme ile ilgili hataların yapıldığı görülmektedir. Resim 7’da paylaşılan sorunun yönergesi, “Boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.” şeklindedir. Ancak cevaplarda boşluk yoktur. Burada A sorusuyla B sorusunun başlıklarının karıştığı anlaşılmaktadır (Resim 7). İkinci görselde soruların cevaplarının sehven parantez içinde verildiği görülür (Resim 8). Sorularla ilgili üçüncü görselde verilen performans görevinde ise yapılan anlatım bozukluğu nedeniyle ödevin mahiyeti anlaşılmadığı gibi ölçme ve değerlendirme kısmı da bir muamma oluşturmaktadır. Dereceli puanlama anahtarı (rubrik) yönteminin uygulanmaya çalışıldığı anlaşılan performans görevinde, belirlenen ölçütlerin karşısına yazılan dereceli puanlama tablosu, her hangi bir ölçme ve değerlendirme sistemiyle bağdaşmamaktadır (Yılmaz & Sünbül, 2003, ss. 291-293). Zira burada, öğrencinin gösterdiği performansa göre alacağı puanlar, kitabı hazırlayanlar tarafından önceden verilmiştir. Böylece performans görevlerini ölçmede kullanılan dereceli puanlama anahtarı yanlış uygulandığı gibi kendi içerisinde de tutarsızdır. Nitekim ölçütlerin belirlendiği ve karşılıklarına alınabilecek puanların yazıldığı sarı renkli tabloda, şayet öğrenci aşamaların her birini doğru yaparsa 10 puana ulaşmaktadır. Bu ise ödevin sonunda belirtilen “*Puanlamada 4: 76-100; 3: 51-75; 2: 26-50; 1:0-25 puan aralığına karşılık gelmektedir.*” ifadesine göre 100’lük sistemde hesaplanabilir bir nota karşılık gelmemektedir (Bkz. Aksu, 2019, ss.83,152) (Resim 9). Bir diğer husus, geçerliği ve güvenilirliği yüksek objektif bir dereceli puanlama anahtarlarında orta nokta belirlenmesi ve bu orta noktadan daha iyi ve daha zayıf derecelerin olması gerekliliğidir. Bu sebeple sağlıklı bir ölçme-değerlendirme yapılabilmesi için derecelendirmede beş basamak kullanılması tercih edilmektedir (Yılmaz & Sünbül, 2003, ss.296-299) (Revize edilmiş dereceli puanlama anahtarı için bkz. Resim 10). Burada yazarın zihnindeki kurgu, gerek ödev yönergesine gerekse ölçme ve değerlendirme tablosuna doğru biçimde yansımamıştır. Dersi veren öğretmen ve alan öğrencinin söz konusu ödevden bir anlam çıkarması oldukça güçtür. İzaha muhtaç olan bu hususlara, komisyonda görevli ölçme değerlendirme uzmanının dikkat etmediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI**A. Aşağıdaki boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.**

1. Hazırlanan desenin murakkaya geçirilmesi nasıl gerçekleşir?
2. İğneleme işlemi nasıl yapılır?
3. Tebeşirleme işlemi ne içindir?
4. Mühreleme işlemi nasıl yapılır?

B. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Hatayi motifinin kökenli olduğu bilinir.
2. Kaynağı belli olmayacak kadar stilize edilmiş çiçeklerdir.

Resim 7: Tezhib Kitabından Ünite Değerlendirme Soruları I**C. Aşağıda verilen bilgileri doğru ise (D), yanlış ise (Y) olarak işaretleyiniz.**

1. (...) Karamemi – Halkâr
2. (...) Baba Nakkaş - Çift tahrir-(Karamemi-çift tahrir)
3. (...)Şahkulu – Halkâr (Şahkulu-Saz yolu)
4. (...) Baba Nakkaş – Halkâr (Fatih dönemi bezeme üslubu Baba Nakkaş üslubu olarak da tanımlanır. Biraz irice kullanılmış bitkisel motifler dikkati çeker.)
5. (...) Karamemi – Akıtma (16.yüzyılda Karamemi'nin bahçe çiçeklerini kullanarak bu üslubu uygulamıştır.)

Resim 8: Tezhib Kitabından Ünite Değerlendirme Soruları II

5. ÜNİTE

PERFORMANS GÖREVİ

Konu: 16. yüzyıl yazma eserlerden kenar suyu çeşitleri incelenip elde edilmiş görsellerden biri eskiz kâğıdına geçirilecektir.

Performans Görevinde Dikkat Edilmesi Gerekenler:

1. Çalışmanız için eskiz kâğıdı kullanınız.
2. Kütüphane ve e-kaynaklardan yararlanınız.
3. Örnek çeşitliliğine dikkat ediniz.
4. Yaptığınız çalışmayı bir rapor hâlinde sunuma hazırlayınız.

Raporunuzu öğretmeninizin yardımıyla aşağıdaki puanlama anahtarını kullanarak puanlayınız.

Ölçütler	Puan
Araştırma kurallarına uygun olarak yapılmıştır.	4
Elde edilen desenler eskiz kâğıdına aktarılmıştır.	3
Örneklerin çeşitliliği yeterlidir.	2
Yapım aşamaları rapor hâlinde sunulmuştur.	1

Puanlamada 4: 76-100; 3: 51-75; 2: 26-50; 1: 0-25 puan aralığına karşılık gelmektedir.

Resim 9: Tezhib Kitabından Performans Görevi Örneği

Gözlenecek Öğrenci Kazanımları (Ölçütler)	Dereceler				
	Mükemmel (5)	İyi (4)	Orta (3)	Geliştirilmeli (2)	Zayıf (1)
Araştırma, kurallarına uygun olarak yapılmıştır.					
Elde edilen desenler eskiz kâğıdına aktarılmıştır.					
Örneklerin çeşitliliği yeterlidir.					
Yapım aşamaları rapor halinde sunulmuştur.					

Resim 10: Revize Edilmiş Dereceli Puanlama Anahtarı (Rubrik)

Son olarak dil ve imlâ yönünden incelenen kitap, örneklerin tamamını burada vermemiz mümkün olmayan yazım yanlışları içermektedir. Bunları kısaca;

- Özel isim yazım hataları [Örn. Hubert Schimt doğrusu Hubert Schmidt (Aksu, 2019, s.13)],
- Roma rakamı - Latin rakamı kullanımında birlik olmaması (Aksu, 2019, ss.13-14, 20, 22),
- «el -kanun fit-tıp» gibi kitap isimlerinin transkripsiyon hataları (Aksu, 2019, s.23) şeklinde sıralamak mümkündür.

3. Ebru Ders Materyalinin İncelenmesi

Anadolu İmam Hatip Liseleri'nde okutulacak olan ebru dersinin amaçları, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan *Öğretim Programı*'nda aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Hüsn-i hat projesini tercih eden öğrencilerden isteyenler ile ebru çalışması da yapılabilir. Ebru çalışmasına katılan öğrenciler;

1. Ebru sanatı hakkında genel bilgi edinir.
2. Ebru sanatının tarihi, dünya sanatları içindeki yeri ve bu sanatının önemli temsilcileri hakkında bilgi sahibi olur.
3. Ebru yapımı öncesi her türlü ön hazırlığı yapabilme becerisini kazanır.
4. Ebrunun bütün temel formlarını yapabilir.
5. Ebruda hatib ve çiçek formlarını teknede şekillendirmeyi kavrar.
6. Ebruda akkâse formların üretilme tekniklerini bilir (MEB, 2014c, s.2).

Öğretim Programı'nda belirtilen amaçlar, 10 ders saati teorik eğitim ve 26 ders saati uygulama eğitimi şeklinde programlanmıştır (MEB, 2014c, s.4). Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen amaçlar, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 21.06.2019 gün ve 11959247 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilen materyalde, toplam yedi üniteye ele alınmakta-

dır. Hedefler ile ünite başlıkları, birkaç istisna dışında, uyum göstermekte olup metin içeriği de başlıklarla paralel seyretmektedir. Kitap, bu anlamda sistematik bir ilerleyişe sahiptir.

Klasik sanatlarımızın diğer dallarında olduğu gibi ebrunun da tarihi, malzemeleri, ustaları ve çeşitleri hakkında bilgi veren eserler mevcuttur. 1017/1608 yılına tarihlenen *Tertîb-i Risâle-i Ebrî*⁷, bu anlamda günümüze ulaşan en eski kaynak olma özelliğine sahiptir. Söz konusu sanatlarımızın araştırılmasında büyük hizmetleri olan Prof. (hc) Uğur Derman'ın *Türk Sanatında Ebru* başlıklı kitabı da, Türk ebruculuğunu doğru anlamak adına mühim bir eserdir. Ebru ders kitabının içeriğinden ve kaynakçasından anlaşıldığı üzere, yazarlar önceki yayınlardan istifade etmiştir. Bununla birlikte bazı başlıklarda ve metinde bir ders kitabında bulunması doğru olmayan sübjektif ifadelerle yer verildiğini söylemek gerekir. Bunlardan biri ilk üniteye yer alan "Ebru Sanatımızın İç Dünyamıza Yansıması" şeklinde ifade edilen üçüncü bölümdür. Burada ebru sanatı, adeta bir ibadet mertebesinde görülüp ulvî bir idrake sahip olanların ebru yapabileceği anlaşılmaktadır. Devamında ise yazarların kişisel tecrübeleri, "*Orada idrâk günlük idrâkten artık daha ulvî idrâke kayar. Hele sanatkarın ruhunu dengeleyecek, onu motive edecek iyi de bir name varsa alt fonda, o zaman motivasyon zirveye ulaşır. Burada bir idrâk değişmesi vardır, algıda değişiklik olur. Sanatkâr o anda, 'ben nerdeyim, burası neresi ya da ben ne iş yapıyorum' gibi sorulara muhatap olabilir. Artık gündelik hayatla irtibat kopmuştur. O andan itibaren yaşanan dakikalar başka bir âlemde yaşanmaktadır. Tekrar gündelik hayatın idrakine döndüğünde tatlı bir iç huzuruyla beraber, bir yorgunluk hissedilir. Çok güzel bir duygudur.*" ifadeleriyle anlatılmıştır. Cezbeye benzer bu ruh hali, ebru icra eden bir kimse için sanatın olmazsa olmazı gibi sunulmuştur. Ortaöğretim düzeyi için sanatın öğretimini aşan manalar taşıyan bu tür kişisel tecrübelerin, formasyon açısından ilgili yaş grubuna uygun bir anlatım olmadığını belirtmekte yarar vardır. Komisyonlarda yer alan rehberlik uzmanlarının bu tür pedagojik bakımdan sıkıntılı ifadelerin ortaöğretim kitabında yer almaması hususunda daha hassas davranmaları beklenir. Bununla birlikte ebru dersi için hazırlanan söz konusu materyalin daha evvel, yetişkin eğitimi veren İSMEK bünyesinde basıldığı ve metin kısmında fazlaca bir değişiklik yapılmadan Milli Eğitim Bakanlığı'nca Anadolu İmam Hatip Liseleri için yeniden basıldığını

7 *Tertîb-i Risâle-i Ebrî*'nin neşri için bkz. (Derman, 1999, 2019).

söylemek yanlış olmayacaktır (Bkz. Dere, 2007, 2011). Ders kitabı formatında yeniden hazırlanması sebebiyle ünite sonlarına değerlendirme soruları, metin içerisine tartışma konuları ve bilgi kutucukları ilave edilmiştir. İlk kitapta yer alan görsel materyallerde Edhem Efendi, Necmeddin Okyay ve Mustafa Düzgünman gibi ebru sanatı ustalarının eserlerine daha fazla yer verilirken Milli Eğitim Bakanlığı için basılan kitapta yazarların, daha ziyade kendi ebrularına yer verdikleri tespit edilmiştir. Bunun dışında kitapta yine öznel bir yaklaşım olarak değerlendirdiğimiz, “Yaşayan Ustalarımız” başlığı yer almaktadır. Çalışmada incelenen üç farklı sanata ait ders materyalinde üslûp birliği olması açısından bu başlığın çıkarılması kanaatimizce daha uygundur. Zira diğer kitaplarda çağdaş sanatkârlara yer verilen hususî bir başlık mevcut değildir. Nitekim bir ders kitabında, yaşayan sanatkârların tamamına temas edilmesi mümkün olmadığından, bu seçmece yaklaşımdan vazgeçilmesi, Türkiye geneline dağıtılan bir ders kitabı için daha doğru olacaktır.

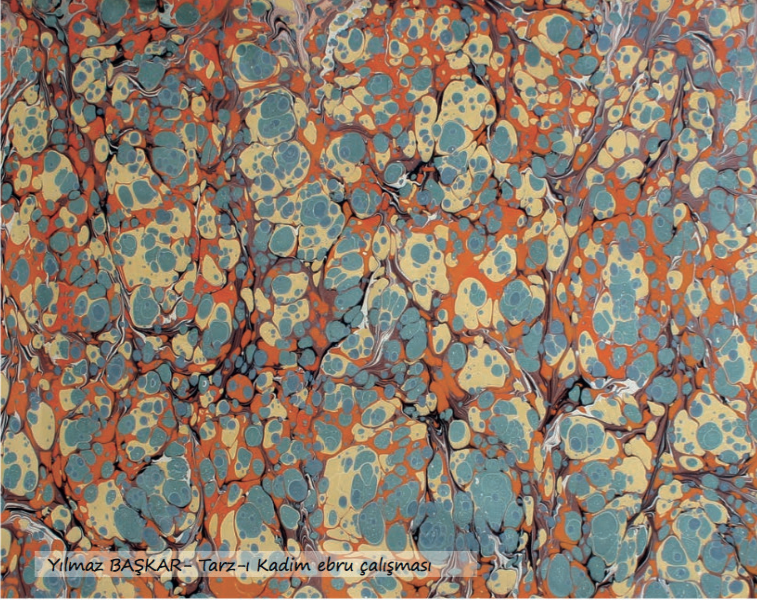
Kitapta malzeme bilgisi, fırça bağlama tekniği, kıvam artırıcıların hazırlanışı ve ebru yapımının aşamaları gibi konular, detaylı görsellerle desteklenerek anlatılmıştır (Dere vd., 2022, ss. 42,49,51,57). Bu, hem konunun daha iyi anlaşılması hem de yeterince açıklanmayan tek bir noktanın dahi tekenden çıkacak olan eseri olumsuz etkilemesi sebebiyle, öğrenci açısından faydalı bir yöntemdir. Ancak Türk ebrusunun temel formlarının anlatımında yapılan bazı hatalar ve kullanılan ebru örnekleri, dersin amacı olan klasik ebru sanatının öğretimini gölgelemektedir. Kastettiğimiz meseleyi bir örnekle açıklayacak olursak kitapta, tarz-ı kadim battal ebrunun *ilk renkten başlayarak çok sayıda rengin ince ince kalburdan elenmiş gibi serpilerek* yapıldığı anlatılmaktadır (Dere vd., 2022, s.71). Tarz-ı kadim ebru adıyla paylaşılan görselde de serpilenden boyaların, hiçbir öbek oluşturmadan birbirinden bağımsız küçük daireler şeklinde olduğu görülür (Resim 11). Halbuki Mustafa Düzgünman’ın “ebrunun ilk mektebi” olarak tarif ettiği (Derman, 1977, s.13) tarz-ı kadim battal ebru, ilk boyadan itibaren rastgele ve farklı yönlere atılmakla birlikte işin ustalığı, bu boyaların öbekler halinde olması ve yüzeyde dengeli bir dağılım göstermesindedir. Zira Türk ebrusunu Batılı ebrulardan ayıran temel özelliklerden biri budur. Battal ebruyu meydana getiren öbeklerin belirgin, büyüklük ve dağılım açısından ise dengeli olması makbuldür. Öbekleri meydana getiren damlaların birleşmeden kalmaları ve tek tek fark edilmeleri gerekir. Hatta tarz-ı ka-

dim ebruda olması beklenen bu özellikler, usta ebrucularca “fırça hakkı” terimiyle ifade edilmiştir (Babaoğlu, 2017, ss.198-199). Kaldı ki çeşitli koleksiyonlarda (Resim 12-13) ve yazılı kaynaklarda mevcut olan görsellerde, Mustafa Düzgünman tarafından yapılan tarz-ı kadim battal ebruların bu hususiyetleri taşıdığı, net bir biçimde anlaşılmaktadır (Bkz. Derman, 1977, s.14'teki görsel).

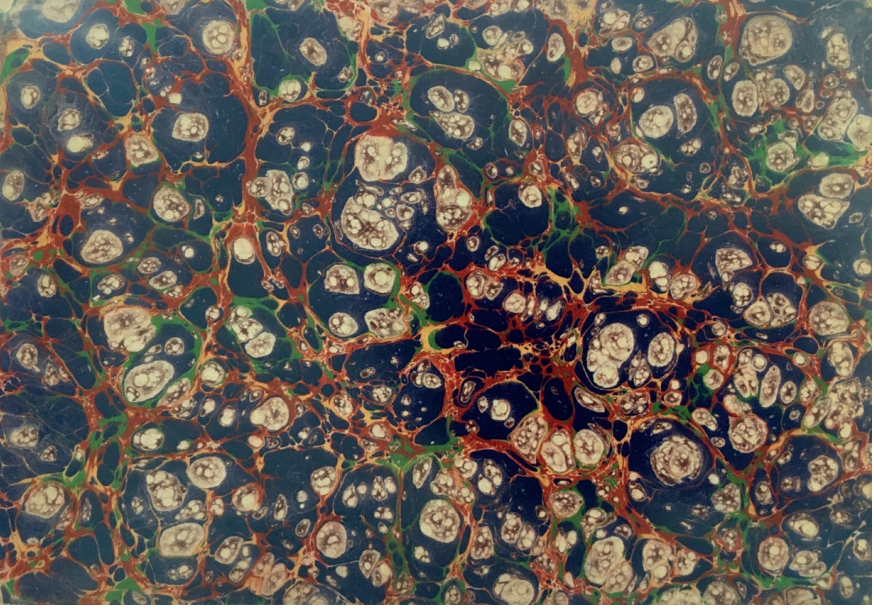
EBRU SANATINDA TEMEL FORMLAR

1.1. Tarz-ı Kadim Battal Ebrunun Yapılışı

Tarz-ı Kadim, ilk renkten başlayarak çok sayıda rengin ince ince kalburdan elenmiş gibi serpilmesiyle oluşur.

Resim 11: Tarz-ı Kadim Battal Ebrunun Temel Hususiyetlerinden Olan “Fırça Hakkı”na Riayet Edilmemiş Örnek

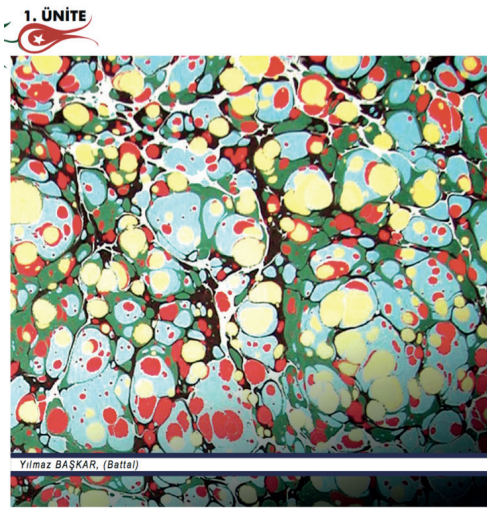

Resim 12: *Mustafa Düzgünman'a Ait Tarz-ı Kadim Battal Ebru (Babaoğlu, 2017, s.273)*

Resim 13: *Mustafa Düzgünman'a Ait Tarz-ı Kadim Battal Ebru (Babaoğlu, 2017, s.274)*

Kitapta pek çok yerde ebru sanatkârının sermayesinin renkleri olduğu belirtilmekte ve ebrucunun *renkleri doğru ve ahenkli kullanabildiği müddetçe muvaffak olabileceği* vurgulanmaktadır (Dere vd., 2022, s.59). Yine battal ebrunun yapılışı “...burada güzelliği belirleyen unsurlar, boyaların yüzeye eşit aralık ve büyüklüklerle düşmesini sağlayacak olan dengeli fırça vuruşları ve renk ahengidir.” ifadeleriyle anlatılmaktadır. Ne var ki kitaba konulan battal ebru örnekleri, yazarların kendi tanımlarıyla örtüşmeyen bir niteliğe sahiptir. Kitabın henüz birinci ünitesinin ilk sayfasında öğrencileri karşılayan battal ebru görseli gerek son iki boyada öbeklerin olmayışı, gerekse olgunlaştırılmamış renklerin uyumsuzluğuyla öğrencilerin Türk ebrusuna dair gelişmesi hedeflenen estetik belleğini yaralamaktadır (Resim 14). Diğer örneklerde de dengeli bir atışın olmadığı rahatlıkla görülebilmektedir (Resim 15).

Resim 14: Ebru Kitabından Battal Ebru Örneği I

Resim 15: Ebru Kitabından Battal Ebru Örneği II

İncelenen ders materyalinde “Ebru Sanatında Çiçekli Formlar (Necmeddin Ebruları)” başlığını taşıyan altıncı ünite “Çiçekli Ebrularda Özgün Yorumlar” şeklinde ayrı bir bahis açıldığı görülür. Bu başlık, klasik Türk ebru sanatını anlatması hedeflenen bir kitaba uygun düşmemektedir. Ayrıca *Öğretim Programı*’nda belirlenen hedeflerle de herhangi bir ilgisi bulunmadığını söylemek yerinde olacaktır. Burada verilen örnekler içerisinde, soy isim benzerliği sebebiyle, yazarlardan birinin yakını olduğu anlaşılan

küçük bir çocuğun yaptığı ve Türk ebrusuyla uzaktan yakından bir alakası olmayan görselin paylaşılması, kitabın ciddiyetine zarar vermektedir (Resim 16). Bir kimse kendi bastırıldığı kitapta dilediği görsele yer verebilir, fakat bütçesi devlet tarafından karşılanan ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda ücretsiz olarak dağıtılan ders materyalinde, konuyla ilgisi de yokken, bu görselin yer alması, etik açıdan sıkıntılar teşkil etmektedir. Bahse konu görseli takip eden sayfada ise yazarlardan birine ait “Ebru Üzerine Akrilik Çalışması” başlıklı resim mevcuttur (Resim 17). Ebru tekniğiyle yapılan resim, gerek akrilik boya kullanılması gerekse yüzeydeki desen itibariyle kitabın kendi ebru tarifiyle çelişmektedir. Kitaptaki herhangi bir konu başlığı, belirlenen hedefler ve klasik Türk ebrusuyla örtüşmeyen bu görselin kitapta yer alması izaha muhtaçtır. Buna mukabil kitabın “Ebru Sanatında Akkâse” başlığını taşıyan yedinci ünitesinde “Uygulamada Karşılaşılan Bazı Sorunlar ve Çözüm Önerileri” şeklinde bir bahis açılmıştır. Fazlaca değışkene bağlı olan ebru sanatına yeni başlayan ortaöğretim öğrencileri için bu konuya temas edilmesi önemli bir ayrıntıdır.

Yusuf Emin BAŞKAR - Özgün yorum

Yusuf BAŞKAR - Ebru üzerine akrilik çalışma

Resim 16: Ebru Kitabında Klasik Türk Ebrusu Eğitimiyle İlgisi Olmayan Görsel I

Resim 17: Ebru Kitabında Türk Ebrusuyla İlgisi Olmayan Görsel II

Ebru kitabında metin içerisindeki tartışma konuları, bilgi kutucukları ve ünite sonu değerlendirme soruları incelendiğinde bunların ana hatlarıyla metinde anlatılan konularla paralellik arz ettiği görülür. Ancak bazı sayfalarda ebru dersi ve eğitimiyle ilgisi olmayan tartışma konularına yer verilmiştir. Bilindiği üzere ebru; amacı kâğıt süsleme olan, ciltlerde yan kağıdı, kıt'alarda pervaz ve koltuk tezyinatı gibi gayelerle icra edilen kıy-

metli bir sanatımızdır. Bununla birlikte, amacı dışında, onu kutsallaştırarak ibadet mertebesine yükseltmek, hatta Allah (c.c.)'in emri olan ibadetlerle mukayese etmek, art niyetli olmayan, fakat derinlemesine düşünülmeden yapılan yakıştırmalardır. Bugün sanat dediğimiz şey, antik dönemlerden itibaren inancın hizmetinde varlık gösteren bir araçtır. İslâm dini özelinde de sanatın gayesi tevhid ilkesini görünür kılmak olmuştur. Sanatın bizatihi kendisinin yüceltilmesi ise Batı kökenli bir düşünce olup en erken 18. yüzyıla dayandırılabilir (Shiner, 2004, ss.99-103). Dolayısıyla bu kitaplarla amacımız sanatı dinin herhangi bir alanıyla mukayese etmek değil, öğretimi yapmak olmalıdır. Nitekim dinî bilgi anlamında alt yapıları henüz tamamlanmamış ortaöğretim öğrencilerini, Resim 18'deki gibi, yanlış anlaşılma müsait tartışma konularıyla karşı karşıya getirmek, ebru sanatının mahiyeti ve öğretimi açısından bir yarar sağlamayacaktır. Kaldı ki tartışma kutucuğu, dil ve imlâ açısından da önemli hatalar içermektedir.

☐ TARTIŞALIM

Her namaz bir diğerrinin aynı değildir. Her namaz farklıdır. Tıpkı ebru gibi sözünü tartışınız.

Resim 18: Ebru Kitabında Metin İçi Tartışma Konularından Bir Örnek

Ünite değerlendirme sorularında yönerge eksikliği yahut cevapların metin içerisinde olmayışı sebebiyle net bir biçimde anlaşılmayan bazı sorular mevcuttur. Bunlara bir örnek vermek gerekirse Resim 19'de paylaşılan soruda ebru sanatıyla uğraşan kişiye günümüzde verilen isim sorulmaktadır. Ancak kitap içerisinde bu konunun üzerinde duran bir paragraf bulunmadığı gibi yazarlar, ebru yapan kişi için hem "Ebrucu" (Dere vd., 2022, s.14) hem de "Ebru Sanatkârı" (Dere vd., 2022, s.16) kelimelerini kullanmışlardır.

2.Ebru sanatıyla uğraşan kişiye günümüzde verilen isim aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ebrucu B) Ebru Sanatçısı C) Ebruzen D) Ebrudar E) Ebrukâr

Resim 19: Ebru Kitabında Yer Alan Bir Değerlendirme Sorusu

Dil ve imlâ yönünden incelenen kitapta birtakım yazım yanlışları, transkripsiyon hataları tespit edilmiştir. Bunlardan birkaçı aşağıdaki şekildedir:

- Özel isim yazılışlarında hata ve tutarsızlık [Örn. Orta asya, Özbekler tekkesi, Hezarfen Edhem efendi (Dere vd., 2022, ss.23-26, 40)]
- Kitap isimlerinin yazılışında hatalar [Örn. Hadikat-üs Süedâ (Dere vd., 2022, s.24)]
- Aynı kelimenin farklı şekillerde yazılması [Örn. Destiseng-Destiseng-Desteseng (Dere vd., 2022, ss.54-55)]

Burada yalnızca birkaç örneğini verebileceğimiz dil bilgisi hatalarının komisyonlarda yer alan dil uzmanları tarafından yeni baskılar öncesi titizlikle göden geçirilmesi oldukça elzemdir. Zira her üç kitapta da Milli Eğitim Bakanlığı'nın Türk Dili ve Edebiyatı derslerinin müfredatına muhalif örnekleri içeren yanlışların bulunması, eğitim-öğretimin bütünlüğü ve tutarlılığına aykırı düşmektedir. Son olarak kitabın soy isim ve alfabetik düzen esasına göre başlayan kaynakçasının daha sonra anlaşılamayan bir tertipte devam ettiği görülmektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

İmam Hatip Liseleri'nde A Grubu seçmeli dersler altında ve program çeşitliliği uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri'nde B Grubu seçmeli dersler altında okutulan hüsn-i hat, tezhib ve ebru ders materyalleri;

- Hazırlanan materyalin müfredat oluşturma aşamasında belirlenen hedef ve kazanımlarla uyumu,
- İlgili sanatın eğitimi noktasında içerik ve yöntem bakımından yeterliliği,
- Formasyon açısından hitap ettiği öğrenim düzeyine uygunluğu,
- Dil ve imlâ kurallarının doğru kullanımı dikkate alınarak incelenmiştir.

Hüsn-i hat ders kitabı, dil ve konuların işleniş noktasında hat sanatının klasik metod ile öğretimine ve hitap ettiği düzeye uygundur. Ünite sonu değerlendirme soruları ve konu içerisinde yer alan bilgi ve soru kutucukları da içerikle uyum göstermektedir. Bunun yanında kalem açma, harflerin

yazılışları gibi birkaç aşamadan oluşan bilgiler, detaylı görsellerle desteklendiğinde, kitabın öğrenci açısından daha yararlı bir materyale dönüşeceğini söylemek mümkündür.

Tezhib ders kitabında içerik oluşturma aşamasından başlamak suretiyle bir ders kitabında olması beklenen sistematik kurgunun ve sıralı ilerleyişin olmadığı görülür. Bunun yanında sanatın anlatımında tercih edilen görsel materyal ve öne çekilen etkinlikler daha nitelikli hale getirilebilir. Ölçme-değerlendirme ve imlâ hususlarında karşılaşılan sıkıntılar, komisyonlarda görevli kişilerin, kendi paylarına düşen incelemelerde yeterince titiz davranmadıklarını ortaya koymaktadır.

Ebru ders materyalinin, daha evvel yetişkin eğitime yönelik hazırlanan bir kitaptan uyarlandığı, her iki kitabın mukayesesi ile anlaşılmaktadır. O sebeple ortaöğretim düzeyine hitap eden bir ders kitabında bulunması gerekli ve yararlı olmayan öznel ifadeler yer verildiği görülür. Kitap, yapısal açıdan sistematik bir işleyişe sahip olmakla birlikte, sanatın öğretimi noktasında klasik ebru sanatına dahil olmayan tarif ve tanımlamalar içermektedir. Bilhassa ebru çeşitlerini örnekleyen görseller, gerek renk kullanımı gerekse desen bakımından, ebru sanatını icra etmeye başlayacak olan öğrencilerin klasik Türk ebrusunu doğru anlama ve öğrenmelerine engel teşkil edecek düzeydedir.

Uygulama esasına dayalı derslerin kitap ve metin ile anlatımı elbette zordur. Bu tür alanlarda ancak bir usta gözetiminde doğru yol alınabilecektir. Bu sebeple incelenen kitapların, öğrenciyi derse hazırlamak ve öğretmene kolaylık sağlamak amacıyla geliştirilmiş yardımcı kaynaklar olduğunu ifade etmekte yarar vardır. Fakat, maksadı ve mahiyeti ne olursa olsun, öğrenci ve öğretmenin kullanımına sunulan her türlü materyalin titizlikle hazırlanmış olması eğitim ve öğretimin temel gereksinimlerindedir. Bir kimse, ilgili sanatı en güzel şekilde icra ediyor olabilir. Ancak ders kitabı yazmak, birbirinden bağımsız pek çok donanımı bir arada ihtiva etmeyi gerektirmektedir. Esasen bu husus dikkate alınarak kitaplar, alanında uzman kişilerden oluşan komisyonlar tarafından tetkik edilmektedir. Nitekim kitapların iç kapaklarında belirtilen komisyonlara baktığımızda, teknik açıdan gerekli adımların atıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte uygulamada ciddi aksaklıkların olduğu, elimizdeki mevcut materyalden açık bir şekilde görülmektedir. Bu sebeple kitapların iç kapaklarında belirtilen isimlerin,

komisyonlarda aktif faaliyet göstererek kendi sorumluluk alanlarına giren kısımları ihtiyatla gözden geçirmeleri önem arz etmektedir. Örneğin her üç kitapta aynı dil uzmanının adı geçiyor olmasına rağmen, metinlerde üslûp birliğinin olmaması, dil ve imlâ bakımından bir materyalde daha az hata yapılmışken diğer bir materyalde fazlaca basit hataların bulunması, şaşırtıcı bir durumdur. Özellikle çok temel metodolojik eksiklikler, kitapların editöryal bir incelemeden geçmeden, hatta son okuması dahi yapılmadan baskıya verildiğini düşündürmektedir. Ancak daha da önemlisi sanatın eğitimi noktasında, telafisi güç sıkıntıların, ortaöğretim düzeyinde temellerinin atılıyor olmasıdır.

Anlatılanlardan hareketle tezhib ve ebru kitaplarının, ilgili yaş grubunun düzeyine uygun ve sanatı doğru anlatan yöntem, teknik ve görsellerle yeniden hazırlanması, projenin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için üzerinde durulması gereken meselelerin başında gelmektedir. Bunun yanında “Geleneksel, Görsel ve Çağdaş Sanatlar, Mûsikî Projesi”nin uygulandığı İmam Hatip Liseleri ile Türk-İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalları arasında mevcut olan organik bağ yadsınamaz bir gerçektir. Milli Eğitim Bakanlığı’mızın bu durumu dikkate alarak söz konusu derslerin müfredat oluşturma, ders materyali hazırlama ve eğitimci temini hususlarında Türk-İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dallarında görevli öğretim üyeleriyle işbirliği içerisinde olması projeye katkı sağlayacaktır. Netice itibarıyla ülke nüfusunun önemli bir kesimine hitap eden İmam Hatip Liseleri’nde, insan tabiatının temel ihtiyaçlarından biri olan sanata alan açılması oldukça kıymetli bir girişimdir. Temennimiz doğru adımlarla ve kurumların elbirliğiyle projenin nitelikli bir düzlemde uygulanmasıdır.

Kaynakça

- Akar, A., & Keskiner, C. (1978). *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*. İstanbul: Tercüman Gazetesi.
- Aksu, H. (2019). *Anadolu İmam Hatip Lisesi—Tezhib* (K. Alev, Ed.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Alparslan, A. (1999). *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Babaoğlu, T. A. (2017). *Türk Ebrûsu (Nakş-ı ber âb)*. İstanbul: Klasik Türk Sanatları Vakfı.
- Bakır-Turan, S. (1999). *İznik Çinileri ve Gülbenkyan Koleksiyonu*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Berk, S. (2013). *Devlet-i Âliyye'den Günümüze Hat Sanatı: Tarihçe, Malzeme Ve Örnekler*. İstanbul: İnkılab Yayınları.
- Birol, İ. A., & Derman, Ç. (2011). *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Dere, Ö. F. (2007). *Ebru Sanatı: Tarihçe, Malzeme, Uygulama*. İstanbul: İSMEK İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları.
- Dere, Ö. F. (2011). *Devlet-i Âliyye'den Günümüze Ebru Sanatı*. İstanbul: İnkılab Yayınları.
- Dere, Ö. F., Başkar, İ. Y., & Güner, E. (2022). *Anadolu İmam Hatip Liseleri—Ebru* (Ö. F. Dere, Ed.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Derman, U. (1977). *Türk Sanatında Ebru*. İstanbul: Ak Yayınları.
- Derman, U. (1999). Gecikmiş Bir Vaad. İçinde *Prof. Dr. Nihad M. Çetin'e Armağan* (ss. 371-405). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Derman, U. (2019). Gecikmiş Bir Vaad. İçinde *Ömrümün Bereketi:3* (ss. 295-321). Kubbealtı Neşriyat.
- Doğanay, A. (2004). Türk Sanatında Pelengi ve Şâhî Benek Nakışları ya da Çintamani Yanılıgısı. *Dîvân: İlmî Araştırmalar Dergisi*, IX(17), 193-218.
- Doğanay, A. (2012). Tezyinat. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Cilt. 41, ss. 79-93). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ersoy, A. (1988). *Türk Tezhip Sanatı*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Yayınları.
- Esiner Özen, M. (2003). *Türk Tezhip Sanatı*. İstanbul: Gözen Kitap ve Yayınevi.
- Fakioğlu-Bağcı, H. (2023). İHO ve İHL Müfredatında Sanat Eğitimi ve Öğretimi. *İmam Hatip Okullarında Sanat Eğitimi ve Öğretimi Çalıştay Kitabı* (ss. 79-104), Ankara: MAİV Yayınları
- İnal, İ. M. K. (1955). *Son Hattatlar*. Ankara: Maarif Vekaleti.
- MEB (2014a). *Hüsn-i Hat Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/28092216_HusniHat_2014.pdf Erişim Tarihi: 9 Kasım 2022
- MEB (2014b). *Tezhib Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/28092217_Tezhib_2014.pdf Erişim Tarihi: 9 Kasım 2022.

- MEB (2014c). *Ebru Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. https://dogm.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/2018_09/28092215_Ebru_2014.pdf Erişim Tarihi: 10 Kasım 2022.
- MEB (2016). *Klasik Sanatlar ve Müzik Projesi Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi -Vizyon Belgesi*. http://dogm.meb.gov.tr/pdf/Yeni_Donem_Kitapcik.pdf Erişim Tarihi: 7 Kasım 2022.
- MEB (2019). *Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği (Proje Okulları)*. http://dogm.meb.gov.tr/pdf/AIHL_Program_Cesitliliği.pdf Erişim Tarihi: 5 Kasım 2022.
- MEB (2020). *21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokullarında Yeni Dönem*. https://ulusilmeclisaihl.meb.k12.tr/meb_ays_dosyalar/06/01/764558/dosyalar/2019_09/27092328_04122405_06_Klasik_Sanatlar_Musiki_vizyon_Belgesi.pdf?CHK=123a621b39ba117b4c1ae72629c452bb Erişim Tarihi: 7 Kasım 2022.
- Özkeçeci, İ. (2017). *Hat Sanatını Tanımak*. İstanbul: Yazıgen Yayıncılık.
- Özkeçeci, İ., & Özkeçeci, Ş. B. (2007). *Türk Sanatında Tezhip*. İstanbul: Seçil Ofset.
- Serin, M. (2003). *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Serin, M. (2019). *Hat Sanatı Tarihi: Ekoller ve Takipçileri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Shiner, L. (2004). *Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi* (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul : Ayrıntı Yayınları.
- Vural, M. A., Tekiner, A., Karipçin, M., & Güner, Ü. (2020). *Anadolu İmam Hatip Lisesi—Hüsn-i Hat* (S. Berk, Ed.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Yılmaz, H., & Sünbül, A. M. (2003). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: Çizgi Kitabevi.

İMAM HATİPLERDE SANAT EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNE DAİR LİTERATÜR İNCELEMESİ

Büşra Taşkan*

İmam Hatip Liseleri'nde sanat eğitimi ve öğretimi konusu ile sınırlı sayıda akademik ve bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar araştırmamızda, yüksek lisans, doktora, hakemli dergilerde yayınlanmış makaleler olarak incelenmiştir. Yapılan çalışmalara genel olarak baktığımızda İHL' de sanat ve öğretmen yeterlilikleri üzerine birçok nicel çalışmaların varlığını görmekteyiz. Bir kısmı sanat eğitiminin ders olarak yöntem ve tespitlerinde bulunurken diğer bir yandan da sanat eğitiminin tarihini ve liselerde okutulması için yapılan düzenlemeleri inceleyen çalışmalarda bulunduğunu görmekteyiz. Yine bir takım çalışmalarda proje olan ve olmayan İmam Hatip Liseleri'nin ayrıldığını da görmekteyiz. Genel olarak bütün çalışmalara baktığımızda İmam Hatip Liseleri'nde sanat eğitimi ve öğretimi konusu ve problemi birbirini devam ettiren ve aynı problemler üzerinde durulduğunu görmekteyiz. Son yıllarda bu konu ile yapılan çalışmalar ise oldukça az. Spesifik olarak incelenen konular mevcuttur ancak problemi genel olarak bütün paydaşlarla tartışıldığı ve öneri olarak sunulduğu bir çalışmayla karşılaşmamıştır.

Bu bağlamda İmam Hatip Liseleri'nde sanat eğitimi ve öğretimi çalışmayı, öğretmen, idareci ve akademisyen yaklaşımıyla konuya hem teorik hem de pratik olarak yeni çalışmalara yön verecektir. Konumuzla ilgili yapılan akademik çalışmalar ise şu şekildedir:

* Ankara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim, Din Eğitimi Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi. bmolla.taskan@gmail.com

Araştırmamızda ilk inceleyeceğimiz tez, Aysun Ak tarafından 1996 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler alanında yapılan *Ortadereceli Okullarda Sanat Eğitimi* adlı yüksek lisans tezidir. Araştırmanın amacı ortadereceli okullarda sanat eğitimi derslerinin verimliliği ve öğrencilerin ilgi beklentilerinin ne düzeyde olduğu konusu tespit edilmeye çalışılmıştır. Diğer tür okullarında yanında araştırılan okullardan biri imam hatip lisele-ri ve burada okuyan öğrenciler de araştırmaya katılmıştır. Aynı zamanda sanat eğitiminin önemini vurgulamak ve eğitime gereken önemin verilme-yişinin nedenlerini ortaya çıkarmak için hedeflenmektedir.

Tezin ilk bölümünde araştırmacı sanatın önemi hakkında kısa bir bilgi ver-dikten sonra yaratıcılık konusuna değinmiştir. Üçüncü bölümde ise sanat, kültür ve aile ilişkilerine inceleyerek Eskişehir’de yaşayan ailelerin, öğren-cilerin, eğitimcilerin görüşlerini almak için yedi orta dereceli okullarda an-ket çalışması yapmıştır. Nicel veri toplama tekniklerinden anket çalışması yaparak sonuçlarını öneriler şeklinde sunmuştur. Araştırmanın sonuç ve bulgu kısmında ise yazar şu yargıya ulaşmıştır: “ *Çocuk ve gencin eğitil-mesinde sanat amaç olarak değil, araç olarak kullanılmış ve sanat yoluyla eğitimi amaç edinilmiştir. Tezde genel olarak okullarımızda sanat eğitimi-nin geri planlarda tutulduğu, eğitime ve aileler tarafından yeterince destek görmediği, çocuğun yaratıcı süreçlerinin engellendiği, ayrıca sanat eğiti-minde birçok sorunlarla karşılaşıldığı ve bunlara çözüm yolları aranmadığı yargısına varılmıştır*” (Ak, 1996: 103).

Yapılan bir diğer makale çalışması da Hüseyin Yüner’in *İlahiyat Ve İslami İlimler Fakültelerinde Musiki Eğitimi* adlı makale çalışmasıdır. Araştırmada genel olarak İlahiyat fakültelerindeki musiki eğitimle ilgili problemleri nitel araştırma yöntemini kullanarak sunmaktadır. İHL’den mezun olan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin temel seviyedeki musiki eğitiminin yeterli verilme-diği ve uygulanan müfredatta bunun ilk olarak 1985 yılında başladığı ve 2014 yılında programların tekrar geliştirildiğine değinmiştir. Araştırmasın-da sonuç olarak ise İHL’de verilen dini musiki derslerini yetersiz bularak şu yargıya varmıştır: “*Dolayısıyla ilahiyat fakültelerine en çok öğrenci gönde-ren orta dereceli okul konumundaki imam-hatip liselerinde verilen musiki eğitiminin, öğrencilerin fakülte düzeyinde alacakları musiki eğitime hazır bulunuşluluk anlamında beklentiyi karşılayabilecek bir katkılarından söz et-mek mümkün değildir*” (Yüner, 2018: 262).

İlgili araştırmada benzer bir makale çalışması da Muhammet Sevinç tarafından yayınlanan *İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması* adlı makale çalışmasıdır. Bu çalışma da İHL'lerinin musiki eğitimle ilgili öğretim programları incelenmiştir. Dini musiki öğretim programları ile ilgili betimsel içerik analiz yöntemi kullanılarak yeni eski programlar karşılaştırılmış liselerdeki ders programları, haftalık süreler, dersin amaçları, kazanımları, içerikleri ve teknik yöntemlerine dair temel problemler ayrıntılı olarak incelenerek çözüm ve öneriler sunulmuştur. Sonuç ve öneriler kısmında sanat eğitimi içerisinde de olan musiki dersi ile ilgili şu yargıya ulaşılmıştır: “*İmam-hatip lisesi öğrencilerinin mezun olduktan sonra meslek hayatlarında ihtiyaç duyacakları en önemli konulardan birisi dinî mûsikî alanındaki yeterlilikleri olmasına rağmen, dersin zorunlu dersler arasına alınmaması ve seçmeli ders grubunda yer alması önemli bir eksiklik. İmam-hatip liselerinde dinî mûsikî derslerine giren, başta meslek dersleri öğretmenlerinin ilahiyat fakültelerinde gerekli dinî mûsikî dersi alamamalarından kaynaklanan nitelikli öğretmen eksikliği de önemli bir sorun olarak çözüm beklemektedir*” (Sevinç, 2017: 180).

Bir yüksek lisans tezi de Lokman Öztürk tarafından yayınlanan *İmam Hatip Liselerindeki Dini Musiki Eğitiminin Öğrencilerin Öz Saygısına Olan Etkisi* üzerine, adlı tez çalışmasıdır. Araştırmanın amacı İmam Hatip Lise'lerinde dini musiki eğitiminin öğrencilere özsaygına olumlu bir etkisi var mıdır sorusuna yanıt bulmaktır. Bu çalışma da özel ve yetenekli öğrencilerden seçilerek 9. Ve 10. Sınıflarda eğitim gören 81 öğrenci üzerinden araştırmaya dahil olmuştur.

Çalışmasının ilk bölümünde özsaygı ve benliğin müzikle ilişkisini teorik yönlerini anlatan yazar daha sonra öğretmen ve öğrenci görüşlerine yer vermiştir. Değerlendirmeleri de çalışmasına alan yazar müzik dersi alan 40 öğrenci ile müzik dersi almayan 40 öğrenciyi karşılaştırmıştır. Çevre, aldığı eğitim, yetenek ve ilginin de öz benlik saygısına olan ilişkilerini incelemiştir.

Yazar sonuç ve öneriler kısmında ise şu yargılara ulaşılmıştır: “*Yapılan incelemelerde, çalışmanın yapıldığı Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi dini musiki dersinin, alanında ilk ve yeni olması hasebiyle planlı bir eğitim programının bulunmadığı anlaşılmıştır. Müzik eğitiminin ve uygulamaları-*

nın öz saygıya olan olumlu etkisi yapılmış birçok akademik çalışma ile ortada iken çalışmamızda böyle bir sonucun çıkması, planlı bir eğitim programının olmadığından kaynaklanabilir. Bu minvalde imam hatip liselerinde verilecek dini musiki eğitiminin müfredatı ve içeriği ile ilgili akademik çalışmalar yapılabilir” (Öztürk, 2018: 33).

Genel olarak bir değerlendirme yapılacak olursak bu makalelere benzer nitelik taşıyan bazı araştırmaları da görmekteyiz. Bu araştırmalarda genel anlamla İmam Hatip Lise’lerinde musiki derslerinin öğretmen yeterliliklerini, derse karşı öğrenci tutumlarını, din görevlilerin musiki eğitim verilmesinin yöntem ve metotları üzerinde değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir.

Özetle bu konu üzerinde yapılan diğer çalışmaları da şu şekilde özetleyebiliriz: Arif Demir’in, *İmam Hatip Liseleri’nde Dinî Mûsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri*, Mehmet Tıraşçı’nın, *İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Türk Din Mûsikîsi Dersi Üzerine Bir Değerlendirme*, Bayram Akdoğan, *Din Görevlilerine Musiki Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metot*, Nezihe Şentürk, *Musiki Muallim’den Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlar*, adlı makale çalışması, Özkan Apaydın’ın, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dinî Mûsikî Derslerine Yönelik Tutumları* adlı doktora tezi mevcuttur.

İmam Hatip Liselerinde görsel sanatlar dersi öğretimine yönelik bir başka çalışma Meltem Katıranlı Filiz Kansu Çelik’in, *Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Görsel Sanatlar Dersi Öğretimine Yönelik Gözlem Sonuçları* adlı makalesidir. Bu makale yazarlar, Kız İHL’lerinde görsel sanatlar dersinin yöntem ve tekniklerinin, eğitim ortamlarının fiziki yapısının, öğretmenlerin profillerinin ve görüşlerinin, dersliklerin belirlenmesini amaçlamaktadır. Makalede betimsel analiz yöntemlerini kullanarak nitel verilerle bir sonuca ulaşılmıştır. Sonuç ve öneri kısmında yazarlar şu yargıya varmıştır: *“Görsel Sanatlar dersinin sadece süresinin uzatılması dersin niteliğine katkı sağlamayacaktır. Öğrenci, veli ve okul yönetiminin Görsel Sanatlar dersine bakış açıları bu dersin niteliğinin geliştirilmesi ve öğretmenin gayreti ile (yaratıcı etkinlik, sanatsal proje vb aktivitelerin tasarlanması) mümkün olabilir. Yaş grubuna ve konuya uygun farklı öğretim tekniklerinin belirlenmesi ve uygulanması durumunda öğrencilerin derse olan ilgileri arttırılabilir. Sınıf ortamına sanatçı ya da müze gezisi önemlidir. Görsel Sanatlar öğretmenin temel amacı tüm öğrencilere görsel sanatları sevdirmek ve görsel sanatlardan anlayan bireyler yetiştirmek olmalıdır”* (Katıranlı ve Çelik, 2019: 199).

Diğer nitel çalışma ise Sıtkı Akarsu tarafından yayınlanan *İmam Hatip Ortaokullarındaki Öğrencilerin Müzik Dersine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi* adlı makalesidir. Makalenin genel olarak amacı, imam hatip okullarında öğrencilerin müzik dersine ilişkin düşünce ve beklentilerinin tespit edilmesidir.

Öneri ve sonuç olarak ise yazar yaptığı anket sonuçlarına göre derslerinin saatinin öğrencilere yetmediğini, dersler yapılırken öğrencilere pratikten çok teorik içerikler okutulduğu ve zamanın yetmediğini, farklı müzik aletlerinde kullanılması gerektiğini, düz anlatım yönteminin dışına çıkılması gerektiğini, ses yarışması koro gibi ilgi çekici etkinliklerin yapılması gerektiğini, seçmeli dersler yanında seçmeli çalgılarının da olmasını, araç ve materyallerin bulunduğu bir sınıf yapılması gerektiği, ses ve nefes egzersizlerine yönelik derslerinde verilmesinin gerektiği yönünde geri dönüşler almıştır (Akarsu, 2019: 1347).

Akademik çalışmalarından olan bir diğer araştırma ise Mustafa Anıl Yılmaz'ın, *Sakarya Yenikent İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Müziğe Bakış Açılarının İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezidir. Araştırmanın amacı Yeni Kent İmam Hatip Lisesi'nde okuyan öğrencilerin müzik dersine olan bakış açılarını, müziğin kendilerine ne anlam ifade ettiğini ve müzikle ilgilerini tespit etmek hedeflenmektedir. Araştırma da tarama yöntemi kullanılmıştır. Geçmişten bu yana yapılan akademik çalışmalar taranmış ve 134 öğrenci üzerinden anket çalışması yapılmıştır. Uzman görüşler alınarak anket sonuçları değerlendirilmiştir. Çıkan sonuç ve öneriler ise şu şekildedir: *“Yapılacak çeşitli faaliyetlerle öğrencilerin sanatsal etkinliklere olan ilgisinin artırılması sağlanabilir. Sanatsal faaliyetler ve müzikal birçok kurslar, konser vb. öğrencilerin müziğe olan ilgisini ve merakını artırıcı etkinlikler yapılabilir. Müzikle ilgili etkinlikler düzenlenirken onların içinde yaşadıkları sosyal çevre dikkate alınabilir ve çevresel olanaklardan yararlanmak faydalı olacaktır. Öğrencilerin herhangi bir müzik aleti ile tanışmaları, ilgi duydukları enstrümanı çalmaları sağlanabilir. Öğrencilere yönelik çeşitli müzik kurslarının açılması sağlanabilir”* (Yılmaz, 2019: 47).

Proje İmam Hatip Liseleri'nin eğitimi nitelikli hale getirilmesi öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerinin özel alanda yetiştirilmesi konusunda 1 Eylül 2016 yılında imam hatip liselerin de program çeşitliliğine gidilmiştir. Bu alanda uygulanan birçok programın içerisinde Geleneksel, Görsel ve Çağdaş Sa-

natlar, Musiki ve Spor programları uygulayan Anadolu İmam Hatip liseleri de açılmıştır. Proje okullarında sanat eğitimlerinin araştırılması ve niteliklerinin incelenmesi içine birçok akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaları incelediğimizde ilk olarak Hümeysra Tarhan ve Tuncay Karateke'nin yayınlamış olduğu *Proje Anadolu İmam Hatip Liselerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi* adlı makalesini görmekteyiz. Tarhan ve Karateke yazmış olduğu makale de genel olarak proje okullarının eğitimlerinde özel olarakta, Görsel ve Çağdaş Sanatlar, Musiki ve Spor programları üzerinde durarak bütün programları incelemişlerdir. Çalışma da nitel yöntem olarak durum ve betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. 23 öğrenciyle görüşmeler neticesinde sanatla ilgili şu tespitlerde bulunulmuştur: *“Okullarındaki etkinlikler ile alakalı olarak öğrenciler etütlerin yorucu olduğunu verimli olmadığını, kültür, spor ve sanat etkinliklerinin az olduğunu, sosyal faaliyetlerinde az olduğunu belirterek yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir”* (Tarhan ve Teke, 2021: 506). Araştırmacılarımız, öğrenci, öğretmen, idareci ve velilerle ilgili görüşmelerden sonra proje okullarına dair sonuç ve öneri sunmuşlardır. Bu öneriler şu şekildedir: *“Proje AİHL’de öğrenim gören öğrencilerin akademik başarısı temel amaç olarak görülmektedir. Öğrencilerin meslek seçimi ve üniversite yönelimlerine baktığımız zaman İlahiyat Fakültesi dışına yönelim oldukça fazladır. Öğrenci ve velilerin toplumda hali hazırda halen daha ön yargıları bulunmaktadır bu ön yargıların kırılması için AİHL ve Proje AİHL’nin tanıtımı artırılmalıdır”* (Tarhan ve Teke, 2021: 514).

İmam Hatiplerde sanat ve müzik eğitiminin verilmesine dair yapılan bazı çalışmalar ise şu şekildedir:

Zengin, S. Z. (2006). *1997 Yılından Sonraki Dönemde İmam-Hatip Liselerindeki Gelişmeler (Adana Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Öcal, M. (2003), *İmam ve Hatip Mektepleri, Mezunlarından Bazıları ile Yapılan Mülâkatlar ve Şehâdetname Örnekleri, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 12, Sayı:2, 2003 s. 69-70.*

Kanburoğlu, B. Ü. (2011). *Popüler Kültür-Din İlişkisi: İmam-Hatip Liseleri Örneği (Yüksek lisans tezi)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yapılan tez, makale ve diğer akademik çalışmalarda İmam Hatip Liseleri ve Proje İmam Hatip Liseleri'nde genel olarak sanat eğitiminin yeterli bir niteliğe gelemediği öğrenci ve öğretmenlerinin beklentilerinin düştüğü tespit edilmiştir. İlgili literatürler de nitel ve nicel çalışma yöntemlerine yer verilmekle değerlendirme noktasında durum ve betimsel analiz yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Anket ve yarı yapılandırılmış mülakat teknikleri de kullanılarak sorun ve problemlere dair öneri ve sonuçlandırma mevcuttur.

İlgili literatür çalışması ile ilgili olarak yapılan akademik çalışmalar kısmen yeterli olsa da İmam Hatip Liseleri'nde sanat eğitimine dair genel olarak yapılan konferans ya da sempozyum çalışmalarının varlığı söz konusu değildir. Genel olarak eğitim başlığı adı altında sanat eğitimi özel bir yerde geçse bile soruna dair nitelikli bir çalışma yapılmadığı da tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Ak, Aysun. Ortadereceli Okullarda Sanat Eğitimi, Anadolu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Akarsu, S. (2019). İmam Hatip Ortaokullarındaki Öğrencilerin Müzik Dersine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19 (4) , 1334-1346 . DOI: 10.17240/aibuefd.2019.-447699
- Akdoğan, Bayram. "Din Görevlilerine Musiki Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metot". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 43/ 2 (2002): 315-353
- Apaydın, Özkan. "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dinî Müsiki Derslerine Yönelik Tutumları". Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2018.
- Demir, Arif, "İmam Hatip Liseleri'nde Dinî müsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri", Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayısı, 2013, ss. 57-70.
- Kanburoğlu, B. Ü. (2011). Popüler Kültür-Din İlişkisi: İmam-Hatip Liseleri Örneği (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Katırcı, M. & Kansu Çelik, F. (2019). Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Görsel Sanatlar Dersi Öğretimine Yönelik Gözlem Sonuçları . Sanat ve Tasarım Dergisi , (23) , 179-203 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sanatvetasarim/issue/46013/578658>
- Öcal, M. (2003), İmam ve Hatip Mektepleri, Mezunlarından Bazıları ile Yapılan Mülâkatlar ve Şehâdetname Örnekleri, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 12, Sayı:2, 2003 s. 69-70.
- Öztürk, Lokman. *İmam Hatip Liselerindeki Dini Musiki Eğitiminin Öğrencilerin Öz Saygısına Olan Etkisi*. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.

- Sevinç, Muhammet. “*İmam Hatip Liselerinde Dini Müsiki Eğitiminin Tarihsel Süreci Ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması*”, Journal of Faculty of Theology of Bozok University [BOZIFDER], 11, 11 (2017/11) pp. 153-184.
- Şentürk, Nezihe. “Musiki Muallim’den Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlar”. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi 21. 2 (2001) 135-142.
- Tarhan, Hümeıra , Karateke, Tuncay. “Proje Anadolu İmam Hatip Liselerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”. Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi 12 / 2 (December 2021): 481-516 . <https://doi.org/10.51605/mesned.1017035>
- Tıraşçı, Mehmet. “İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Türk Din Müsiki Dersi Üzerine Bir Değerlendirme”, Route Educational and Social Science Journal Volume 2(3), (July 2015): pp. 19-35.
- Yılmaz, Mustafa Anıl. *Sakarya Yenikent İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin müziğe bakış açılarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, 2019.
- Yüner, Hüseyin. “*İlahiyat Ve İslami İlimler Fakültelerinde Musiki Eğitimi*”, Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZIFDER], 13, 13 (2018/13) pp. 253-267.
- Zengin, S. Z. (2006). 1997 Yılından Sonraki Dönemde İmam-Hatip Liselerindeki Gelişmeler (Adana Örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

DEĞERLENDİRME VE MÜZAKERELER

İSMAİL GÜLEÇ

Evet değerli hocalarım, şu ana kadar yapılan sunumlarla ilgili görüş ve değerlendirmesi olacak arkadaşlarımızı dinlemek isteriz.

EBRU COŞKUN BOYRAZ¹

Akademisyenlerimizin izahlarını dinledik, bizim pratikte uygulamaya çalıştığımız müfredat ve programlarımızı şeklen sunmaya çalıştılar. Kendilerine teşekkür ederiz. Bir yerde ilavede bulunmam gerektiğini düşünüyorum. Hatice Fakioğlu Bağcı Hoca'mı bağlı olduğumuz genel müdürlükler noktasında düzeltmek isterim. Bizler İmam Hatip Okulları – İmam Hatip Liseleri olarak MEB'in bünyesindeki hem Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne hem de Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı olarak eğitim ve öğretim yapmaktayız. Tüm tasarruflarımız bu iki genel müdürlüğün sevk ve himayesinde gerçekleşmektedir. Bu sebeptir ki her iki genel müdürlüğün de mevzuatına haiz vaziyette görevlendirmeye mükellefidir. Teşekkür ederim.

GONCAGÜL ÜSTE²

Bizim okulumuzda geleneksel ve çağdaş görsel sanatlar projesi uygulanıyor Dolayısıyla biz de bu projeye geleneksel sanatlar alanında Tezhip dersleri ile devam ediyoruz. Daha çok geleneksel sanatlar ağırlıklı konulduğu için çağdaş sanatlara şimdi değinmeyeceğim. Yapılan eleştirilere katılıyorum. Bunlara ekleyecek birkaç şeyim var. Konuşmaların en başında söylendiği gibi dört sınıf kademesi için aynı ders kitabı uygulanıyor. Eğer,

1 Fatih Kız İmam Hatip Lisesi, Okul Müdürü ebrucoskunboyraz44@gmail.com

2 Rabia Kız AİHL Görsel Sanatlar Öğretmeni buzgile@gmail.com

bu geleneksel sanatlar eğitimi ile öğrencilerin tezhip anlamında genel bir fikir sahibi olmaları hedeflendi ve bu hedefe yönelik bu kitap hazırlandıysa dört sınıf kademesinde de uygulanabilir. Ancak biz sonuçta somut çıktılar almaya çalıştığımız için bu kitapla zorluk yaşıyoruz. Kullanılacak kitap sınıf düzeyine göre düzenlenmeli ve birinci sınıf için hazırlanan kitap, içerik olarak sadece tezhip sanatını tanıtmalı, Çünkü ilerleyen süreçte çocuk, tezhibi tercih etmeyebilir. Ancak tezhibi tercih edip o alanda devam etmek isteyen öğrenciye de bilgilerin yaş grubuna göre biraz daha gözden geçirilerek verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

ZALİHA ERDOĞAN PEÇE³

İmam Hatiplerde verilmekte olan geleneksel sanat eğitimlerinde kullanılmak üzere tezhip, ebru ve hat alanlarında hazırlanmış olan kitaplar var iken geleneksel sanatlarımızın önemli bir kolunu teşkil eden minyatür sanatı için böyle bir kitap çalışmasının yapılmamış olduğunu görmekteyim. Bu eksiğin ivedilikle giderilmesi gerekmektedir.

BELKIS DOĞAN

Teşekkür ederim. Öncelikle bu kitapların ortaöğretim düzeyi için alanında ilk olduğunu konuşmanın başında söylemek isterdim. Çünkü hakikaten bir konuda ilk olmak her zaman zordur ve riskleri barındırır. Bunu ifade etmek gerekir kesinlikle ama iyileştirmeye muhtaç olduğunu burada görüyoruz. Benim bu alandaki bilgim, yaklaşık altı yıldır ebru yapıyorum. Türk İslam Sanatları Tarihi alanında doktora yapıyorum ve yüksek lisansımı yine bu alanda tamamladım. Yedi yıldır fakülte bünyesinde kıymetli hocalarımla birlikte bu kürsüde çalışıyorum. Biz teorik olarak mimari ve klasik sanatlarımıza dair derslerin tamamını detaylı bir şekilde alıyoruz. Keza kendi bireysel çalışma ve yayınlarımız da mevcut. Bu mevzuya salt olumsuz eleştiri gözüyle bakmıyorum, olayın bu noktaya çekilmesini istemem. Amacımız projenin en iyi şekilde nasıl uygulanabileceğini burada el birliğiyle kendi içimizde tartışmaya açmak. Sunumda aktardıklarım, herhangi bir ilave yahut eksiltme yapmadan mevcut olan durumdur. Şu an burada hem akademisyen hem sanatkâr olan kıymetli hocalarım var. Onlar da konuyla ilgili bakış açılarını ifade edebilirler. Gerek kitaplarla ilgili gerekse diğer hususlardaki görüşlerini dinleyebiliriz. Fakat dediğim gibi bazı aksaklıkları

3 Dr. / Minyatür Sanatçısı zalihapece@gmail.com

görmek için bu alanda çalışıyor olmak daha doğrusu tezhip yapıyor olmak gerekmiyor. Çünkü çok sistematik ve metodolojik meseleler bunlar. Yani ben sadece “bu tezhip kötü, çirkin vesaire” gibi hususlara hiç girmiyorum, girmem de. Ancak sistematik açıdan o yaş grubuna, söz konusu kitabın hitap etmediğini ve klasik sanatı temsil eden 16. yüzyılı simgeleyen bir kitap olmakla birlikte bu döneme ait görsellerin çok az yer aldığını söylemeye çalışıyorum. Kitaptaki görsellerin altında bir atölye ismi kullanılarak ön plana çıkartılıyor. Bu konuya sunumda hiç değinmedim mesela. Klasik onca eserimiz, yazmamız varken çocukları neden onlarla tanıştırmıyoruz da atölyelerin henüz çok da olgun olmayan eserleriyle karşılaştırıyoruz. İnanın bunlar da benim merak ettiğim hususlar. Teşekkür ederim.

GONCAGÜL ÜSTE

Bu çalıştay ve benzeri çalışmalar çok emek vererek ortaya çıkan çalışmalar ancak teoride alınan kararlar yapılan tartışmaların sonuçları sahada ortaya çıkıyor. Biz bu sene ilk mezunlarımızı vereceğiz. Bu sene sanat projesini uyguladığımız dördüncü senemiz. Bizden daha eski okullar var mı bilemiyorum ama bu projelerin geçmişi çok yeni. Dolayısıyla bazı şeyler sahada ortaya çıkacak ve bizlerin fikirlerinin alınması bence önemli. Çünkü direk öğrenciyle muhabız ve bu süreçte yani kitapların oluşum sürecinde belki o komisyonda sahadan bir öğretmen arkadaşın da olması gerek diye düşünüyorum. Hatta belki öğrencilerinden de anket gibi birtakım yollarla eksikliklerle alakalı geri bildirim alınabilir.

AZİZ DOĞANAY⁴

Hatice Hanım’ı yapmış olduğu böyle bir kitap çalışması için öncelikle tebrik ediyorum fakat ben burada Belkıs Hanım’ı da haklı görüyorum, çünkü böyle bir kitapta klasik dönemden bahsedilirken Karahisârî’nin müselsel besmelesini alıp onun içine o dönemin zevkiyle uyuşmayan, dönemin ruhuna aykırı bir süsleme yapamazsınız. O dönemde yazının içine böyle bir süsleme yapılmamıştır. Biz bugün hayatta olmayan önemli bir sanatkârın çok önemli bir eserini alıp, sanki kendi eserimizmiş gibi üzerinde istediğimiz tasarrufta bulunamayız. Bugün hayatta olan bir hattat, bir sanatkâr kendi eserine böyle bir muamelenin yapılmasını asla kabul etmez; kendi-

4 Prof. Dr. Marmara Üniversitesi Türk-İslâm Sanatları Tarihi Öğretim Üyesi, azizdoganay@marmara.edu.tr

leri, kendi eserine başkasının böyle bir şey yapmasına razı gelir mi? Bugün yapılan bu iş bir etik sorun olarak kabul edilir ve bunun sonu mahkemede biter. Bir hattatın eserine böyle bir zulüm yapılıyorsa, bu biraz değil, ziyadesiyle haksızlık olur. Hele hele bir İmam Hatip Lisesi ders kitabında bu asla hoş görülemez. Burada İmam Hatip Liselerinde okutulacak bir ders kitabı söz konusu ve biz bazı hassasiyetleri itina ile gözetmeliyiz. Ayrıca kitapta kullanılan dil, üslup ve akademik bilgiler konusunda da bizim farklı düşüncelerimiz ve hassasiyet gösterdiğimiz tartışmalı konular var fakat bunu ayrı bir başlık altında müzakere etmek gerekir.

MUHAMMED ALİ ATALAY⁵

Kadıköy İmam Hatip Meslek dersi öğretmeniyim. Aynı zamanda tasavvuf musikisi ile ilgileniyorum. Öncelikle şükranlarımı arz ediyorum davetiniz için, böyle bir ortamda bulunmaktan mutluluk duyuyorum. Ayşe Hocama çok teşekkür ederim. Kıymetli bilgiler verdiler. İstifade ettik. Hatice Hoca da gerçekten öyle. Ben de Belkis hocamın eleştirilerini isabetli bulduğumu belirtiyorum. Kitabın yazarı hocamızın eline sağlık. İlkler gerçekten zor oluyor ama eleştiriler de kıymetli. Biz burada bulunurken hem Milli Eğitim'i temsilen bulunuyoruz hem de Eğitim-Bir-Sen sendikamızı, eleştirilerimiz olacak. Kitaplar onlarca kişinin elinden çıkıyor. İncelemelerde bulunulduğu söyleniyor. Fakat yine böyle basit hatalar yapılıyorsa burada bir düşünmemiz gerektiği kanaatindeyim çünkü bazı arkadaşlar “ben kitap komisyonundayım” diye kendilerini her noktada kemale ermiş addebiliyorlar ne yazık ki. Keşke burada bulunsalar da hocamı dinleselerdi. İstifade edebilseler. İnşallah bu konuşulanlar kayıtlara geçer ve istifadeye vesile olur.

Efendim musiki üzerine programda ağırlık verilmediğini hissettim. Ben de isterdim ki sanatın olmazsa olmaz dallarından musikimiz ve eğitimi hakkında konuşalım. Okullarımızda dini musiki kitabımız üzerine de görüşler sunalım. Çünkü kitabın yazarı çok kıymetli bir isim. İstanbul Üniversitesi'nden Ubeydullah Sezikli Hocam. Ben ilk defa 2015'te dini musiki dersine girmiştim. Bu tarz kitapların öğretmenlerimize rehberlik edeceğini düşünüyorum. Zaten donanım olarak camiamız zayıf. Böylesine zengin içerikli bir kitap ortaya konmuş. Dolayısıyla dini musiki kitabının da incelenmesi

5 Kadıköy İmam Hatip Meslek Dersi Öğretmeni, muhammedaliatalay@gmail.com

ve müfredatın uygulamaları üzerine istişareler yapmamız gerektiğini düşünüyorum. Hocamızın da bir dahaki çalıştayda aramızda olmasını umuyorum.

Efendim musiki üzerine ciddi projeler üreten Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi'nin açılmasını sanatımızın geleceği adına çok önemli bir adım olduğunu söylemeliyim. Şimdiden meyvelerini almaya başladık. Mesela ortaokul bölümünden mezun olan ve bizim okulumuza yerleşen, enstrüman çalan yetenekli öğrencilerimiz var. Okulumuzun musiki çalışmalarında öğrencilerimizden istifade ediyoruz. Bu konuda sanat odaklı proje imam hatiplerimizin başarılarının devamını diliyorum. Devletimizin üzerine düşen görevini yaptığını düşünüyorum. Bir Mustafa İtrî Efendi'den konuşulması adına en basitinden yüz Türk lirasının arkasına portresinin koyulması değerlidir fakat biz okullarımızda Mustafa İtrî'yi ne kadar konuşuyoruz? Günümüzde herkesin onun bestesiyle tekbir ve salat-ı ümmiyyeyi okuduğunu anlatıyor muyuz? Eserlerinin hayatımızın en özel anlarında dillerimize pelesenk olduğunu derslerimizde işliyoruz muyuz?

MEHMET ALİ İŞBUĞA⁶

Hocalarıma ilgileri ve çalışmaları için teşekkür ediyorum. Ben de birkaç katkıda bulunmak istiyorum. Genel Müdürlüğümüz lise türleri arasında sanat eğitiminin önemini kavramış olup bunun içinde Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı okullarda program çeşitliliğini uygulamaktadır. Bunu ifade etmek isterim. Hocalarıma da katılıyorum. Evet. Bir öğrenci liselerde seçmeli ders olarak beden eğitimi, müziği ya da resimi seçer. Bir de söyle bir uygulama var. Liseler için söyleyeceğim. Bir sınıfta 20 kişi var. Müzik dersini veya resim dersini seçti. Kura usulü sınıfı ikiye bölüyorlar. Aynı saatte bir bölüm müzik, dersi görüyor, bir bölüm de resim dersini görüyor. Bu uygulamanın değişmesi gerekiyor. Hem öğretmenin derslerini düzenli işlemesi açısından hem de sanat eğitiminin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için seçmeli ders uygulamasında değişiklik yapılması gerekiyor.

Bir diğer husus imam hatipler özelinde evet maalesef dokuzuncu sınıflarda seçmeli dersimiz yok, dolayısıyla sanat eğitiminin en önemli unsuru hazır bulunuşluktur. Yani bir öğrenciye siz on birinci veya on ikinci sınıflarda işte tezhîp öğreteceğiz, hat üreteceğiz dediğim zaman çocuğun hazır

6 Zeytinburnu Veliefendi Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü, mehmetisbuga@gmail.com

bulunuşluk durumu uygun olmuyor. Üniversiteye adım atacağı için, çocuğunuzun veya öğrencimizin bu sanatlara bakış açısının ne durumda olduğunu siz takdir edersiniz. Yani dolayısıyla biz bu çalıştayda öneri olarak dokuzuncu sınıfta başlatılması gerektiğini önerelim. Hatta imam hatipler için şöyle olumlu bir durumumuz var. Bu dersler ortaokul temelli alınıp takibinin yapılması gerekir. Ona göre yönlendirilmesi yapıp sanatsal açılardan bilinç düzeyinin arttırılacağını düşünüyorum.

Birkaç konu daha vardı dile getirmek istediğim. Kitaplar hususunda aslında öğretmen arkadaşlar bilir, kitap bir araç. Yani esas olan müfredattır ve kazanımlardır. Sanat anlamında da beceri kazandırmaktır. Dolayısıyla ders kitabına çok takılmamak gerektiğini düşünüyorum. Sanat eğitimindeki en büyük eksiklik eğitimcinin niteliğidir. İlahiyat fakültelerinde sanat eğitimi için eğitim programlarının uygulanması, ortaöğretimde sanat eğitimine katkı sağlayacaktır.

HAMDİ KOCAKAYA⁷

Evet, öncelikle vakfımızın, sendikamızın ve üniversitemizin böyle bir programı gündemine alması sebebiyle tebrik ederim. Teşekkür ederim.

Türkiye’de bu alanda kurulan ilk okulun müdürü olarak işin zorluklarını beş yıldır ben yaşıyorum. İlmek ilmek dokuduğumuz bir eğitim sürecini öğrencilerimizle, velilerimizle, öğretmenlerimizle birlikte belli noktalara geldik. Şimdi bir konseri izlerken arkasındaki o konserin hazırlanmasında veya bir hat sergisini gezerken arkasındaki emekleri görmezsek hata ederiz diye düşünüyorum. Çok emek var gerçekten büyük emekler var. Şimdi bir kere bir şeyi bağlamında tartışmazsak hatalı sonuçlara da gidebiliriz. Zira bizim şu anda okullarımızda kullandığımız kitaplar, bir ders kitabı değil, bunlar müfredatı oluşturulmuş ancak kitapları yazılmamış derslerin Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından alanında ben bu işi yaparım diyen hocalarımızı davet ederek hazırlanmış olduğu ders materyalleridir. Ders kitabına göre biraz daha farklı bunlar. Yani hiçbir şey yoksa da bu olsun çocuklarımızı çerçeve olarak bunu okullarımızda kullansın diye hazırlanan kitaplar bunlar. Bunun için bir ders kitabı gibi çok detaylı inceler, eleştirirsek haksızlık da etmiş oluruz diye düşünüyorum. Hem emek verenlere hem de hocalarımıza. Tabii ki hocalarımız güzel hazırlamış. Teşekkür ediyoruz malumatlar için.

7 Hakkı Demir Hanım Lisesi Müdürü , hamdi.kocakaya@hotmail.com

Bizim haftalık ders çizelgelerimiz sürekli güncelleniyor. Bu yıl en son tekrar güncellendi. Hem güzel sanatların hem de bizim okullarımızın. Milli Eğitim'de birbirine paralel olarak önce ortaöğretim programları sonra bizim programlarımız güncellenir. Haftada kırk saatlik ders programı çerçevesinde mesela bu yıl bize şöyle bir hak verildi. Kırk saatlik, haftalık ders programı çerçevesinde zorunlu, ondan sonra idarenin kararına göre elli üç saate kadar biz ders seçebiliyoruz, verebiliyoruz fiilen. Bizim gibi sanat programı uygulayan okullarda daha önce bize tanınan bir madde var. O maddeye uygun olarak birtakım ek çalışmalarla yaklaşık haftada on altı saate kadar ek sanat çalışmaları yapabiliyorduk. Biz bunu şu anda ders programının içine koyabiliyoruz. Yani sanat programı veya müzik programı uygulayan okullarımızda. Bir de program çeşitliliği gereği olarak bu programlarda okul idarecilerin aldığı, alacağı kararla esnek çalışmalar yapabiliyoruz. Mesela bir sınıfa aynı anda birden fazla hoca gönderebiliyoruz. Yani daha az öğrenciye bir öğretmen verebiliyoruz. Aynı anda bir öğrenciye hüsn-i hat, tezhip, ebru, kaligrafi ya da karakalem çalışma imkanı vermiş oluyoruz. Böylece hem güncel sanatla hem klasik sanatlarımızla ilgili tüm çocuklarımızın kendi yetenekleri çerçevesinde yönlendirilmesini yapabiliyoruz. Bazı okullarımızın buna imkânı yok. Çünkü sanat pahalı bir alan. Hani bir ağacın gövdesi kadar, yerde de büyük kökleri oluyor. Bizim de öyle aslında okullarımızdaki programlar. Haftalık ders saatimiz lise1 ve lise2'de, ortak müfredat olduğu için çok fazla ders koyamıyoruz. Beş altı saat ortalama haftalık. Ama 11. ve 12. sınıflarda daha fazla ders seçebiliyoruz. Bu verdiğimiz derslerle koro çalışmalarıyla, diğer çalışmalarla büyük oranda dışarıdan üstatlar getirebiliyoruz. Belli bir maliyet yüklüyor okullara. Tabii bu çocuklarımız işe rika'yla başlıyorlar, ebru'yla başlıyorlar, tezhibe başlıyorlar, çizgiyle başlıyorlar, desenle başlıyorlar. Neyse, alanın gerektirdiği temel eğitim, sanat eğitimi genel eğitimden başlayıp rikayı bitirenler sülüs, sülüsü bitirenler nesih vs yazı çeşitlerini çalışabiliyorlar.

Biz lisede bu projelerde okuyan her öğrencimizi ortaokulda beş tane öğrenciye usta öğretici yapıyoruz. Ve onlar müzikte de hatta diğer alanlarda da usta çırak meşkleri ile akran eğitimi yapıyorlar. Lisedekiler dışarıdaki uzmanlardan, Mevlana'nın metaforu gibi dışarıdan alıyor. Kendisi öğreniyor. Ortaokuldaki beş öğrenciye öğretiyor. Ve dolayısıyla bizde, ortaokuldan mezun olan çocuk, bir sanat eğitimiyle, sanatla tanışarak, liseye geçmiş oluyor. Evet ortaokulda bir saat. Biz mesela beşinci sınıfta Rika

defteriyle başlatıyoruz ortaokul öğrencimize. Yine ritimle başlatıyoruz müzikte. Çift yabancı dil uygulamamıza rağmen yabancı dili, bu dersleri de veriyoruz. Beden eğitimi de veriyoruz. Çünkü bunlar sanat spor alanları, çocuğun gelişimi için çok önemli.

Bir de üniversite iş birliklerimiz var. Medeniyet Üniversitesiyle, İTÜ'deki bölümlerle müzik ve sanat, Mimar Sinan'la... Tabii ki İlahiyatlarımızla da isteriz bir iş birliğini ama herhalde şu an en az ilahiyatla iş birliği yapıyoruz. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitemiz de çok rahat iş birliği yaptığımız üniversitelerden biri. Buralardan hocalarımız gelip Temel Sanat Eğitimiyle ilgili öğrencilerimize sürekli seminerler veriyor, eğitimler veriyorlar. Bunlar çok kıymetli. İşin ustaları buralarda. Yine üniversitede olmayıp da bu landaki üstadların kendi ders halkalarına biz öğrencilerimizi gönderiyoruz. İstanbul bu açıdan zengin bir yer. Biz Türk müziğinin alt formları olan dini musikiyi, sanat müziğini ve halk müziğini çalışıyoruz. Diğer okullarımız daha çok batı müziği ile başlıyorlar. Milli Eğitim Bakanlığı Türk müziğine ağırlık verelim diyor. Ancak Türk müziği istendiği oranda seçilmiyor diğer okullarda. Çok sıkıntılı bir durum.

Hocalarımıza ben teşekkür ediyorum. Gerçekten güzel detaylı bilgiler verdiler. Bu teorik bilginin aynı zamanda pratikte bize nasıl yansıtacağı önemli. Hat sanatı, müzik ve diğer branşlar genel bilgi olarak okullarımızın sanat eğitimi içerisinde veriliyor. En büyük problemimiz de yetenekli öğrenci ve hoca bulmak. Biz okul olarak çözdük elhamdülillah ama diğer okullarımız hala çözemedi. Sanatkârlar biraz alingan oluyor. Affınıza sığınarak söylüyorum ben idareciyim. İdari açıdan bakıyorum. Hocam falan okulda öğretmensiniz. Gelin bu okulda çalışın dediğiniz zaman "Hocam orada bizi çok çalıştırırsınız. Sanat çok zaman alıyor." diyor, gelmiyor. Şimdi siz emek vermişsiniz, yıllarınızı vermişsiniz. Bu okullarda görev almazsanız bu proje zayıf kalır. Evet, burada dediğim gibi kitaplar üzerinde çok aşırı duruldu. Ama ben uygulamaların daha etkili olacağını düşünüyorum. Okullarımızda sanat çok uzun süredir ihmal ettiğimiz sivil kanatta çalıştığımız bir alan.

MEHMET ZEKİ KUŞOĞLU⁸

Galiba gittim batıya, döndüm doğuya diyen tek hocanız benim. Beş yıllık doktoram süresince Almanya'da bize, bizim öğretilmediğimizi gördüm ve

8 Prof. Dr. Emekli Öğretim Üyesi

ondan sonra ülkeme dönünce bizde ne var ne yok diye araştıran bir hocanı-
zım. Şimdi, Türk sanatının bugün burada konuşulması kadar güzel bir şey yok.

Yıllar önce 1972'de, Uğur Derman, ben, Hasan Çelebi ve Fuat Başar'la Türk
Petrol Vakfı'nın, Beyoğlu'ndaki binasında şu soruya cevap aramak için bu-
luşmuştuk. Bu cenaze nasıl kalkar? Kimse bizim sanatımızı sanat olarak
kabul etmiyor ve hiçbir yerde bizden söz etmiyorlardı. Dolayısıyla bunun
üzerinde ve bugüne gelindiği için çok sevinçliyiz. Ancak bugün dinledikle-
rimle de bakıyorum ki bazı şeyler yerine oturmamışım. Ama bundan sonra
gayret bizden olmalıdır.

Şimdi güzel sanatları biz görsel olarak, edebiyat olarak ve musiki olarak,
bir sacayağı olarak düşünmezsek bu dersleri vermezsek hiçbir yere ula-
şamayacağız. Tıpkı Süleymaniye Cami olmasaydı *Süleymaniye'de Bayram
Sabahı* şiiri yazılmaz ve ondan da bir beste zuhur etmez idi. Ancak okul-
ların kuruluşu ki burada ilk söz güzel sanatlarla ilgiliydi, hasbelkader onun
kuruluşunda da emeğimiz var. Yani bir Güzel Sanatlar Lisesi kurulmalı-
dır. Ancak Güzel Sanatlar Lisesi kurulması bir boşluk üretmiş. Şimdi güzel
sanatlar liselerinden mezun olan kişileri hayata mı hazırlayacağız yoksa
üniversiteye mi hazırlayacağız? Bunun ayrımını çok iyi yapmak lazım.
Sanatçı öğretmen yetişmek apayrı bir şeydir. Ancak okullarda bir eğitim
enstitüsü mezun öğrenci dersleri verebilir. Şöyle ki kimse yanlış anlama-
sın. Ve sanatçılığından kültüründen şüphe ettiğimiz yok. Ancak resimden
mezun olan yalnız resim mi verecek? Heykelden mezun olan hep onu mu
verecek? Kaldı ki bunun pedagojik dersleri var, şunu var, bunu var, art
arda gelmiş birçok dersleri var. Bunlar eğitim fakültelerinde verildiler. Do-
layısıyla öğretmen aynı zamanda olunmaz, doğulur. O doğan kişilerde
öğretmen hası olur. Şimdi biz bunları yaparken bu ayrımı yapmazsak o
zaman öğretmen okullarının ve diğer okullarının hiçbir manası kalmaz.

Gelelim imam hatiplere. İmam hatiplerin gayesi sanatçı mı yetiştirecek,
yoksa benim ismini koyduğum 'medeniyet dersleri' adı altında bu dersler
mi verilecek? Bana kalırsa medeniyet dersleri altında bu dersler verilmeli.
Bu dersin içi çok iyi doldurulur. Aynı zamanda uygulamalı örnekleri de
gösterir. Yoksa eğer sülüsü divaniyi, reyhanîyi vesaire uygulamada öğ-
retmek belki doğru bir yol değildir. Bunları öğreten başka kurumları var.
Oralarda onlar çok iyi. Ve oralardan mezun olan kişiler de gene ayrıca
kendini oralarda geliştirirler. İşte onun için konservatuvarı var, başka kon-

servatuarlar var, güzel sanatlar kursları verenler var, vesaire verenler var. Şimdi bu derslerin tamamı mı verilmelidir?

Ortaokulda bize şunu sormuşlardı ki konuşmalarında onu söylüyorlar, gözünü mü feda edersin kulağını mı? Belki size de soruldu bunlar ama farkında olmadınız. Ben de o zamanlar farkında olmuyordum. Ne demek gözünü mü feda edersin kulağını mı? Öğrenmenin iki yolu yok mu? Biri kulağımız, biri gözümüz. Peki, kulağımızla musiki, gözümüzle diğer görselleri öğrenmez miyiz? Hoca diyor ki, resim mi seçeceksin, müzik mi seçeceksin? Böyle bir soru olur mu? Bunların hepsini de görmemiz gerekmiyor mu? Dediğim gibi biriyle görüyoruz biriyle işitiyoruz. Bunlar eski Türkçe tabirle birbirlerinin cüz-i mütemmimi dolayısıyla okullarımızla bu derslerin tamamı görülmelidir, seçmeli ders diye bir ders olmaz.

İmam hatiplerde bu dersler nasıl verilmeli? Bir araya geleceksiniz, oturacaksınız. Bunun muhasebesini yapacaksınız. Gerekirse bizlerden daha fazla bilgi alacaksınız. Ben ömrümün büyük bir kısmını 1972'den beri eğitim meselelerimiz ile ilgili konulara ayırdım. Hatta bunların tarihlerini de yapmışım. Eğitim diyorum, buraya hitap eden öğretimin adıdır. Fizik, kimya, matematik bunlar eğitim değil, öğretimdir. Nereden başlar hangi plandan başlar? Yuvada devam eder.

Ama bir de dil meselemiz var. Dilimize sahip çıkmıyoruz. Daha orada başlarken özür dilerim, kreş diye başlıyoruz. Kreşin adının kutsal ahır manasına geldiğini kaç kişi biliyor? Ve Batılılar bunun üzerine neyi nasıl inşa ediyorlar? Örnekleri olduğu gibi alarak değil kendi altyapımızı nasıl oluşturacağımızı kendi kendimize sormamız lazım. Hatta ben işi biraz daha ileriye götürerek diyorum ki mesela cankurtaran vardı değil mi? Ambülans koyduk. Ha diyorum ki bununla İngiliz hastası taşıyorlar herhalde. "Türkçede var mı arkadaşlar ambülans?" dediğim zaman trene bakar gibi yüzüme bakıyor insanlar. Ana dilinizi muhafaza etmediğiniz müddetçe hiçbir zaman eğitimin herhangi bir dalında başarı sağlayamazsınız. Demek ki dilimize, dinimize, töremize, sanatımıza, medeniyetimize sahip çıkacağız. Siz bunların içinde bulunacaksınız. Bunların içinde yorulmayacaksınız. Tenkitlerimizi üslup dâhilinde ama samimi bir şekilde ve cesaretle yapacaksınız. Teşekkür ediyorum.

HABİBE ERVA UÇAK⁹

Musiki, Geleneksel ve Çağdaş Sanatlar programı uygulayan Ankara'da başka örneği bulunmayan Ulus İlk Meclis Anadolu İmam Hatip Lisesinde kurumun açıldığı günden bu yana görev yapmaktayım. Bu bağlamda "İmam Hatip Liselerinde Sanat ve Öğretimi" teması taşıyan çalıştayı hem kuramsal hem uygulamaya yönelik ciddi çıktıların olacağını düşünmekteyim. Öncelikle süreç içerisinde imam hatip liselerinde program çeşitliliğine gidilmesinin kazanımları, amaçları, çıktıları, programları, öğrenci prototipi üzerinde eleştirel ve pedagojik bir süreç işletilmesinin ihtiyacını hissettiğimi belirtmem gerekiyor. Bu bağlamda program geliştirme süreçlerinin öğeleri olarak sanat programının amaçları, içeriği, öğrenme/öğretme süreçleri ve ölçme ve değerlendirme aşamalarının eğitim bilimsel bir yaklaşımla ele alınması ve açıklığa kavuşturulması gerektiğini söyleyebilirim. Bu işlem planlama ve uygulama boyutunda program geliştirme ilkelerinin, yetiştirilmek istenen öğrenci profilinin açıklığa kavuşturulmasını öngören eğitim politikalarının, yürütülecek öğretimin niteliğini, boyutlarını ve öğretmen-öğrenci rollerini belirleyen eğitim felsefesinin netliğe ulaştırılmasını gerektirmektedir. Bahsi geçen eğitsel tartışma boyutları çalıştay sınırlarını aşabilse de imam hatiplerde sanat öğretimi üzerine düşünmenin, mevcut durumun analiz edilmesi, yöneltici, geliştirici, önleyici ve iyileştirici faaliyetlerin planlanması için oldukça önemli bir adım ve sanat öğretimi üzerine somut bir çıktı olduğunu düşünmekteyim.

İmam hatip liselerinde sanat öğretimi temasını görev yaptığım okul örnekleminde başlatarak tümevarım yoluyla geneli düşünmenin imkanını ortaya koyup uygulamanın *güçlü ve geliştirilebilir yönlerine* vurgu yapmayı amaçlamaktayım. İmam hatip okullarında yeni dönem olarak belirlenen program çeşitliği dönemi kapsamında Ankara ilinde tarihi bir binada Musiki ve Geleneksel/Çağdaş Görsel Sanatlar programı uygulayan Ulus İlk Meclis İmam Hatip Lisesi 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında öğrenci almına başlamıştır. Okulumuzun programında kültür dersleri, imam hatip lisesi meslek dersleri ve Hüsn-i Hat, Tezhib, Ebru, Musiki gibi geleneksel ve çağdaş görsel sanatlar dersleri yer almaktadır. Öğrenci kabulü ise ilgili alanın yetenek sınavına göre yapılmakta ve belirlenen ölçütler çerçevesinde öğrencilerden belirli bir sanatsal yeterlilik beklenmektedir.

9 Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Ulus İlk Meclis Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni

Güçlü Yönleri

Sanat programı uygulayan okulların öğrenci kabulü yetenek sınavlarına dayalı olduğu ve sanat öğretiminin beceri temelli bir anlayışla yürütülmesi gerektiği için sınıf mevcutlarının sanat öğretimini aksatmayacak düzeyde tutulması öğretimin kalitesi ve niteliği açısından oldukça önemlidir. Kalabalık sınıflarda kitleye hitap eden, muhtevanın ve öğretmenin merkezde olduğu bir eğitim anlayışından ziyade sınıfların mevcutları belirli standartlarda tutularak öğrenci merkezli yaklaşımın benimsenmesi, birebir öğretimin yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu anlamda beceri temelli bir yaklaşım ile hem sanat öğretimi hem diğer derslerin öğretimi için oldukça etkileşimsel bir tasarıma imkan vermektedir.

Hüsn-i Hat, Tezhib, Ebru, Musiki gibi sanat derslerinin yürütülebilmesi için özel araç gereçler gerekmektedir. Bu anlamda klasik ders araç gereçleri olarak düşünülen ders kitabı ve klasik sınıf ortamı dışında sanat derslerinin gerektirdiği materyallerin bulundurulduğu atölyeler kurulmaktadır. Yenilikçi ve çağdaş eğitim yaklaşımları ile uyumlu olan bu adım, çoklu zekâ öğrenmelerine hitap eden ve etkinlik merkezli olarak hazırlanmış sınıf ortamları eğitim kalitesi için oldukça önemlidir. Sanat öğretiminin öğretmen merkezli klasik sınıf ortamından, hareketli sınıf ortamına geçiş ile yürütülmesi çağın ilerisinde bir gelişme olarak yorumlanabilir. Bu anlamda öğrenciler, sabit sıra sistemi ve klasik bir mekândan ziyade uğraş alanları ile ilgili materyaller, enstrümanlar ve sanat eserleri ile donatılı atölyelerde sanat değerini öğretim ortamına taşımaktadırlar. Bu süreç öğretimin amaçlarına ulaşmayı kolaylaştıracağı gibi duygusal ve sosyal zekâ öğrenmeleri açısından da oldukça önemlidir.

Evrensel bir niteliğe sahip olan sanat ile uğraşmanın dolayısıyla sanat öğretiminin, öğrenciler üzerinde yaratıcılıklarını desteklemesi, hayal güçlerinin gelişmesi, bütünleştirici ve derinleştirici bir etkiye kapı aralaması gibi katkılarının olduğu söylenebilir. Bu anlamda ortaöğretimde bilişsel öğrenmelerin ağırlığının yanı sıra sanat gibi dengeleyici, sağaltıcı ve motive edici bir uğraş alanı edinmeleri bilişsel, duyuşsal ve psikomotor açıdan bütünlüklü bir eğitime imkân sağlamaktadır. Sanat ile uğraşan öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerinin, iletişim ve sosyal becerilerinin gelişmesi beklenmektedir. Ancak bu boyutların ve sanatın kazanımlarının imam hatip liselerinde yürütülen sanat öğretiminde ne kadarının gerçekleştirildiği araştırılmaya muhtaç görünmektedir.

Eğitim temel ilkelerinden biri öğrencilerin ilgi, eğilim ve yeterliliklerinden hareket etmektir. Bu anlamda sanat öğretimi yürütülen imam hatip liselerinde öğrencilerin ilgi ve yetenekleri merkeze alınarak bir öğretimin planlandığını söylemek mümkündür. Öğrenciler, geleneksel ve çağdaş sanatlar ile teorik ve icra düzeylerinde tanıştırılarak kendi ilgi ve yeteneklerine göre bir eğilimde bulunmaları ve istidatları doğrultusunda ilerlemeleri teşvik edilmektedir. Bu anlamda gönüllük eğitsel ilkesine dayalı bir eğitim tarzı benimsendiği için başarı ve kalite oranının yükseldiği söylenebilir.

Gelenekten geleceğe bir köprü kurma sorumluluğu üstlenebilecek öğrenciler yetiştirilmesine olanak tanıyacak ve unutulmaya yüz tutmuş değerlerin yeniden genç nesiller tarafından seslendirilmesini sağlayacak sanat öğretimi tek tip bir ortaöğretim ve tek tip bir öğrenci beklentisinden ziyade çoğulculuğu ve becerileri destekleyen önemli bir eğitsel gelişmedir. Sanat öğretimini teknoloji devrimi, sosyal medya ve salgın gibi çağın meydan okumaları karşısında öğrencilerin moral ve motivasyonlarını güçlendirecek, zaman ve irade yönetimi yapmalarını sağlayacak ciddi bir öz kaynak olarak yorumlamak mümkündür.

Sanat öğretimi sürecinde sanat derslerinin, alanında uzman sanatçılar tarafından yürütülmesi, liyakata dayalı bir öğretimin işletilmesini, gelişim özellikleri ve ödevleri dikkate alındığında öğrencilerin rol model arayışı ihtiyaçlarına karşılık verilebilmesini ve öğrencilerin sanat çevreleri ile tanışması yoluyla sosyal öğrenmelerin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda sanat öğretimi sürecinde gerçekleştirilen sanatsal, sosyal, entelektüel aktivite ve etkinlikler, farklı kurumlar ile yürütülen işbirlikleri, öğrencilerin ciddi anlamda özgüven, özsaygı ve özyeterliliklerini geliştirmektedir. Örneğin bu yıl içerisinde okulumuz tarafından yürütülen resmi organizasyonlar konunun hem ulusal hem de uluslararası ölçekte ciddi kazanımlarının olduğunu açık bir şekilde göstermektedir: “Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından her yıl düzenli olarak organize edilen ve Cumhurbaşkanlığı katılımları ile gerçekleştirilen Mevlid-i Nebi Programı sahne icrası okulumuz öğrencileri tarafından yürütülmüştür. MÜSDAV tarafından yürütülen ve paydaşları Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi olan İtîrî Kültür Sanat Programı kapsamında Fransa Strasbourg; İsviçre Zürih DİTİB

Türk Kültür Festivali Bahar Şenlikleri okulumuz öğrencileri musiki, geleneksel ve görsel sanatlar icraları ile katıldılar. Musiki ekipleri sahnede, geleneksel sanatlar öğrencileri stantlarda kültür ve sanat elçiliği yapmışlardır. Gelenekten Geleceğe Uluslararası Türk İslam Sanatları Sergisinde öğrencilerimizin eserleri sıralama girmiştir. 2022 Viyana Kitap Kültür Günlerine okulumuz öğrencileri hem musiki dalında sahne icraları ile hem geleneksel görsel sanatlar alanında eserleri ile katkı sunmuşlardır”.

Geliştirilebilir Yönleri

Uygulama aşamasında ve bütüncül bir eğitim yaklaşımı çerçevesinde ciddi kazanımları bulunmasına rağmen programın amaçlarının, içeriğinin, öğretim ortamlarının ve ölçme ve değerlendirme aşamalarının eğitim felsefesi ve program geliştirme ilkeleri ile ele alınması gerekmektedir. Bu anlamda sanat öğretimi uygulayan imam hatip liseleri ile normal imam hatip liselerinin amaçlarının, ders içeriklerinin, eğitim durumlarının ve değerlendirme aşamalarının hangi yönlerde ayrıldığı ve benzerlik gösterdiği açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Hangi eğitim felsefesinden hareket edildiğinin ve tasarlanan programların yapısının ne olduğunun bilinmesi, öğrenci, öğretmen, sanat, imam hatip gibi temel kavramların ve sanat öğretiminin olgularının konumlandırılması ve rollerinin belirlenmesi için öncelikli bir ihtiyaçtır.

Kültür dersleri ve imam hatip meslek dersleri diğer ortaöğretim kurumları ile aynı düzeyde ve içeriktedir. Sanat öğretimi ile diğer derslerin program içerisinde entegrasyonu ve uyumu söz konusu değildir. Genel eğitim ile sanat öğretimi arasında ilişkilendirilme yapılması öğrencilerin anlamlı öğrenmeleri için gerekli bir adım olacaktır.

Öğrenciler programda hem kültür derslerini hem imam hatip lisesi meslek derslerini hem de sanat derslerini almaktadır. Program çeşitliği ile planlanan imam hatiplerde sanat öğretimi anadolu imam hatip liselerinin programlarına sanat derslerinin eklenmesi düzeyinde görülmektedir. Bu yüzden öğrenciler üç farklı alanda bilgi, beceri ve tutum geliştirmeye çalışarak başarılı olmaya gayret göstermektedir. Bu yorucu ve karmaşık süreç yerine sanatın merkeze alındığı ve diğer derslerin sanat merkezli kurgulandığı bir yapılanma program geliştirme süreçleri açısından daha tutarlı ve öğrenciler açısından da daha uygulanabilir görülmektedir.

Sanat öğretimi yürüten imam hatip liselerinin sürdürülebilirliği ve devamlılığı için öğrencilerin istihdam alanlarının ne olacağı, üniversite düzeyinde bölümlerin karşılıklarının olup olmadığının belirlenmesi önemli bir etkenidir. Nitekim son sınıflarda sayısal derslerin olmamasından hareketle öğrencilerin alan değişikliğine gittikleri gözlemlenmektedir. Bu yüzden bu programı tercih eden öğrencilerin ciddi anlamda kariyer ve gelecek planlamasına ihtiyaç duydukları söylenebilir. Bu anlamda yönlendirici rehberlik çalışmalarının programın önemli aşamalarından biri olması beklenirken bu yönde bir projeksiyonun görülmediği ancak öğrencilerin ciddi düzeyde bir belirsizlik yaşadıkları söylenebilir.

İmam hatip liselerinde sanat öğretimi yürütülürken hüsn-i hat, tezhib, musiki gibi geleneksel sanatlar dersleri alanlarında uzman sanatçılar tarafından yürütülmektedir. Örneğin musiki alanında konservatuardan bir sanatçı, hüsn-i hat alanında geleneksel anlamda icazet sahibi bir hattat, dersleri yürütmektedir ve sanat öğretiminin niteliği açısından da bu durum kaçınılmazdır. Ancak bahsi geçen dersler için anlaşılın sanatçılar okulun öğretmeni olmadıkları için okulda zamanlama, ders ücreti ödemeleri, okul kültürünün paylaşılması, aidiyet hissedilmesi gibi noktalarda sorunlar yaşandığı söylenebilir. Özellikle maddi olarak yürütülen sanat eğitimi ve danışmanlığın karşılığı olamayacak düzeyde sadece bir ek ders ödemesinin yapılması bu sanatçıların okul ile bağlarının uzun soluklu kurulmasının önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Pratikte hem bir imkân hem de bir zorluk olarak ortaya çıkan bu durum meslek derslerinde derse giren usta öğreticiler gibi kurum dışından gelerek sanat derslerini yürüten sanatçıların okul ile irtibatını ve geleceğini kurabilecek bir statüye kavuşturulması acil bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Bir sanatçı olarak imam hatip liselerinde sanat öğretimini yürüten öğretmenlerin rollerinin ve statüsünün belirlenmesinin, sanat programlarının sürdürülebilirliği, devamlılığı, kurumsallaşma boyutları ile birlikte okul kültürünün ve iş ahlakının oluşması için yapılandırılması beklenen ciddi bir problem alanı olduğu söylenebilir. Ayrıca benzer doğrultuda okullarda sanat öğretiminin yürütülmesi için zorunluluk gibi görülen ve öğretimin içeriğini ciddi anlamda zenginleştiren ve dönüştüren atölyelerin açılması oldukça maliyetli olduğundan sanat-vakıf-toplum-okul arasında güvene dayalı ve ihtiyaç odaklı sivil bir iş birliğinin kurulması kurumların maddi açıdan da sorumluluğunu hafifletebileceğini söylemek mümkündür.

İkinci Oturum

Öğrenci, Öğretmen, Veli ve Okul Yöneticilerine göre İHL’erde Sanat Eğitim ve Öğretimi

🎤 **Öğrenci, Öğretmen, Veli ve Okul Yöneticilerinin
İHL’erde Verilen Sanat Eğitim ve Öğretimine Dair
Görüşleri**

Prof. Dr. Halil İbrahim Sağlam

🎤 **Sanat Eğitim ve Öğretimine Dair Yapılan Yorumların
Değerlendirilmesi**

Prof. Dr. İsmail Güleç

İMAM HATİP LİSELERİNDE SANAT EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN ÖĞRENCİ, MEZUN, VELİ, ÖĞRETMEN VE YÖNETİCİLERİN GÖRÜŞLERİ İŞİĞİNDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Halil İbrahim Sağlam*

Giriş

Sanat, kuşaklar arasında bağ oluşturarak insanlığın sürekliliğini sağlayan önemli alanlardan biridir. Eğer bir millet geçmiş ile gelecek arasında sağlam bir köprü kurmak, geçmişini geleceğe sağlıklı bir şekilde taşımak ve zamanın estetik değerlerini paylaşmak istiyorsa muhakkak ulusal kültür ve sanat değerlerine önem vermeli ve bu değerleri güncel tutarak geliştirmelidir (Özsoy, 2007). Sanat, bilim ve teknolojiden uzak bir eğitim anlayışı düşünülemez. Teknolojik ve endüstriyel hâkimiyetin yaşandığı günümüzde, ilerlemenin ve çağı yakalamanın yolu; sorgulayan, araştıran, tartışan, üreten ve analitik düşünme becerisine sahip donanımlı nesiller yetiştirmekten geçmektedir (Uzun, 2017).

İnsanların ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarmanın yanında hayatı değerli kılmak ve hayata pozitif bakmayı sağlamak sanat eğitiminin amaçları arasındadır. Sanat eğitimi, sanat eserinin hitap ettiği dinleyicide, seyircide ve okuyucuda estetik kaygı oluşturmayı, görsel-uzamsal zekâyı beslemeyi ve geliştirmeyi hedefler ve bu doğrultuda estetik algının gelişmesine katkı sağlar. Sanatı ve sanatın özel dilini öğrenen birey, bu dil yardımıyla sanat eserlerine farklı bir perspektiften bakmayı öğrenebilir ve eleştirel bir gözle bakabilir. Bu sayede birey, sanat eserlerine olduğu kadar çevresine ve her

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, halil.saglam@medeniyet.edu.tr

türlü görsele, estetik ölçütlerle yaklaşmayı öğrenir (Yolcu, 2009). İyi bir sanat eğitimi; yeterli süre, amacına uygun fiziki ortam, sanatın öneminin farkında olan bir toplum, sanatın işlevselliğinin idrakinde olan bir eğitim sistemi, dönemin şartlarına göre kendini güncelleyen bir öğretim programı ve donanımlı bir sanat eğitimcisinin sağlanmasıyla mümkün olabilir (Uzun, 2017).

Literatürde sanat eğitimini konu alan sınırlı sayıda da olsa çalışmalar (Bulut, 2014; Gümgüm, 2016; Tanyolaç, 2008; Uzun, 2021) bulunmaktadır. Bulut (2014), yaptığı çalışmada sadece altıncı yarıyılıda teorik olarak verilen “Çağdaş Sanat” dersinin, yeni sanat anlayışının özümsemesi, yorumlanabilmesi ve öğrencilere aktarabilecek yetiyi kazandırabilmesi açısından yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gümgüm (2016), sanat eğitimcisinin, çağın sanatsal gelişimini anlayıp değerlendirebilmek için güncel sanatı izlemesi ve kendisini sorgulayarak var olan yeterliklerini geliştirme çabası içinde olması gerektiğini; Tanyolaç (2008) yaptığı çalışmada, sanat eğitimcilerinin öğrenme alanı ile ilgili dünyadaki gelişmeleri takip etmesi ve kendini güncellemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Uzun (2021) yaptığı çalışmada Resim-İş Öğretmenliği Programlarında öğrenim gören öğrencilerin güncel sanata yönelik tutumlarının “olumlu” düzeyde olduğunu tespit etmiştir. Literatürde yer alan çalışmalardan farklı olduğu düşünülerek bu araştırmanın temel amacı, imam hatip liselerinde sanat eğitimi ve öğretiminin öğrenci, mezun, veli, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri ışığında değerlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğrenci, mezun, veli, öğretmen ve yöneticilerin imam hatip liselerindeki sanat eğitimi ve öğretiminin mevcut durumuna ilişkin algıları nasıldır?
2. Öğrenci, mezun, veli, öğretmen ve yöneticilerin imam hatip liselerinde sanat eğitimi ve öğretiminin işlevselliğine ilişkin görüşleri nasıldır?

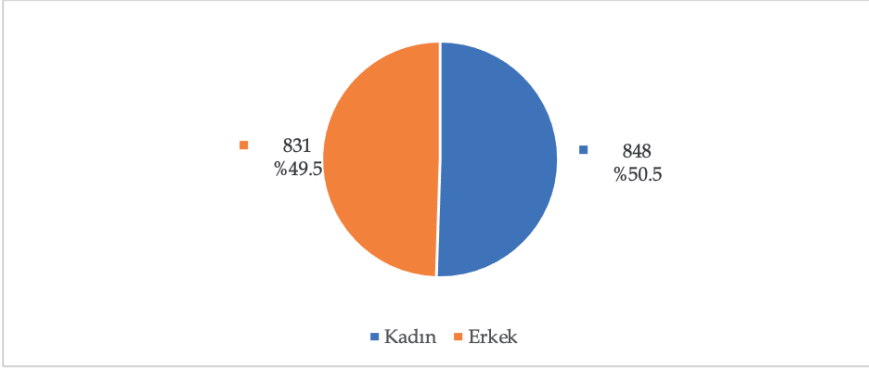
Yöntem

Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeliyle yapılmıştır. Araştırma örnekleminin oluşturulmasında seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yönteminden yararlanılmıştır.

Araştırma Grubu

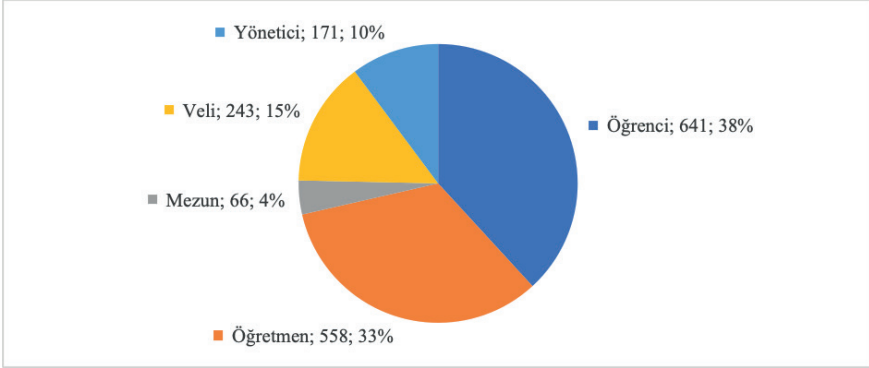
Araştırmaya katılanların cinsiyetlerine, rollerine, ait oldukları imam hatip lisesi türlerine ve şehirlerine göre dağılımları grafiklerde gösterilmiştir.

Grafik 1. Araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre dağılımı

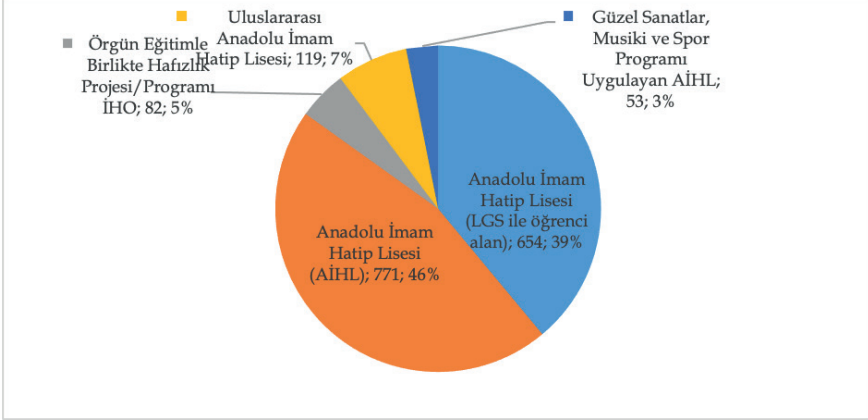
Grafik 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılanların %49.5’i (831) kadın, %50.5’i erkektir. Araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre dengeli bir dağılım gösterdiği söylenebilir.

Grafik 2. Araştırmaya katılanların rollerine göre dağılımı

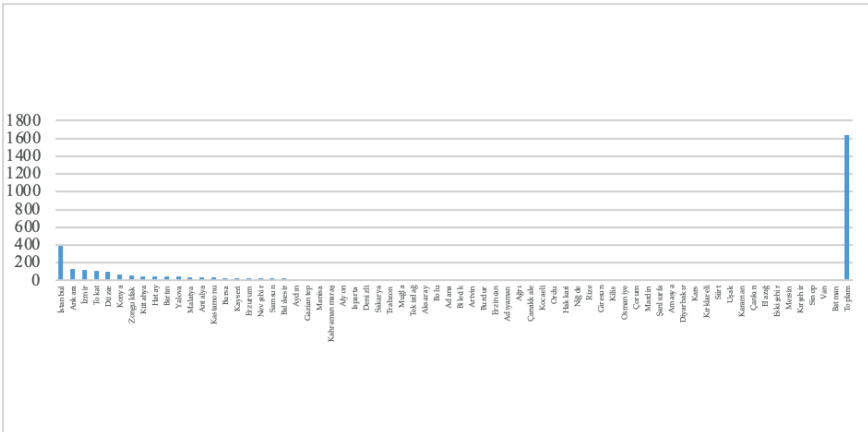
Grafik 2 incelendiğinde araştırmaya katılanların %38.2’sinin (641 kişi) öğrenci, %33.2’sinin (558 kişi) öğretmen, %3.9’unun (66 kişi) mezun, %14.5’inin (243 kişi) veli, %10.2’sinin (171 kişi) yönetici olduğu görülmektedir. Her bir paydaşın araştırmaya katılmış olması temsil bakımından önemli görülmektedir.

Grafik 3. Araştırmaya katılanların ait oldukları İmam Hatip Lisesi türlerine göre dağılımı

Grafik 3 incelendiğinde araştırmaya katılanların %39'unun (654 kişi) LGS ile öğrenci alan Anadolu İmam Hatip Lisesi, %45.9'unun (771 kişi) Anadolu İmam Hatip Lisesi, %4.9'unun (82 kişi) Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi/ Programı olan İmam Hatip Ortaokulu, %7.1'inin (119 kişi) Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi, %3.2'sinin (53 kişi) Güzel Sanatlar, Musiki ve Spor Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi türünde yer aldığı görülmektedir.

Grafik 4. Araştırmaya katılanların çalıştıkları/ okudukları/ velisi buldukları imam hatip lisesinin bulunduğu şehirlere göre dağılımları

Grafik 4'te araştırmaya katılanların %22.9'unun (384 kişi) İstanbul'da, 7.4'ünün (125 kişi) Ankara'da, %7'sinin (117 kişi) İzmir'de, %6.2'sinin (104 kişi) Tokat'ta, %5.7'sinin (95 kişi) Düzce'de, %3.7'sinin (62 kişi) Konya'da, %3.3'ünün (56 kişi) Zonguldak'ta, %2.9'unun (48 kişi) Kütahya'da, %2.7'sinin (46 kişi) Hatay'da, %2.6'sının (43 kişi) Bartın'da, %2.5'inin (42 kişi) Yalova'da, %2.1'inin (35 kişi) Malatya'da çalıştıkları/ okudukları/ velisi bu-
lundukları imam hatip lisesinin yer aldığı şehirdir. İsimleri verilen şehirle-
rin dışında 55 şehirde daha %2'nin altında farklı yüzdelerde araştırmaya
katılanlar olduğu görülmektedir. Araştırmaya toplam 67 şehirden katılım
sağlamış, bu soruya 1640 kişi cevap vermiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada iki boyutlu 18 maddelik ve yüksek güvenilirlikli Cronbach Alp-
ha değeri .93 olan "Sanat Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği" adlı veri toplama
aracı kullanılmıştır. Araç, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Boyut-
lar "Durum algısı" ve "İşlevsellik algısı" olarak isimlendirilmiştir. İşlevsellik
algısının madde yükleri .93 ile .77 arasında; durum algısının madde yükleri
.86 ile .71 arasında değişmektedir. Varyansın%76.29'unu açıklayan ölçeğin
yüksek düzeyde geçerli olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada veriler frekans
ve yüzde değerleri üzerinden analiz edilmiştir.

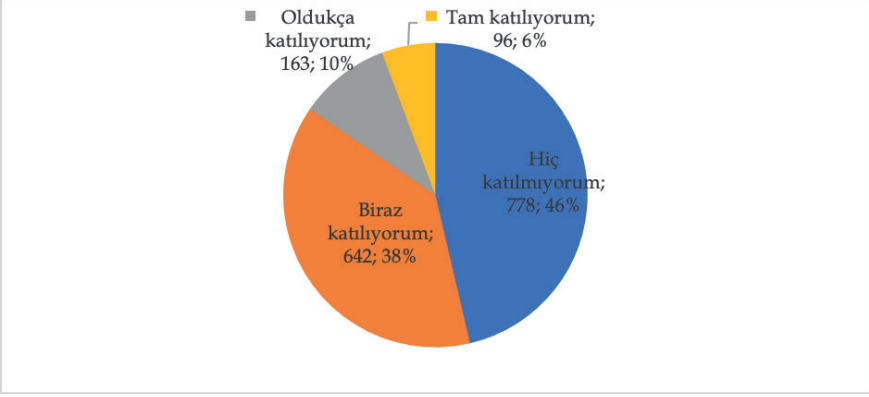
Bulgular

Bu bölümünde öğrenci, mezun, veli, öğretmen ve yöneticilerin imam ha-
tip liselerindeki sanat eğitimi ve öğretiminin "mevcut durumu"na ve "iş-
levselliği"ne ilişkin algıları ele alınmaktadır.

Sanat Eğitimi ve Öğretiminin Mevcut Durumuna İlişkin Algı

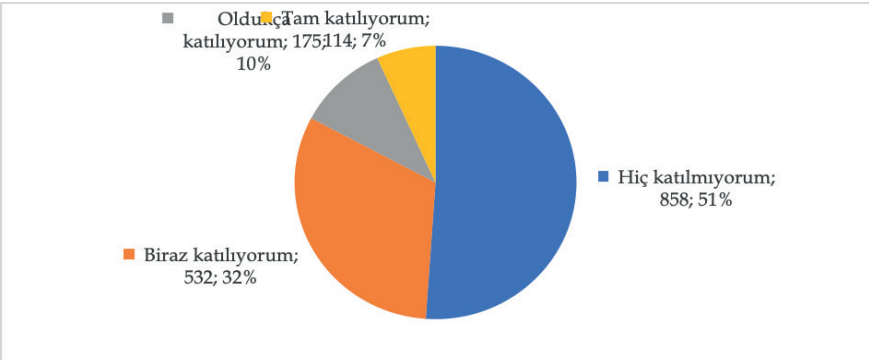
Bu boyutta öğrenci, mezun, veli, öğretmen ve yöneticilerin imam hatip li-
selerindeki sanat eğitimi ve öğretiminin "mevcut durumu"na ilişkin algıları
grafiklerle ele alınmaktadır.

Grafik 5. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yeterli düzeyde sanat eğitimi verilmektedir” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

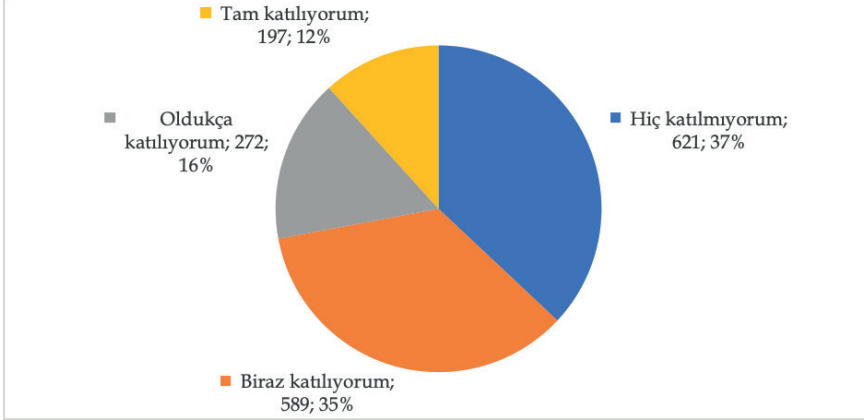
Grafik 5'te araştırmaya katılanların %46'sının (778 kişi) “İmam Hatip Liselerinde yeterli düzeyde sanat eğitimi verilmektedir” görüşüne hiç katılmadıkları, %38'inin (642 kişi) biraz katıldıkları, %10'unun (163 kişi) oldukça katıldıkları, %6'sının (96 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 6. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler içerik olarak yeterlidir” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

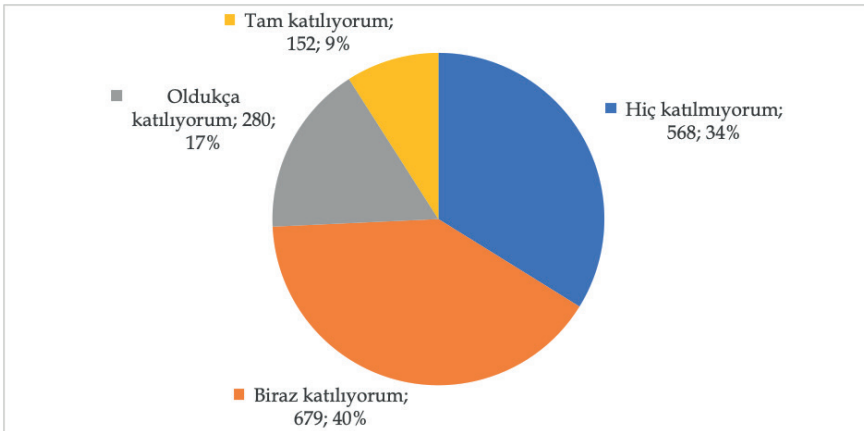
Grafik 6'da araştırmaya katılanların %51'inin (858 kişi) “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler içerik olarak yeterlidir” görüşüne hiç katılmadıkları, %32'sinin (532 kişi) biraz katıldıkları, %10'unun (175 kişi) oldukça katıldıkları, %7'sinin (114 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 7. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki derslere öğretmenler gereken önemi vermektedir” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

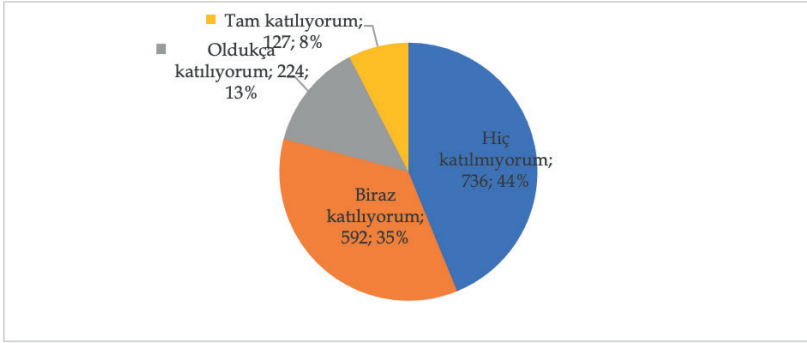
Grafik 7’de araştırmaya katılanların %37’sinin (621 kişi) “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki derslere öğretmenler gereken önemi vermektedir” görüşüne hiç katılmadıkları, %35’inin (589 kişi) biraz katıldıkları, %16’sının (272 kişi) oldukça katıldıkları, %12’sinin (197 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 8. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki derslere öğrenciler gereken önemi vermektedir” görüşüne katılma düzeyleri

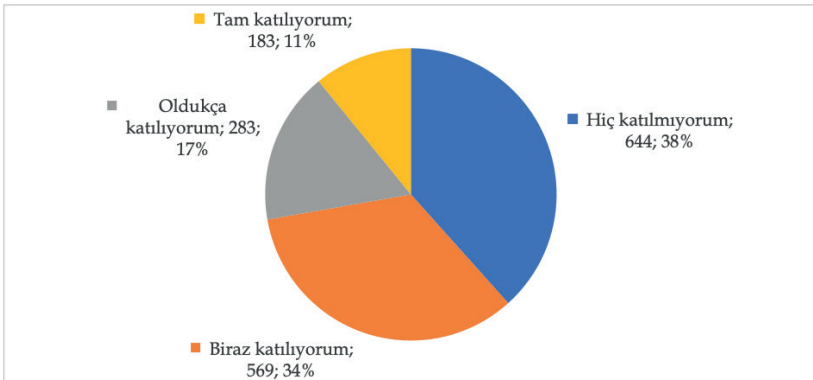
Grafik 8’de araştırmaya katılanların %34’ünün (568 kişi) “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki derslere öğrenciler gereken önemi vermektedir” görüşüne hiç katılmadıkları, %40’ının (679 kişi) biraz katıldıkları, %17’sinin (280 kişi) oldukça katıldıkları, %9’unun (152 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 9. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki derslere veliler gereken önemi vermektedir” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

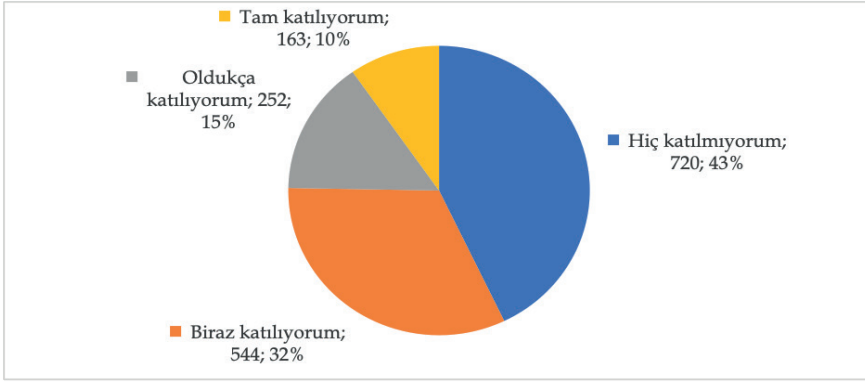
Grafik 9’da araştırmaya katılanların %44’ünün (736 kişi) “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki derslere veliler gereken önemi vermektedir” görüşüne hiç katılmadıkları, %35’inin (592 kişi) biraz katıldıkları, %13’ünün (224 kişi) oldukça katıldıkları, %8’inin (127 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 10. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki derslere yöneticiler gereken önemi vermektedir” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

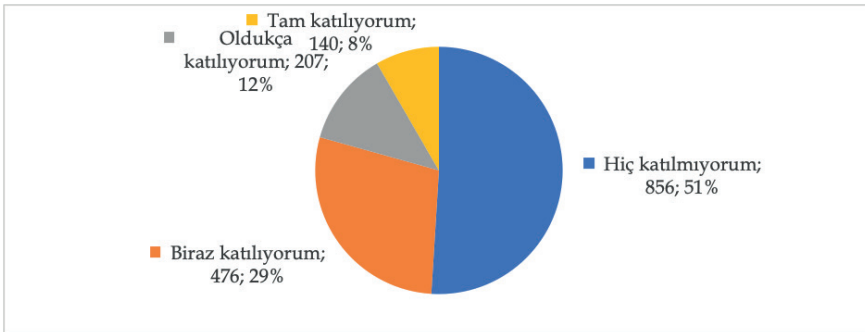
Grafik 10'da araştırmaya katılanların %38'inin (644 kişi) "İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki derslere yöneticiler gereken önemi vermektedir" görüşüne hiç katılmadıkları, %34'ünün (569 kişi) biraz katıldıkları, %17'sinin (283 kişi) oldukça katıldıkları, %11'inin (183 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 11. Araştırmaya katılanların "İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler tam olarak işlenmektedir" görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

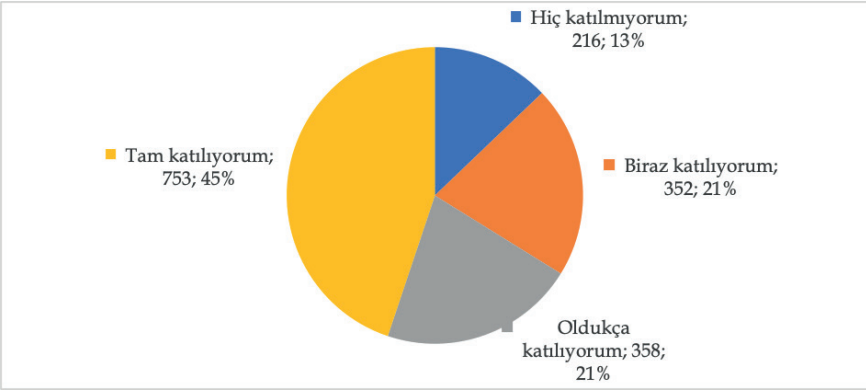
Grafik 11'de araştırmaya katılanların %43'ünün (720 kişi) "İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler tam olarak işlenmektedir" görüşüne hiç katılmadıkları, %32'sinin (544 kişi) biraz katıldıkları, %15'inin (252 kişi) oldukça katıldıkları, %10'unun (163 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 12. Araştırmaya katılanların "İmam Hatip Liseleri müfredatında yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler yeterlidir" görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

Grafik 12’de araştırmaya katılanların %51’inin (856 kişi) “İmam Hatip Liseleri müfredatında yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler yeterlidir” görüşüne hiç katılmadıkları, %28’inin (476 kişi) biraz katıldıkları, %12’sinin (207 kişi) oldukça katıldıkları, %8’inin (140 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 13. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler gereklidir” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

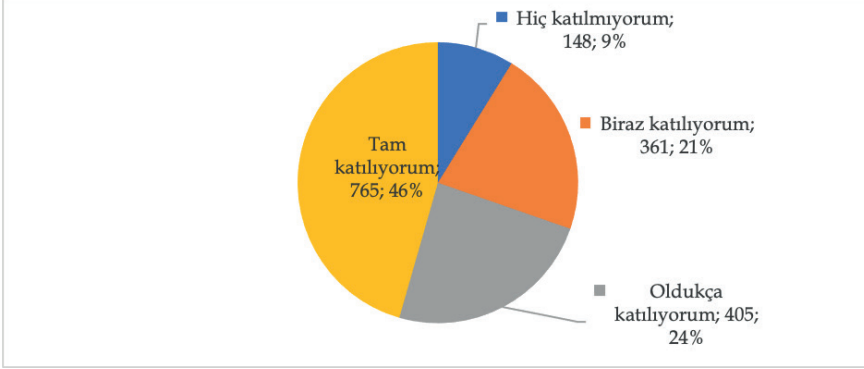

Grafik 13’te araştırmaya katılanların %13’ünün (216 kişi) “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler gereklidir” görüşüne hiç katılmadıkları, %21’inin (352 kişi) biraz katıldıkları, %21’inin (358 kişi) oldukça katıldıkları, %45’inin (753 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Sanat Eğitimi ve Öğretiminin İşlevselliğine İlişkin Algı

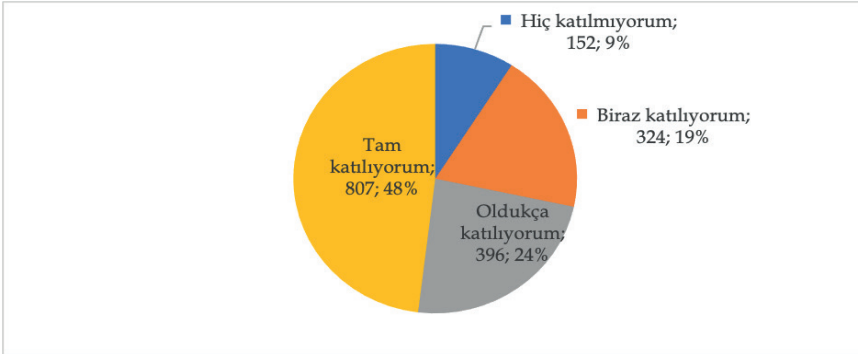
Bu boyutta öğrenci, mezun, veli, öğretmen ve yöneticilerin imam hatip liselerindeki sanat eğitimi ve öğretiminin “işlevselliği”ne ilişkin algıları grafiklerle ele alınmaktadır.

Grafik 14. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler kültürümüzün bir parçasıdır” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

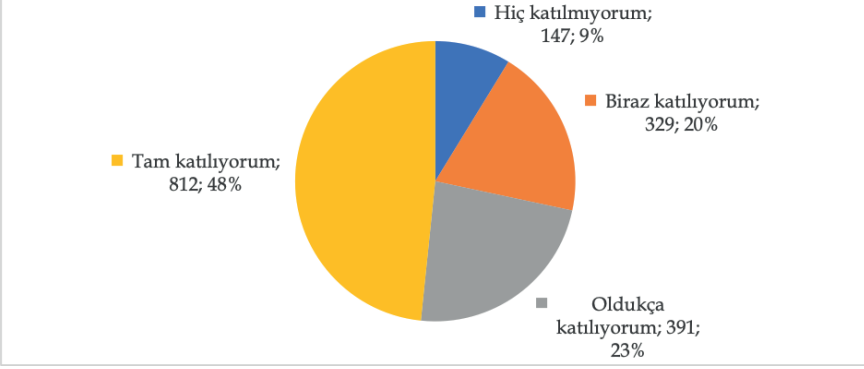
Grafik 14'te araştırmaya katılanların %9'unun (148 kişi) "İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler kültürümüzün bir parçasıdır" görüşüne hiç katılmadıkları, %21'inin (361 kişi) biraz katıldıkları, %24'ünün (405 kişi) oldukça katıldıkları, %46'sının (765 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 15. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilerde güzel duygular oluşturur” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

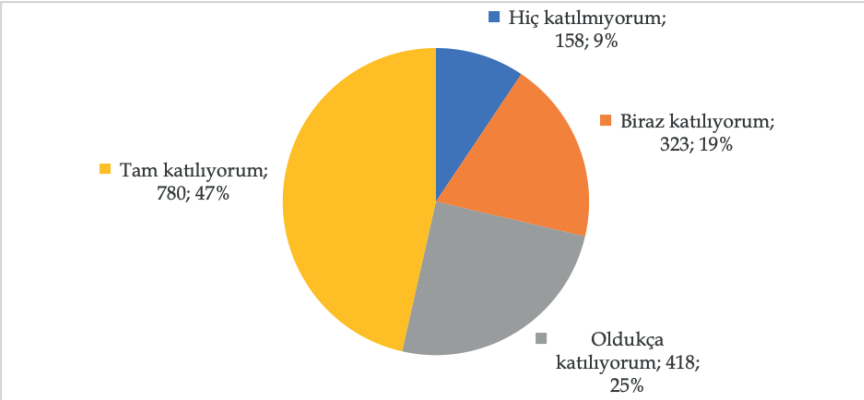
Grafik 15'te araştırmaya katılanların %9'unun (152 kişi) "İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilerde güzel duygular oluşturur" görüşüne hiç katılmadıkları, %19'unun (324 kişi) biraz katıldıkları, %24'ünün (396 kişi) oldukça katıldıkları, %48'inin (807 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 16. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilerin gelişiminde büyük katkı sağlar” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

Grafik 16’da araştırmaya katılanların %9’unun (147 kişi) “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilerin gelişiminde büyük katkı sağlar” görüşüne hiç katılmadıkları, %20’sinin (329 kişi) biraz katıldıkları, %23’ünün (391 kişi) oldukça katıldıkları, %48’inin (812 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

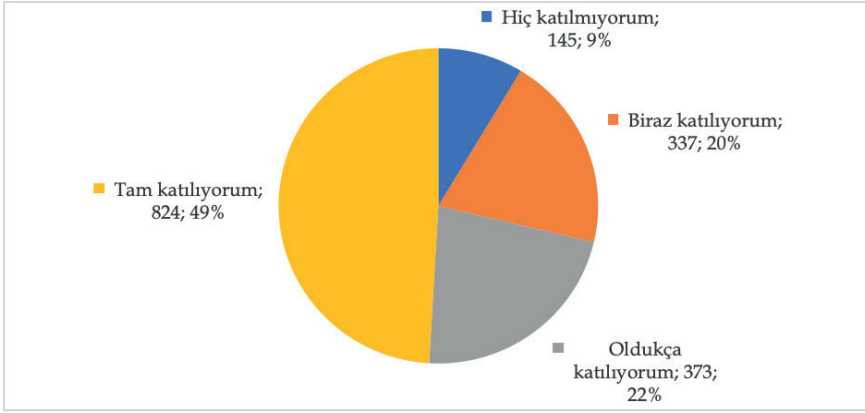
Grafik 17. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilere çevrelerine karşı duyarlılık kazandırır” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

Grafik 17’de araştırmaya katılanların %9’unun (158 kişi) “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilere çevrelerine karşı duyarlılık kazandırır” görüşüne hiç katılmadıkları, %19’unun (323

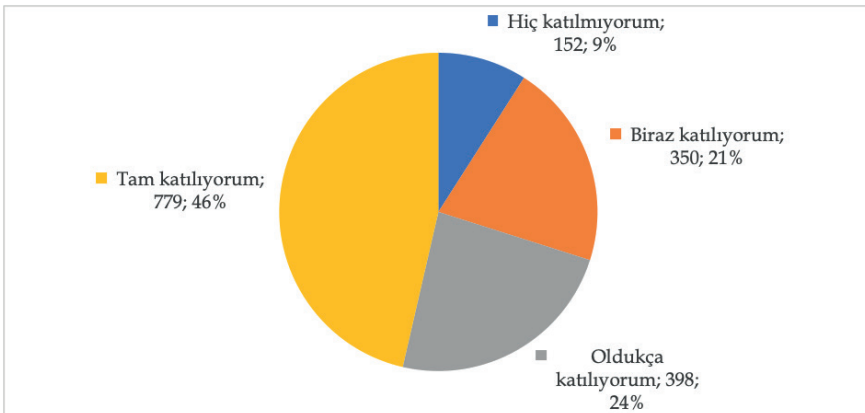
kişi) biraz katıldıkları, %25'inin (418 kişi) oldukça katıldıkları, %47'sinin (780 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 18. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilerin kendilerini daha iyi ifade edebilmelerine katkı sağlar” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

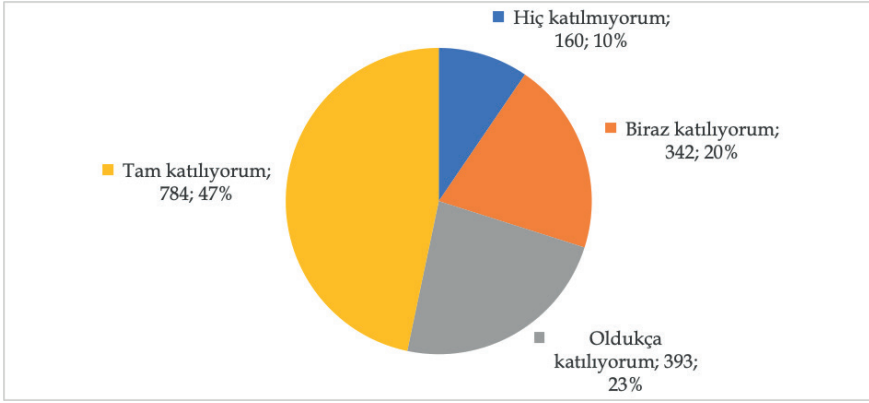
Grafik 18'de araştırmaya katılanların %9'unun (145 kişi) "İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilerin kendilerini daha iyi ifade edebilmelerine katkı sağlar" görüşüne hiç katılmadıkları, %20'sinin (337 kişi) biraz katıldıkları, %22'sinin (373 kişi) oldukça katıldıkları, %49'unun (824 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 19. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilerin birlikte yaşama kültürünü daha kolay benimsemelerine yardımcı olur” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

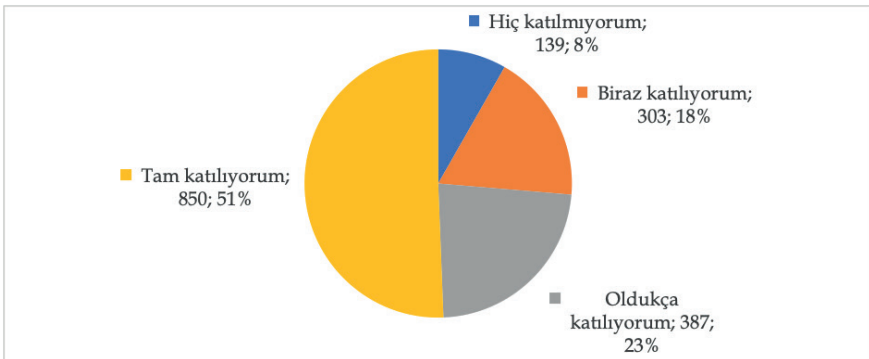
Grafik 19'da araştırmaya katılanların %9'unun (152 kişi) "İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilerin birlikte yaşama kültürünü daha kolay benimsemelerine yardımcı olur" görüşüne hiç katılmadıkları, %21'inin (350 kişi) biraz katıldıkları, %24'ünün (398 kişi) oldukça katıldıkları, %46'sının (779 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 20. Araştırmaya katılanların "İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler kuşaklar arasında bağ oluşmasına katkı sağlar" görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

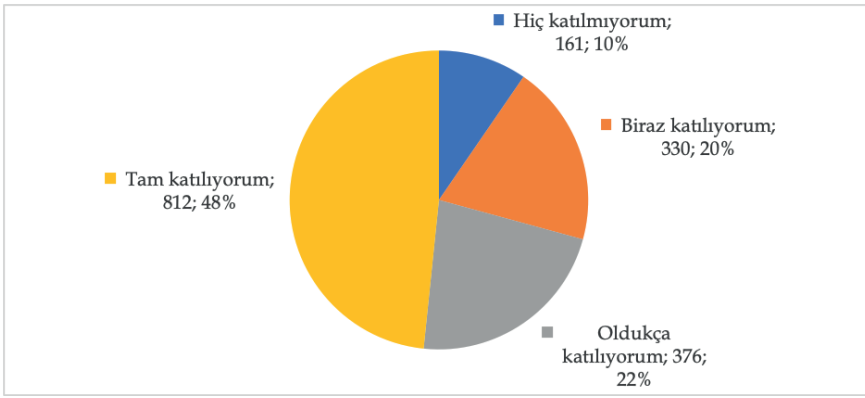
Grafik 20'de araştırmaya katılanların %10'unun (160 kişi) "İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler kuşaklar arasında bağ oluşmasına katkı sağlar" görüşüne hiç katılmadıkları, %20'sinin (342 kişi) biraz katıldıkları, %23'ünün (393 kişi) oldukça katıldıkları, %47'sinin (784 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 21. Araştırmaya katılanların "İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilerin kendilerini keşfetmelerine yardımcı olur" görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

Grafik 21’de araştırmaya katılanların %8’inin (139 kişi) “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilerin kendilerini keşfetmelerine yardımcı olur” görüşüne hiç katılmadıkları, %18’inin (303 kişi) biraz katıldıkları, %23’ünün (387 kişi) oldukça katıldıkları, %51’inin (850 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Grafik 22. Araştırmaya katılanların “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilerin hayatlarına anlam vermelerinde önemli rol oynar” görüşüne katılma düzeylerine göre dağılımı

Grafik 22’de araştırmaya katılanların %10’unun (161 kişi) “İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki dersler öğrencilerin hayatlarına anlam vermelerinde önemli rol oynar” görüşüne hiç katılmadıkları, %20’sinin (330 kişi) biraz katıldıkları, %22’sinin (376 kişi) oldukça katıldıkları, %48’inin (812 kişi) tam katıldıkları görülmektedir.

Sonuç

Araştırmada İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki derslerin yeterli düzeyde verilmediği, bu kapsamdaki derslerin içerik olarak yeterli olmadığı; öğretmen, öğrenci, veli ve yöneticilerin sanat eğitimi kapsamındaki derslere gereken önemi vermedikleri; sanat eğitimi kapsamındaki derslerin tam olarak işlenmediği, müfredatta yer alan sanat eğitimi kapsamındaki derslerin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun ders yükünün fazlalığı, alt yapı eksikliği ve sanat eğitimi kapsamındaki derslerin merkezi sınavlarda etkili olmamasıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada; kültürümüzün bir parçası olması, güzel duygular oluşturması, öğrencilerin gelişimine katkı sağlaması, çevre duyarlılığına pozitif yönde yansımaları, öğrencilerin kendilerini ifade edebilmelerine katkı sağlaması; birlikte yaşama kültürünün benimsenmesine, kuşaklar arası bağ kurulmasına, öğrencilerin kendilerini keşfetmelerine, yaşamlarına anlam vermelerine yardımcı olması nedeniyle sanat eğitimi kapsamındaki derslerin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu da araştırmaya katılanların sanat eğitimi kapsamındaki dersleri işlevsel gördüklerini ortaya koyması açısından önemli görülmektedir.

Kaynakça

- Bulut, İ. (2014). 21. Yüzyılda yeni teknolojilerin yarattığı sanat anlayışları ve görsel sanatlar öğretmeni yetiştiren kurumların eğitim programlarındaki yeri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4 (Özel Sayı 1). 117-132.
- Gümgüm, R. (2016). Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Sanat Eğitimi Programlarında Güncel Sanatın yeri ve önemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özsoy, V. (2007). Görsel sanatlar eğitimi, resim-iş eğitiminin tarihsel ve düşünsel temelleri. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık Basımevi.
- Tanyolaç, B. (2008). Çağdaş sanat eğitimi üzerine model araştırması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Uzun, Y. (2017). Okul öncesi ve sınıf öğretmeni adaylarının kişilik özelliklerine göre görsel sanatlar dersine yönelik görüşlerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Uzun, Y. (2021). Güncel sanat tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve resim-iş öğretmenliği öğrencilerinin güncel sanata yönelik tutumlarının incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Yolcu, E. (2009). Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri. Ankara: Nobel Yayınevi.

SANAT EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ ANKETİNE YAPILAN YORUMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

İsmail Güleç*

Halil İbrahim Sağlam Bey'in bulgularını paylaştığı ve sonuçlarını değerlendirdiği *"İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitim ve Öğretiminin Öğrenci, Veli, Öğretmen ve Yöneticilerin Görüşleri Işığında Değerlendirilmesi"* başlıklı anket çalışmasının sonunda katılımcılardan imam hatip okullarında sanat eğitimi ve öğretimine dair görüşlerini paylaşmaları istenmişti. Bu sunumda paylaşılan görüşleri değerlendirmeye çalışacağım. Halil İbrahim Bey katılımcılar ve anket hakkında ayrıntılı bilgi verdiği için o bahsi geçip doğrudan yorumlara ve değerlendirmesine geçeceğim.

Ankete katılan 1679 katılımcıdan sadece 663'ünün yorum yaptığını görüyoruz. Yorum yapanların kadın-erkek durumuna göre oranları ile başlayalım:

Tablo 1: Yorum yapanların oranı

Durumu	Toplam	Yorum yapan	Yorum yapmayan
Erkek	848 (%50.5)	352 (% 41)	496 (% 59)
Kadın	831 (%49.5)	309 (% 37)	522 (% 63)
Toplam	1679 (% 100)	663 (% 36)	1150 (% 64)

Tablo 1'de verilen bilgilere göre her üç katılımcıdan biri yorum yapmıştır. Erkeklerin sayıca kadınlardan sadece % 4'lük bir oranla fazla yorum yapmalarına karşın yapılan yorumların içeriğine bakıldığında kadınların erkeklere göre daha ayrıntılı yorumlar yaptığı görülmektedir.

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, e-mail: ismail.gulec@medeniyet.edu.tr

Statüsüne göre:**Tablo 2:** Statülerine göre yorum yapanların genel oranı

Durumu	Toplam		Yorum yapan		Yorum yapmayan	
Öğrenci	641	% 38	197	% 30	444	% 44
Öğretmen	555	% 33	217	% 33	338	% 33
Veli	243	% 14	106	% 16	137	% 13
Yönetici	171	% 10	96	% 14	75	% 7
Mezun	66	% 4	44	% 7	22	% 2
Toplam	1679	% 100	660	% 100	1016	% 100

Tüm katılımcılar arasında en az yorum yapan grup mezunlar, en çok yorum yapan grup ise öğretmenlerdir. Sırasıyla öğrenciler, veliler ve yöneticiler öğretmenleri takip etmektedir.

Grupları kendi içinde yorum yapıp yapmadıklarına göre değerlendirdiğimizde ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır.

Tablo 3: Statülerine göre yorum yapanlar ve oranları

Statü	Toplam	Yorum yapan		Yorum yapmayan	
Öğrenci	641	197	% 31	432	% 69
Öğretmen	555	217	% 36	338	% 64
Yönetici	171	96	% 56	75	% 44
Veli	243	106	% 44	137	% 56
Mezun	66	44	%66	22	%34

Grupları kendi içinde değerlendirdiğimizde katılım sayısına göre yorum yapma oranı en yüksek grup mezunlardır. Onu sırasıyla yöneticileri veliler ve öğretmenler izlerken en az yorum yapan grup öğrenciler olmuştur.

Şimdi müsaadenizle yapılan yorumları gruplara göre tasnif ederek aktarmak istiyorum. Öğrencilerle başlayacağım.

Öğrenciler

641 öğrencinin katıldığı anketimize kız öğrencilerin ilgisinin ve yorum yapma oranının daha yüksek olduğunu görüyoruz.

Tablo 4: Öğrencilerin katılma ve yorum yapma oranı

Durumu	Toplam	Yorum yapan	Yorum yapmayan
Erkek	220 (% 34)	62 (% 29)	154 (% 71)
Kadın	421 (% 66)	135 (% 33)	278 (% 67)
Toplam	641	197 (% 31)	432 (% 69)

Kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin yaptıkları yorumlar arasında bir kısım farklılıklar olduğu için ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Erkek öğrencilerin yorumları

Erkek öğrenciler, kahir ekseriyetle okullarında sanat eğitim ve öğretimine dair ders olmadığını ifade etmekte. Yorumlardan bu konuda üzgün ve kızgın oldukları anlaşılmaktadır. Aralarında verilen eğitimi yetersiz bulanlar olduğu gibi sayıları çok az olmakla birlikte (5/8) yeterli bulanlar da vardır.

Meseleyi sanat eğitimi ve öğretiminden daha çok dini bir mesele olarak görüp gerekli görmeyenler de bulunmaktadır. Bu oran %10'u geçmemekle birlikte bizi endişeye sevk eden yorumlar da görülmektedir. Yapılan yorumlar, medyada sık görülen kimi cemaat hocalarının dilini ve üslubunu çağrıştırdığını ifade etmeliyim.

Erkek öğrenciler, okullarda sanat eğitimi ve öğretiminin olmamasının nedenleri olarak öğrencilerin yeterince bilgilendirilmediği için talepkâr olmamaları, yöneticilerin teşvik etmemesi ve gereken önem ve özeni göstermemesi ile öğrencilerin LGS ve YKS'den başka bir şey düşünmemelerini sıralamaktadır.

Öneri olarak ise daha sanat eğitimi ve öğretimine daha fazla zaman ayrılması, yaygınlaşması, ders saatinin artırılması, enstrüman öğretilmesi, geziler düzenlenmesi, müzik ve resim odaları olması, seçmeli derslerin açılmasının sağlanması ileri sürülmektedir.

Kız öğrencilerin yorumları arasında erkek öğrencilerden farklı olarak üç konu dikkatimizi çekmektedir.

1. Yorumlar ve değerlendirmeler daha kapsamlı ve uzun.
2. Yorum yapan kız öğrenci sayısı erkek öğrencilerin iki katı.
3. Erkek öğrencilere göre daha modern ve cesur önerileri var.

Modern sanatlar ve oyunculuk eğitimi almak isteyen kız öğrencilerimiz var.

Kız öğrenciler de erkek öğrenciler gibi okullarında sanat eğitim ve öğretimine dair derslerinin olmadığını, olanın da çok yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Sanat eğitimi ve öğretimi öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gelişimi için çok önemli olduğunu düşünen öğrenciler bu sanatla daha çok ilgilenmek istediklerini ısrarla söylemektedir. Aralarında çok az sayıda verilen sanat eğitim-öğretimini yeterli bulanlar olduğu gibi çok azı da gereksiz bulmaktadır.

Kız öğrenciler okullarında yeteri kadar sanat ile ilgili faaliyet olmadığından ve derslerin sosyal ve sanatsal faaliyetlere zaman bırakmayacak kadar yoğun geçmesinden, öğrencilerin kendilerini keşfedecekleri ve güçlü yönlerini geliştirecek etkinliklerin yapılmamasından şikâyet etmektedir. Öğretmenlerinin ilgisiz ve yöneticilerin duyarsız olmalarına üzülmemektedirler.

Bunların dışında yapılan yorumlar erkek öğrencilerle aynı olduğu için tekrar etmemek için geçiyorum.

Öğretmenler

Ankette yorum yapan 555 öğretmenden kadın-erkek oranı birbirine çok yakın olmakla birlikte Erkek öğretmenler kadın öğretmenlerden daha çok yorum yapmışlardır.

Tablo 5: Öğretmenlerin katılma ve yorum yapma oranı

Durumu	Toplam	Yorum yapan	Yorum yapmayan
Erkek	267 (%48)	114 (%42)	153 (%58)
Kadın	288 (%52)	103 (%36)	185 (%64)
Toplam	555 (%100)	217 (%36)	338 (%64)

Erkek öğretmenlerin yaptıkları yorumlara baktığımızda sanat eğitim ve öğretimini yetersiz gördükleri ve bunun nedenleri üzerinde yorum yaptıkları ve önerilerde buldukları dikkati çekmektedir.

Okul yöneticilerinin sanattan anlaması gerektiği, sanat derslerinin yüzeysel verilmemesi, ders saatinin artırılması ve derslerin çeşitlendirilmesi, verilen eğitimin genellikle tepeden aşağıya verilen emir ve talimatla olduğu, fotoğraf vermek için gösteri amacıyla yapılan etkinliklerin zarar verdiği ve öğrencileri soğuttuğu, mevzuatın derslerin daha etkin yapabilmek için esnetilmesi gerektiği konusunda kimi öneriler ileri sürülmektedir.

Öğretmenler arasında meseleye ahlak zaviyesinden bakıp sanat eğitiminin de bu ahlaka uygun olmasına dikkat çekenler de bulunmaktadır.

Öğretmenler de öğrenciler gibi sanat eğitimi ve öğretiminin önündeki en büyük engelin sınavlara hazırlanmak olduğu konusunda neredeyse hemfikir. Okulların neredeyse dershaneye çevrilmesi ve sanat derslerinin de bu amaçla değerlendirilmesi ciddi bir sorun olarak önümüzde durmaktadır. Bunu aşmanın yolunun ise veli ve idarecilere konunun öneminin anlatılmasından geçtiği söylenmektedir.

Öğretmenlerimizin ifade ettiği bir diğer sorun ders saatlerinin yetersiz olmasıdır. Yetersiz olan sadece ders saatleri değil, fizikî ortamlar da yetersiz hatta yoktur. Müzik ve resim derslerine tahsis edilmiş atölyeler veya sınıflar olmalı, gerekli teçhizat ile donatılmalıdır.

Öğretmenlerin dikkat çektiği bir diğer konu bu dersleri verecek öğretmenlerin ehliyeti ve liyakati meselesidir. Ek ders almak için alanda ders verecek kadar yetkin olmayan öğretmenlerin girmemesi istiyorlar.

Öğretmenlerin dikkat edilmesini istediği diğer husus meselenin üzerinde dikkat ve ciddiyetle durulmasıdır. Meselenin öneminin farkında olmayan kimi idareciler derslere yeterince önem vermediği gibi aralarında boş ders olarak görenler de vardır.

Kimi öğretmenler dijital ortamların ihmal edilmemesi, dijital oyun, çizim film, tiyatro ve sinema da müfredatta yer alması konusunda yöneticileri uyarmaktadır.

Öğretmenler sanat eğitimi ve öğretiminin öğrenciye kazandıracığı bilgi ve becerilerin üzerinde de durmuş, onları çağın baskın kültürü karşısında ezilmeden ve yıkılmadan durabilmelerini sağlayacak donanım kazanmaları için sanat derslerinin ve kültürünün önemine dikkat çekmişlerdir. Geçmiş ile gelecek arasında köprü olan İHL gençliği için sanatlarımızı öğrenmek bir zaruret ve mecburiyet olduğunu düşünen öğretmenlerimiz de bulunmaktadır.

Öğretmenlerimizin dikkat çektiği bir diğer husus musiki öğretmekten daha çok zevkinin ve kültürünün verilmesinin üzerinden durulmasıdır. Zevkini ve kültürünü alan öğrenci eğer kabiliyeti de varsa zaten öğrenecektir.

Öğretmenlerin üzerinde durduğu bir diğer husus sanat eğitiminin okul dışı ortamlara aktarılmasıdır.

Konunun o kadar önemli olmadığını, daha önemli meselelerimiz olduğunu söyleyen öğretmenler de vardır. Ancak sayıları çok az. Sayıları az olan bir diğer görüş, verilen eğitimin yeterli olduğunu söyleyenlerdir. Bunun nedeni ise konuya duyarlı idareci ile çalışmalarıdır.

Kadın öğretmenlerin yorumların arasında sadece farklı olarak söylenen hususları dikkatinize sunacağım.

Üniversite giriş sınavlarında sanat dallarıyla ilgili sorular sorulması ve sa-nattaki başarıların dikkate alınması, her kademeye uygun kitaplar hazırlanması bir kadın öğretmenizin önerisidir.

Kadın öğretmenlerin dikkatimizi çektiği bir diğer konu sanat derslerinin olmamasının diğer dersleri olumsuz etkilemesidir. Ayrıca sanatla ilgili derslerin öğrencilerin psikolojisine iyi geldiği, hizmet içi eğitimlerde bu konunun üzerinde hassasiyetle durulması, öğrencilerin sadece beden, resim ve müzikten birini seçmek zorunda bırakılmaması kadın öğretmenlerimizin üzerinde durduğu konulardır.

Yöneticiler

Ülkemizde kadın yönetici oranının erkek yöneticilere göre oranının oldukça az olduğunu biliyoruz. Bu durum anketimize yorumlarıyla katkı yapanlar arasında da görülmektedir. Yorum ve değerlendirme yapan 171

yöneticinin beşte birine yakını kadın iken büyük bir kısmı erkektir. Yorum yapma oranı ise ikisinde de aynı olup yarıdan biraz fazlası yorum yapmıştır. Yorum yapan yöneticilerin 8'i mezun, 7'si veli ve 9'u da hem veli hem mezundur.

Tablo 6: Yöneticilerin katılma ve yorum yapma oranı

Durumu	Toplam	Yorum yapan	Yorum yapmayan
Erkek	142 (%83)	80 (%56)	62 (%44)
Kadın	29 (%17)	16 (%55)	13 (%45)
Toplam	171 (%100)	96 (%56)	75 (%44)

Yöneticilerin yorumlarında hâkim görüş sanat eğitimi ve öğretimi derslerinin olmadığı veya yetersiz olduğudur. Yeterince süre ayrılmadığı, ders sayısının yetersiz olduğu, etkinliklerin olmadığı veya çok az olduğu, dolayısıyla yetersiz olduğu, yeterince değer ve önem verilmediği, bu işe gönül vermiş ehliyetli öğretmenlerin sayısının az olduğu, öğretmen görevlendirmelerinde İHL'de çalışmanın farkında olanların atanmasına dikkat edilmesine, farklı müzik aletlerinin de öğretilmesi gerektiğine dair yorumlar yapılmıştır.

Akademik başarı kaygısının sanat ve sporun önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Sosyal, kültürel, sanat ve spor faaliyetlerine önem verilip vakit ayrılmaması yöneticilerin gördüğü bir diğer sıkıntı kaynağıdır.

Yöneticilerin sıkıntı kaynağı olarak gördükleri bir diğer alan okullardaki fiziki ortamların yetersiz olmasıdır.

Yöneticilerin müşteki oldukları bir diğer konu velilerin tutumudur. Veliler, çocukların başarısını etkileyeceği kaygısıyla bu tür etkinliklere ya karşı çıkıyorlar ya da çocuklarının katılmasına izin vermiyorlar. Dolayısıyla veliler ve toplum istemedikçe bu derslerin layığı veçhile yapılması çok zor olacaktır. Çözüm yolu olarak STK'lar ile işbirliği kuvvetlendirilmesi görülmektedir.

Sanat eğitiminin ders ve okul dışına yayılması gerektiği dile getirilen bir diğer husustur.

Okullarda özgür ortamın temin edilememesi ve konuyu akait meselesi olarak görenler sanat derslerinin önündeki bir diğer engeldir.

Kadın yöneticilerin yaptıkları yorumlarda erkek yöneticilerden farklı olarak tiyatro ve sinema üzerinde durmaları gerektiği görüşü yer almaktadır.

Veli

243 velinin katıldığı ankette 106 veli yorumlarıyla ve görüşleriyle çalışmamıza katkıda bulunmuştur. Kadın ve erkeklere göre yorum yapma oranı bu grupta da birbirine yakındır.

Tablo 7: Velilerin katılma ve yorum yapma oranı

Durumu	Toplam	Yorum yapan	Yorum yapmayan
Erkek	130 (% 54)	61 (%47)	69 (%53)
Kadın	113 (%46)	45 (%40)	68 (%60)
Toplam	243 (%100)	106 (%44)	137 (%56)

Velilerin yorumlarının diğer grupların yorumları kadar teferruatlı ve kapsamlı olmadığı dikkatimizi çeken ilk durumdur. İkinci durum velilerin de çocuklarının yeterince sanat eğitim ve öğretimi dersi almadığını düşünmeleridir. Sayıları çok az olan bir grup veli ise çocuklarının öğreneceği daha ciddi konular olduğunu gerekçe göstererek sanat eğitim ve öğretimi almasına gerek olmadığını düşünmektedir. Küçük bir kısım da çocuklarının aldığı sanat eğitiminden memnun olduğunu söylemektedir.

Velilerin eleştirdikleri bir konu da bu dersleri veren öğretmenlerin hem sayı hem de nitelik bakımından yetersiz oluşlarıdır. Ayrıca yöneticilerin bu konuda yeterince titiz olmadıkları ve gereken önemi vermedikleri düşünülmektedir.

Bir kadın veli, sanat derslerinde kullanılan malzemelerin pahalı olduğu için öğrencilerin ilgisiz kalmak zorunda kaldıkları, dolayısıyla devlet tarafından karşılanması ile ekonomik gerekçe ile katılamamanın önüne geçileceğini ifade etmektedir.

Yaz döneminin sanat eğitimi için fırsat olduğunu ve değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çeken veli de vardır. Bir diğer kadın veli içinde yaşadığımız dönemin önemli aktörlerinden biri olması için sanat eğitiminin önemli olduğuna dikkat çekmektedir.

Mezunlar

Katılımcı sayısı en az (66) yorum yapan sayısı en yüksek (% 66) grup olan mezunların yorumları arasında öncekilerden farklı bir konu yok gibidir.

Tablo 7: Mezunların katılma ve yorum yapma oranı

Durumu	Toplam	Yorum yapan	Yorum yapmayan
Erkek	46 (% 71)	33 (%72)	13 (% 28)
Kadın	20 (% 29)	11 (% 55)	9 (% 45)
Toplam	66 (%100)	44 (%66)	22 (%34)

Velilerin büyük bir kısmı, çocuklarının sanat eğitim ve öğretimine dair ya ders almadığını veya yetersiz olduğunu ve bunun eksikliğini yaşadıklarını ifade etmektedir. Öğretmenlerin hem sayı hem de yetkinlik bakımından yetersiz oldukları, ders sayılarının az olması dile getirilen diğer hususlardır.

Sanat eğitimini diğer dersleri önemsizleştireceği için gereksiz görenler veliler de bulunmaktadır.

Yorumları özetleyecek olursak;

Şu ana kadar aktardığımız görüşlerden yola çıkarak sonuçları kim tarafından söylendiğine bakmaksızın üç başlık altında değerlendirmeye çalışacağım.

1. Mevcut durum

Yorumlarda öne çıkan ağırlıklı görüş (%85) İmam-Hatip okullarında sanat eğitim ve öğretimine dair derslerin olmadığı veya yetersiz olduğu yönündedir. Yine sayıları az da (%10) olsa bir kesim sanat eğitim ve öğretimini aldığını düşünmektedir. Sayıları çok az da (%5) olsa bir kesim, sanat eğitimi ve öğretimini dini ve ahlakî sebepleri gerekçe göstererek gereksiz görmektedir.

Sayıları çok az olmakla birlikte kimi okullarda yönetici ve öğretmen duyarlılığından kaynaklanan sanat eğitim ve öğretimine dair örnek uygulamalar vardır. Ancak bu okullar maalesef istisna olarak kalmaktadır.

2. Nedenleri

Sanat eğitimi ve öğretiminin yeterli olmamasının söylenen ilk nedeni çocukların sınava hazırlanması, başarının sınav sonuçlarına indirgenmesi, dolayısıyla idareci, öğretmen, öğrenci ve velilerin sınavda başarılı olmak için sanat derslerinden vaz geçip okulları birer dershane çevirmeleridir. Diğer nedenleri ise şöyle sıralayabiliriz:

- a. Yöneticilerin okullarında gerçekleştirdikleri sanatsal faaliyetlerin üst yönetimler tarafından takdir edilip teşvik edilmemesi ve bunun sonucu olarak idarecilerin okullarında da desteklememesi, teşvik etmemesi,
- b. Öğrencilerin sanat derslerinin kendilerine yapacağı katkının yeterince anlatılmaması,
- c. Ders sayısı ve saatinin hiç olmaması veya yetersiz olması,
- d. Öğretmenlerin bu konuda hassas olmaması,
- e. Sanat derslerinin verileceği ve etkinliklerin gerçekleştirileceği fiziki ortamların ve yardımcı materyal ve teçhizatın olmaması veya çok yetersiz olması,
- f. Ek ders alabilmek için liyakati olmayan öğretmenlerin derse girmesi,
- g. Liyakatli öğretmen sayısının az olması,
- h. Öğrencilerin dikkatini çekecek ders kitaplarının olmaması,

3. Önerilen çözümler

Katılımcıların sundukları önerileri maddeler halinde vermek istiyorum.

- a. MEB Bakanlıktan en küçük okul yöneticisine kadar tüm yetkililer bu konuda hassas olmalı, teşvik etmeli, yapılan güzel örnekleri de takdir etmelidir.
- b. İdareciler gibi öğretmenlerin de bu konuda hassas olması gerektiği anlatılmalı, seminerlerde branş derslerinin öğretiminde sanat zevki ve kültürünün nasıl verilmesi gerektiği anlatılmalı ve gösterilmelidir.

- c. Öğrencilere gelişimlerinde ve hayatta mutlu ve başarılı olmalarında sanat derslerinin yapacağı katkı anlatılmalıdır.
- d. Velilere sanat derslerinin çocuklarına yapacağı katkı bilgilendirme toplantıları, broşür veya farklı yollarla anlatılmalıdır.
- e. Ders sayısı ve saati okulun durumuna ve türüne göre yeniden gözden geçirilmelidir. Sanat dersleri diğer dersler lehine feda edilmemelidir.
- f. Başta müzik ve resim odaları olmak üzere sanat derslerinin muhtevasına göre fiziki ortamlar hazırlanmalı, gerekli teçhizat temin edilmelidir.
- g. Derslere girecek öğretmenlerin niteliğine dikkat edilmelidir.
- h. Öğrencilerin ilgisini çekeceği ve beğenerek okuyacağı ders kitapları hazırlanmalıdır.
- i. Sanat dersleri okul dışına da taşınmalıdır. Özellikle müze ve tarihi yerlerin gezilmesi ve özelliklerin anlatılması yaygınlaştırılmalıdır.
- j. Yaz dönemi sanat faaliyetleri olarak değerlendirilecek şekilde planlanmalıdır.
- k. Tiyatro ve sinema da ihmal edilmemelidir.
- l. Üniversite giriş sınavlarında sanat dallarıyla ilgili sorular sorulması veya yapılacak düzenleme ile sanattaki başarılarının da değerlendirilmeye alınmalıdır.
- m. Zevk-i selimin ve sanat kültürünün gelişmesine katkıda bulunacak şekilde programlanmalıdır.
- n. STK'larla işbirliği içinde müşterek projeler üretilmelidir. Özellikle Avrupa Birliği projeleri konusuna ağırlık verilmelidir.

Unutmayalım, gelecekte var olmak ve kaybolmamak istiyorsak bunu biz olarak kalarak başarabiliriz. Bunun yolu da değerlerimizi bilmek, onları geliştirerek çağdaş dünyada kalabileceğimizi aklımızdan çıkarmamalıyız. Bunu başarmak sanat derslerinin sayısını artırmak ile mümkün değildir.

Tüm dersleri sanat ile ilgilendirerek oluşacak iklim ile mümkün olacaktır. Bu iklim kişisel davranışlarımızı, sosyal münasebetlerimizi de bir seviyeye taşıyacak bizi çok özlediğimiz düzeye ulaşmamıza yardımcı olacaktır.

Sözlerime son verirken iki noktaya dikkatinizi çekerim. İlki bir gül için bir cihana ihtiyaç vardır. Güneş olmazsa, sular akmasa, toprak olmasa ve bahçıvan olmasa gül bitmez. Çocuklarımız da bizim güllerimiz, çiçeklerimizdir. Onlara açacakları iklimi sunmalıyız.

İkinci husus ise “Allah güzeldir ve güzeli sever.” Hadis-i şerifini düstur edinmemiz. Madem Allah güzeli seviyor, o vakit biz de güzel olalım ve dünyamızı güzelleştirmenin yollarını arayalım. Bu çalışmayı da bu arayışın çabası olarak görünüz ve değerlendiriniz lütfen.

MÜZAKERELER VE DEĞERLENDİRMELER

İSMAİL GÜLEÇ

Şu ana kadar size mevcut durumu ve İHL müntesiplerinin görüşlerini aktardık. Şimdi müsaadenizle sırayla görüşlerinizi almak istiyoruz. Masanın en başındaki arkadaşımızdan başlayalım. Buyurun hocam.

GONCAGÜL ÜSTE

Daha önce de birkaç sefer söz aldım. Şimdi benim gördüğüm en temel şey şu; aslında çocukların yorumlarında da gördüğüm aynı şey. Çocuklar sanatı geleneksel, çağdaş diye ayırmıyor ya da dini musiki, müzik diye ayırmıyor. Ama biz burada net bir ayırım yapıyoruz gibi geliyor bana. Şu an burada da çağdaş sanat temsilcisi göremiyorum ben. Yani hep geleneksel sanat temsilcilerimiz var. İmam hatiplerden söz ediyoruz diye öğrencilerimiz sadece geleneksel sanatlar ile ilgilenmek zorunda değil. Önce bizim bu sıkıntılı düşünce durumdan çıkmamız gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

ZALİHA ERDOĞAN PEÇE

Çalıştay sırasında imam hatip okullarında verilmekte olan geleneksel sanatlar eğitimleri hakkında bu okula mensup öğrenciler, öğretmenler ve veliler arasında yapılmış olan anket sonuçlarını kendi adıma oldukça düşündürücü bulmaktayım. Anket sonuçlarına bakıldığında gerek öğrencilerin gerek öğretmenlerin ve gerekse velilerin büyük çoğunluğunun bu eğitimlerin önemi hakkında hemfikir oldukları, buna paralel olarak da uygulamalı geleneksel sanat derslerine olan ilgi ve talebin memnun edici bir seviyeye ulaştığı görülmektedir. Ancak tüm bu olumlu dönütlere karşın var olan

talebi karşılayabilecek yetkinlik ve donanıma sahip eğitimcilerin sayısının yetersiz olduğu fark edilmektedir. Var olan dinamik talebi karşılamak adına öncelikli olarak bahsi geçen alandaki dersleri vermekte olan eğitimcilerin alana dair uygulamalı ve teorik bilgilerinin yeterliliğinin uzman bir ekip tarafından değerlendirilmesi gerektiğine inanmaktayım. Gerekli donanıma sahip olan nitelikli hocalar ile yapılacak olan bu eğitimler öğrencilerin daha nitelikli çalışmalar ortaya koymalarını sağlayarak geleneksel sanatlar alanındaki üretim motivasyonlarını arttıracaktır.

Anketlerde gençlere okullarında verilmekte olan geleneksel sanat eğitimleri hakkındaki düşünceleri sorulduğunda “geleneksel sanatların yanında çağdaş sanat dersleri de olsun” şeklindeki yanıtların verilmiş olması irdelenmesi gereken bir durum gibi görünmektedir. Gençlerin sanatı plastik değerden öte kendi çağının nabzını tutan bir olgu olarak değerlendirmeleri, bu bilince sahip olmaları elbette oldukça heyecan vericidir. Ancak bu anlayışı kutuplaştırıcı bir jest ile gelenekselin karşısına konumlandıkları çağdaş sanat kavramı üzerinden inşa etmiş olmaları da bir o kadar düşündürücüdür. Çağdaş sanatlar üzerine çalışan bir araştırmacı ve sanatçı olarak önünde “geleneksel” ibaresinin yer aldığı sanatlarımızın gençler tarafından çağdışı, miadı dolmuş, bugüne sözü olmayan bir eylem biçimi olarak algılanmasının endişesini taşımaktayım. Yazık ki bu algının oluşmasında geleneksel sanatlar alanında icra yapan sanatçıların bu sanatların tarihsel süreçte her daim kendi zamanı ile uyum içerisinde yol alan güncel bir dile sahip olduklarını unutarak takındıkları aşırı muhafaza etme jestinin oldukça etkin olduğunu düşünmekteyim. Oysa tarih içerisindeki gelişimine bakıldığında geleneksel olarak nitelediğimiz sanatlarımızın gerek barındırdığı formlar gerekse söylediği söz bakımından her daim kendi zamanının nabzını tutan, muhatabı ile konuşan yaşayan bir dile sahip oldukları görülmektedir. Gelenek ön eki, geçmiş ve gelecek arasında köprü olan, geçmiş ve gelecek arasında kesintisiz akışı sağlayan, bir öncekinin bir sonrakini de kendisine dahil ederek ivmelendiği, dinamik ve taze bir dil barındırır.

Çağdaş sanat kavramının altını çizen anlayış, geleneksel sanatları onun karşısında, çağdışı olarak konumlandırarak, birleştirici olması gereken sanat kavramını ayrıştırıcı ve kutuplaştırıcı bir söylem ile yan yana getirir. Minyatür sanatı adına konuşursak, gençlere bu sanatın kendine özgü bir görme biçimi barındırdığı, kendi zamanına söylediği sözü olduğu, bu

bağlamda onun da çağdaş olduğu altı çizilerek anlatılmalıdır. Okullarda velilere ve öğrencilere yönelik yapmış olduğum konferanslarda bu duruma işaret eden, farkındalık oluşturacak içerikler hazırladığımda veliler ve öğrencilerden aldığım olumlu dönütler bu içerikteki konferansların geleneksel sanatlar alanındaki bahsi geçen yanlış kabulü ortadan kaldıracığına inanmaktayım. Dolayısıyla belki uygulamalı eğitimden önce velilere, öğretmenlere ve öğrencilere bu alanda farkındalık oluşturacak seminerler düzenlemek faydalı olacaktır. Bu seminerler aynı zamanda medeniyetlerin tesisinde sanatın nasıl bir etkin rol oynadığı bu sanatların fırçaya indirgenemeyeceği, onun görsel bir şöleniden öte zengin bir anlatı içerdiğine dair bir farkındalık tesis edecektir.

Bu bağlamda şöyle bir eleştiri de yapmak isterim. Üzülerek belirtmek isterim ki günümüzde geleneksel sanatların icrasında kolajcı bir anlayışa kayıldığını müşahade etmekteyim. Geçmişe ait motiflerin kendi dönemi ve bağlamından kesilip koparılarak anakronik bir anlayış ile çeşitli zeminlere teğellenilmek sureti ile üretimlerin yapıldığı görülmektedir. Bu üretim biçimi ölmüş olan cesede suni teneffüs yapmanın beyhudeliği gibi çabadır. Bu çalışmaların bize söyleyecek sözü olmadıklarını düşünmekteyim. Bugün kusursuza yakın işçiliklerle icra edilen geleneksel sanat üretimlerindeki pürüzsüz fırçaların izleyicilerin gözlerini körleştiren bir yan taşıdığını düşünmekteyim. Bu durumun üretimlerdeki dilsizliğin üzerini örten bir yön taşıdığını görmekteyim. Bana göre bu hal sanatlarımızın gelişiminin önüne set çeken en büyük etkenlerden biridir. Bugün sanatlarımızın icrasında görülen bu pürüzsüzlük halinin bir açığı kapatma, bir çoraklığı örtüleme biçimine dönüşmüş olduğunu düşünmekteyim. Fırça hakimiyetimizin son derece güçlü olduğu bu süreçte bu maharetli fırçalarla söylediğimiz bir kelimamız olamaması oldukça düşündürücü. Gençlerimizde bu sanatların düşünsel alt yapısına, imgesel diline dair farkındalık oluşturmak onları bu alanda eğitim alma konusunda isteklendireceği gibi gelecekte bu alanda yapılacak olan çalışmaların kendi zamanı ile konuşan üretimlere dönüşmesine de olanak sağlayacaktır. Böylece sadece günü değil topyekûn olarak bu sanatlarımızın geleceğini ihya edecek bir güzergâha doğru yol alan bir çözüm yolu geliştirilmiş olunacaktır.

Bu noktada mevcut motivasyonu ve ilgiyi ivmelendireceğini düşündüğüm bir önerim uygulamalı derslerin yanında bu sanatların düşünsel alt yapısı

ve imgesel diline dair teorik derslerin de verilmesi olacaktır. Özellikle imge dilinin çok etkin ve kuvvetli bir şekilde kullanıldığına şahit olduğum kendi alanım olan minyatür dalında, böyle bir imge dersinin gerek öğrencilerin sanat bakışını geliştirmek gerekse kendilerinde bir medeniyet tasavvuru oluşturmak açısından oldukça önemli olduğunu düşünmekteyim. Öğrenciler bu bilgiler eşliğinde eserleri okumaya başladığında bu sanatların yalnızca plastik bir değer taşımadıklarını, düşünsel bir alt yapı üzerinde yükselen zengin bir anlatı diline sahip olduklarının farkındalığını tecrübe edeceklerdir. Bu durum gençlerin özelde minyatür sanatına genelde de geleneksel sanatlara olan ilgi ve merakını arttırarak alandaki üretimleri teşvik edecektir.

GONCAGÜL ÜSTE

Teşekkür ediyorum bir söz daha alabilir miyim? Kısacık bir ekleme daha yapmak istiyorum şimdi. Evet, geleneksel sanatların çağdaş sanattan da beslenerek bugüne dair söyleyeceği şeyler vardır. Güzel de sözler söylenir, ancak neden bizim öğrencilerimiz de çağdaş sanat üretmesin, neden İmam Hatiplerde sanattan bahsettiğimizde sadece geleneksel sanatları konuşmak zorunda hissediyoruz? Bizim öğrencilerimiz aldıkları eğitim ile içerisinde buldukları toplumun bin yıllık kültür öğelerini harmanlayarak yeni, güncel çağdaş bir sanat dili geliştirebilir, sanat dili olarak çağdaş sanat enstrümanlarını kullanarak bugüne dair çalışmalar üretebilir. Doğduğu topraklara bağlı köklerinden güç alıp, sırtını bin yıllık mazimize dayayarak, yüzünü geleceğe dönebilir ve kendi gerçekliğinden yola çıkarak bugüne söz söyleyebilir. Yani sadece geleneksel üretmek zorunda değil.

ZALİHA ERDOĞAN PEÇE

Geleneksel de pekâlâ çağdaştır. Bir de şunu eklemek isterim. Sanatsal üretimlerdeki bu yavanlık aslında hayal güçlerimizin zayıflamış olmasından kaynaklanıyor. Antroposen çağını yaşadığımız şu dönemde gençlerin ve dahi bizlerin hayal güçlerimizin zayıflamasının müsebbibi ise doğa ile olan münasebetimizdeki kopukluk gibi görünmekte. Ağaçlar, bitkiler, hayvanlar, taş, toprak vs. tüm varlıkların tıpkı insanlar gibi bu dünyanın birer sakinleri olduklarının idrakine varmak, onlar ile bir olabilmek sanatlarımızdaki söylem zayıflığını, hayal gücü eksikliğini giderebilecek bir yöntem gibi görünmekte. Nitekim edebiyatımıza, mitlerimize, destan ve efsane-

lerimize baktığımızda insan ile evren arasındaki bu kuvvetli bağın var olduğunu ve bu bağın üretimlerdeki zenginliği beslediğini açık bir şekilde görmekteyiz. İnsanoğlunun uzunca bir dönem, insan ile evren arasında keskin sınırların olmadığı, geçirgen sınırlar içerisinde bir diğerinin ötekine dönüşebildiği (bir evliyanın bir kuşa dönüşmesi), bir ötekinin diğerinin diline vakıf olduğu (Hz. Süleyman'ın kuş dilini bilebilmesi) bütünleştirici, varlıklar arasında irtibatın var olduğu bir evren anlayışını deneyimlediği aşikâr. Maalesef bugün evren ile bu bir olma halini kaybetmiş durumdayız. Ve bu durum sanatlarımızdaki bahsi ettiğimiz dilsizlik ve kolajcı anlayışın en önemli sebeplerinden biri. Bugün evren üzerinde hükmetme ve söz söyleme hakkına sahip mutlak varlık olarak kendisini gören insanoğlu salt, çırılçıplak bir yalnızlık ile tek başına. Ancak sanatsal üretimlerde çoklukta bir olma, doğa ve evrenle bir olma hali zenginleştirici bir dil inşa ederek tüm evrene ait ortak bir söz oluşturma imkânı sağlar. Örneğin tarih içerisinde dünya üzerinde birbirleri ile temas etme imkânı olmayan farklı coğrafyalarda ortaya çıkan sanatsal üretilere bakıldığında ortak bir imge ve söylemin varlığına rast gelindiğine şahit olmaktayız. Peki ama bu nasıl oluyor? Bana göre bunun sebebi her birinin doğa ile irtibatlaşarak, karşılıklı alışverişte bulunmaları, evreni, doğayı gözlemleyip kendilerini tüm varlıklarla aynı düzleme oturtarak evreni benzer şekilde okumayı becerebilmeleridir. Bu durum dolayısı ile ortak söylem ve imgeleri de inşa etmiştir. Örneğin insanoğlu her daim gökyüzünün yukarıda ve erişilmez olduğu üzerinden onu tanrısal olan ile bağlantılandırmış, onu tanrıların mekânı olarak görmüştür. Bu bağlamda gökyüzünde uçan kuşları ve özelde de gökyüzünün en yükse irtifada uçan kuşu olan kartalı Tanrı imgesi ile bedenden uçup giden ruh ile bağlantılandırmıştır. Dünya algısı ve imgeler üzerindeki bu ortaklık hali üzerinden yol almak geleneksel ve çağdaş olan arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak ve ortak sanat çatısı altında yoğrulmanın geleneksele yaşayan bir dil kazandırmak açısından yol gösterici olabileceği kanaatini taşımaktayım. Bu bağlamda geleneksel sanatlarda bu ortak çatının zenginleştirici gücünden istifade edip ancak geleneksel dilden ve geleneksel çizgilerden istifade edilerek üretilen yapıtların varlığına imkân sağlanmalıdır. Böylesi bir durum kendi zamanı ve muhatabı ile konuşan bir geleneksel sanat üretiminin yolunu açarak insanlar ve özelde de öğrenciler arasında bu sanatların söyleyecek sözü olmadığı, tarihin bir anına hapsolmuş olduğu algısını ortadan kaldıracaktır. Yapılacak eğitimlerde bu durumun altı çizilmesi halinde geleneksel sanatlara olan talebi

ve bu alanda yapılacak olan üretimleri arttırmak mümkün olacaktır. Gelenekseldeki bu yeni dilin inşasında ise öğrencilerin doğa ve evren ile olan kopuk bağlarını kuvvetlendirici faaliyetler yapıp, onların doğayı ve çevrelerini gözlemlemelerine, bu gözlem üzerinde oluşturdukları stilizasyonlarla kendilerine ait ama gelenekselden de feyiz alan yeni formlar yakalamalarına imkân sağlanmalıdır. Açıkçası tüm sebeplerden ötürü çağdaş sanat lafzına oldukça mesafeli bakıyorum. Öyle ya gelenekli olan çağdaş değil mi bu durumda? Belki bu soruyu sormalı ve sordurtmalıyız çıkış yolu için. Teşekkür ederim.

SÜLEYMAN ERGUNER¹

Öncelikle, Sayın Prof. Dr. İsmail Güleç ve Sayın Doç. Dr. Ayşe Taşkent hocalarımıza bu davet için teşekkür ediyorum. Toplantınızda bulunmak çok güzel. Tabii ki bendeniz müzik eğitmeni olmakla beraber öncelikle bir sanatçuyum, neyzenim.

TRT'de '30' yıl sanatçı, koro şefi ve sonunda müzik dairesi başkanı olarak görev yaptım. Bunun yanı sıra, yurt içi ve dışında birçok konser vd. musiki faaliyetlerinde bulundum. İcracı sanatçı olarak en az, 1980 yılından itibaren yaklaşık '42' yıl İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, ney, müzik teorisi ve dîni musiki hocası olarak da eğitim-öğretim görevi yapıyorum.

İkinci olarak; bir 'İmam Hatip'li değilim ama keşke olabilseydik. Ancak, yoğun icra ve öğretim çalışmalarım olmasına rağmen, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans ve doktora yaptım. Bu arzumu böylece telafi etmeye çalıştım. Bu itibarla, bir müzik eğitimcisi olarak; özellikle imam hatiplerde nasıl bir musiki eğitimi ve nasıl bir 'dîni musiki' eğitimi yapılmalı ve bunların uygulaması nasıl olmalı? diye sorulması, konuşulması ve birlikte çözüme gidilmesi yolunda düşüncelerimi ifade etmeye çalışacağım.

Toplantının başından itibaren değerli sunumları dinledim, faydalandım ve notlar aldım. Genelde, dünyada var olan müzik kültürlerinin doğuşunun, başlangıcının dîni müzik olduğu bilinmektedir. Avrupa müziğinde olduğu gibi bizim müzik tarihimize de bakacak olursak dîni musikimiz öncelikliydi. Özellikle, mevlevihanelerde verilen müzik eğitimi çok üst düzeyde idi.

¹ Neyzen, Doç. Dr., TRT Müzik Dairesi (eski) Başkanı, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, suleymanerguner@gmail.com

Merhum Prof. Dr. Süheyl Ünver Hocamızın dediği gibi ‘bir akademi’ olan Yenikapı Mevlevihanesi’nde yetişen İsmail Dede Efendi, bu eğitimi almıştı. Bu doğrultuda, 2018-2019 yılında Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi’nin kuruluş toplantısındaki konuşmamda şunu belirttim; ‘Türk din musikisinin formlarıyla, repertuvarıyla çok zengin olup dünya müzikleri içinde çok özel-önemli bir yerdedir ve bu sebeple bir dîni musiki fakültesine de ihtiyaç vardır. Öyle bir ölçü-çizgi var ki, 3000 ilahi bilmeden bir dergâhta zakir (ilahi okuyan)-zakirbaşı olamıyorsunuz. Demek ki böyle büyük bir dîni musiki repertuvarımız var. Peki, bugün durum nedir? Bu kadar dîni musikisine önem veren bir millet olarak dîni musiki icrası ve eğitiminde ne durumdayız?

Yaklaşık dünyanın her yerinde yıllardır konserler, dersler veren bir kişi olarak; özellikle de İslam ülkelerinde dîni musiki icra ve eğitimini inceledim. Oldukça farklılıklar var. *Kur’ân-ı Kerim* tilavetinin dışında bizim dîni musiki formlarımızın eserleri, tevşihler, ilahiler, *na’t-ı şerîf*, *mevlid-i şerîf* okumalarını göremedim, duymadım. Bu bakımdan ecdadımızın bize emanet ettiği eserlerle, dîni âdet-geleneklerimizle iftihar ediyoruz. İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı’nda 2000 yılında teklif ettiğim dîni müzik dersi, ‘22’ yıldır şükür olsun veriliyor.

Burada önemli olan diğer bir konu, önceki katılımcıların sunumlarında kültür ve sanatın ‘geleneksel’ olarak ifade edilmesidir. Bu kavram tam karşılığını bulmuyor. İster musiki olsun, ister diğer resim, tezhip, hat, minyatür gibi sanatlar olsun bunları ‘geleneksel sanatlar’ olarak ifade etmemeliyiz. Üniversitelerde ve YÖK listelerinde dahi ‘Geleneksel Türk Müziği’ terimi yer alıyor. Bendeniz, her zaman buna karşı olduğumu ve bunun doğru olmadığını vurguluyorum. Neden, çünkü biz yaşayan sanatlardan ve musiki özelinde yaşayan bir musikiden ve dinî musikiden bahsediyoruz. Hayatın içindedir bu dîni musiki; doğumdan ölüme kadar, bireysel veya toplu olarak okunur, önemli bir iletişim sanatıdır veya sanatta-kültürde iletişimdir ve her zaman güncellenir. Camilerde bayram namazlarında, *cuma* ve *sabah salâsında*, *ezanda*, *mevlid-i şerîflerde*, özellikle kandil geceleri okunan mevlid-i şerîflerde, yeni doğan çocuğun kulağına ismi okunurken iki kulağına *tekbîr* getirilir, kabir ziyaretlerinde ve yaşantımızın her dönemi ve anında dîni musikimiz bize, duygularımıza eşlik eder. İsmail Hocam, bir programdan bahsettiniz, buradan aklıma başka bir program

geldi. Ramazanda yayınlanan bir televizyon programında konuşmacılar dini ve tasavvufi sohbet yaparken arka planda verilen maddeler halinde bir yazı görüntüsü vardı; “müzik enstrümanları haramdır” diyor yazıda. Ney, tanbur, kemençe vd. bunları çalmak, dinlemek haramdır, yazıyor. Ben hayretler içinde izlerken, sunucu saz heyetine dönüp, ‘haydi biraz musiki dinleyelim’ dedi. Yani o kadar karışık bir durum var ki ortada. Hem haramdan bahsediyor hem de haram denilen musikiyi, hemen yanındaki sanatçı arkadaşlarından rica ediyor. Bu gibi durumlar, örnekler maalesef çok. Görsel ve işitsel medyanın, radyo ve televizyonların da önemi büyük; devletin radyo-televizyonunun yanı sıra özel radyo-televizyonlarda dinî müzik programlarına yer vermesi de halkın ‘müzik ve dîni müzik’ kültürünü artıracaktır.

Elbette, İmam Hatip okullarında (orta-lise) musiki ve dîni musikinin eğitimi ve özellikle tarihsel, anlamsal ve icra olarak öğrenme konusuna geldiğimizde, bunların nasıl ele alınacağından ve nasıl uygulanmasından bahsetmemiz ve tavsiye etmemiz gerekiyor.

Aslında genel olarak müzik müfredatının yanında, Dede Efendi’nin bir ilahisi, yahut da Âşık Veysel’in “Uzun İnce Bir Yoldayım” deyişini vermemiz-öğretmemiz gerekir ki bunlar bizim değerlerimizdir. Şimdi en çok önemli ve yapılması gerekli olanlar nelerdir? Yani, İmam Hatip orta ve liselerinde nasıl bir musiki dersi-dîni musiki verilmesi gerekir? Bendeniz bir şey söyleyirim, arkadaşımız söyler, başka arkadaşlar söyler ve ortaya birleşilmiş bir karar çıkar. Repertuvarın, ders materyallerinin, müfredatın uzmanlarla ve müzik öğretmenlerimizle masaya yatırılması lazım. Dîni musiki ölçeğinde bir ‘İmam Hatip Orta- Lisesi’nde veyahut hedefte tüm okullarda *Tekbîr’i*, *Salât-ı Ümmiye*’yi ve çok önde okunan diğer dîni tasavvufi eserlerimizin öğretilmesi ne güzel olur, çünkü bu eserler hayatımızın içindedirler.

Bugün, toplumumuzda *tekbîr* dediğiniz zaman Peygamber Efendimizin (s.a.v.) döneminden gelen bir musiki eseri olduğunu söyleyenler olabiliyor. Gördüğümüz kavramsal- kültürel eksiklik ve karışıklığın yanı sıra bir maçta toplanan binlerce kişiye ‘haydi ya Allah, Tekbîr’ desek muhakkak herkes okuyacaktır. Onlar bu eseri nasıl öğrendiler ve hep birlikte-cumhur-olarak okuyorlar. Çünkü yapıda var, genetiğimizde, belleğimizde var. Genel musiki konularının yanında dinî musikimizde bizi ifade eden eserlerimizin ol-

mazsa olmazlarını, dîni ve ibadet hayatımızın içinde olan *Salât- ümmiyye*, *tekbîr*, *salâlar*, *ilahiler* gibi hayatımızın içinde olan dîni musikiyi vermemiz, öğretmemiz gerekiyor.

Bunun dışında dîni musiki öğretiminin yanı sıra, normal okullarda olduğu gibi İmam-Hatip Liselerinde de '*İstiklâl Marşı*'nın Öğretilmesi ve Okutulması' konusunun da üzerinde durmak isterim. *İstiklâl Marşı* ile ilgili yayını şimdi gördüm inşallah zevkle okuyacağım. '12 Mart 1921 *İstiklâl Marşı*'mızın şiirinin TBMM'de kabulünün 100'üncü yılıydı. *İstiklâl Marşı*'nı öğreten arkadaşlarımıza, aralarında öğrencilerim de olan müzik öğretmenlerimizle marşı 'kaç kıta öğretiyor ve okuyorsunuz' diye soruyordum, daima iki kıta dediler. Peki, vatan şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'un şiiri '10' kıta değil mi? Evet, niye sadece iki kıta bestesiyle okunuyordu? Bunun üzerine, '100' yıldır ülkemizde yapılmayan bir işi yapmaya karar verdim. Sadece iki kıtasının müzikle okunmasıyla yetinilen *İstiklâl Marşı*'nın diğer sekiz kıtasını da besteci Osman Zeki Üngör'ün aynı bestesine uygulamaya başladım. Değerli hocalarım, o güzel sözler üçüncü kitadan itibaren çocuklara '100 yıldır' sadece ezberletiliyordu. Ezber kabiliyeti olanlar bunu başarıyorlarsa da diğerleri zorlanırlar hatta zamanla da tüm sözler unutulur, akıllarda sadece iki kıta kalır, çünkü müzikle okunan bu iki kitadır. Marşımızın tamamının da aynı bestesiyle okunmasına ihtiyaç olduğunu düşünerek *İstiklâl Marşı*'nı üçüncü kitadan itibaren aynı bestesiyle okunabilecek şekilde düzenledim, notasını yazdım. Stüdyoya girdik. Sanatçı arkadaşlarım; aranje-piyano-kayıt: Sezgin Gezgın, ses sanatçısı ve müzik öğretmeni Özlem Yıldırım (Rabia Leman İmam Hatip Ortaokulu-Ataşehir), ses sanatçısı Furkan Biçer, bendeniz ney ile icra ederek '10' kıtayı kaydettik. Milletimize '100. Yıl Armağanı' olarak sosyal medyada²; *İstiklâl Marşı*'nı 10 kıtasıyla ve bestesiyle okuma uygulamasını Rabia Leman İmam Hatip Ortaokulu'nda yapan müzik öğretmenimiz öğrencilerinin '10' kıtayı müzikle öğrenmekten-okumaktan mutlu olduklarını ve müzikle çok daha kolay ezberledikleri söylüyor.

Youtube'da paylaştığımız '*İstiklâl Marşı On Kıta*' videosunun izlenme sayısı bir yılda bir milyona yaklaşıyor. Eminim ki daha da artacaktır, çünkü millî marşımızın on kıtasının müzikle okunması milletimizin ilgisini çekiyor, dinleyenler de yorumlarda takdirlerini söylüyorlar, yazıyorlar. Elbette, biz bunu dört kişi yaptık, dilerim büyük orkestra ve koroyla da icra edilir.

2 <https://youtu.be/iLTudwGR4LA> ; Süleyman Erguner -İstiklâl Marşı Bestesiyle On Kıta

Biz şu anda tüm İmam Hatiplerde ve geniş olarak bütün okullarda bu on kıtanın müzik öğretmenlerimiz tarafından öğretilmesi ve elbette törenlerde iki kıtasıyla okunmasının yanında bazen gerektiğinde özel günler ve törenlerde okutulmasını arzu ediyoruz. Elbette çok konu var ama zamanınızı almayayım. Öncelikle bir İmam-Hatip, A okulu, B okulu hangisi ise dîni buralarda nasıl bir müzik dersi ve bu dersin içinde veya ayrıca nasıl bir dîni müzik dersi verilmesi gerekiyor ve ders saati ne olmalıdır? Bildiğime göre, halen tüm okullarda müzik dersi haftada bir ders saatidir. Esasen bu müzik adına yetersizdir, iki saat olması idealdir. Ayrıca, teganinin (kıraat-okuma) önemli olduğu ‘İmam Hatip’ Orta ve Lise okullarında müzik dersinin ve dîni müzik dersi konularının da işleneceğini düşünürsek haftada iki saat olması uygun olacaktır ve elbette bu dersleri de öncelikle alan-müzik öğretmenlerinin vermesi gerekir. Genel müzik konularının yanında derslerin müfredatının öncelikle tespit edilmesi gibi hususlarda çalışma yapılması kanaatindeyim. Teşekkür ederim. Saygılarımla.

SÜMEYRA OCAK AHMED³

Teşekkür ederim. Ben henüz hocalarım kadar eğitim konusunda tecrübeli değilim. Hocalarımın öğrencisiyim hala. İki senedir Türk İslam Sanatları Tarihi derslerine giriyorum. Bu ders tecrübelerimden ve çalıştayımızın ilk oturumundan itibaren gerçekleştirilen konuşmalardan aldığım notlarla kısa bir değerlendirme yapacağım. Ayşe Taşkent Hocam sunumuna başlarken şöyle bir şey demişti; “Etik ve değerleri nasıl öğretiriz? sorusu tarih boyunca gündeme gelmiş ve eski çağlardan itibaren sanat bu bağlamda her zaman kültür aktarımında bir yöntem olmuştur.” Herhalde bugün aslında üzerinde durmamız gereken konu bu, yani kültür ve değerlerin aktarımında sanatın bir yöntem olmasıdır. Biz İlahiyat Fakültelerinde de bazı talebelerin manevi olarak bir boşlukta olduğunu görüyoruz. Talebelerin boşlukta olduğunu söyleyerek, tavsiye almak için bize geldiklerini biliyoruz. Aslında sanat bu boşluğu bir ölçüde doldurabilir ancak öğrencilerin böyle bir bilinci yok. Ben ilk derslerime, henüz öğrencileri tanımyorken, sizin de anketlerde sorduğunuz gibi şöyle bir soru sorarak başlıyorum. Diyorum ki “Şimdi sorumu cevaplariken rahat olun, henüz hiçbirinizi tanımyorum, adınızı bile bilmiyorum. Sizce İlahiyat Fakültelerinde Türk İslam Sanatları Tarihi dersi gerekli mi? Ya da ne kadar gerekli?” Ve inanın, sizin anketlerle ortaya koyduğunuz üzücü cevaplarla biz de karşılaşyoruz.

3 Dr. Öğretim üyesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi smeyraocak@gmail.com

Hatta fanatik diyebileceğimiz cevaplar aldığımız oluyor. Daha sonra derse geçiyoruz ve ilk olarak onlara Nûreddin Zengî'nin minberini anlatarak derse başlıyorum. Nûreddin Zengî'nin Kudüs'ü fethetme hayalini ilk önce Halepli ustalara sanat eseri olacak bir minber inşa ettirmekle başladığını ve yaklaşık 20 yıl sonra fetih kendisine nasip olmasa da o minberi Mes-cid-i Aksâ'ya Selâhaddîn Eyyûbî'nin koyduğunu anlatıyorum. Bu şekilde öğrencilere sanatın algıladığımızdan farklı olarak aynı zamanda bir inancı, bir kutsalı, bir fethi temsil edebileceğini anlatınca, dersin sonlarında öğrencilerin fikirlerinin olumlu yönde değiştiğini, hatta ilk derslerde arka sıralara oturan, sadece devam kaygısıyla derslere gelenlerin yavaş yavaş ön sıralara doğru geldiğini görüyoruz. Bu sebeple hem İmam Hatip Liseleri'nde hem de İlahiyat Fakülteleri'nde işe sanatın bu rolünü anlatarak başlayabiliriz. Birkaç sene öncesine kadar İlahiyat Fakülteleri'nin isimleri İslâmî İlimler Fakültesi olarak değiştirilmeye, Türk İslam Sanatları Tarihi, Musîkî ve Felsefe dersleri müfredattan kaldırılmaya çalışıldı. İşte böyle bir zihniyetle karşı karşıyayız. Herhalde sabahtan beri konuştuğumuz problemlerin aslında kilit noktası, toplum olarak bizde böyle bir zihniyetin varlığı ve bir sanat algısının eksik oluşu. Sanat denince, Türk İslâm Sanatları denince nasıl bir algı oluşuyor? Öncelikle kendimize, sonra öğrenci, veli ve idarecilere bu eğitimin verilmesiyle daha kaliteli bir sonuç alacağımızı düşünüyorum. Teşekkür ederim.

ABDÜLHAMİT TÜFEKÇİOĞLU⁴

Şimdi tabii işin merkezi noktasını da belki hatırlamamız gerekir. Ben de onu ifade etmek isterim. Bizim sanatlarımız “cami merkezli” doğmuş ve gelişmiştir. Bizim bu temel noktayı hep hatırlamamız gerekir diye düşünüyorum. Buna bağlı olarak belki “Kur’an-ı Kerim merkezlidir” şeklinde de ifade etmek lazım. Hat sanatı başta olmak üzere bütün sanat faaliyetlerimiz bu iki eksen üzerinde başlamış ve gelişmiştir. Tabii ki bütün sanat faaliyetleri insan merkezlidir. Ama Türk-İslâm sanatları üzerinde yoğunlaştığımız zaman bunun başlangıcının Kur’an-ı Kerim ve cami merkezli başlayıp geliştiğini temel noktaya yerleştirmemiz lazım.

Bir de bu sanat faaliyetlerimiz amfi tipi çoklu öğrenci sınıf düzenine uygun bir eğitim modeli değildir. “Birebir eğitim” modeline uygundur. Yani sayı 10 da olsa daha az da olsa 9, 8, 7 gibi sonuçta birebir eğitime gele-

4 Prof. Dr. Marmara Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi tufekcioglu@gmail.com

cektir. Mesela yani bir meşk edeceğiz, bir de meşk alacağız, bu tarz yöntem için konu birebir eğitime gelecektir. Yani konferans verir gibi bir sanat eğitimi yoktur o bağlamda. Bu yüzden çok sayıda öğrenci mezun olmaz. Öyleyse bizim en büyük sıkıntımız kısa zamanda çok sanatkâr yetiştirip bu sanatkârların bütün okullara yetişememe sorunumuz vardır. Bu ilahiyat fakültelerinde de olsa, eğitim, güzel sanatlar fakültelerinde de olsa burada bir eleman sıkıntımız var. Biz, Peygamber Efendimizin Hırka-i Saadet'inin onarımı gündeme geldiği zaman İtalyan sanatkârlara tamir ettirdik maalesef. Bu bağlamda sanatlarımızın menbaı Anadolu - İstanbul olmasına rağmen böyle bir sanatkâr yetiştirme sorunumuz da vardır. Eserlerimizin tamirinde de aynı sorunu yaşıyoruz. Topkapı Sarayı'ndaki veya diğer müzelerimizdeki eserlerin tamirinde de aynı sorunu yaşamaktayız. Bu bağlamda işte hat sanatı açısından "Kur'an-ı Kerim, İstanbul'da yazılmıştır" sözünün bir gereği olarak da -madem İstanbul'da bu çalışmayı yapıyoruz, İstanbul'da birçok müze var, birçok sanatkâr burada. Öyleyse bunun hakkının da verilmesi ve sanatlarımızın tekrar ayağa kaldırılması lazım açıkçası. Belki bu çalıştay da bunların bir vesilesi olur. İmam Hatiplerde gelişmesi için adım atılması önemli. Ama sadece İmam Hatiplere de mahsus değil tabii ki, o yüzden olabildiğince bunun farkındalığı oluşturulmalı. Ama diğer kurumlarla da zenginleştirilmelidir.

Sabahki oturumlarda müze konusuna geldik, konu oradan ilerleyecek şekilde bırakıldı aslında. Orada bir noktalı virgöl kondu diye düşünüyorum. Güzelin daha güzelini göstermek için müzelerden faydalanılmalı. Ve gelecekteki sanatlarımızın ders kitapları da olsa, diğer günlük cep telefonlarında paylaştığımız emoji'ler de olsa en güzelini paylaşmalıyız. Mesela öğrenciler, çocuklar emoji paylaşıyorlar dedik. Onlar da hat sanatkârlarının biraz disipline ettiği nesnelere olmalı bence. Yani madem emojiyi paylaşacak bugünkü gençlik, bugünkü insanımız, o da biraz sanat eserine dönüşsün. Ya da sanatkârın elinden çıkan emoji olsun diyelim en azından.

Müzelere gelince müzelerle yapmacık şekilde bir davranışımız var. Öğrencileri götürüyoruz müzelerle. Çoğu zaman da gezileri ticarete döküyoruz. Topkapı Sarayı'na geziye götürülen öğrencilerden okullarına nasıl gelir toplayabiliriz diye hareket ediliyor. Halbuki Topkapı Sarayı'nda ücret alınmıyor ama gezdiriliyor diye ücret alınıyor mesela öğrencilerden, velilerden. Bir de şöyle bir şey var: Müze gezilerinde, müze çalışmalarında açıkçası hedef net gösterilmelidir. Yani bir kargaşa şeklinde çocuklar Top-

kapı Sarayı'na getiriliyorlar ama gezi süreci sadece bir gürültü şeklinde geçiyor. Turistler bir taraftan, onlar bir taraftan hangi mekâna giriyorlar, nereyi geziyorlar, ne öğreniyorlar? Bir kargaşa şeklinde geçiyor. Maksat, gezdik mi? Gezdik. Topkapı Sarayı'na gittik mi? Gittik.

Buradaki konuşmamız gereken konulardan biri de geleneksel veya görsel sanatlar gibi alanlarda terminoloji sorunları tartışılıyor. Kendi özgün terimlerimizi bilmemiz lazım, mesela biraz önce “boyacı” dedik vesaire, mesela “minyatür” bize ait bir terim değildir. “Çinici” bize ait bir terim değildir. Yani bunların kendi özgün belgelerinde karşılıkları var, öyleyse buradan hareketle başlangıcı doğru tespit etmek gerekir. Müze, mekân, kent gibi gezilerde beş kişilik, on kişilik daha küçük topluluklar halinde geziler yaparak bilinçli kazanımlar elde etmeliyiz diye düşünüyorum.

Bir başka nokta da İmam Hatip ortaokul ve liselerinde uygulanan sanat eğitimi, bir sonraki halkada üniversite kısmında da devam edecek şekilde uyumlu olmalıdır. Tekrar başa dönmeyip önceki sürecin basamağı şeklinde planlanmalıdır. Teşekkür ederim.

AZİZ DOĞANAY⁵

Bütün hâzirûnu ben de tekrar saygıyla selamlıyorum. Aslında bu çalıştay, imam hatip lisesi mezunu ve ardından güzel sanatlar fakültesi mezunu ve aynı zamanda ilâhiyat fakültesinde Tük-İslâm sanatları tarihi hocası olarak tam da benim alanımla ilgili bir toplantı. Şimdi konuşmamız gereken birçok mesele var ama her şeyden önce ele alınması gereken illetin ne olduğunu iyi teşhis etmek ve sorunun adını doğru koymaktır.

Maalesef bizim sanatla alâkalı olarak günümüzde kullandığımız terimlerin, isimlendirmelerin hemen hemen tamamı Batı kaynaklı, yanlış veya hatalı tercüme edilmiş ifadelerdir. Bir şeyin adı yanlış konulunca mesela: Abdülhamit Hoca'nın adını verip, İsmail Hoca'yı anlatırsak Abdülhamit Hoca'yı doğru anlatmış olur muyuz? Abdülhamit Bey bir hocadır ama bizim anlattığımız Abdülhamit Hoca değildir. O yüzden meselâ “geleneksel Türk sanatları” diye bir isimlendirme var bugün “gelenekli sanatlar” mı diyelim “geleneksel sanatlar” mı diyelim diye tartışılıyor. Seksenlerden önce böyle bir isimlendirme gündemde yoktu. Üniversitelerde bu bölümler kurulurken Batı kaynaklı sınıflandırmalar esas alındığı için böyle bir isim uyduruldu. Meselâ Tük sanatı tarihinde “minyatür” diye bir sanat dalı da yoktur.

5 Prof. Dr. Marmara Üniversitesi Türk-İslâm Sanatları Tarihi azizdoganay@marmara.edu.tr

Bu tabiri Osmanlı sanatkârı hiç kullanmamıştır. Esasen “minyatür” diye bir sanat da yoktur zaten. Batı’da “minyatür painting (Küçük resim)” diye bir sanat vardır. Dolayısıyla Batı’dan aldığımız şeyleri de düzgün almayı, eksik veya yanlış olarak, onu Türk-İslâm sanatına giydirmeye çalışıyoruz. Bu gömlek bu bedene uymuyor, olmuyor. Sonra şeytan taşlamaktan ibadet etmeye vakit bulamayıp böyle sorunlarla cedelleşiyoruz.

Yüksek lisans eğitimine başladığımda Allah selamet versin Prof. Dr. Mustafa Fayda hocamız demişti ki “Uğraştığınız işin önce dilini ve ilmihâlini iyi bilmeniz lazım, yani yaptığınız iş helâl mi haram mı, ne işle iştigal ediyorsunuz bunu iyi bilmeniz lâzım”. İlahiyatta sanat tarihi hocası olmak çok zor bir iş. Ben bir yazılı sınavda “Kur’ân-ı Kerîm’den sanatla alâkalı gördüğünüz bir Âyet-i kerîme yazınız.” diye sormuştum, İlahiyat Fakültesi öğrencisi arkadaşımız bu soruya “Sanat haramdır” cevabını vermişti. Biz bu kafadaki bir insana, “Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve âhiret gününe inanan, namazını kılan, zekâtını veren ve yalnız Allah’tan korkup çekinen kimseler imar edebilirler. İşte bunların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur.” âyetini nasıl anlatacağız. Camilerimizi alını secde görmeyen insanlara mı yaptıracağız. Bir kere insanımıza sanatın ne olduğunu, helâl mi haram mı olduğunu iyi anlatmamız lazım. İlmihâlini öğrenip öğretmemiz lazım. Ona göre bilelim, yaptığımız iş haramsa biz bu işi niye yapıyoruz? İsimlendirme konusu Milli Eğitim’de olduğu gibi YÖK nezdinde de tamamen hatalarla doludur. Alelacele kurulan bazı kurumlar, Batı’dan devşirilmiş isimlerle oluşturulduğu için bugün “geleneksel” mi diyelim “gelenekli” mi diyelim tartışmalarına giriyoruz. Hâlbuki geleneksel sanat diye bir şey yok. Ya da geleneksel olmayan sanatımız mı var bizim. Bu isimlendirme meselesi çok ciddi bir iş olup kültürel bağımsızlığımızı ilan edebilmemiz için kendimizi Batı terimleriyle tanımlamaktan kurtarmalıyız. Doğru isim sizi doğru adrese, yanlış isim de yanlış adrese götürür. Bugün maalesef zarfın üstündeki hem isim hem de adres yanlış.

İlahiyat fakülteleri kurulduğunda mecburî dersler arasında daha tefsir, hadis gibi dersler yokken Türk-İslam sanatları tarihi dersi vardı, ancak maalesef şimdi ilahiyat fakültelerinde bu ders gereken itibarı görmüyor. Sanatın zaten irabda mahalli yoktur. Allah’ın Sani’, Musavir, Bedi’ gibi isimlerini görmezden gelen bir ilahiyat ve imam hatip ne kadar uğraşılırsa uğraşılırsın bu alanda doğru yürüyemez, yani bir kere istikameti düzelt-

mek lazım. Okuma yazma bilmeyen, ümmî bir peygambere gönderilen ilk âyetin “Seni yaratan Rabbinin adıyla oku!” olduğunu hatırlarsak Hz. İbrahim’in görsel okuryazarlığını daha iyi kavrayabiliriz ve Kitâbullah-ı âzam olan kâinatın, Allah’ın bir sanatı olduğunu ve bunu okumanın yolunun da sanatı anlamaktan geçtiğini iyi öğrenmemiz lazım.

Milli Eğitim Bakanlığı’nın ilk çalışmalarında liselerde ‘sanat tarihi’ okutulması için programa bu ders konurken ‘Türk-İslam sanatları tarihi’ okutulsun diye konmuş fakat o zaman Türk-İslam sanatları okutacak hoca ve kitap olmadığı için Batı’dan tercüme edilen kitaplar okutulmaya başlanmış ve bu da Batı sanatı okumaktan hoşlanmayan imam hatip camiasını sanat tarihinden uzaklaştırmıştır. Bir kere İslam sanatıyla imam hatip liselerini yeniden tanıştırmamız lazım. Batı sanatını imam hatip öğrencilerinin önüne koyduğunuz zaman, işte biraz önce sözünü ettiğimiz “sanat haramdır” cümlesiyle karşılaşılıyor. Bu sorun yalnızca Milli Eğitim’de değil YÖK’te de var. Bazen birkaç kişiyi doçent yapabilmek için ilginç bilim dallarının ihdas edildiğini görüyoruz.

Biraz önce bir hocam müzecilikten bahsetti. Biz kendi ülkemizde kültür ve medeniyetimizi tanıtmak için öğrencilerimizi alıp bir müzeye götürdüğümüzde bir hoca olarak müze kartsız kapıdan içeri giremiyoruz. Yani kendi kültürümüzü, kendi öğrencilerimize tanıtabilmek için bizim devletimiz bizden para talep ediyor. British Museum’a gidiniz yabancı turistlerden bile ücret alınmadığını görürsünüz. İslam Eserleri Müzesine gidiniz, bir Emevî ve Abbasî dönemi Kur’an-ı Kerim’inin veya tarihi bir yazma eserin Arapça okuma bilmeyen bir arkeoloğa zimmetlendiğini görürsünüz. İslam sanatları tarihi profesörü olsanız bile arkeolog değilseniz size Kur’an-ı Kerim emanet edilmiyor bizim müzelerimizde. Yani bunlar böyle gittiği sürece biz nereyi yapmaya çalışırsak çalışalım bir taraftan mutlaka çöküş yaşıyoruz. Ben daha fazla uzatmadan sözü arkadaşşıma bırakmak istiyorum. Sabırla dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

BELKIS DOĞAN

Ben diğer hocalarımın da görüşlerini özgürce ve rahatça ifade edebilmeleri için sözümü çok kısa tutacağım. Aslında vurgulamak istediğim şey helal daire içerisinde icra edilen her sanatın insanın yaşam tekâmülünde çok önemli bir yer edindiğidir. Bilhassa bizim kendi camiamızda bunun

gerekliliğini önce velilerimize, sonra öğrencilerimize, anketlerden de gördüğümüz üzere, gerekliliğini aktarmamız mutlaka icap ediyor. Bunu söylemek isterim. Bir de sanat eğitiminin aslında bir yaşam biçimi kazandırdığını belirtmek istiyorum. Yani Allah'ın tabiatıta var olan ayetlerine belki de farklı bir bakış açısı geliştirmek, onların farkına varmayı sağlamaktır sanat ve sanatla birlikte yaşamı idame ettirmek. Hocalarımın da söylediği gibi bizim sanatı, kültürümüze ve maneviyatımıza uygun olmayan sanatlarla eş tutup, topyekun reddeden toplumumuzun karşısında biraz daha kendi kültürümüzü öne çıkaran ve maksadının ne olduğunu öğreten derslere ihtiyacımız var. Sanatın gerekliliğini hem öğrencilerimize hem velilerimize aktarmamız icap ediyor ki bu alanlarda problem yaşıyoruz anladığım kadarıyla. En temelde daha bu okulları seçen öğrencilerin ve velilerinin, çocuklar ilgili dersleri alırken neden aldıklarını sorgulamaya başladıklarını, ben öğretmenlerle yaptığım görüşmelerden anladım. Yani çocuklarını bu okullara kaydettiriyorlar. Fakat ilerleyen sınıflarda akademik derslere ağırlık verilmesini istiyorlar. Hâlbuki bu okulun ortaya çıkış mantığı çok daha farklı. Velilerin bu bilinçte olmadığını görüyorum ve burada yine sanata yüklenen anlama dair eksiklik olduğunu anlıyorum.

ESMA BİÇER ⁶

Sunumlarını bizlerle paylaşan kıymetli hocalarımıza teşekkür ediyoruz. Biz buraya herhangi bir sunum hazırlamadan geldik. Ben de bir sunum hazırlamış olsaydım herhalde sunumumun adı “Kaybolan Medeniyetimiz” olurdu. Şöyle ki; konuştuğumuz, çareler aradığımız, bazen çaresiz kaldığımız sorunların temeline indiğimizde konunun hiç de basit olmadığını görüyoruz.

Biz ümmet olarak inancımızı kaybetmedik, “Müslümanız Elhamdülillah” dedik, fakat İslam Medeniyetine mensup değil Garp Medeniyetine mensubuz dedik.

Oysa İslam sadece inanç ve ibadet dini değil 14 asırda oluşmuş muazam bir medeniyettir. Modası da geçmemiştir, bugün uygulanabilirliği de imkânsız değildir. “İslam Bir Medeniyettir.” Bu medeniyetin merkezi de camidir. Biz bugün bu medeniyetin kaynağından çıkan sanatların İmam Hatip Liselerinde nasıl uygulanması gerektiğini konuşuyoruz. Aslında bu konu İHL özelinde değil de Türk eğitim sisteminde ve toplum genelinde incelenmesi gereken çok ciddi bir konudur.

6 Tenzile Erdoğan Anadolu İmam Hatip Lisesi esmabicer.ihl@gmail.com

Yıllardır şu an bizim yaptığımız gibi nice dernekler, vakıflar, üniversiteler bu konu üzerinde hep çalışmalar yapmışlardır. Göz ardı edilemeyecek şahsi gayretler ise hep olmuştur. Fakat istenilen hedefe ulaşmak değil git-tikçe hedeften uzaklaşıldığı bugün bir vakiadır.

Toplum olarak yaklaşık 250 yıldır öyle bir savrulduk ki adeta bir tsunami önünde nereye gittiğini bilmez halde sürükleniyoruz. Bugün İslam mede-niyetini temsil eden misal vereceğimiz bir şehir yok. Mekke, Medine buna dâhildir. Kâbe ile Kâbe'nin dibine yapılmış gökdelenleri aynı resim karesin-de bir araya getirip paylaşmanın mutluluğu Müslümanın neleri kaybettiği-nin sadece bir örneği. Canlı bir örnek daha verelim dersek şu an çalıştay yaptığımız mekânın düzeni ve şıklığı ile az önce namaz kılmak için indiği-miz mescidin içler acısı hali...

İHL'lerde sanat eğitimi ve öğretimi mevzuuna gelince; İHL'lerde bu san-atları öğretme şansımız yoktur. Bizim yapmamız gereken her şeyden önce talebenin bu sanatlarla ilgili görgüsünü, ilgisini artıracak resimler, slaytlar hazırlayıp, hangi serüvenlerden geçtiğini, dünya sanat tarihinde ki yeri vs ile ilgili bilgilendirmek, daha da mühimi şuurlandırmak. Aksi takdir-de çocuk bu sanatların manasına ve şuuruna vakıf olmadan uygulamaya geçtiğinde sanatı bundan ibaret sanacak, bu ise adeta bir cinayettir. Milli eğitimde de bunun şuurunu verecek yetkin kadrolar şu an için mevcut değildir.

İnsanlık tarihinde bunun ne anlama geldiğini, nereye oturduğunu, ne işe yaradığını, şuur tarafını, ruh tarafını verecek yetkin hocaların hazırladığı çeşitli sınıf seviyelerine uygun paket programlar hocalar tarafından öğ-rencilere sunulabilir.

12. sınıfta okutulan İslam Kültür ve Medeniyeti dersi üniversite sınavına hazırlık yoğunluğundan dolayı hakkıyla işlenememektedir. Bu ders alt sınıflara kademeli olarak konulup hazırlanan paket programlarda öğrenciye derste hoca tarafından bu şuur verilebilir. Merakı ve kabiliyeti olanlar ise bu bilgi birikimi ve şuurla uygulama yapacağı merkezlere yönelmiş olur.

Bütün talebelerin uygulamalı olarak bu sanatlarla ilgilenmesi muhaldir. Herkesin hattat veya neyzen vs olması beklenemez. Fakat duvarına nisbe-ti bozuk bir yazı asmayacak kadar, kulağına gelen ahenksiz bir müzikten rahatsız olacak kadar bu sanatların manasına ve ruhuna vakıf olabilmeli-

dir. Bugün ruhundan ve manasından uzak olarak verilen bu sanatlar, maddi bir araç olarak, toplumda elit bir seviye edinmek için veya içi boş hava olarak kullanılmaktadır. Oysa bu sanatların asıl gayesi ruhu inceltmek, farkındalığı artırmak, kişinin derinleşmesini sağlamak hülasa insanı eğitmek, terbiye etmek içindir. Ecdadımız geçmişte tekkelerde bu sanatları insanın terbiyesi için vesile kılmışlardır.

Sonuç olarak öğrencinin manasından, ruhundan bîhaber olarak bu sanatlarla tanışması faydadan çok zarar getirmekte ve bu sanatların yozlaşmasına da kapı açmaktadır. Teşekkür ediyorum...

HÜLYA BAYRAM ⁷

Efendim bu verimli çalışmaya emeği geçen herkese çok teşekkür ederim. Hocalarımızın sunumlarından oldukça istifade ettik. Mevcut kitapların ilk denemelerin ürünü olması sebebiyle birtakım aksaklıkların olması gayet doğaldır. Kitap yazımında üniversitelerin ilgili kürsüleriyle iş birliği yapılması aksaklıkların giderilmesi hususunda yardımcı olabilir.

Malumunuz üzere medeniyet; ilim, irfan ve güzel sanatlar olmak üzere üçlü sacayağı üzerinde yükselir. Eğer biz sadece ilme önem verir ve onun üzerinde yoğunlaşırsak irfanı besleyen güzel sanatları ihmal edersek büyük bir kayba uğramış oluruz. Aslında günümüzde yaşadığımız sıkıntıların bazıları da bundan kaynaklanmakta. Okullarda sanat dersleri bir amaç değil gençlerin kendilerini keşfetmeleri ahlakının olgunlaşması bakımından bir araç olarak görülmeli ve bunlara gereken değer verilmelidir.

Burada yeri gelmişken hep gönlümde olan ve uygulanmasını arzu ettiğim bir çalışmaya değinmek isterim. Bu çalışmada her öğrencinin en az bir sanat, spor dalı ve sosyal sorumluluk alanı seçmesi gerekmektedir. Buna göre öğrenci, ilgi alanına giren bir sanat alanında eğitime başlayacak ve öğrencilik yılları boyunca eğitimine devam edecektir. Bu resim olabileceği gibi müzik, şiir, tiyatro, yazarlık vb. olabilecektir. Yine bir spor dalı ve sosyal sorumlulukta yapabileceği bir hizmet alanı seçecektir. Bunda ise yaşlılara yardım etme, onlara kitap okuma veya iyi olduğu bir derste özel ders verme, hayvanları koruma gibi bir alan seçilebilecektir. Tüm bu çalışmalar dikkatli bir şekilde öğretmenler tarafından kontrol edilecek ve öğrencilerin zorlandığı noktalarda yardım edilecektir. Karnelerde öğrenci-

⁷ Kadıköy Ahmet Sani Gezici Kız İmam Hatip Lisesi Öğretmeni, hulyabayram55@yahoo.com.tr

lerin çalışmalarının da değerlendirildiği bir bölüm olmalıdır. Bu çalışmada alanında uzman eğitmen ihtiyacı olabileceği gibi okul saatlerinin de yeterli olmaması gibi sorunlar ortaya çıkacaktır. Bu konuda bakanlığımız sanat alanında yetkin kurumlarla iş birliği yapılabilir ve icazetli hocalar okullarda veya anlaşmalı kurumlarda okul dışında dersler verebilir.

Atalarımız, sanatı ahlaki olgunlaştırmada bir vesile olarak görmüşler ve her alanda kullanmışlardır. Bir diğer husus da öğrencilerin estetik beğenilerini iyi yönde şekillendirmenin ancak sanat dersleriyle mümkün olmaktadır. Öğrencilerde hızla güzellik anlayışı farklı bir yöne doğru evrimleşmektedir. Görevimiz herkesi sanatçı olarak yetiştirmek değil elbette; ancak güzeli seçebilen, sanat eserlerinde bulduğu ahengi kendi hayatına da geçirmeye çabalayan gençler yetiştirebilmektir. Kendi sanatlarımızı tanıtamadığımız sürece öğrencilerin zihnindeki estetik boşluk muhakkak başka şeylerle dolacaktır. Son söz olarak, duyguyu harekete geçirecek en etkili araç olarak sanatı görüyorum. Duygu harekete geçtiği zaman zaten davranışa dönüşmesi uzun sürmüyor. Ben söz fazla uzatmadan sözü çok kıymetli Mafirat hocama bırakıyorum.

MAFİRAT ERARSLAN⁸

Merhaba, kıymetli hocalarımız görüşlerini beyan ettiler. Özellikle Ayşe Taşkent hocamız sanat eğitimi nasıl verilmeli konusunu detaylı olarak ele aldı.

Kendimi tanıtayım, uygulamalı meslek lisesi resim bölümü mezunuyum. Güzel sanatlar sınavına girsem de 28 Şubat sürecine denk geldiği için, sanatta alaylı olarak eğitimime devam ettim. Ancak bu durumdan memnunum.

Günümüzde en çok karşılaştığım sorun şu temel sanat eğitimi üzerinde fazla durulmadan sanatın dalları seçiliyor ve eğitime geçiliyor. Renk çarkını ezbere yapamayan hoca, ana renkleri bilmeyen öğrencilerimiz var. Zamanında Şehit Akın Sertçelik İmam Hatip Lisesinde, kültür dersleri altında minyatür eğitimi verdim. Ayrılan haftalık bir saatlik süre bu sanat için çok kısıtlı olduğundan -ki yoklama falan süre 20 dakikaya iniyor, uygulamaya pek vakit kalmıyordu. Bu sebeple öğrencilere nasıl kısa yoldan ulaşabilirim, onu düşündüm. Tabiri caizse “sanat sinir uçlarını” uyarmayı

8 Geleneksel İslam Sanatları Öğretmeni, mafiraterarslan@gmail.com

denedim. Tabii önce ana ve ara renkleri her derste tekrar ettirdim ki genel kültür olarak kalıcı bilgileri olsun istedim. Öte yandan sınıfın çoğunluğu dersin ağırlığını hissetmiyordu. Derste tabii ciddiyet ve odaklanma azalıyordu. Dersin işleniş kavram içerikli basit semboller içeren çizimlerle öğrenci ve velilerden derse ilginin arttığını gözlemledim. Bu demektir ki dersin önem arz etmesi hoca ve velinin tutumunun ancak beraberce olabileceğini anladım. İki uçlu bir durum yani...

Öte yandan, matematik fen ağırlıklı meslek seçimi yapabilecek öğrencilere de sanatı meslek olarak seçmeseler bile, temsil ettikleri makamlarda protokollerde görevli olarak yer aldıklarında, sanatı temsil eden ortamlarda bulunabileceklerini, bu durumda donanımlı sanat bilgilerinin kendilerine avantaj sağlayacağını söyleyerek motivasyon yoluna gittim. Tabii ki sanat icrası yetenekle alakalıdır. Herkes sanatçı olamaz. Bir sınıftan 2 kişi hatta 1 kişi bile çıkması oldukça yeterlidir. Ayşe hocamın da dediği gibi “görsel sanat okur yazarlığı” yani sanatlı görmek sanatta gerçeği okumak diye bir farkındalık var. Bu öne çıkarılmalıdır. Nasıl ki her yerde bilim adına kimya var, matematik var ise sanat da vardır. Hatta iletişim şeklidir. Renkler, şekiller bir çeşit dildir kendi alanında... Görsel okur yazarlık, sanatla bağlantılı olduğunu, biz Kur’an’ın ilk ayet olan “oku” emri ile bilebiliriz. Burada ümmi peygambere “oku” deniliyor ise yaratılandaki hikmeti, sanatı “oku” anlamındadır. Göz ile okumaktır. Sanatta hikmet vardır, hikmette sanat vardır iç içedir yani.

Nihayetinde, okul eğitimi devam eden öğrencilere şunu tavsiye edebilirim; sanatta mesafe kat etmek isteyenler, hafta sonları sanat atölyelerine burslu veya ücretli devam edebilirler. Örneğin bendenizin atölyesinde öğrencilere burslu eğitim verilmektedir. Gönüllü hocalar vardır. Zaten aileler çocukların eğitimi için fazlaca masraf yapıyorlar. Sanat eğitimi pahalı bir alan olduğu için, bu durum çoğaltılmalıdır.

Temel sanat eğitiminin üzerinde durulmasını tekraren belirtiyorum. Bununla birlikte anlatım şekli detaylı olmalıdır. Bir çiçeği motif olarak ezbere çizdirmek değil, o çiçek motifinin hangi çiçeğin stilizesi olduğunu çizilen şeyin boyuna kesiti veya tipografik bakışı ile çizildiğini anlatmayı ihmal etmemeliyiz. Servi ağacının kültürümüzde mezarlık ağacı olduğunu söğüt ağacının salkımlı duruşunun aslında mecnunun perişanlığını sembolize ettiğini vurgulamalıyız ki sembolik bakış açıları gelişsin. Böylece öğrenci bağlamları ile bağlantı kurabilecek sembol dilini öğrenecektir. Özellikle si-

nema bütün sanatları içerdiği için imgesel bakışı daha hızlı öğrenecektir. Bu alanda yer almaya teşvik edilmelidir.

Kültür kimliği olmadan büyük millet olunmaz. Geçmişe dönük kültür kimliğimize karşı mesafeli tutumlar son dönemlerde pozitif yönde değişim gösterdi. Uzun yıllar sürecek olan süreçte elimizden geleni yapmalıyız. Çok teşekkür ederim.

HALİDE DURSUN⁹

Dört yıldır geleneksel ve çağdaş görsel sanatlar proje okulu olarak eğitim vermekteyiz. Ebru, Hüsn-i hat, tezhip, minyatür branşlarında eğitim verirken bu yıldan itibaren; desen tasarım, kara kalem ve imgesel dersleri de programımıza eklendi. Öğrencilerimiz hiçbir dersi birbirinden ayırt etmeden bir bütün olarak görüyorlar. Hepsini eşit sürelerde ders olarak görmek istiyorlar. Ders sürelerini çok yetersiz buluyorlar. Bizler elimizden geleni fazlasıyla yapmaya çalışıyoruz. Gerek takviye kurslar açarak gerek Halk Eğitim'den de destek alarak ders saatlerimizi arttırmaya çalışıyoruz.

Öğrencilerimiz ve biz eğitimcilerin de isteği ders sürelerinin arttırılması ek ders olarak değil de zorunlu olarak bu derslerin programda yer almasıdır.

Ayrıca proje sınıflarında okuyan öğrencilerimize sanatsal olarak her türlü malzeme, doküman ve kitap yardımlarının Milli Eğitim Bakanlığı ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından yapılmasıdır.

Proje sınıflarında okuyan öğrencilerimiz mezun olduklarında sanat alanında devam edeceklere bir ek puan konusunun da gündeme alınması iyi olacaktır. Bu bölümlere ve okullara ilgiyi arttıracaktır.

Çok verimli dolu dolu geçen bir çalıştay oldu. Destek veren, katkı sağlayan hocalarımıza ve katılımcılara çok teşekkür ederim. Çok güzel yerlere geldik. Allah razı olsun. Saygılarımla.

EBRU COŞKUN BOYRAZ¹⁰

Sayın Profesör Doktor Halil İbrahim Sağlam Hocamın ve Profesör Doktor İsmail Güleç hocamın çalışmaları çok dikkat çekiciydi. Her ikisi de çok özel

9 Fatih Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Görsel Sanatlar Öğretmeni halidedursun@gmail.com

10 Fatih Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü ebrucoskunboyraz44@gmail.com

hazırlanmış alan araştırması. Kendim de alanın araştırmalarında çalışan biri olduğum için beni oldukça heyecanlandırdı ve şunu sordum kendime. Dedim ki İmam Hatip Liseleri sanatla nasıl bir araya geldi? İmam Hatip Liselerinin sanatla tanışması aslında Din Öğretimi Genel Müdürlüğümüzün program çeşitliliği politikasının neticesinde oldu. Program çeşitliliklerimiz arttı ve bazı okullarımız sanatla, bazıları sporla, bazıları musiki dersleri ile müfredatlarını zenginleştirdi. Ve buradan anlaşılan şudur ki, bu tür çalışmaları arttırarak ve öğrenerek devam edersek hem biz hem çocuklarımız sanatla yeniden tanışacağız ve sanatı yeniden öğrenip hayata geçireceğiz. Çok teşekkür ediyorum. Allah razı olsun.

HAMDİ KOCAKAYA

Ben de teşekkür ediyorum. Bu, yoğun konuşmalarla geçen bir çalıştay oldu, istifade ettik. Şimdi İmam Hatiplerin geneli bazında bir sanat eğitimi herhalde konu ediniyor çoğunlukla. Bunu ayırmak lazım. Şu anda proje olan sanat eğitimi veren okullarımız biraz daha farklı ve genel İmam Hatip Liselerimiz biraz daha farklı imkanlarla bu işi yapıyorlar. Belki diğer okullarımız arasında Halk Eğitim kanalıyla, yaygın eğitim çerçevesinde de dışarıdan öğretmen istihdam edebiliyorlar. Bunu diğer okullarımıza özendirme lazım. Bizler de bazı eğitimlerimizi mesela şu anda İstanbul'daki farklı okullardan, bizim hocalarımızdan eğitim almak isteyen öğrencilerimizi cumartesi günü bu çerçevede eğitime alıyoruz okulumuzda. Halk Eğitim'den olunca onlara sertifika da verebiliyoruz. Dolayısıyla bu noktada bir öneri olabilir. Yani Halk Eğitim imkanlarıyla, öğretmenin ücretlendirmesi vesaire burada yapılarak bu hizmet verilebilir.

Genel itibariyle gerek akademisyen hocalarımız gerekse diğer arkadaşlarımız Geleneksel ve Çağdaş Sanatlar isminin uygun olmadığını söylüyorlar. Tabii bu isimleri biz belirlemiyoruz, Milli Eğitim belirliyor. Ben de mesela niye bu kadar uzun bir isim diyorum. Şimdi önereceğim, bu bölümün adı 'görsel sanatlar' olsun diye. Çünkü bizdeki karşılığı da mesela müzikte 'Anadolu İmam Hatip Lisesi müzik projesi' diye geçiyor. Ama bunda geleneksel ve çağdaş görsel sanatlar diye uzun bir ismi var. Hem telaffuzu hem yazımı zor.

Zannedirim çoğumuz İmam Hatip mezunu olduğumuz için bizde bir eskiye öykünme var. Bizim zamanımız diye başlıyoruz. Hâlbuki zaman ilerledikçe bazı şeyler yıpranıyor veya bizim önemseydiğimiz şeyler şimdiki

gençler tarafından çok önemsenmiyor. Ama bu okulların kuruluş vizyonu ve misyonu çok önemli, bence onu bozmamak gerekiyor. Bu program çeşitliliğini de zaman zaman ben meslektaşlarıma öneriyorum. Yani program çeşitliliği olsun çünkü çeşitlilik faydalıdır, zenginliktir. Ama bu çeşitliliği doğru yönetemezsek çok programlı okullarımız çok problemliler haline gelebilir. Bizde de böyle bir şey olmaması için programların bir zenginlik olduğunu, bir çeşitlilik olduğunu dikkate alarak tüm okullarımızda mümkünse program çerçevesinde, değilse Halk Eğitim'in imkânlarını kullanarak bu tür hocalarımızdan hat sanatı, tezhip sanatı, ebru sanatı eğitimleri aldırabiliriz. Müzikle ilgili yine aynı şekilde bu kursları açabiliriz. Yani ben mesela İlahiyat Fakültesinde hat dersi almış bir öğretmen olarak o aldığım transkripti gösterip bu dersleri verebiliyorum. Bu şekilde Halk Eğitim üzerinden bir yıllık modül üzerinden öğrencilere, devletin ödediği ücret karşılığında bu dersi verebiliyorum. Teşekkür ederim.

ABDULKADİR IŞIK ¹¹

Herkese merhabalar; İmam hatip okullarında sanatı daha anlamlı kılacak ve duyarlılığı artıracak böyle faydalı bir çalışmayı düzenleyen Mehmet Akif İnan Vakfı'na teşekkür ediyorum. Konuşulanların hepsinin kıymetli olduğunu, herkesin bakış açısının, kendi durduğu noktanın ve kendi sorununun da kıymetli olduğunu düşünüyorum. Üniversitedeki hocalarımızın kitabı eleştirmesi kadar, kitabı yazan hocamızın da kendini savunması bu anlamda kıymetli ve değerlidir.

Konuya ben farklı bir bakış açısıyla yaklaşmak istiyorum. Öğrencilerimizin başarılı olması noktasında beklenti çok yüksek. Hem veliler hem genel müdürlüğümüz akademik başarı bekliyor. Bu nedenle spor ve sanat eğitimi ile ilgili okullarımızda bence bir vakit sıkıntısı var. Yapılmak istenen etkinlikler hangi zaman diliminde yapılacak, bu bir soru işareti. Haftada 40 saatlik müfredatı yetiştirme telaşındayız. Çocuklarımıza üretmenin tadını ve kokusunu veremiyoruz. Eğitim sistemimiz tarım toplumundan kalan takvime göre şekillendiriliyor. Bana göre okullar 5-6 hafta daha fazla açık kalmalı, ancak müfredat 4 güne düşürülerek haftanın bir gününde geziler ve sanatsal çalışmalar düzenlenmeli; sosyal etkinlikler yapılmalıdır. Bunlardan da iyi bir verim almak için bir ödenek tayini yapılmalıdır.

11 Şehit Adil Büyükcengiz AİHL Müdürü

Bazı okullarda ortaokul bölümü de var. Liseye kıyasla ortaokulda kulüp çalışmalarına daha fazla ilgi var. Hüsn-i Hat ve Ebru derslerimiz altı yıldır devam ediyor. Okçuluk, nakış, gitar, pastacılık, takı tasarım, piyano ve resim kulüplerimizi öğle tenefüsünü uzatarak ortaya çıkardığımız zaman diliminde yapıyoruz. Nasıl yapıyoruz? Velilerimizin desteği, öğretmenlerimizin ve okul dışı kulüp hocalarımızın özverisi ile yapıyoruz. Öğrencilerimiz gönüllülük esasına göre katıldıkları için gayet verimli oluyor. Önümüzdeki en büyük engel LGS. Bazı öğrenciler 5. sınıftan itibaren bunun kaygısını yaşıyorlar. 7 ve 8. sınıfta zaten sosyal faaliyetleri yapmak imkânsız oluyor. Sanata ilgiyi artırmak için açılan Hakkı Demir AİHL gibi okullarda eğer bir verim alındıysa bu okulların sayısı da artırılabilir. Sanatla ilgilenen öğrencilerin çalışmalarını sergilemeleri için vakıflar tarafından destek sağlanabilir. Hangi branş olursa olsun sanatsal faaliyetlere destek veren hocalarımızı bakanlığımız maddi ve manevi olarak desteklerse sayıları artar diye düşünüyorum. Tekrar çalıştayımızın hayırlara vesile olmasını dilerim.

ABDULLAH AĞIRTIŞ¹²

Öncelikle bu çalıştayı düzenleyen Mehmet Akif İnan Vakfı ve Medeniyet Üniversitesi heyetine şükranlarımı sunarım. Çalıştay, güzel gidiyor, istifade ediyoruz. Sanat ve edebiyat alanında çalışan emektar hocalarımızı dinledim. Değerli görüşleri ve bu konuşmalar, inşallah bizlere bir ufuk açar.

Çalıştayın ana konusu olan İmam hatiplerde sanat eğitimi başlığı önemlidir. Buradaki sanat eğitimi kavramının sadece geleneksel tanım içindeki sanata indirgenmesi taraftarı değilim. Burada bir sanat milliyetçiliği yapmanın kanımca bir anlamı da yok. Sanat, evrensel bir kavram. Sanatın her alanı önemli. Fakat şunu da söylemek gerekir ki geleneksel İslam düşüncesinde sanat ve din, karşıt kutuplar olarak algılanmış ve sanatın 'tırnak içinde' birçok alanı haram –mekruh sayılmıştır. Bu itibarla İslam coğrafyasında birkaç geleneksel sanat dalı dışında, sanat eğitimi pek de itibar görmemiştir. İlim, bizim düşünce ve inanç dünyamızın nasıl, yitik malı ise temelde estetik ve meşru dairedeki sanat da öyle olmalıdır. Akaidinde en büyük sanatçının Allah olduğu bir inancın bu derece sanata ve sanatçıya bigâne kalması anlaşılabilir bir durum değildir. Geleneksel Türk-İslam sanatı içinde Dinî Musiki'nin müzik sanatından mülhem olduğunu bilmek

12 Ekrem Cevahir Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü

lazım. Sinemanın, tiyatronun, edebiyatın bir estetik değeri olduğu aşikârdır. Tıpkı Süleymaniye Camisi'nin bütüncül estetik mimarisi gibi...

Öncelikle şunu ifade etmek isterim ki; İmam Hatip Liselerinde sanat eğitimi öyle çok iyi, çok istenilen bir durumda değil. Okul idarecilerimiz, velilerimiz, öğrencilerimiz de bunu çok dert edinmiş de görünmüyor. İsmail Hoca'mın araştırmasında da bunu görüyoruz. % 75 oranında olumsuz bakılıyor % 25 oranında bir olumlu bakış var. Sanat ve kültürel gelişimi önemseyen okul müdürleri, öğretmenler, veliler bir de ilgili öğrenciler varsa o kulda bir hareket oluyor. Yani kişiye bağlı bir sanat eğitimi bakışı var.

Bunda sadece okul idarecilerimizi suçlamak haksızlık olur. Bağlı olduğumuz bürokrasi genellikle akademik başarının istatistiğini tutuyor ve istiyor. Kültürel ve sanatsal gelişim çok da verilere dayalı olmadığı için pek anlam ifade etmiyor. Veli için başarı, sayısal veriler, sınavlardaki notlar ve LGS -YKS başarısıdır. Bu anlayışta, haftalık altı saat matematik dersi yetersiz görülüp, iki saat daha kurs açmak, hafta sonu spor, sanat, bir kültürel etkinlikle uğraşmaktan çok daha değerli ve makbuldür. Bu anlayışın hâkim olduğu bir sosyolojik kitle var. Maalesef biz eğitimciler de bu kitleyi memnun etmek için bu tip anlamsız ders kursları açmaya itiliyoruz. Bir talebenin her açıdan tekâmülü sadece somut ders başarısı olarak görülen bir anlayışta 'test ve tost nesli' profili de kaçınılmaz oluyor.

İmam Hatip Liselerinde muhakkak ki sanata ilgili öğrenciler var. Bu alanda iştigal de etmek istiyorlar. Çalıştığım okullarda Geleneksel Türk Sanatlarında çalışmalar yapıyoruz. Mesela öğrencilerimiz el yazması Kur'an-ı Kerim çalışması yaptılar. Bununla birlikte sinema gösterimleri tiyatro çalışmaları yapıyoruz. Kız öğrencilerimiz, İngilizce olarak "Romeo ve Juliet" i oynadılar. Akabinde "Reis Bey" oyununu sergiledik. Şiir dinletileri, kısa film çalışmaları, tiyatro, estetik ve görsel sanat dallarında istekli, yetenekli öğrencilere destek olmaya çalışıyoruz. Öğrencilere istedikleri bir şiir ve şairi seçip bunun için ayırdığımız bir meydanda şiirleri okutturuyoruz. Okulumuzun sinema salonunda İran sinemasından, Türk sinemasından, Batı sinemasından, Rus sinemasından kültürel filmler göstermeye çalışıyoruz. Film okumaları yapmaya çalışıyoruz. Bundan dolayı bazı eleştiriler aldığımız da oluyor. Her gün kitap okuma etkinliği yapıyoruz.

Her ne kadar son dönemde sanatsal branşlarda proje imam hatip okulları açılrsa da sanırım hepimiz, sanat eğitimi ve kültürel gelişim konusunda İmam Hatip Liselerinde eksiklik olduğu konusunda hemfikiriz. Bunun derdini taşıyan katılımcıların düşüncelerinin çok değerli olduğu inancındayım.

İmam Hatip okullarında bir Müslüman kimlik ve değer oluşturmaya çalışırken, bu amaçta sanat ve estetiği nasıl eksik bırakabiliriz. Şiirden, edebiyattan sinemadan geleneksel sanatlarımızdan anlayan veya bunlarla meşgul olan bir doktor, mühendis, öğretmen, siyasetçi sizce haftada on deneme çözen bir kimlikten daha evla değil midir? İnançlı bir insanın mekanikleşmesinin önüne başka nasıl geçebiliriz? 10 yıl önceydi sanırım. Başörtüsü ve kıyafet tartışmasının gündemde olduğu bir dönemde hastaneye gitmiştim. Başörtülü bir doktor denk geldi. Çok sevindim. Meramımı anlattım fakat doktor hanım kafasını kaldırıp bana bakmadı bile. Her şey ezberlenmiş ve mekanik bir düzlemde ilerledi. Şöyle düşündüm; demek ki oturmuş fizik, kimya, matematik çalışmış sonra tıbbı girmiş ve doktor olmuş. Ama insana ne kadar uzak... Eğitim böyle bir insan tipini mi hedefliyor? Hele Müslüman kimlik yetiştirme iddiasında olan İmam Hatiplerin ulaşacağı nokta bu olursa bu kadar emeğin ve çabanın anlamı nedir? Bunu anlatmak lazım.

Eğer, bizim derdimiz inançlı, değerlerine sahip bir kimlik inşa etmekse estetiği ve sanat eğitimini nasıl ilimden ayrı tutabiliriz. Akademik gelişim ve başarı İmam Hatip okulları için çok basit bir hedef olmaz mı? Bu itibarla çalıştığınız çok önemli bir konuyu gündeme taşıdığına inanıyorum.

Bu çalışmada emeği olan çalıştay komitesine ve değerli katılımcılara beni sabırla dinledikleri için teşekkür ederim.

MEHMET ALİ İŞBUĞA¹³

Değerli hocalarım, sunumlar için teşekkür ediyoruz, istifade ettik. Çalıştay'ın yapıldığı mekân da aslında manidar. Bulduğumuz salonun tam karşısında geçmişte çekilmiş bir filmin müzesi var biliyorsunuz. Sanat, biraz önce arkadaşların ifade ettiği gibi sözün değerini yükseltmek için önemli bir araçtır. O film, ezberci eğitimi eleştirmek amacıyla çekilmiştir. Ama siz de biliyorsunuz, ben de biliyorum o film nesilleri etkiledi. Yani nesillerin davranışlarını etkiledi. Dolayısıyla sanat eğitimi, hem toplum için hem bir ülke için önemli ve değersizleştirilemeyecek bir konudur.

13 Veli Efendi Anadolu İHL Okul Müdürü mehmetisbuga@gmail.com

Okullarda akademik kaygı var. Bu nedenle sanat eğitime gereken önemiyet verilemeyebiliyor. Aslında bizim kültürümüzde akademik eğitimle sanat eğitimi atbaşı gitmiştir. Osmanlı padişahlarına bakıyoruz. Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman gibi padişahların şiir yazdığını ve sanatsal faaliyetlerde bulduklarını görüyoruz.

Sanat, soyut bir kavramdır. İmam Hatip okullarımızda soyut düşünceye dayalı derslerimiz var. Dolayısıyla sanat eğitiminin en verimli olacağı okullar da imam hatip okullarıdır. Mesela ben kendi okulunda şöyle bir çalışma yapıyorum, diğer arkadaşlarımıza da öneririm. Sene başında dokuzuncu sınıflarda bir yetenek taraması yapıyoruz. Ben edebiyat öğretmeniyim, aynı zamanda edebiyat fakültesi mezunuyum. Şiir, hikâye ve tiyatro alanlarında yetenekli olan öğrencilerimizi tespit ediyoruz. Ortaokulda geleneksel sanatlar alanında eğitim almış öğrencileri de belirliyoruz. Geleneksel sanatlar eğitimi almış öğrencilerimize, Halk Eğitim üzerinden kurslar düzenliyoruz.

Okulunda edebiyat öğretmenlerimiz şiir atölyesi, hikâye atölyesi çalışması yapmaktadır. Ben sinema ile ilgili çalışmaların yapılması gerektiğini düşünüyorum. Sosyal medya dediğimiz bir alan var. Arkadaşlarımız bahsetmedi ama şimdi insanları, gençlerimizi bu sosyal medya yönlendiriyor, algıları oradan yapıyorlar. Dolayısıyla öğrencilerimizin ciddi bir sinema eğitimi alması gerektiğini düşünüyorum.

Biraz önce İsmail Hocam sunumunda sanat eğitimiyle ilgili verileri paylaştı. Ben oradan şunu anladım. Öğrenciler de öğretmenler de veliler de sanat eğitimini istiyor ancak akademik kaygılardan dolayı bu isteğe ket vuruyor. Akademik kaygılardan dolayı sanat eğitime yeteri kadar önem verilmediği evet doğrudur. Çözüm önerisi olarak bizim ders programlarında ciddi bir değişiklik olması gerekiyor. Ortaokuldan başlayarak sanatla ilintili dersler zorunlu olmalıdır.

Sanat Eğitimi Çalıştayının yapılıyor olması değerli ve önemlidir. Sivil toplum örgütleri, bu konularla ilgili çalıştay yapıyorsa, sanat eğitiminin önemi kavranmaya başlanmıştır demektir. Ders programlarında ciddi bir değişiklik yapılması gerekiyor. Müzik, resim dersinin yanında biraz önce dediğim gibi sinema dersinin okutulması gerektiğini düşünüyorum. Sanat eğitimi artık keyfiyet değil, zarurettir. Çünkü hayatı anlamlandırmada hayatı yo-

rumlamada öğrencilerin soyut düşünmesi gerekiyor. Problem çözmede sanat önemli bir argümandır. Dolayısıyla sanat eğitiminin keyfiyet değil, zaruret olduğunu düşünüyorum. Tüm katılımcılara teşekkür ediyorum.

YUSUF ERKUL¹⁴

Değerli hâzîrûnu muhabbetle selamlıyorum. Allah'ın selamı, rahmeti, merhameti, bereketi üzerinize olsun inşallah. Bakırköy Anadolu İmam Hatip Lisesi'nin hem mezunu hem de halihazırda okul müdürüyüm. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü'nde Ortadoğu Siyasi Tarihi alanında da doktora öğrencisiyim. Konuşmamı doktora alanımla sentezleyerek bir sonuca vardırmaya çalışacağım. Aramızda çok değerli üstadlarımız, büyüklerimiz, hocalarımız var. Böyle bir ortamda konuşmak bir anlamda keyifli, bir anlamda da zor olsa gerek.

Joseph Nye'in "Soft Power-Yumuşak Güç" kavramsallaştırması muhtemelen malumunuzdur. Bu kavramsallaştırmayı incelediğimde ben şunu gözlemledim. Amerika'yı Amerika yapan yalnızca "Hard Power-Sert Güç" değildir. Yumuşak Güç kullanımını Amerika'nın kendi hegemonyasını rızaya dayalı olarak genişletmesi anlamında önemli görüyorum. Nitekim Nye, eserinin bir bölümünde Afrika'dan bir ülke örneği vererek "televizyonu oraya götürdüğümüzde orayı Amerikanlaştırmaya başlamıştık" minvalinde söz ediyor. Burada televizyondan maksat salt bir cisim değildir. Televizyona ait içerik üretiminin kültürel değişimi de beraberinde getirmesi hadisesidir. Bu perspektiften baktığımızda sanat da bir yumuşak güç unsurudur. İşte ben bu anlamda sanatın gücüne sonuna kadar inanmış birisiyim. Ve gerçekten bir öğrenciye dokunmanın da en güzel araçlarından biri olarak görüyorum.

Ancak teorik olarak farklı bakış açısıyla olaya yaklaşırken, bir yönetici (okul müdürü) olarak daha farklı bir bakış açısı yakalamış oluyorsunuz. Okul müdürü sıfatıyla baktığımda bu sefer çıkmaza giriyorum. Zira mevzuat/müfredat denkleminde "acaba böyle mi yürümelî?" diye sormadan edemiyorum. Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar adı altında Bakırköy AİHL'de çizgi roman ve çizgi film eğitimleri üzerinden yürüyelim istedik. Yoğun bir çalışma temposuyla bu işe başladık. Ona rağmen arzu ettiğimiz sayıda öğrenciyi okulumuza kazandıramadığımız gibi kayıt yaptığımız öğ-

14 Bakırköy Anadolu İmam Hatip Lisesi Okul Müdürü ysferkul@gmail.com

rencilerimizin de akademik çalışma düşüncesinden çok uzakta olduklarını gözlemledik. Ne var ki sistem, akademik dersleri daha fazla önceleyen bir müfredatla karşılıyor öğrenciyi... Yani 11. ve 12. sınıflarda müfredat içeriği farklılaşmakla birlikte 9. ve 10. sınıfta dört/beş saat görsel sanatlar alanıyla ilintiliyken geri kalanların tamamı farklı, zorunlu olan akademik dersler hüviyetinde. Haliyle öğrencileri yakalayabilmek, onları belirli bir alandan koparıp yeteneklerini sergileyebilecekleri asıl alana çekmek oldukça zorlaşıyor.

Ayrıca her tür ve kademedede zorunlu ancak bu dersler arasında öğrencinin tercihinin bağlı olarak verilmesi öngörülen Beden/Müzik/Resim derslerinin de zorunlu ve bir not baremine dayalı olarak verilmesinin isabetli olup olmadığı hususundan da emin değilim. Zira yetenek ile ilintili bir dersin notla ölçülüyor olmasına çok farklı ve eleştirel bakıyorum. Örneğin musikiye dair bir yatkınlığı, yetkinliği olmayan veya henüz oluşmamış/keşfedilmemiş bir kişinin, birkaç saatlik ders müfredatına bağlı olarak notla ölçülmesinin daha farklı psikolojik travmalar üreteceği kanaatindeyim.

Hemen herkes bu çalıştayda bir boşluğu dolduracak şekilde fikir üretiminde bulundular. Elbette konuşulacak, tartışılacak onlarca mesele var. Şahsım da naçizane bu minvalde yorumlayarak çalıştaya katkı sunmaya gayret etmiştir. Burada bizim maksadımız eksikleri ortaya koyarak ilerlemeye öncü olmaktır. Zira “müsademe-i efkardan barika-i hakikat doğar” imiş. Çalıştayın hayırlara vesile olmasını temenni ediyor; vatanımıza, milletimize hayırlı hizmetler noktasında öncü olan herkese teşekkür ediyorum.

BÜŞRA TAŞKAN¹⁵

Merhabalar değerli hocalarım. Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Değerli vaktinizi almadan kısa bir şey söyleyeceğim iki hafta önce Malezya'daydım. Tez konum için kırk gün kaldım ve oradaki okulları inceleme fırsatı buldum. Malezya çok kültürlü ve çok dinli yaşayan bir toplum biliyorsunuzdur. Çin, Hindu ve Müslüman yani Malay Müslümanları bir arada yaşıyor ve bunların ayrı ayrı okulları var. Malay Müslümanları için ayrıca İslam okulları var. Bizim İmam Hatip Liselerimize tekabül ediyor. Okulları incelediğimde

15 Ankara Üniversitesi Din Eğitimi Doktora Öğrencisi b.mollataskan@gmail.com

ilk girdiğimde duvarlardaki rengarenk resimler çok hoşuma gitmişti. Ve bunun için aynı zamanda hat, minyatür de yapmaya çalışmışlar kendi kültürlerini de katarak. Yani sınıftan bağımsız işte her sınıfın kendine ayrı bir duvarı varmış. Ve hava da sıcak olduğu için yani çok fazla böyle kar soğuk olmadığı için çocuklar çıkıp duvara kendileri resim yapıyorlar ve özgürce çalışıyorlar. Yani hat yapmak isteyen yapıyor çiçek böcek ya da serbest boyamak isteyen çocuklar bunları yapıyor ve her çocuk da katılıyormuş ve bunları severek yapıyorlar. Öğretmenleriyle birlikte resim derslerinde ya da başka bir derste o konuya dair şekiller çiziyorlar.

Çocuğu sanata, sanatça yaşamaya dair özgür bırakırsak, onun kendi anlam katmanlarını açığa çıkmasını sağlarsak çocuk sanatı sever diye düşünüyorum. Eğitimci olarak yaklaşıyorum biraz da. Az önce işte Belkis Hocamız kitapları bize gösterdi. Yani bir akademisyen olarak bile açıp o kitabı okumam açıkçası. Yani çocuğun dünyasından o kadar sıkıcı ki ve bunu ortaokul ve lise çocukları asla bakmaz diye düşünüyorum. MEB'in materyal sitesi var. Yani orayı da incelediğimde sadece fizik, kimya, matematikle ilgili şeyler var. Yani orada sanatla ilgili kısa kısa videolar olsa ilgi çekebilir. Az önce hocamızın dediği gibi yani bunu bir nota bir sınıfa, mekâna bırakırsak eğer çocuğun içindeki o sanat sevgisi ölür ve biz de bunun eğitimini yapmaya çalışırız. Bu konu idarecisinden, akademisyeninden ve öğretmeninden herkesi ilgilendiren bir konudur. Ortak çalışmalar yapmayız. Bunun farkındalığını oluşturmamız gereklidir. Teşekkür ederim.

MUHAMMED ALİ ATALAY

Biraz önce cemaatlerin müziğe karşı yaklaşımlarından bahsettik. Elbisesiyle meşhur olan bir zat yüzünden maalesef genelleme yapılabiliyor bazen. Maalesef kendini hoca zannedenler, aklına esen herkes fetva veriyor müzik konusunda, müzik haramdır, şudur vesaire. Hâlbuki yıllar yıllar önce ulema bunun kararını vermiştir. İmam Gazali bunu çok net bir şekilde izahını yapmıştır. Bir şey seni güzele, iyiye götürüyorsa güzeldir. Bu sadece müzikte böyle değildir, herhangi bir sanat dalı da olabilir. Maalesef asırlar öncesinden verilen bu hükmü anlamak istemiyorlar diye düşünüyorum.

Günümüzde modern müzik olarak adlandırılan veya arabesk olarak icra edilen şarkıların söz ve müzikleri insanı şerre sürükleyen ana saiklerden

olduğu artık bir gerçektir. Bunları müzik olarak sayacaksak bu müzik elbette ki haram. Ama bizim istediğimiz müzik geleneğimize, İslam'a uygun, ruhumuza uygun, bizi güzele sevk edecek eğitimi vermek. Bizim musikiye bakışımız ilahî bir nazardır. Mesela müziğin esasları olan ritmi evvela kalbimizde hissediyoruz. Kalbin belli bir ahenkle Allah'ı zikrettiği fikriyle müziğimizi algılarız. Müziği, Allah'a ulaştırarak O'nu hatırlatan O'nu anlatan bir vesile olarak görürüz.

Peki, ne yapabiliriz? Müziğimizi geleceğimize nasıl anlatabiliriz? Birkaç maddeyle özetlemeye çalışayım. Değerli hocalarım, evvela çocuklarımızı olabildiğince erken yaşta sanata yönlendireceğiz. Kendimden örnek vereyim, ben ilkokul üçüncü sınıfa giderken tiyatro sahnesinde tek başıma Mehmet Akif Ersoy'u oynadım. Bu bana çok çok büyük şeyler kattı. Halen o günlerdeki çalışmalarımızın faydalarını hissedirim. Bu yüzden bizler birer kâşif gibi sınıftaki yeteneği olan öğrencilerimizi keşfedip onları ilgili sanat dalına yönlendirmemiz gerekiyor. Biraz önce hocam çok güzel bir şeyden bahsetti. Yetenek taraması yaptırıyorum dedi. Olmazsa olmaz bir şey. Yetenek taraması fikrine kesinlikle katılıyorum. Çünkü gizli hazineleri bulmak bizlerin aslı görevidir. Diğer bir husus çocuklarımızın yaptığı eserlerini sergilerde, panolarda sergilememiz onları onore edecektir, teşvik edecektir. Enstrüman çalan arkadaşlarımızla güzel bir ekip kurup onların sahne almasını sağlamak muhteşem derecede fayda sağlayacaktır. Mesela bir öğretmen olarak müdürüm bana geçenlerde bir program için İmam Hatip Marşı sergileyebilir miyiz hocam dedi. Yeni bir şey olsun. Eskilerden olmasın. Yeni güncel neler var deyince ben de baktım araştırdım pek bir şey bulamadım. Dedim ki biz yazalım ya bir tane marş. Çünkü niye? Müdürüm o inancı verdi bana. Yaparsınız, inanıyoruz dedi. Yani teşvik sadece burada öğrenciye değil, bize de. Biz de hamd olsun bir marş eseri besteledik. İnşallah yakın zamanda tüm imam hatiplilerin hizmetine sunacağız. Öğrencilerimize güzel ekip kurduk. Bunun içerisinde yan flüt var, kanun var, bağlama var gitar var. Hiçbirine haram deyip de uzaklaştırmadık. Hep birlikte enstrümanlarımızla sahnede bu eseri sergiledik.

Bir başka dikkat çekmek istediğim husus da derslerimizin adı ne olursa olsun içinde sanatın ruhundan bahsedebilmeliyiz. Mesela edebiyat dersine Mevlid-i Şerif'ten bahsediyoruz. O bahirlerden, biraz makamattan

bahsedilse ne güzel olur. Yani sanatımızı her an öğrencilerimizle buluşturabilmeli ve bağıni kuvvetlendirebilmeliyiz. Yalnızca sanat içerikli derslerimizde, kurslarımızda değil hemen hemen tüm derslerde bu ilişkiyi sürdürebilmeliyiz. Okulumuzda iki adet kulübümüz var musiki ile ilgili. Hacı Arif Bey enstrüman kulübümüz. Bir de dinî musiki kulübümüz. Biz burada öğrencilerimizle okul dışında, okul çıkışlarında birlikte yeteneği olan öğrencilerimizle meşkler yapıyoruz. Okulumuzda fen ve sosyal bilgiler programı uygulanıyor. Çocuklar ileri derecede akademik eğitime önem veriyorlar. Aile ve öğrencilerin sınav kaygısı ne yazık ki sanata karşı çıkışın sebeplerinden birisi olmuştur. Buna rağmen hamdolsun elliye varan öğrencimizle sanat çalışmaları yapıyoruz. Yeter ki öğrenciyi güzel bir şekilde karşıyalım, onunla birlikte hareket edebilelim. O'na sanatı doğru bir şekilde anlatabilelim.

Ayrıca farkındalık oluşturmak adına sizin gibi kıymetli akademisyen hocalarımızı davet ediyoruz, alanında uzman hocalarımızı. Mesela öğrencilerim Hocam Ayasofya Camii müezzinini talep ettiler. Aradık, ulaştık kendilerine sağ olsunlar geldiler. Bize sunum yaptı. Kim olsun? Şu olsun vesair. Konuk ağırladığımız çalışmalarımıza ayrıca yoğun talep oluyor. Son olarak Hamdi hocamızın bahsettiği, halk eğitim aracılığıyla açılan kurslar çok faydalı oluyor. Kayıtlara geçsin diye bir kez daha söylüyorum. Yetkin öğretmen en büyük ihtiyacımız, problemimiz bunu da halk eğitimlerimiz aracılığıyla asgari hale getirebiliriz.

Bu muhteşem çalıştay için herkese teşekkür ediyor, saygı ve hürmetlerimi arz ediyorum.

TÜRKAN ALVAN¹⁶

İstanbul Medeniyet Üniversitesi'ne, Mehmet Akif İnan Vakfı'na, Eğitim Bir Sen'e ve değerli katılımcılara bu güzel çalıştaya katkıları için teşekkür ederim. Bendeniz farklı özel okullarda on yılı aşkın öğretmenlik yaparken altıncı sınıftan on ikinci sınıfa kadar gençleri gözlemlene fırsatı buldum. İstanbul'un en varlıklı ve itibarlı ailelerin çocuklarıydı bunlar. Bu açıdan oldukça geniş bir tecrübem edindim diyebilirim. Üniversiteye geçtikten sonra da gençlerin genel eğilimlerini gözlemlemeye devam etti. Gençler sanata barışık bir din istiyor. Ancak burada konuşulan şeyler beni çok

¹⁶ Doç. Dr. FSMVÜ Öğretim Üyesi tavlan@fsm.edu.tr

memnun etti, görüyorum ki imam hatip mensuplarında sanata karşı duyarlılık şaşırtıcı bir biçimde artmış. Bir şeyler değişecek inşallah. Fakat bu mekânda yıl 2022 olmuş, keşke mesela edebiyat ve müziğe dair dar kalıplı görüşlerin hala problem olduğunu artık duymasaydık. Yani bu salonda tiyatroya ve çağdaş sanatlara karşı imam hatiplerin duruşu nasıl olmalıdır konusu tartışılıydı keşke.

Bu problem bu çalışmanın ötesinde zihniyet meselesidir. Fakat hâlâ dinî-lâdinî musiki ayrımı yapıyoruz. Efendim müziğin dinîsi, dinsiz olmaz. Hatta çalgıları bile dinî-dinsiz diye ayırıyoruz. Yok efendim ney makbul çalgıdır, telli sazlar, batılı çalgılar caiz değildir, gibi. Müzik Allah'ın insana verdiği değerli bir nimettir. Şöyle düşünüyorum belki bir elli yıl sonra bu mesele hallolacak, çünkü, yeni nesil her şeyin farkında. Asıl mesele biz gençlerin dünyasını anlıyor muyuz? Bu yüzden zihniyet değişimi şart.

Gerçekte en temelde, yüzyıllardır sevilerek okunan Hz. Peygamber'e sunulan Kaside-i Bürde'nin temsil ettiği değerleri anlayabilseydik, sanata İslam medeniyetine katkı sunmaya devam edebilirdik. Oysa geçmişi anlamakta bile güçlük çekiyoruz. Kaside-i Bürde'nin Hz. Peygamber'e sunulmuş hikayesi, Hz. Peygamber'in şiirin şairine karşı tavrı çok çok önemli, Orada aslında sanata karşı duruşu var. Zira bu duruşu anlamak da sünnete uymaktır. Hz. Peygamber bu şiirde kendini öven sadece birkaç beyit olmasına rağmen sanata müdahale etmiyor. Bugün Kaside-i Bürde gibi bir şiiri bir din büyüğüne sunsalar; Suat'ın övüldüğü gibi bir kadın övülseydi, acaba kim Hz. Peygamber gibi davranır, en değerli varlığını hırkasını şaire verirdi? Tam aksine "Beni mi övüyorsun; bir kadını mı övüyorsun? Sapkın mısın, nesin?" diye kavga çıkardı. Biraz daha cesur konuşmamız gerekiyor.

Öğrencilerin bir suçu yok. Az önce Esmâ Biçer hocamız bir anısını anlattı. 1992'de İlahiyat Fakültesindeki Tefsir dersi hocası hüsn-i hat dersine başlayan Esmâ Hanım'ı eleştirmiş. "Bırak bu sanat işlerini. Din Kur'an ve Sünnettir. Tefsir oku vaktini boşa harcama." demiş. Bu donmuş zihniyetin sünnetten haberi yok. Artık herhangi bir din dersi hocasından bu tür sözler duymamız gerek. Kafamızdaki din algısının hakikatle örtüşmesi gerekir. Aksi takdirde yerimizde saymaya devam ederiz. Bu sığ zihniyet nasıl aşılır bilmiyorum. Diyanet veya Cumhurbaşkanlığı nezdinde ciddi bir yol haritası belirlenmeli. Yani Esmâ Biçer hocamıza veya başka bir öğrenciye hiçbir din dersi hocası "Müzikle uğraşmak haramdır, boş iştir." diyememeli.

Bir okulda bir hoca bu şekilde konuşmamalı, böyle cahilce konuşan hocaların da ehliyeti ciddi yaptırımlarla sorgulanmalı. Ciddi bir problem var. Bunun çözülmesi gerekiyor.

Söz alan konuşmacılar da farklı şekillerde bahsetti. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İslam dünyası içine giren ve İslam dünyasının insicamını bozan hepinizin bildiği modern hareketler sefiliğe sığınıp bu tür zirvalıklara sebep olmuştur. Zirvalık diyorum, bilimiyle sanatıyla zirveyi gören Türk-İslam medeniyetini inşa ettik. Ama yıl olmuş 2022, biz hâlâ, zirveden sonra zirvayı yaşıyoruz. Siz kıymetli hocalarıma, müdürlerime bu bilinçle önemli vazifeler düşüyor. Ne olur bir hoca artık öğrencilerini Yunus'un şiirlerini okumak caiz değildir." diye zehirlemesin. Ben bu kadar ciddi bakıyorum meseleye.

Ayette Allah'ın "Bediü's-semâvât-ı ve'l-arz" olarak en güzel sanatkâr olarak övülmesi ve "Allah güzeldir, güzeli sever." hadisi şerifi doğru anlaşılmalı. Hz. Peygamber'in sanata bakışı doğru anlaşılmalı. Ya hu Hz. Ömer'in sanata bakışından bile haberimiz yok. Yıllardır durup durup, ısıtıp ısıtıp aynı şeyleri söylüyoruz. Efendim def çalmak dışında diğer çalgılar caiz değilmiş filan filan... Kardeşim azıcık sosyoloji bilen adam Medine'de Hz. Peygamber'in niçin def ile karşılandığını anlar. Ne yani piyano mu çalacaklardı Hz. Peygamberi karşılarken? Yani aklen mümkün mü o devirde piyanonun teşekkül etmesi? Hakikaten çok üzücü bu tür laf ebelikleri. İronik maalesef...İslam medeniyetin zirvesini yaşamışız. Bu medeniyeti daha ileri götürmek gerekirken biz zirvalıkları temizlemeye çalışıyoruz. Mesele bundan ibarettir.

Bu çalıştayda iki önemli mesele var. İlki imam hatiplerde sanatçı yetiştirebilmek için alt yapı oluşturmak. Dindar sanatçı yetiştirmek için böyle sizin Mehmet Akif İnan Vakfı gibi Eğitim-Bir-Sen gibi kıymetli vakıfların o çocukları, taşların içinde bir cevher gibi desteklemesi en güzel çözüm olabilir diye düşünüyorum. İngiltere'de bu yapılıyor mesela. İkinci mesele sanat ekstra bir uğraşı, hobi değildir, itikadî bir meseledir. Sanat kabiliyeti olmayan çocukları kültürlü birer sanatsever olarak yetiştirebilmek çok önemlidir. Yani bütün imam hatiplilerin sanatı doğru anlaması ve sever hale gelmesi gerekir. Bu bir davadır. Dil davası gibi namus meselesidir. Bendeniz meseleye böyle bakıyorum. Teşekkür ederim.

MELEK EBRAR AKPINAR¹⁷

İmam Hatip okullarında sanat eğitimlerinin sadece saat olarak yetersiz olması değil, sonraki senelerde farklı eğitimle devam edilmesi (örneğin 10. Sınıfta bir dönem hat dersi alan öğrencinin sonraki dönemde ebru dersi alması) ya da aynı eğitimin ileri seviyesinin yer almaması da öğrencilerin eğitim gördükleri alanda devam etmemesine neden olabilmektedir.

İlgili alanda eğitim veren öğretmenlerle çalışmalarının yanı sıra alanında uzman diğer sanatçıların atölyeleri ziyaret edilebilir, onlarla söyleşi düzenlenebilir ve çocuklarının sanatla ilgisini daha geniş açıdan değerlendirmek gerekebilir.

Sanat alanında eğitim veren STK'larla ortak faaliyetler yürütmek, yine onların sanat merkezlerini ziyaret etmek, ilgi alanlarda daha ileri seviyede sanat öğrencileri ile tanıştırmak öğrencilerin ilgi ve azimlerini artırabilir.

ABDULLAH KILIÇ¹⁸

Sanat eğitiminde, uygulamanın içinden gelen, on yıldan fazla İHL'de sanat eğitimi vermiş biri olarak yukardaki araştırmalarda bahsedilen mevcut durumun tespitine, nedenlerine ve çözüm önerilerine tamamen katılıyorum. Hepsi birbirinden değerli ve doğru tespitler. Sıralamalar ve oranlar da doğru bana göre. Buralara kendimce ekleyecek bir şey bulamıyorum. Bu konuyu ele almayı akıl ederek nihayet gündeme taşıyan ve güzel bir çabayla araştırmalar yapan, yaptıran bütün ilgilileri tebrik ediyorum. Ama lütfen burada kalmayın, uygulansın diyorum. Ayrıca araştırmadaki çözüm önerileri biraz daha genişletilebilir ve uygulanabilir hale getirilebilir diye düşünüyorum.

Sanat eğitimi eskiden beri bir derdimiz veya halledilmesi gereken bir sorunumuzdur. Ve maalesef hiç sahibi yoktur. Çünkü eğitimin paydaşlarının gözünde bir getirisi yoktur. Üniversite sınavlarında sorusu çıkmaz, alınan notların ağırlığı olmaz vs. Oysa çocuklar ve gençlerde sanat eğitimi sanıldığından çok daha önemlidir. Çocuğun kişilik gelişimi, kendine güven aşılama süreci, önemli ölçüde sanat eğitimindeki çabalar ve başarılarla bağlı.

17 İstanbul Tasarım Merkezi melekebrar@istanbultasarimmerkezi.org

18 Emekli Sanat Tarihi Dersi Öğretmeni, Sanat Tarihi Araştırmacısı ve Yazar.

Hele İHL de sanat eğitimi çok daha önemli. Çünkü çocuklar meslekçilerden, teorik derslerden ve usullerinden nerdeyse bıkiyorlar (en azından bizim dönemde öyleydi) ve kendilerini kültür dersleri hocalarının kucağına atıyorlar ve etkileniyorlar.

Eğitimcilik hayatımda fiilen sizin belirttiğiniz hususları, yanlış ve eksikleri yaşadım. Düzeltilmesi için çabalarımız da oldu. Mesela her gittiğim okulda bütün engellere rağmen önce bir yer ayarlar atölye kurardım. Sonra bir müddet, idare ve diğer faktörlerle sanat eğitimi konusunda mücadelelerim olurdu. Fakat sonra herkesin, çocukların sanat başarılarını, sergileri, çocuklardaki değişimleri görünce eski kanaatleri ve bize bakışları da değişir, artık bizi işe yaramaz kimseler olarak düşünmezlerdi.

Evet, İHL'de de sanat eğitiminin tam içindeydim ve olması gereken, yukarda da tavsiye edilen eğitim metotlarını da uygulamıştım. Yani sanatı sahaya taşımış, içerde de atölyelere almıştım. Özel mekan ve özel yerler yani. Görsel sanatlar ve sanat tarihi derslerini genellikle hep dışarda tarihi eserlerin içinde yapmaya çalışırdım. O yüzden o gençlerde sanatın hatırası ne benden ne de onlardan hiç silinmedi. O dönem yani 40 yıl öncesi öğrencilerimizin bir kısmı ile hala görüşürüz. Sanatın ve yerinde uygulamalarının izleri olduğu gibi kalmış hem çok şey öğrenmişler hem de şuur olarak içlerine işlemiş (Sonradan kendi ifadeleri). Bu çok önemli bence.

Çözüm için bir iki öneri;

İHL'de sanat eğitiminin, araştırmada belirtilen çözümlerin hepsi gerekli ama başarısı için, öncelikle uygulamanın başına, Türkiye genelinde işi organize etmek için, sanat eğitiminin içinden gelen başarılı sanat eğitimcileri ve sanatçılardan oluşan bir ekip getirerek başlanabilir diye düşünüyorum. Onlar bu işi yönetmeli (Yönetimin ve organizeenin nasıl olacağı ayrı bir konu). İHL'nin ruhunu ve sanatın ruhunu aynı anda kavramış bir ekip olması gerekir derim. Çünkü İslam'ı ve Türk-İslam sanatını bilmeyen, temelleri, duyuşu, anlayışı ve bilgilerine yabancı bir sanat eğitimcisi İHL'de görsel sanatlar, iş-teknik, müzik gibi sanat dersleri veremez bence. Türk İslam sanatını tanımiyorsa sadece batının, Hristiyan umdelerine ve materyalizmine dayalı sanatını bizim Anadolu'nun arif çocuklarına absürt bir şekilde dayatmaya kalkar, o da geri teper. Öğrencinin, velilerin, idarenin, kısaca okulun manevi havasına aykırı düşer. Bu durum da sanat eğitimine

kerhen razı olunan anlayışı getirir ve ilgili herkes bu işe yabancı ve soğuk kalırlar. İşte İHL'lerde sanat eğitiminin temel sorunu buradan kaynaklanır. Yani sanat eğitimcisi sorunu... Öyleyse o okullara gönderilecek sanat eğitimcileri neden bu yönleriyle de değerlendirilip seçilmesin ki?... Bence seçilsin, hem de çok dikkatlice...

Çünkü bizim branşlarda İHL karakterine uygun hocalar az bulunur. Güzel sanatlarda öğrenciler nedense kendilerini daha özgür hisseder, daha aykırı kılık, düşünce, tavır içinde olurlar, daha marjinaldirler. Aileden yoksa oralarda İslami ve milli değerler almaları nadirattandır. (Bizim dönemde çok daha katıydı. İslam Türk sanatı diye bir şey sanki hiç olmamıştı ve Selçuklu, Osmanlı, milli sanat vs. demek nerdeyse yasaktı).

Okula ilk gelen sanat öğretmenlerine daha derse girmeden, idarenin tasarrufunda birkaç seans, okul, ortam, bu dünya tanıtılsın ve beklentiler sıralansın bence. Hatta eğer yoksa bu milli sanatlar müfredata da konsun. Böylece sanatın üretim özgürlüğüyle o kurumda bulunanların dünyası bütünleşsin. Maya tutmazsa, yani velilere, öğrencilere yabancı olan kültür enjekte edilmeye çalışılırsa tutmaz. Benim şansım belki de buydu. Bir yandan öğrencilerle çok güzel renkli sanat eserleri üretirken, sergiler açarken, yarışmalarda dereceler alırken, diğer yandan herkesle beraber namaz kılardım, camiye giderdim, sanatımızı anlatırken milli duygulara girerdim, bütünleşirdik. Onların gözüyle "resimci"nin namaz kılması anormal bir şeydi ve herkesi çok etkilerdi. Meslekçilerden çok bizim din hakkındaki halimize dikkat eder, söylediklerimize kulak kesilirler etkilenirlerdi. Tersine bir durum herkes için can sıkıcı... (Bazı ateist beden, resim, müzik hocalarının durumu gibi)

Farklı sınıflarda yeterli ders sayıları ayarlandıktan sonra bence ikinci olarak bu hoca konusunun bir rayına oturtulması gerekir ki bu doğrudan başarıyı getirir. Sonra da başta belirttiğim sanat yönetimin ısrarlı takibi, örnek uygulaması, fiilen işin içine katılması, belli yerleri bu konuda bilinçlendirme çabaları olmalı ki başarıya ulaşabilsin. Yoksa bu güzel tespit ve görüşlerin de sadece tespit kalacağını düşünüyorum. Bu işte bir de önce idarecileri bilgilendirmek icap ediyor.

Sanat eğitiminden birkaç tavsiye. Yukardaki araştırmada belirtilen görüşleri desteklemek için, sanata ilk yönelişimden de kısaca bahsedeyim. Lise dengi olan ilköğretmen okulu birinci sınıfta yaşlılarından küçük, içine

kapanık bir çocuk iken sanat yönümün keşfedilmesiyle hayatımın yönü değişmişti. Resim hocası “Sen serbestsin, hangi konuda, hangi teknikte, ebatta çalışırsan çalış” derdi. Bu da beni coşturur, koca koca tuvallere sıra dışı yağlıboya resimler yapardım. Resim, benim için kendini ifade ve gösterme sahasıydı. O sessiz sedasız çocuk coşar, biçimlerle, renklerle, adeta patlardı. Herkesin ilgi odağı olur, başka yerlerde bulamadığım sosyal doyumu buradan sağlar, kendime güvenim gelirdi. Yarışmalarda dereceler alır, sergilerde hep resimlerim olur, okulun koridorlarında daima birkaç resmim asılı dururdu. Okulun bahçesinde veya dışarda seçtiğim bir yerde bir manzara karşısına oturup tuvalimi, şövale yerine kullandığım kırık tahta sandalyeye yerleştirip paletimi, fırçamı, boyalarımı ortaya döktüğüm zaman; çevredekiler hemen etrafıma toplanır, bu sefer ne yapacak bakalım diye merakla seyrederdiler. Ben de coşkuyla karşımda gördüğüm renkleri, biçimleri, duyguları yorumlar ve zevkle tuvale aktarmaya çalışırdım. Ayrı bir dünyaya dalar, sanatın zevkini yaşar, neler yapabileceğimi gördükçe özgüvenim artardı. Bunlar 14 yaşındaki bir çocuk için ne güzel şeylerdi... Öğretmen okulunda resim dışında müzikle de ilgilenir, korolara katılır, bağlama çalardım. Bir sanat dalı daha. Gazi’de ortaya çıkacak ‘Ozan’lığın habercisiydi belki de... Bu sanat temeli öylece devam etti. (Hiç başka bir meslek seçimi düşünmeden tek hedef olarak koyduğum Ankara Gazi’nin Sanat Eğitimi bölümüne girdim ve bitirerek bu sefer sanat eğitimcisi olarak yoluma devam ettim. Sanatın büyüsünü kendi hayatımda hayatım boyunca en üst seviyede yaşadım.)

Sanatın önemini ve gücünü görüyor musunuz? Bütün hayatını şekillendiriyor, her şey yerli yerine oturuyor. Bu gücün genel başarıyı arttırma yönünü, gençlerin kişiliğinin olgunlaşması ve kendine güven vermesindeki gücünü ilerde öğrencilerim üzerinde ben de hep kullandım. Gençlerin sanatla uğraşmasına çabalamam da hep o yaşadığım tecrübelerden ileri geldi. Bir genç için o yaşlarda kendini bulmak, yetiştirmek, hangi mesleği seçerse seçsin yanında bir sanat dalıyla uğraşmak o kadar önemlidir ki. Sanat eğitimi gelişimin ve terapinin en güzeli ve en sağlamıdır. Gencin kendine güvenir gelir, işe yaradığını anlar, değerini fark eder. Sanatla meşgul olanlar aynı zamanda nazik, güvenilir, şahsiyetli, düzenli, saygın, güzel birer insan olup çıkarlar. Daha sonraki bütün başarılarının altında da bu güven yatar...

O yüzden eğitilenlere ve sanat eğitimcilerine derim ki; sanatı ve sanatın dilini göz ardı etmeyin, hangi meslekten olursanız olun hayatınıza girsin ve sonuna kadar kullanın. Biz resim atölyelerinde nice çocukların ne dertlerini hallettik ne sıkıntılarına çareler bulduk; nice içine kapanık, kendini ifade etmekten aciz çocukları cesaretlendirdik. Niceleri bu yolla ilk defa saygı görmenin lezzetini tattı, ürettiği işle değerli olduğunun farkına vardı. Nicelerinin sanatla hayatı değişti, mutlu olmayı öğrendi, önünde ufuklar açıldı. Sanatın sihirli gücü hep vardı ve olacaktır.

O yüzden, uzun yıllar içinde bulunmuş bir sanat eğitimcisi olarak gençlere şiddetle önerim şu ki; hangi yaşta olursanız olun, hangi mesleği yapıyorsanız yapın bir sanat dalını seçip, onunla bir ömür mutluluk içinde yaşayabilirsiniz. Mesela görsel sanatlardan resmin suluboya, yağlıboya; geleneksel sanatların çini, ebru, hat, tezhip gibi bir dalıyla uğraşabilirsiniz. Müzikte; kanun, ud, bağlama, ney, flüt gibi bir müzik aleti çalabilirsiniz. Ya da bambaşka bir teknikte sanat yapabilirsiniz. Bu meşguliyet sizi yaptığınız mesleğinizde de başarılı kılar. Bilirsiniz tarihte, asıl mesleği unutulup sanatçılığıyla hatırlanan nice şahsiyetler vardır.

Teşekkür ve tebrik ediyorum.

ALİ FUAT BAYSAL¹⁹

Konuyu salt sanat ve sanat eğitimi olarak düşünmek yerine, kültürün ve medeniyetin veya gelecek nesillerin oluşmasında etken bir güç olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Sanat eğitimi alan öğrencilerin estetik anlayışlarının gelişmesi İmam Hatip tabanının oluşturan muhafazakâr toplumun estetik anlayışının da gelişmesine elbette katkı sağlayacaktır ki buna çok ihtiyacımız vardır. Ancak muhafazakâr kesimde sanat çok dikkate alınmamaktadır. Sanatla iştigal eden kimseler boş işlerle uğraştığı düşünülmektedir.

İmam Hatipli öğrenci velilerinin çoğunluğunda sanat anlayışı kısıtlı/kasıtlı olmasının yanında dini ve maddi endişeler ön plana çıkmaktadır. Haklılık payı olmakla birlikte bu düşünce gerçekçi değildir. Çevrenin “Okul bitince ne olacaksın” sorusu başta öğrenciyi sonrasında velisini tedirgin etmektedir.

19 Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, afbaysal@gmail.com

İmam Hatip okullarının öğretmenlerinin kahir ekseriyeti Meslek Dersleri öğretmenlerinden olduğu için aynı düşünce bu hocalar için de geçerlidir. Sanat ve estetik eğitim ve öğretiminin öncelikle İmam Hatip Okullarında görev yapan öğretmenlerden başlanmalıdır.

Bedii zevke sahip öğretmen hem öğrenciyi hem de veliyi ikna edebilecek veya yönlendirebilecektir.

Velilerin ve okul idarecilerinin önceliği sayısal alanlara yöneliktir. Veli çocuğunun geleceğini, okul idaresi de kendi geleceğini düşünmektedir. İmam Hatip Okullarındaki rehberlik servislerinin veya okul idarecilerinin hedefi Tıp, Mühendislik, Hukuk vb. fakültelere öğrenci sokabilmektir. Başarıyı buraya gönderdikleri öğrenci sayısı ile elde ettikleri düşüncesindedirler. Açılan Proje okullarında sanat alanına yönelik bir çalışma olduğunu bugüne kadar duymadım.

Mühendislik, Hukuk, Mimarlık gibi sayısal alanlardan mezun olan gençlerin pek çoğu işsizlikle karşı karşıya kalmakta iken Güzel Sanatlar Fakültelerinden mezun öğrencilerin iş imkânı çok daha kolay olmaktadır. Örnek vermek gerekirse; Üniversitelerimizin Güzel Sanatlar Fakültelerinde Araştırma Görevlisi veya Öğretim Görevlisi kadrolarına atanabilmek için gerekli olan min. ALES 70, YÖKDİL 50 puan ile sağlanabilirken, diğer alanlarda her iki sınav için 90 üzerinde puana ihtiyaç vardır.

Bugün çizgi film, animasyon gibi teknolojiye ve kültüre dayalı alanlar hem bakir hem de istihdamı kolay alanlardır. Bugün toplumu derinden etkileyen sinema, TV, müzik gibi alanlar maalesef imam hatip düşüncesinden çok uzak insanların elindedir ve onlar da bu gücü çok güzel kullanmaktadır. Ayrıca bu alanlarda üretilen eserler dini ve maddi açıdan getirisi çok iyi olması hasebiyle öncelikle tercih edilmesi gereken alanlar olmalıdır.

Hat, tezhip, minyatür gibi sanat kolları imam hatip öğrencileri ve muhafazakâr kesim için ilgi çekerken diğer alanlarda çok fazla ilgi ve alaka görmemektedir. Oysa bu alandaki ortaya konan eserler şüphesiz belli faydaları olmakla birlikte kendi dairesi içerisinden dışarı çıkamamaktadır.

Güzel Sanatlar Fakültelerinde ciddi sayıda öğretim elemanı açığı bulunmaktadır ki bu açık kültür ve medeniyetimize uzak zevat tarafından doldurulmaktadır.

İmam Hatip mezunlarının yoğunlukla istihdam edildiği kurumlardan biri şüphesiz Diyanet İşleri Başkanlığıdır. Sanat ve estetik hususunda İmam Hatip Okullarına en büyük desteğin bu kurumdan gelmesi beklenirken maalesef estetik anlayışın veya zevksizliğin en güzel örnekleri de bu kuruma ait her şeyde görülmektedir. Dolayısıyla bu kurumla da ortak projeler üretilmeli dolayısıyla hem öğrenciler hem de kurum müstefid olmalıdır.

İmam Hatip Okul idarelerinin Üniversitelerin ilgili Fakülte/Yüksek Okul/Konservatuar gibi birimleri ile iş birliği yapabildikleri takdirde öğrencilerin sanat eğitimine katkı sağlayabilecek gerekli malzeme, materyal, atölye, kütüphane vb. imkânları elde edebileceklerdir.

Okullarda eğitim gören öğrencilerimizden teorik zekâyâ sahip olanların estetik, zevk-i selim gibi kavramlarla, pratikte maharetli olan öğrencilerin de enstrüman veya ilgili malzeme ile tanıştırılması ve yönlendirilmesiyle sanat eğitimi daha yaygınlaşabilecek, öğrenciler içerisindeki farklı yönelimler izale edilebilecektir.

Yukarıda sözü edilen nedenlerin pek çoğu İmam Hatip okulları dışındaki diğer okullarda da mevcut olmakla birlikte okulun ve ailenin yönlendirmesi ile öğrenciler okul derslerinin yanı sıra müzik, sinema, tiyatro vb. sanat kolları ile iştigal etmekte. Sorun Bakandan en küçük okul yöneticisine kadar tüm yetkililerin hassas olması, teşvik ve takdir etmesinden ziyade mahalle sorunudur.

Genel Değerlendirme Sonuç ve Öneriler

GENEL DEĞERLENDİRME

Sonuç ve Öneriler

12 Kasım 2022 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen "İmam-Hatip Lisele-
rinde Sanat Eğitimi ve Öğretimi Çalıştayı"nda gün boyunca sunulan bildi-
rilerden, yapılan konuşmalardan ve değerlendirmelerden çıkarılan sonuç-
ları tasnif ederek maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz.

Tespitler

Sanat bir Müslüman'ın dünyayı okuması, Allah'ın yaratma kudretini idrak
etmesi için istifade edilmesi gereken bir araçtır.

İslam sanatı, İslam düşüncesinden doğmuştur. İslam düşüncesinin sanata
yansıyan boyutlarına bakıldığında da yine Kur'an ve Hadis'in merkezde
olduğu görülecektir.

İslam sanatı İslam kültüründen, onun inanç ve hayat görüşünden, evren
tasavvurundan bağımsız değildir.

İslam sanatında sanatın kendisi de hayattan kopuk değildir.

Hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamamız gereken bir husus, geleneksel
sanatlarımızın cami ve Kur'an-ı Kerim merkezli olduğudur. İnşa edilen ca-
milerin tezyini ve Kuran-ı Kerim'in okunuşunu ve yazılışını güzelleştirmek
için yapılan çalışmalar bizi bu noktalara getirmiştir.

Sanat eğitim-öğretimi, toplumsal, ekonomik, bireysel, politik, çevresel,
eğitim ve yönetimden kaynaklanan sorunlarla karşı karşıyadır. Dolayısıyla
sorun bir kişinin veya grubun tek başına çözemeyeceği kadar kapsamlıdır.
Bu nedenle toplumun ve kamunun birlikte ele alınması gerekir.

Mevcut yasa ve yönetmeliklerin ideal sanat eğitim ve öğretimi için gereken yasal zemini sağladığı görülmektedir ve bir engel teşkil etmemesi önemli bir avantajdır.

İmam Hatip okullarında, kültürümüzün bir parçası olması, güzel duygular oluşturmaya, öğrencilerin gelişimine katkı sağlamaya, çevre duyarlılığına pozitif yönde yansımaya, öğrencilerin kendilerini keşfetmelerine ve ifade edebilmelerine; öğrencilerinin şahsiyetlerinin oluşumuna ve gelişimine, hayatı anlamlandırmalarına, daha nitelikli bir yaşam sürmelerine imkân sağlamaya, birlikte yaşama kültürünün benimsenmesine ve kuşaklar arası bağ kurulmasına yardımcı olması gibi nedenlerden dolayı sanat eğitimi ve öğretimi mutlaka verilmelidir.

Durum böyle iken anket çalışmalarının sonuçlarına baktığımızda İmam Hatip Liselerinde yer alan sanat eğitimi kapsamındaki derslerin sayısının ve içeriğinin yeterli düzeyde olmadığı ve olması gerektiği gibi işlenmediği, sanat eğitimi kapsamındaki derslere gereken önemin verilmediği anlaşılmaktadır. Bu durumun nedenleri arasında diğer derslere ilişkin ders yükünün fazlalığı, alt yapı eksikliği ve sanat eğitimi kapsamındaki derslerin merkezi sınavlarda etkili olmaması sıralanmaktadır.

Öneriler

Genel konular

Unutmayalım, kaybolmamak ve gelecekte var olmak istiyorsak bunu biz olarak kalarak başarabiliriz. Bunun yolu da değerlerimizi bilmek, onları geliştirerek gelecek kuşaklara aktarmaktır. Çağdaş dünyada ancak bu şekilde ayakta kalabileceğimizi aklımızdan çıkarmamalıyız. Bunu başarmak sadece sanat derslerinin sayısını artırmak ile mümkün değildir. Tüm dersleri sanat ile ilişkilendirerek oluşacak iklim ile mümkün olacaktır. Bu iklim, kişisel davranışlarımızı, sosyal münasebetlerimizi de bir seviyeye taşıyacak ve öğrencilerimizin çok özlediğimiz düzeye ulaşmasına yardımcı olacaktır.

Bir gülün bitmesi için bir cihana ihtiyaç vardır. Güneş olmasa, sular akmasa, toprak olmasa ve bahçıvan olmasa gül bitmez. Sanat eğitimi de bir ders ile mümkün değildir, bir iklim ister.

Her şeyden önce bir okulda sanat eğitim-öğretimi, öneminin farkında olan bir bakış açısı, nitelikli sanat eğitimcisi ve yeterli ders saati, amaca uygun hazırlanan fiziki ortam ve bu ortamda bulunan donanım ve araç-gereç ile gerçekleşir. Bu ortam sağlandıktan sonra başarı Milli Eğitim Bakanı'ndan sıradan bir okulun yöneticisine kadar tüm yöneticilerin bu konuda hassas olması, dersleri teşvik etmesi ve yapılan güzel örnekleri takdir etmesi ile mümkün olacaktır.

Sanat eğitim-öğretimi ile amaç, sanatçı yetiştirmek değil, çocuklarımızın, estetik zevk sahibi / zevk-i selim sahibi olarak dünyayı daha iyi anlamasını, ruhen sağlıklı olmalarını, daha mutlu bir yaşam sürmelerini sağlamaktır. Bu katkıların öğrencilere anlatılarak derslere olan ilginin artırılması sağlanmalıdır.

Atalarımızın ürettiği her türlü sanat eserini muhafaza etmek, tahrip olanları tamir etmek bizim görevimiz ve sorumluluğumuzdur. Bu işleri yapacak kişilerin Kuran-ı Kerim'i ve camiye ve bu ikisinden üretilen sanatları çok iyi bilmesi gerekir. İHL öğrencileri ecdadın bıraktığı bu hazineyi muhafaza edecek ve geliştirecek donanımda olmalıdır.

Eğitim ve öğretimde öğrencilere 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılması çok önemli bir konudur. Bu becerileri kazandırmak için sanat eğitim-öğretimi büyük bir imkân sağlar. Bu imkân heba edilmemelidir.

Özellikle ilk sınıflarda yapılacak bir yetenek taraması, yetenekli öğrencilerin kaybolmamasını sağlayacağı gibi doğru yönlendirme ile okulun başarısını da artıracaktır.

Birbirine yakın okullar iş birliği yapmalı, gerekirse öğretmen kadrosu ve fiziki imkanlar birlikte değerlendirilecek şekilde programlanmalıdır.

Proje okulların dışındaki okullarda herhangi bir sanat dalının derslerle öğretilmeyeceği açıktır. Bunun yolu, bir ustanın yanına gidip meşk ederek öğrenmektir. Dolayısıyla okul, vereceği eğitimin sınırlarını iyi belirlemelidir.

İHL'erde sanat eğitimi ve öğretimine dair yapılan akademik çalışmalar yetersizdir. Üniversitelerin ilgili bölümleri ile irtibat halinde olarak sanat eğitim ve öğretimine dair her türlü konu üzerinde akademik çalışmalar yapılmalı, verilen eğitimin niteliği geliştirilmelidir.

İlahiyat fakülteleri başta olmak üzere öğretmen yetiştiren tüm bölümlerde sanat eğitim ve öğretiminin ne kadar önemli olduğunun üzerinde durulmalı, üniversite öğrencilerini sanatla buluşturmanın yolları aranmalıdır.

Müfredat ve program

Müfredat, sanat eserinin değerini anlayacak kadar sanat ve medeniyet kültürü ile güzel sanatlardan birini öğretmek üzere kurgulanmalıdır.

Sanat eğitim-öğretimi sadece sanat dersleri ile öğretilemez. Tüm müfredat sanat eğitimini destekleyecek şekilde programlanmalıdır. Diğer derslerle desteklenen sanat eğitimi de diğer derslerin niteliğini zenginleştirecektir.

Üniversite giriş sınavlarında sanat dallarıyla ilgili sorular sorulması sağlanmalı veya yapılacak bir düzenleme ile öğrencilerin sanattaki başarıları da değerlendirmeye alınmalıdır.

Sanat eğitim-öğretiminde ilgili STK'larla iş birliği içinde olmak, müşterek projeler üretmek çok önemli ve değerlidir.

12. sınıf öğrencileri sınav endişesiyle sanat derslerine yeterli ilgiyi gösterememektedir. Bundan dolayı dersler önceki sınıflarda tamamlanmalıdır.

Kafa karışıklığını önlemek, hafızada daha kolay kalmasını sağlamak ve eğitimde birlik sağlanması için derslerin isimlendirme meselesi ele alınmalıdır.

Genel sanat kültürü, geleneksel sanat-modern sanat ayrımı yapmadan öğretilmelidir. Bu çağın insanları olduğumuz unutulmamalıdır. Yaşadığımız çağı daha iyi anlamak ve geri kalmamak için buna ihtiyacımız vardır.

Hat, ebru ve tezhip dışında diğer sanatlarla ilgili doküman veya kitap hazırlanmalıdır.

Sanatı besleyecek olan edebiyat ve kültürdür. Dolayısıyla müfredatta özellikle edebiyat dersi, sanatı anlamak ve öğrenmek kaygısı güdülerek işlenmeli, kitaplar bu kaygı göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır.

Dersler

Ders sayısı ve saatinin yetersiz olması herkesin üzerinde ittifak ettiği bir sorundur. Ancak, ders saatini ve sayısını artırmak ile de sorunun çözüleceği düşünülmemelidir.

Ders sayısı ve saati, okulun durumuna ve türüne göre yeniden gözden geçirilmelidir.

Sanat eğitim ve öğretimine dair dersler, öğrencileri sınava hazırlamak için feda edilmemelidir.

Dersler, öğretilen sanat için uygun ortamlarda işlenmelidir.

Sanat bilgisi öğretiminde dijital dünya ve sosyal medya imkânlarından yararlanılmalıdır.

Diğer derslerde öğrenciye verilen bilgilerin, sanat eğitimini desteklemesi bakımından çok önemli olduğu unutulmamalıdır. Biyoloji dersinde yaprağı ve çeşitlerini iyi öğrenemeyen bir çocuğun ondan bir sanat eseri üretmesi pek mümkün olamayacaktır.

Sanat derslerinde ölçme ve değerlendirme yeniden gözden geçirilmeli, değerlendirme proje ve etkinlik ağırlıklı olmalıdır.

Fiziki ortam

Okullar, zevk-i selimin ve sanat kültürünün gelişmesine katkıda bulunacak şekilde tasarlanmalıdır. Bir okulun içinin ve çevresinin güzel olmasının ancak temiz olması ile mümkün olacağı unutulmamalıdır.

Sanat derslerinin verileceği ve etkinliklerin gerçekleştirileceği başta müzik ve görsel sanat odaları olmak üzere sanat derslerinin muhtevasına göre fiziki ortamlar hazırlanmalı, gerekli teçhizat temin edilmelidir.

Sanat derslerinde kullanılacak ders materyalleri mümkünse öğrencilere maddi bir yük getirmeyecek şekilde sağlanmalıdır.

Ders kitap ve araç-gereçleri

Sanatın ne olduğunu anlatan muhtasar ve müfit bir kitap yazılmalı veya ehline yazdırılmalıdır. Böyle bir kitabın olmaması büyük eksikliklerdir.

Kimi ders kitapları ve yardımcı araç-gereçler yetersizdir. Sanat eğitim ve öğretimi ders kitapları, hem biçim ve içerik hem de dinî endişeleri karşılaması bakımından dikkat edilerek özenle hazırlanmalı veya seçilmelidir.

Ders kitapları öğrencinin düzeyi göz önünde bulundurularak birkaç kade-me olarak hazırlanmalıdır.

Ders kitapları öğrencilerin ilgisini çekecek ve merak uyandıracak şekilde hazırlanmalıdır.

Hazırlanan kitapların kapakları ve tasarımı bir sanat kitabına yakışacak güzellikte olmalıdır.

Ders kitaplarının yayın öncesi hazırlıkları daha özenle takip edilmeli, başta imla olmak üzere dil ve üslubuna dikkat edilmelidir.

Öğrenciler müzik, beden eğitimi veya görsel sanatlar derslerinden sadece birini seçmek zorunda bırakılmamalıdır.

Her öğrenci, yıl içinde mutlaka sanat, spor veya kültür etkinliği içinde yer almalıdır. Öğrencinin okul takımında sporcu, tiyatrodaki oyuncu veya okul gazetesinde yazar ve buna benzer bir etkinlikte aktif rol alması sağlanmalı, bu çabası da dosyasında yer almalı ve değerlendirilmelidir.

İdareci

MEB'in aşırı merkezîyetçi ve her şeyi kontrol etme çabası, okul yöneticilerinin inisiyatif almalarına engel olmakta, olası bir olumsuz durumda yalnız ve savunmasız bırakılacağını bilen okul yöneticileri bir iş yapma konusunda yeterince istekli olmamaktadır.

Yöneticilerin okullarında gerçekleştirdikleri sanatsal faaliyetler, üst yönetimler tarafından takdir ve teşvik edilmelidir.

İdareci atanmasında aranan ölçülerden biri de adayın bir sanat dalı ile uğraşması olmalıdır. Bir sanat dalı ile iştigal etmiş idareciler öğretmen ve öğrencileri teşvik edecektir.

İdarecilerin yeniden atamalarında başlarında buldukları okulda gerçekleştirilen sanat faaliyetleri ve öğrenciler üzerindeki etkisi de değerlendirilmelidir.

Öğretmen

İdareciler gibi öğretmenler de sanat eğitim ve öğretimi konusunda hassas olmalıdır.

Seminerlerde, branş dersleri öğretiminde de sanat zevki ve kültürünün aktarılabilceği örneklerle anlatılmalı ve gösterilmelidir.

Sanat eğitimi-öğretimi derslerine girecek öğretmenlerin niteliğine dikkat edilmelidir. Liyakati olmayan, gerekli niteliklere sahip olmayan öğretmenler derse girmemelidir.

Öğretmenlerin sanat eğitimi ve öğretimine dair akademik çalışmalar yapması teşvik edilmelidir.

Öğrenci

Sanat eğitimi alan öğrencilerin meslek hayatlarında mutlu ve başarılı oldukları ve istihdam için tercih edilmelerinde sanatla uğraşmalarının çok önemli olduğu öğrencilere anlatılmalıdır.

Öğrencileri sanata teşvik etmek için sanatçıların atölyeleri ziyaret edilmeli, okula sanatçılar çağrılarak seminer ve uygulama örnekleri gösterilmelidir.

Veli

Sanat derslerinin çocuklarına yapacağı katkı bilgilendirme toplantıları, broşür veya farklı yollarla velilere anlatılmalıdır.

Sanat etkinliklerinde velilerden destek alınması, etkinliklere onların da dahil edilmesi yapılan işi anlamaları ve çocuklarını teşvik etmeleri bakımından çok önemlidir.

Ders ve okul dışı eğitim ve etkinlikler

Sanat dersleri okul dışına da taşınmalıdır. Özellikle müze ve tarihi yerlerin gezilmesi ve özelliklerinin anlatılması yaygınlaştırılmalıdır.

Sanat, musiki veya sporun ders dışında da öğretilmesine uygun ortamlar hazırlanmalıdır.

Müzelerin sanat eğitim ve öğretiminin bir parçası haline getirilmesine yönelik gerekli adımlar atılmalıdır.

Aileler, çocuklarının ilgisini göz önünde tutarak hafta sonlarında bir sanat dalı ile ilgili kursa gitmeye teşvik edilmelidir.

Hafta sonları ve yaz tatilleri sanat faaliyetleri olarak değerlendirilecek şekilde planlanmalı, eğitim-öğretimin yapılmadığı dönemdeki faaliyetler mutlaka öğrencinin başarısını değerlendirmede göz önünde bulundurulmalıdır.

Tiyatro ve sinema da ihmal edilmemelidir.

Bu çalıştayı bize gösterdiği diğer sonuçlar olarak;

Tüm İHL'lerde okutulacak sanat ve İslam sanatını anlatan genel bir kitap hazırlanması ve bu kitabın içeriğinin nasıl olması gerektiğinin tartışılacağı bir çalıştay düzenlenmesi,

Özellikle dini musiki ve Türk musikisine dair bir öğrencinin bilmesi gereken konuların ne olduğu ve bunların kimlere ne derece ve nasıl öğretileceğinin tartışılacağı bir çalıştay düzenlenmesi,

Ders ve okul dışı sanat etkinliklerin nasıl olması gerektiğine dair uygulama örneklerinin tartışılacağı bir çalıştay düzenlenmesi konusu bir ihtiyaç olarak ortada durmaktadır.

FOTOĞRAFLAR

■ Ülkemizin güzide okullarından İmam-Hatip Liselerinde sanat eğitimi ve öğretimini ele alan, alan araştırması ile elde edilen bulgular ışığında şekillenen, alanında uzman akademisyenlerin değerlendirme ve görüşleriyle ortaya konulan akademik bakışın sahayı temsil eden İmam-Hatip Lisesi yönetici ve öğretmenlerinin yaşanmışlık ve tespitleriyle birlikte ele alındığı, sayıca gayet sınırlı olmasına karşın bir örnek teşkil etmesi bakımından sanat ve spor odaklı eğitim yapan İmam-Hatip Liselerinin de yönetici ve öğretmen bazında temsil edildiği, sanatçı kimliği ile temayüz etmiş katılımcıların düşünceleri ile zenginleşen bu çalıştayla sanatçı yetiştirmenin yollarını değil sanatçıların yetişecekleri iklimin oluşturulmasının ve sanatı seven öğrenciler yetiştirmenin yollarını aramaya çalıştık.

Hacettepe Mahallesi Hamamönü Sokak No: 28 Altındağ/ANKARA
Tel : 0312 324 25 45 **Faks :** 0312 324 25 46
Web: www.maiv.org.tr - **E-Posta:** maiv@maiv.org.tr